

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 53/54, година XV, јул – децембар, 2017.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Радослав Вучковић

Оперативни уредник
Милица Миленковић

Уредништво
Злата Коцић, Душан Стојковић, др Горан Максимовић, Обрен Ристић, Русомир Д.
Арснић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Зоран
Гавриловић

Секретар уредништва
Зорица Бранковић Басарић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Марко Младеновић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата
1000 динара, за иностранство двоструко.
Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике
Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања и Општина Сврљиг

Дизајн корица
Simple Look

Слика на корици
Милован Пенков Пенкасо: *Лептир*, уље на платну (са Ликовне колоније *Ars Timacum*,
Сврљиг 2016)

Техничка припрема
Млађан Ранђеловић

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

ISSN 1451-3218

Бдења

Предраг Палавестра

О МЛАДОМ И СТАРОМ МАТИЈИ, ВЕРИ, ДЕСАНКИ И ВАЉЕВУ

Први пут видео сам Матију Бећковића овде у Ваљеву, негде раних 60-тих година када је са групом угледних песника из Београда, међу којима је, сећам се, била и Десанка Максимовић, био позван да као локална ваљевска песничка нада учествује на књижевној вечери у Дому културе. Док је читао своју знамениту младалачку љубавну поему „Вера Павладољска“, љупка и збуњена девојчица, којој је та песма била посвећена, тресла се од чуда седећи у углу сале са Десанком која ју је храбрила, миловала и држала за руку. Обоје ђаци ове исте Ваљевске гимназије, Вера и Матија били су невини и чисти као призрак једнога дана у рађању. Задуго после тога никада више нисам видео ни осетио толики набој и такву моћ песничке речи да постигне чудо. Ватрена, страсна, гласна и јавно изговорена љубавна песма једног бившег ваљевског гимназијалца изазвала је чуђење, комешање и на крају експлозију одушевљења, поремећај у клими града и прави громовити хук песничке дрскости који се, пратећи Матију, није прекинуо ни зауставио све до данас.

Тај лирски, естрадни и бунтовни почетак песничкога похода Матије Бећковића, започет овде, у учионицама Ваљевске гимназије, данас делује као нека врста духовне антитезе мудрог и горком, али још увек дрском и гласном, садашњем присуству и песничком деловању истог песника. Онда смо, додуше, били млади, полетни и занесени људи са рубова друштва и књижевности. Данас смо седе главе које на старом месту говоре новим људима,

обраћајући им се у име највише српске духовне и културне институције, као чланови Српске академије наука и уметности.

Бивши ђак ваљевске гимназије, коме је ово вече посвећено, данас је водећи српски песник, са нарамком објављених књига, сабраним делима, великом библиографијом, моћним ауторитетом и неоспорним угледом у јавности. Цењен и оспораван у свом друштву и националном деловању, Бећковић је ретко био хладно и неповољно оцењен као песник. Његов дар, који се од прегрејане љубавне објаве и лирског субјективизма романтичарског замаха, преко бучне и изазовне естрадне поезије кретао ка епским формама и тражењу нових језичких могућности, – тај дар никада није био доведен у питање. Борислав Михајловић Михиз, пишући о Бећковићу пре скоро двадесет година, без колебања је уз његово име као њему равна поменуо највећа песничка имена српског Пантеона: старца Милију, Његоша, Бранка, Лазу Костића, Десанку Максимовић...

Знамените и можда најбоље критичке огледе о Бећковићу написали су водећи српски песници његовога времена – Љубомир Симовић, који је његове поеме *Рече ми један човек*, *Међа Вука манитога* и *Леле и куку* назвао неочекиваним епским масивима који су битно променили хоризонт нашег песништва; и Миодраг Павловић, што је за *Кажу* рекао да је енергију песничког казивања развила до застрашујућег замаха, где је „виђење и предвиђање зла доведено до призора чија снага превазилази познате уметничке оквири“. У густо писаној студији Стевана Кордића (1994) извршено је поређење Његоша и Матије, где су оба песника у свом епском напону добили потпуно истоветан третман и где, својим привидним супротстављањем, Бећковић непосредно „проширује, продужује и продубљује“ извор поетски митицизам народне епике, идући по истој стази али у смеру супротном од Његоша. Милован Ђилас, у једном до последњих књижевних огледа, - ако не и доиста последњем! – своје раније занимање за Његоша остварено из два опречна угла у два књигама моћнога дејства и значења, закључио је пред смрт увођењем Бећковићеве песничке мисли у просторе Његошевог ума, ма колико да му се чинило да је Бећковићева поезија „друкчија од Његошеве“.

Непосредно пред овај долазак у Ваљево, на тек завршеном Сајму књига у Београду, добио сам у руке зборник радова са великог научног скупа *Поетика Матије Бећковића* (1995), одржаном октобра 1994. године на Филозофском факултету у Никшићу. Ту се на близу 250 страница густог текста, двадесет научника, критичара, професора и писаца бави искључиво песничким делом Матије Бећковића, дајући мноштво сјајних, нарочито

лингвистичких, поетичких и филозофско-идејних подстицаја за даље проучавање његовог рада.

Од књиге *Послератна српска књижевност 1945–1970*. (1972) и сам сам се у више наврата занимао за Бећковићев невакидашњи допринос модерној српској поезији. У разјашњавању сасвим особеног књижевног поступка, који је био заснован на огромној критичкој енергији моралног супротстављања књижевне речи различитим облицима насиља владајуће културе и идеологије, песнички глас Матије Бећковића и његов заокрет од лирског и естрадног израза ка епском, трагикомичном ироничном, проклетничком, па и језовитом умовању и говорењу, чинио ми се изузетно вредним и значајним. Посебно зато што покушај Матије Бећковића спаја удаљене и опречне основе српског песništва, епску традицију и модерни критички дух демистификација, прочишћења и само спознавања, стари језик и један локални црногорски говор са бритком и неодложном потребом модерног доба да, макар и очајању, потражи излаз и спасење за човекову измучену душу.

Бећковићева бравурозна и храбра авантура, заснована на уверењу да је „језик памћење народа које није ни мало ни кратко“ и да је „у језику акумулирана мудрост времена, све што је требало запамтити“, једним делом почива на још живом искуству традиционалне патријархалне културе, конзервиране у говору народа и у десетерачким формама његошевског стиха, чија се говорна мелодија и метар чувају у коренима ума. Други ослонац Бећковић је нашао у парадоксалној, али зато ништа мање истинитој, духовној усклађености локалног осећања Ровчана и Црногораца за песнички говор и оних старих десетерачких гусларских форми песничке комуникације, за које се веровало да су одавно изумрле, тј. да су ишчезле после Првог српског устанка, када је духовна култура српског народа све старе патријархалне културне моделе почела да замењује новијим и савременијим. Десетерачки ритам реченице, која се метрички обликује у полетну и свечану говорну мелодију, у добром сазвучју и одговарајућем мисаоном контексту може неочекивано да ослободи и избаци на површину згуснуту и збијену живу енергију огромног искуства народног генија. Та снага извучена је у Бећковићевим песмама из неке дубоке подсвести данашњих потомака патријархалне десетерачко-гусларске културе, па се и широка рецепција његових епских казивања, спегова и тужбалица, сакупљених и објављених у књигама *Рече ми један човек* (1970), *Међа Вука манитоза* (1976) и *Леле и куку* (1978), безусловно мора довести у везу са неким потиснутим унутрашњим пољима препознавања, разумевања и језичке ко-

муникације у колективној свести и подсвести народа. Густина и штурост једноставних, тесаних стихова, набијених значењима и порукама које су кодиране на традиционалан начин народних пословица и максима, помогли су Бећковићу да, с једне стране, уђе у просторе митске повеснице, духовне самосвести и „племените говорне библије“, а са друге стране да покаже творачку неистрошеност и неживелост епске традиције, тј. да пружи доказе о њеној неокрњеној рецептивној енергији. У том променљивом десетерачком стиху и гусларској говорној мелодији, често под високом пренапрегнутошћу његошевског свечаног и тешког тона, Бећковић је у обнављању епске параболе, наратије и медитације кроз традиционалну форму народне песме изразио и прошло и савремено искуство, чак модерно конципирану критичку мисао, мотивисану изразито наглашеним моралистичким усмерењем и значењем.

Ће је некад кум кума убио,
 ту још земља на одуву дише.
 Није могла шеница родити
 ђе је душа на памук чупана,
 а сад нема трна ни камена
 с ког нијесу стругани мозгови
 а на свакој грани виси душа.
 Свако прло неком крв дугује,
 свака плоча крвљу омашћена,
 сваки извор крвав изавире,
 трњина је свака смичикапа.
(Богојављење)

Наши преци Бога су виђали,
 А ко данас прича да га виђа,
 Не виђа га – но су му причали.
 Ко вјерује да га је видио
 Сувишан је па таман и да је.
 Залуд би га више и гледао
 Кад сам себи човек не вјерује.
 Тужна ли су дјеца бивше славе
 Причају нам туђе доживљаје!
(Лелек мене)

Форма критичке поезије Матије Бећковића отворила се, дакле, далеким изворима епске традиције, дубоко скривеним у подсвести сваког човека нашега језика. Тај човек се изгледа нагонски враћа десетерцу кад год хоће да искаже неко колективно историјско или

етичко искуство. Као и код Његоша, код Бећковића многи стихови звуче као мудре изреке и народне пословице које се лакше памте када су сабијене у десетерац или у два десетерачка стиха. Његошев поетски говор и његошевски стих, као поетски идиом најдубљег и најширег комуникацијског простирања и дејства у српском језику, показали су да се у таквом систему може дуго сачувати етички мелос народне песме и да се, при адекватној поетској обнови те форме, готово неочекиваној у језику могу активирати неке непознате могућности имплицитне рецепције сасвим модерног усмерења. Бећковићев подвиг је утолико већи што је обновом песничког језика и песничке форме патријархалне културе показао да се угрожене и несрећне нације, са осакаћеном или прекалемљеном културом, у тренуцима дубоких криза идентитета и самоспознања, спонтано окрећу коренима своје духовности.

Само мале и несрећне културе истражују корене свог духовног бића; срећне нације то не морају да чине, пошто своје духовно биће могу да остварују делатно, те нису принуђене да се служе спекулативним методама самореализације. Душа нашег човека, како показује Бећковић, непрекидно се врти око оних форми комуникације које имају корене у народној традицији и чији изданци досежу до далеких праизвора митских слика у колективној подсвести. У *Кажу* (1988), тој чудесној и за многе још неоткључаној поеми о злу као исконском облику мутног слоја у човековој природи и људској историји, Бећковић је из унутрашњих слојева балканске и српске духовне традиције извукао отров и горчину страшнога проклетства тражећи излаз и спасење из паклених стега. Човек тражи своју душу како би осмислио свој живот; што му је живот духовно празнији и сиромашнији, то му је душа потребнија ради самоодржања и самореализације.

Да је између ових зидова и из ових учioniца потекло само то једно једино сазнање, што га је својим песничким говором изразио Матија Бећковић, и тај један једини наук, што га он предаје у аманет данашњим и будућим нараштајима овдашњих ђака, било би довољно да се испуни и послање и призна величина Ваљевске гимназије, у којој сам давно имао прилику да видим Матију Бећковића као кудравога ђака и сада као седог академика.

Ваљево,
4. новембар 1995.

(Необјављени текст из књижевне заоставштине П. Палавестре)

Матија Бећковић

ПЕТНАЕСТ ПЕСАМА ЗА В. П.

КРЕКИ

Веки је Креки
Креки или Круки
Круки или Краки
Крака или Крука

Креки на реки
Креки у библиотеки
Креки у глиптотеки
Креки у финотеки

Вери Веки Веци
Векци Верки Вици
Креки Креци Крици
Веци на реци

Крака из Видрака
Краци на Итаци
Веци Ваљевци
Крацу на Градцу

Круки у луки
Краци у Ларнаци
Краки у Ларнаки
Крики у Лики

Креки баш си неки
Креко ти си неко
Крако кракулако
Како можеш тако

Краки што си таки
Баш таки некаки
Крако баш си нако
Баш нако некако

Краци у Лусаџи
Криџи у Иџиџи
Краџи на Камџатџи
Краџи на Камџатџи

Верџи каџиперџи
Верџо кочоперџо
Веџи у Триџеџи
Веџи у Триџеџи

Веџи Краџуџеџи
Краџулеџо реџи
Моџу ли те Веџо
Неџаџе зџати Креџо

Круџо Криџо Краџо
Труџи Траџи Траџо
Верџи Веџи Виџи
Варџи у Осаџи

Краџили
Круџили
Криџили
Криџили

Антиџи
Маниџи
Круџили на Милни
Краџу на Браџу

Виџи у Ниџи
Криџи Киџириџи
Круџи у комџуџи
Краџи на Преџлаџи

Верџи Ривиџери
Верџи у Камџери
Криџи на Јаџаџиџи
Краџи Саџатраџи

Круџи у Буџари
Креџи у Саџари
Виџи Таџаџаџиџи
И у Коџтариџи

Креко Векулевко
Крекино Векино
Креки Крекуловски
Веки Паталовски

Крико Креко Крекино
Веки Веко Векино
Креко Кракулевко
Креки Каракулеки

Веци само реци
Не знам кажи
Не знам појма Крако
Не заспивај јако

Ниси ти Веки
Већ си ти Креки
Зато што Креки
Ради у библиотеки

Кроки је од Крако
Крука Крукић Крукино
Веки Паталовски
Веки Пјатигорски

Вери нема важи
Веки си плавет
Пјатигорск Ваљево
Карађорђева 79

МИЛИ МОЈЕ

Мили моје
Цвеће мали
Фини лепшо
Мој ти душо

Мили лепи
Мало мило
Мали лепи
Мило свете

Мало прћо
Жељо мени

ТАКВА ЈЕ И ОСТАЛА

Била је крхка и јака
И висока и мала
Посула женственим стидом
Таква је и остала

Отменија од свих
За престиж није се отимала
Али је прва отишла
Таква је и остала

Била је храбра
А свега се бојала
Највише лептира и буба
Таква је и остала

Није имала браће и сестара
Поезија је једини род
Који је имала
Таква је и остала

ПИТАЊЕ

Слушала је моје заклетве и риме
Знала да нисам ништа измислио
Ал кад чу своје и име и презиме
Упита: „На кога си мислио?“

ВАЗДУХ

Кад одем у иностранство
(Рече при одласку)
Купићу само ваздуха

ПОГРЕБ

Идући за ковчегом
На њеном погребу
Трудио сам се да све запамтим
Да ми ништа не промакне

Знам да ће ме питати
За сваки детаљ
Чим дођем кући

Жао ми је што није ту
Да све види својим очима
А знам да је њој важније
Што сам све видео ја

РУСКИ ЦАР

Седео сам у подне код Руског цара
И кроз прозор је угледао

Подигао сам руке и махао
Али није ме приметила

Док сам истрчао на улицу
Већ је нестала

Враћајући се
Жалостан што је не стигох

Једва се сетих
Па она је умрла

ШИБ

Кад оде са овог света
Шиб на нашој тераси
Опет је процветао

Помислих
Како је неправедан
И како је издао

И да његов цвет
И мирис
Губе сваки смисао

НА УЛИЦИ

Видео сам је и зовнуо
Али ме није чула
А није ме препознала
Ни кад се окренула

ЗАПИС

Да буде јаче од себе
Срце камењем бијем
Ако не може без тебе
Да то може да крије

ЗАПИС 2

Од ње у земљи није распаднута
Понека кошчица и лобања шупља
Али у мени живи нетакнута
Од целог света важнија и скупља

ЗАПИС 3

Откад је побегла и нестала
Њена слика ми је преостала
Па обилазим и она места
На којима се усликала

Али то више није слика
Већ рука заувек дигнута горе
У ваздух с печатом њеног лика
На сред Лозане код Маноре

МОЈА КУЋА ЈЕ ПУНА СЕНИ

Моја је кућа пуна сени
Оне су моји укућани
Ликови под земљом распршени
И у мом дому ушушкани

Одасвуд су ме опколиле
И не чекају да се смрачи
Да би се на мене окомиле
Чим преко прага прекорачим

И ма колико да ми значе
Још сам у моћи да их склоним
Ал сени света нису јаче
Од оне коју волим

ПОЕЗИЈА

Док слуша љубавне стихове
Она мисли
Каква је песма
А не коме је посвећена

И Поезија тријумфује

Али песник
Постаје љубоморан
На своју песму
И помишља
Како она више воли
Поезију
Него њега

А Жена над женама
Као и Песма над песмама
Није љубоморна
Ни на кога

Напомена:

Приложен је руковет необјављених стихова из песникове заоставштине, који припадају збирци *Вера Павладољска*.

Уредништво *Бдења*

Радован Бели Марковић

ВАПРОСИ И ОТВЕТИ

Имађаше ли мними литерата, Р. Б. Марковић, душевног увиђаја и књижевне воље да будућим читатељима опише изглед и уређај Марковића Белих куће у пређашњем свршеном времену – пре но што су и писмоноше на њезином прагу престале да остављају залутала писма?

Описивати рушевне кућерине негдашњи изглед и уређај сличито је неприличитом „убијању“ досаде, при куртоазној болничкој посети: када се прожутеле, из албума слике разастире пред изболованим старцем који више нема снаге ни уста да затвори. Мними литерата, Р. Б. Марковић, Фамилије своје „глагол кућу“ је доцкан познао, кад већ никог не имађаше да му изнутар отвори њезина врата, која и споља бејаху преклопљена коцем подупртим канатима, ни да му с прозора довикне да његово, о пропалој кући писаније неће имати публичног успеха, ако се и површи плаве капије започета *Кроника*. Ауктор се наш, наиме, у реченој кући није ни родио, већ у одлученом *прикућку*, гдено су се мајка му Милена Косара и отац, Бели тамо Живорад, својом вољом *одвојили*, „пошто им је додијало да ручавају међу покојницима који су им са увеличаних слика бројали zaloгаје“ (према једном опричку из пребраног градива које главнином јоште почима у мемли Завичајног одељења Библиотеке ваљевске), еда би наскоро познали да и у том *прикућку* морају бити удиљ на опрезу – због ветрова који им дим из оцака повраћају и доносе безочно препознатљиве *гласове*, за које презаузети Мајстор канда и не имађаше уво, као ни сатрепетности у страховима брачнице своје, Милене Косаре, и иначе препануте изврнутим бубама по патосу, за које је и доктор Банковић тврдио да из њезине главе потичу, с чим се, у доцнијем свиђању, и сам доктор Субота согласио, објашњавајући да свачију главу бубе настанују, али подношљив њихов број се од стицаја до стицаја разликује. „Уосталом, зна се да и сам Дон Кијоте једну бубу у глави имађаше, док се у тинтари сваког фијакеристе и сијасет буба могу нахађати“, тумачио је доктор Субота анамнесис душевних убоја плахе несрећнице, Милене Косаре (којој је доња вилица продрхтала кад је упазила да, крај ње, Живораду тамо Белом, болнички ушушканом, једна од његових машина чај на послужавнику приноси, као једити труц слушкиње у нарочитој милости, што нико није видео али су многи поверовали), обзирно се изјављујући, током перипатетичних опходњи перивојем Луде куће, на изричит

захтев њезиног сина, мнимог литерате, Р. Б. Марковића, испуњеног помало стужљивим радознањем за *жизн и прикљученија* сваког од дејствених *лица* и сведока пропасти газдашке куће, не толико због намене да је изнутра и споља опише, колико због књижевне потребе да речену кућу, сваком руком, има у виду – као тмору позадину плаве капије, у његовој тамо *Кроници*, при чему се служио и вештинама лајковачких фотографа, Јеротија и Дилдике, чије слике и псачанске регруте у морнарском оделу изнашаху, на палуби беле лађе или загрљене испод палме на морској обали, акопрем се отпрве познаје да троми и натмурени ђилкоши ни за пешадију нису...

Студена је киша све искоса лила, кажу, а Андрију тамо Војиновог стид је и бес обузимао, пред Јаноким, из Горње Псаче учитељком („коју су већ скудили троји кудиоци“), док је ова узалуд повлачила плаве капије зачивијану кључаницу, само донекле разумевајући: зашто се обрањени младић ускопистио да и у повратку исту *чету* пређе, коју је и при одласку прешао, „лака скока у једном кораку“, слабо марећи за горопадну „полустрину-полумаћеху“, Персиду, која се с прага некоћ провикнула: „Знала сам да ћеш тако урадити!“ Да ли је, пре одласка у чету, Андрија тамо Војинов запретио коме и тако „безецовао“, мимо сваког реда, опстајање плаве капије сред унакрсне ватре рођачких пакости?

Плава капија је, воистину, на свом месту јоште била, као и оног јутра, док је препињао копче на тозлике (дуге путе у мисли прелазећи, душевно спреман да се пред В. Танкосићем, најпре, и пред војеводом Довезенским, после, као готов четник лично прикаже“), али ништа више као некоћ није било: од старе кућерине је, према прегледаним записима, несносими запах ударао, „каоноти од гињеника чија се крв одавно скорела“, тако да нико живи поверовао не би да су се плаве капије оба крила, срећних година, и у поноћ отварала, пред пештанским дилижансом, пуним оне с бакенбардима госпде који би до јутра „виста“ играли, да би ујутро, с Јоаном тамо Белим, свињским оборима чинили виситу, жалећи се ко на ревматизам, ко ли на злу срећу („ако на време није кеца избацио!“), док би неко, душе ваља, „услађеним гласом“ подсећао да се домаћин, уз задану реч, у ствари карташког дуга, и друкчије мора обавезати – што се, само по себи, може примити као увежбани „гвинт“ коцкарског махера, а у поменутих записима и као стварносна „шпеција“ у измишљачкој чорби нашег Ауктора, мнимог литерате, Р. Б. Марковића, који се о могућној, Андрије тамо Војиновог ординарној претњи, с књижевне стране, није изјавио тако уверљиво као о „филованој“ претњи мађарског свињара... „Услађеним гласом“, баш, „док је по лагираном, црног дилижанса

крилу, као у огледалу, гледао шмизл-фрајлицу како се на нови свет привикава, возајући се на творизном преслу плаве капије“, како и стоји у једном од *Кроници* припадајућих опричака. ...Да, свакојаким се начином воистину може запретити, па и „услађеним гласом“, али Андрија тамо Војинов, није ни морао да од можебити измишљеног Мацара мустру препочиње: могао је своју претњу и мраморком да одћути, четнички наоружан и готов да погине, уз сигуран рачун да ће га и мртвог плава капија на свом месту сачекати, као уговорена јавка на путу ка небеском, његове чете положају, гдено би га чекале оне муке које му и пристају, а не муке једноруког шкарта који мољака да му неко, од свог дувана, цигар смота и припали, подозревајући гдено, један по један, дојакошњи пушачи пушења се нагло окањују...

Свако на свој начин, кажу, за својом срећом узалудно блуди, разлика је само што се списатељу у могућство срећног исхода неупитно верује, до последњег ретка, док сам списатељ, служећи се свим књижевним средствима, осунчане процоли среће испред својих јунака за корак измиче, у чему се и мними литерата, Р. Б. Марковић, својски опробао. Шта је с крајњим његовим познањем: да ће се и пред небеском плавом капијом, као у реду за брашно, највећма залудно чекати?

Да би последњи био први с протекцијом се и у недомислимој Вечитости мора рачунати, што мнимом литерати, Р. Б. Марковићу, сваком руком познато бејаше, чему и *помјатеније у времену осем времена*, као поетичка домислица, унеколико секундоваше, ако-прем је, за саму *Кронику*, приправио тек понеки опричак о тишми пред овим, књижевно испостављеним митарством, с прва краја и не помишљајући да ће плаве боје *дух*, небески прочишћен, и мнозину упуштених душа „пребојити“. С тим у вези, свако се може – поменутих опричака слободнијим свиђањем – прикучити познању да је Ауктор наш прекоредно, Богу иза леђа, госпође Шоша сумњиву осенитост кроз онебешену плаву капију, кавалерски провео, упркос лаичкој сумњи да се све сводило на извиднички прамењак њезине, главнином непокајане душе, штоно је можебити дуго пребивала у јектиком јој начетој телесности, која јуне и састареле кавалире подједнако прелешћиваше, по санаторијумима и лудим кућама, у времену мереном простором...

На Божју Промисал да ли се, у опричцима својим, ћелијански списатељ притворно позивао, прибогу библијски апострофисаних књижевника и фарисеја (правдајући тугаљиву околност да и осенпојав Радисава оног с коца, гусларски опебан, пред плавом капијом чаји („док Абидага грицка леблебије“), вековима чекајући на авизу, или је Ауктор наш Божанска овлашћења охоло преузимао,

умишљеним правом списатеља да читав свет од језичког градива поново замеће?

Сучелице пресењеном Принципу, Гаврилу, са земљачком наклоношћу му главом климајући, уз тамо оно, иза зубију, резигнисано *цццакање* (које сваки Србин исправно разумева и *јаштањем* оверава), Радисав тамо с коца се, можебити, и карно изјављиво, плаву капију свиђајући као тесарско-зидарско недоношче, што Ауктор наш у тексту изреком није поменуо (допуштајући да се нешто од тога назре у подтексту), свраћајући читалачку пажњу на Абидагу, цехенетском харемлуку запуњеном, у цубету вишњеве боје, који је усплахиреног ата смиривао, а и себе самога, пред чудним колесом с надменим ечеленцама каурског одејања, међу којима и једна госпа бејаше, откривена лица под шеширом наличитом роудином гнезду – све у небеској димензији Видовдана, пред Мариндвором у Сарајеву, којино се на овом свету туби као страдални дан надвојводе Фердинанда и графице Софије Котек – с напоменом: Божја Промисал води руку и оног списатеља који би, понад писаније своје, самом себи у крило повратио...

Учитељица псачанска, Јанока, собу за госте у сеоској школи не имађаше, зацело, а ни Андрија тамо Војинов се, у опустелој кући, белим јастуцима и мирисним чаршавима подичити не могаше... Јесу ли, пред плавом капијом, слутили – с обзиром на његову једнорукост и њезину пренивљену слабоћу – гдено ће и са сазувањем четничких чизама велике муке бити, пре негли утуле лампу и у кревету као муж и жена поживе, и да ли су Ћелијанци тугаљивост ову „претресали“, помињући и некакве с неруке шама-ре?

Мушко и женско, поготово сами ако су, увек се снађу око оног што им ваља чинити. Зна се, међутим, да је живом, таман као и мртвом четнику лакше одсећи главу неголи му чизме сазути, с тим што је Андрије тамо Војиновог ћутљива натмуреност, куд ли више од једнорукости његове, читаву ствар додатно отежавала, отуда се и може сверовати да и учитељка, Јанока, мука имађаше не само око сазувања, но и око обувања походних му чизама, и да је понекад у празан његов рукав молећиво погледала, али Андрија тамо Војинов, по свему, не бејаше од оних свата који жене шамаришу, што никако не значи да учитељку, Јаноку, нису пекли управ они шамари које ни добила није – о чему се сад овако, сад онако изјављивала, што мрси потку и основу ћелијанских прича.

„...шамари пекли, никако не значи...“

(Одломак из романа *Плава капија*)

Зоран Вучић

ТАВНИ СОНЕТИ

УГАСИЋЕ СЕ ВАТРА

Нестаће последња суза провидљива,
велика тишина стишаће ту грају.
Крв ће светлети с крста док се слива;
шта ће сутра бити то преци већ знају.

Нестаће и речи с којом је почело
светло и тама у водама нежно,
згаснуће сасвим небеско видело,
угасиће се топли осмех неизбежно.

Угасиће се ватра што је сјала
у нутрини бића да спасе мисао.
Зато је љубав поклекла и пала

тамо где је само љупки цвет дисао?
Тамо у леденој и коначној зими
неће никог бити да твоју сен прими.

ГОДИНЕ

Године које су ме даровале болестима,
знањем што се не учи у школама.
Да ли долази светлост или прилази тама,
на крају стрмог пута исто значење има.

Сада се узмаћи не може и не сме,
са овог раскршћа нема одступнице.
Она што ће доћи с лицем невиднице
зна шта знају они што писаху песме.

Читаву сам вечност у страшном сну био,
за светле празнике нисам ни сазнао.
Опрости домовино што сам те љубио,

ја сам твоју тужну стварност боловао.
Из тешке магле, тмине и глувила
гледао сам пену што је живот била.

НЕМА ПРИСТАНИШТА

На црној води нема пристаништа,
нема ни правде, знања и љубави,
у црном свету празнина и ништа,
и црни гости на црној прослави.

И црни сватови иду по невесту,
кроз ноћ дужу од минулог века,
кроз мртву ватру у мрачном месту,
песма је њихова лелек до лелека.

Кржаве кошуље и црне заставе,
предео на који густ пепео пада,
и мртвих војника колоне безглаве.

Стижу сени деце, уморена нада
у мрачним логорима убилачке браће.
Што живи не знају од мртвих сазнаће.

НЕМА СМИРЕЊА

Како и куда из ове тескобе:
одавно све су испричане приче
(из топлог гнезда одлетело птиче),
само су извесне и вечне сеобе.

Нема смирења ни души, ни телу,
само се у тмину путеви сливају,
а ти би тамо где снове сновијају,
да се бар мало примакнеш виделу.

Али ово време, мртво и дубоко,
ћути о болу што живот прожима
и тамном мреном премрежује око.

Ништа о смрти и о љубавима
ово глуво доба не уме казати
нити може ватри топлину да врати.

БЕЗ СТАДА

Коначно остах чобанин без стада,
све је отишло у бесцење, цабе.
На светле празнике тешка магла пада,
сићи ћу, полако, с тамне Тресибабе.

Све више тонем у повор свог бића,
љуштура моја лагано се празни.
Све ређе долазе духовна открића
све чешће ноћи и дани поразни.

Свитања нагло завејава тама
и прекрива оно божанско и свето.
Држим тешку главу у слабом рукама,

а она измиче, клизи ка празнини.
Све што ће бити проминуће светом,
и неће бити невиних и виних.

Владимир Јагличић

ИЗ БОЛНИЧКЕ СВЕСКЕ

ПРЕД НОЋ У БОЛНИЦИ

Кроз прозор другог спрата
види се, пада сутон.
Сад, то што око хвата
тражи у невид утон.

Још само силуете
свадљивих аутомобила
у сусрет таме лете
несаломљених крила.

Трубље на раскрсници,
узвици несигурни.
И касни пролазници
мало згрбљени, журни.

Али сву вреву уличну
стишава мрак, донекле.
Корака јеку бујичну
улице су дорекле.

Сад људи кућама хитају
несвесно даровани
будућем мирном свитају
с којим почињу дани.

Свет беше велик, простран,
ил бејаш тако слеп –
сад, за поглед оностран,
може стати у џеп.

У слици – ничег визијског,
празнина дубље склона:
с екрана телевизијског
ко да понеста тона.

Овде је већа дубина,
мада је мање места:
јер ту почиње судбина
које не бејаш свестан.

Зар моји су – ти холови
остали с друге стране,
дозиви у помоћ, болови
и отворене ране.

Непроспаване ноћи
уз таблете и игле,
уз урлик хитне помоћи,
коначно су ме стигле.

И заблуда што боли
и не лечи човека,
да нико ме не воли
као речи, понекад.

Као кроз бездан хада
старица, крај мене, јечи
и у глувост пропада
безброј језивих речи.

Дежурна смена касни
за закључаним вратима:
коцкаће се, са масним
шпилом, у ситним сатима.

Из катакомби соба
очекујем да навале
војске из прошлог доба,
досад вечност преспавале.

Где да се од њих склоним,
кад ме у ћошак сабију,
кад све ме одавде гони –
у мит, или Византију?

Туђински свет, ватруштина,
а биће и гори и већи:
можда је ово суштина,
и хтедосмо је избећи.

Нигде божице склоне
за мене, за све нас, и
нигде лепоте оне
која би свет да спаси.

Мрак све светове прели,
и безизлазни круг, и
прозор два света дели –
мој свет постаде – други.

Ал сва кајања позна
не знају ме примаћи
свету у који ко зна
кад ћу опет изаћи.

ГЛАС

Сестри Младенки

У твојем гласу призивност је мека,
плава, можда боје твоје косе
разливане као мирна река
законито прешла у твој посед.

Враћа спомен на светлост и воду,
на топлину ћува, мајску кишу:
као да се отвара у своду,
и призива мртве да продишу.

Глас – обичан, земан, мајчин, сестрин,
љубавнички, али из области
виших, ко у светлој наговести
плодоносног смирења, по страсти.

С тим се плодом крошњин труд уравни
и мир који осване по буци,
но и радост, поздравом прадавним,
с којим плусак прославе олуци.

Опоравља, исцели, залечи,
биглисање у грлима рађа.
Тако се и тачне, врле речи
нађу када стане глува свађа.

Благо оном ко с тобом ћућори!
И с јастука тајни шапат слуша.
Од нежности да се не умори
нечег нежног тако жељна душа.

Уминуће глас у нечуј пене,
други људи хоће ли га чути?
Нестајемо. И – нек нас замене:
ал глас такав – не сме уминати.

Да надмости бездан пустолине,
да уздигне, теши - не да суди:
глас нежности, сестринске топлине,
да науче волети се људи.

БЕЛА КРАЉИЦА

Др Драгани Бубањи

Насмешена: од среће,
или од туге давне?
Кажу да воли цвеће
и речи умањавне.

Умањен, свет лепоту прима:
са зечићима, птичицама...
Постаје игра с лековима
ко девојчице, с луткицама.

Деминутиви, ко из мора
рођајног; с уста божице.
Владарски симболи с њеног двора
(читава парадица):
скалпелчић, туферче¹, рагадица²
дигнуте увис ножице³.

---

¹ туферче – умањено од „туфер“, вата за завој

² рагадица – умањено од „рагада“, отворена рана на кожи, овде на ногама

³ дигнуте увис ножице – ради лекарске интервенције

А обради ли рану стерилно,
без анестезије, рецимо,
наособ, са сваком бактеријом
мора – хируршки прецизно.

Зна да се тек уз љубав рађа
здравље, са божјим дарима:
од пацијената многих млађа,
од свих је знањем старија.

И нагнула се: кроз наочари
засеца месо труливо.
Случајни меса тог станари,
треба мање да хулимо.

И слушају је; многи, штавише,
богобојазно помену.
Док мобителом фотографише
рад свој, за успомену.

Ко на катедри теорему
да доказа, свим светима.
Да, имала би та о чему
предавати студентима.

Јер са њом никад доста приче
о оном што мање зна се:
о вечном здрављу што измиче,
и бесмртности расе.

Температура радна не прија
ником – ал све је већа.
Кад прође једна интервенција,
чека је, већ, следећа..

Ко по причести са просфором,
уништи клицу болова...
И гордо влада светлим простором –
краљица болничких холова.

ПРЕДНОСТИ БОЛОВАЊА

Када болујеш, бар си
са самим собом начисто.
У истини, ил варци,
не изађе ли на исто?

Изоста, бар, шакала
свагдањих, и комадања.
Вани, у туђим шакама
мртва би душа свагдања.

Овде те хране, тетеше,
терапију ти приносе
И недобро, и нелеше —
али не живиш мимосвет.

На ватреној је линији
поредак, ко и досад.
Само је овде мирнији
и чешће смртоносан.

А када сестре униформе
зањишу, беле и чисте,
ходници, сиве форме,
постану модне писте.

И како би, без прилике
да лежиш ван свог дома,
дочитао *Јаднике* —
читава четири тома!

Похвала чврсти масив,
посете поздраву прелесни,
зли језици сатрти...
И кад би признали да си
знаменит српски песник,
ако неће на самрти!

Хоће ли те посветити
дојучерашња небраћа?
Чега се све неће сетити
само да им се не враћаш!

Ал не познају злехуде
мисли им губитак нације –
коначност сурове пресуде
носи жиг компензације.

Због тог успеха разметног
слађе се може снівати...
Прилично непаметно
дође ти оздрављивати!

ЧУДОМ

Сестри Даци

Складан корак, мешан с белим струјем
медицинске униформе: ко ту
још заступа здравље, где болујем,
и где нећу дочекати стоту?

Сребра милост у твојем трагу је,
ко од звезда, у научном споту.
Ја не уmem да се улагујем,
али знам да узвисим лепоту.

А лепота, то је мање оно
што пијачну тарифу поприма –
више благод, уз нас се привила.

Дивно биће, потајно нам склоно,
лековита безгрешна топлина
што нас држи, још, чудом, живима.

САН СА БОЛЕСНИЧКЕ ПОСТЕЉЕ

Кад усним, зној ми чело
ороси: неки напор
спопадне слабо тело –
повуче га, ко шапом

у неки простор скривен,
с језерским миром својим
што може тек заснивен
физички да постоји.

Само се машта, и сања,
ишчезлог света свемера –
а из те воде израња:
да л' русалка, да л' Венера.

Заклони света пола
жељеном сликом жене:
она је лепша, гола,
од сваке одевене.

Она је изронила,
ал' ја не сумњам да је
претходно на небу била –
њен лик је, плав, одаје.

Њени су зуби бисер,
кожа с капима, златна.
И тако, ближи ми се,
оставши недокретна.

Бринем да се не врати
без мене на небеса,
док радују се влати
што на њих капи стреса.

Њезино светло око
ослобађа ме стега,
и обећава спокој
буђења, после свега.

Тако, у сну ме мами,
некуд где топла вода
сјајем купа у тами
као предворје свода.

Лакши од сенке, али
да л' ћу је таћи смети?
О, само не пожали
душо, када узлетиш.

Тихомир Нешић

ПОСЛЕДЊА НАГРАДА

Име ми је Љубица, а презиме Тошић, из Каменицу сам куд Ниш. Овакој ви се обраћам затој што сам неписмена. Нашега поштара Бојана ћу замолим да атресира на Радијо-Београд, па нек' се кол'ко му је воља чуди и питује каквô ја имам вам да праћам и поручујем! Нека слободно помисли да њега нешто опањкавам, па нек и отвори пакет – срам те билô, Бојане, од ракијицу коју си куде мен' попил! – и нек чује све што ћу да ви казујем, само нек' помогне да стигне где треба.

А за вас сам се одлучила затој што је радијо за мен', већ четири године, једини другар. Купила ми га је моја ћерка Божица. (И она живи куде вас у Београд.) Тој је некакав радијо који, рече ми, не само што је за слушање, него може и да памти све што му ја казујем; да би' и ја, рече ми ћерка, кад ми жеља дојде и кад имам каквô, моглá с мој глас њој да се јавим, а да не молим свакога да му у плавец казујем писмо. Ни да ми други чита каквô ми она пишује. Од т'г се нас две с овеј кутијице дописујемо. Она ми је показáла каквô треба да напрајим да ми радијо свири, каквô ако 'оћу да провреви кад треба да одслушам онôј што ми она поручује, а каквô, пак, кад 'оћу да радијо упанти онôј што сам намерна ја на њу да казујем.

А поштару Бојану је, мислим, далá неки динар да не праји питање... И затој си, Бојане, ако и с'г преслушујеш, надам се поцрвенел!

Распричала сам се како што сваки дан сама са себ' разговарам. Уместо да ви одма' рекнем заштô сам се решила да испричам овôј што је до с'г билô само моје, да га кажем и испратим на цел свет да разгласите да не мора срећан да будне онај који мисли да је добрô живел, већ да је срећан онај који је убаво умрел.

Решила сам се на тој кад сам чула да преко радијо пуштате да се чују и овакви-никакви, каквá сам ја, давате да преко радијо ломотимо и ми што, погледа ли ни човек, изгледамо какô да смо кроз живôт прошли како куче кроз росну траву, нит' смо ми каквô добрô и големо напрајили, нит' је нам у живôт припадно нешто важно и крупно.

Ете, мељем како празна воденица, па кажем и онôј што, знам, не дава Господ б'ш такôј да будне: да живи, и не живел,

човек који је посвем ништак. Свак је за понешто здаден, малко да будне срећан, бар толко да бар јед'н пут верује да му је како никоју другому никад не билò, понекипут да је несрећан више од сви' на свет бели; а кад се радује и кад тугује, сваки човек да порасте, бар толко да не можеш да га не видиш и да на њега не помислиш бар колко док трепнеш, и тој да је доста да и он помисли да је нешто. Тој се, ваљдам, показало и у све онòј што су до с'г изнели онија, такви како мене, на који сте већ давали да се преко радијо чују. Рачуњам, мора да нешто вреди и овòј што сам ја намерна од мојега мужа Стевана за цел свет да казујем. Јер не се родио онàј од чији живòт ништа не може да се научи.

Али, пошто нема таквòга који оди на две ноге а да не себи-чан, казујем све овòј због њега, мужа мојега, али, можда, понàјвише – и најголема будала прво на себе мисли – казујем и због себ', јер осетила сам да и ја морам душу да оплакнем, и да тој можда могу ако пред некога истресем све онòј што је у мен' дубоко, дубоко до срце.

На ћерку нес'м могла' кроз да се поверим, не само затòј што нес'м 'тела да ју оптерећујем, више затòј што дете за родитеља никад нема време, и онò сас његову децу добива његове муке; а беше ме и стра' да куд ћерку, пошто не знам како татка панти, сећање на њег' не покварим.

Затòј молим да се моје име не споменује, само рекните: јед-на' стара и осамљена сељанка, која сматра да и судбина њенога мужа Стевана треба да се чује, да би се видело како Бог, само он не греша, и за једног сељака, али големога раденика и још поголемог мученика, има своју правду, макар на кашичку да ју дава; егà би се, кад многи овòј моје чују, свет колко-толко у памет узел, па да си сваки човек у главу утви да је како зрно у гомилу од невејан пасуљ, да је исти какви су сви око њега, да никој, ни најмирнији ни најсилнији, не од њег' ни побољи ни полошији, да свакога исто чека, како онòга који све поштено и праведно, такòј онòга који све неправдо и зло... И да ич не наопако што је такòј, јер и тој је божја правда!

Мој покòјни Стеван беше обичан земљоделац. Вредан како кртица. А душа од човека! И с малко задовољан. Не само затòј што је знао да сељаку, који цел свет 'рани, никад не припадне ни бел 'леб, камоли награде и ордење. Нес'м ја скроман, и ја сам човек па ми никад не доста, само се упињам да буднем задовољан с онòј што имам и с онолко колко ми се дава, јер верујем да ми, ваљда, толко припада. А човек не може да буде човек – тој су његови речи – ако не уме од малецко да праји големо,

ако себ' не натера да се слатко радује ба'ш затôј што знаје да је свако радôвање кратко.

Тој су речи на мојега Стевана, а у њи' се види как'в је бил: с'в на земљу. Не угађа да други чују и виде каквô и какô работи, ћутке запиња да све уработи какô најбоље уме и може. А кад му некој каже, Стеване, стани па одани, он стварно застане, колко да уздане: Е, да од седење и гледáње може нешто да буде, куче би одавно постáло најбољи касапин!

Да се напрази да је нешто особито, такво б'ш никад ништа не чинил, пред никога и за никога се не пражил и претварал у нешто боље него што је, па ни за мен', како што се свак за своју жену преправља да ју се побољи претстави, никад се ни пред нашу децу не претварал да се престáви да је подобар, а камоли да се пред други л'жно приказује... Сваки од нас пројде преко овај свет како сењка, и затôј ми се чини да човеку најбоље може да будне ако гледа да се што мање види и да се за њега мање чује. И тој су његове речи, а онôме који такôј мисли, томе на памет не пада у политику да се петља да се над други издигне и узвиси. Такви мој Стеван не волел.

За мојега Стевана су дани били само кућа – њива – кућа – њива... Као да иза туј границу нема ништа.

Само једну жељу је имáл, и стално ју истицáл: да будне на-грађен на крај, кад с овај свет појде. Такôј је често тој понавља́л и такôј га убавачко описува́л да сам га ја у шалу назвала Стева-нова са'рана како венчање. Јер цел живôт се мој невôљник Стеван греја́л на наду да му последњи испраћај будне миран и убав, угодан за све што после њега остањује живо. А тој је, како је објашњува́л, значило да га са'рањујемо у најбоље расположење, да никому, кад појдемо иза њега мртвога, ништа не будне на сметњу, време да је најбоље што може да је, да се сваки од нас осећа лагодно и да се у лепо расположење сећа какво је све код Стевана билô добрô, да ли је могла да му се најде нека мана, да сви према његов гроб иду мирно какô што је он ћутке иша́л кроз све, једна́ко кроз невоље и несреће какô и у весеље и на раду.

Често је, кажем, такву своју са'рану до у ситницу приказува́л. И само т'г би брго расположење мења́л, ражалостил би се кад почне, а кад доврши – развеселил. Али такôј некако да му се очи овлаже, а као да је и подсме'нут док казује како ће мртвом све да му будне надокнађено ако, док до гроб буде ношен, ни-кому од нас живи' ништа не будне непријатно, ако људи – не нужно да сви буду нешто много ожалôшћени – јед'н другом

опуштено да ш`пкају све добрò што за њега памте; награђен ће буде ако над његов гроб мирно одстојимо, јер ништа ни не мучи, чак ни тишти, да одстојимо колко је ред, док му поп не прочита и можда неки од речити' неки добар говор за покојника не искаже; да ни из гробље ништа, нит' мука, нит' журба, не отера, полагацно и мирно од његов гроб да се одаљујемо, ништа лошо да не причамо, нити да некому таквò помислимо, чак и да се насмејемо, а он т'г обавезно у памет да свакоме од нас буде.

Бар тој једнò парченце од своји' живòти сви само њему да дамо, а да не жалимо; не само нас што смо његови ближњи и родбина, свакога који га је само познава̀л да потера потреба грумен од земљу, за коју је он целогa себе дал, да пушти на његов санд`к и пожели да му је лака земља, за коју је он као земљоделац само добрò чинил. Никој да не зажали што је доша̀л на гробље кад је такòј добар д`н, никој да нема заштò да граби и јури, никога никава нужда да не потера од гробље да бежи од било каквò. Никој да не помисли да на гробје због њега мртваца нешто трпи и губи, свак да, над њега мртвога, заборáви све могуће муке и све људске невòље.

Да тој време, док његова са`рана траје, лагодно будне за нас што смо живи, а за њега мртвога да је наше задовољство награда за све што га је у живòт притиска̀ло, саплита̀ло, обарáло и газило. Да сваком, било да му свећу запали или да му цвеће уз мртву главу тури, тој доодење на гробје, можда т'ј једини пут, свакоме да будне какò одмор на празник, да никој иза њега до гроб његов не иде какò од беду...

Једнò време сам мислела да такòј мој Стеван себе залагује да би полакше истрпел све кроз каквò је жив проодил, понекипут сас мен, почесто, какò и сваки од нас, сам, и кроз трпеж как`в је изгледа досуђен на свако људско створење. Али кад је почел, не само Бога да моли, и на људи све да прашта, па и кад би му нешто најнаопако ишлò да опрашта и на онога због којегa га је зло снашлò, ја сам разумела и поверувала да он изистински најискрено верује да је миран испраћај на онај свет, не само за њега, за свакога човека нешто највредно што на овај свет може да се добије и најголема могућна почаст коју јед`н човек од људи може да дочека.

Понекипут би, само пред мен', готово зајада̀л: Не, не може и неће Господ да дозволи, милостив је он, да б`ш кад мене са`рањујете будне каљава и љапава зимá, да је мећава или некаква сувомразица кад коске пробива леден ветар, па да, мокри или промрзли, заборáвљате на мене мртвога, да гледате какò

ћете побрго да ме гурнете у земљу, да у мој гроб врљите, као да ме гађате, по грдву од земљу, па да се, какô да сте се од мртво куче отарасили, разбежите какô тичићи; чак да ме понекој и опцује што сам наш`л да умрем по таквô пасје време кад – такôј се у такве прилике мисли – може и нека болештина да се натрапа, док за мене мртвога исто значи куј ме је сас земљу затрпал, људи или нека машина; такво да је да нико – не дај, Боже – и не запази куј не `тел да дојде ни свећу да ми запали.

А т`г би, обавезно, мој муж преплашено и молећиво погледал у небо и прекрстил се: Ништа мање чемеран одлазак из ов`ј превртљив живôт неће да ми допадне упокојим ли се у време кад морате да ме испраћате по неку голему жегу. Ако од летњу јару гори и земља и небо, а на брдо Пољаницу – где је неки наш брзоплет предак нашал да посади гробје – будне такав најгори жаропек да слунце спржи све сем змије и гуштери, па не мож` човеку да се не чини да му мозак кипи; ако за моју са`рану, не дај, Боже, будне таква врућина, онда ће и живôт да се смучи на онија који иза мен мртвога појду, па ће, док стоје под сунчану црепуљу, свештениково молепствије да им се отегне какô гладна година, а ако се неки реши нешто од мене и за мене да каже, на сви ће будне глупо и – од тој ништа горе не може да ме задеси – преувеличано; ако притисну јара и спарина, нећу ја ни на моју са`рану ни мртав, а немоли как`в сам за живота бил, никому да буднем ни на крај памет, јер свакав ће да се зноји и од врелуну да се љуља, свакав` да стра`ује да ће сваки ч`с да падне у несвес`, можда и у мој гроб место мене да се стровали! Можда ће – такôј је кад човек, притиснут, мисли само на своје трпљење – многи да забораве чак и кога са`рањујете! Многи ће и да опцује, такôј да се не зна да л` пцује мене или жегу. А сви ће, од тој полошо нема, у себ`, а не гласно, да гунђају и да ме проклињају што се због мен` злопате какô да су, уместо мене, турени у пакал, док мене мртвога више ниједна људска мука и не дотица.

Свевишњи, онај што ни све дава и узима, услишил је молбу мојега Стевана испунил му жељу: са`рањуван је мој животни сапатник у д`н как`в је за своју смрт цел живôт `тел и замишљаал. Беше тој, добро пантим, једанаести мај на `иљадо деветстотин деведесет и девету годину. Мирно пролетно пладне, суво, слунце благо, а ветрић дувка само колко да разнôси мириси и освежњује. Све беше толко убаво да би многи, и да не беше Стеванова са`рана, пожелел да се прооди до гробље, на озелењелу Пољаницу, на коју су се бели јорговани бејоше толко

расцвтели да се њин мирис ширил све до Ниш, у којем су по-тавнеле бетонске зградурина изгледале како надгробни споменици, па се, кроз свежо лисје и цвеће, причињувало да је гробље доле у варош, а не на брдо с којег наши мртви на Ниш гледају.

А поп Василије је над мојега покoјнога Стевана запојао како ањел. (После сам чула како задовољно у браду мрси да га је глас такој служио само још кад је полагао испит у Богословију.) Беше се на гробје сабрало све што се с три прста крсти, не само родбина и пријатељи, дошли су неки и из удаљена места. И, б'ш како је Стеван жив желео и описувао, такој беше: на свако лице такав израз да не знаш да л' је који човек у спровод ожалoшћен или весел; како да су сви мислили б'ш онoј што је мој јадни Стеван цел живoт прижељкувао да им је у памет:

Ете како Свевидишњи, и кад изгледа да ти док си жив не наклоњен, доброга човека барем на крај награди такој да сви пожалимо што га заувек испраћамо, што га заувек губимо, што б'ш он иде из овак'в крајан свет.

Наш Стеван је све овoј заслужио, не само с његово муко-трпно пробивање кроз људске муке и невоље, већ затoј што је све сам сас своје две руке од рођење па до последњи суђени му час, што је увек остајувао поштен и човек с душом и срцем! – тој, заносно и зането како да је пијао, у говор над покoјника каза леполики Марко Петровић, најбољи говорник у наш крај; беше још и најбољи гуслар, па је с песмом поздрављао свако рођење, а с најлепши речи испраћао свакога који би – тој је над свакога мртваца понављао – довољно поживео да живoт куца и да живoт њега покуца.

Убави Марко је како славуј извијао и описувао Стевана и његов живoт, а сви остали су жмиркали с овлажени очи, док су с главе климали и такој потврђивали да је све што он за покoјника казује жива истина, а не оној да се за мртви само добро збори.

Слаткоречив а злосрећан певач, који је сам склапао песме које је уз гусле појао, на тај убав дан на гробје не ни сњевао да му је мој Стеван последњи мртвац куга у добро сећање код живи оставља, да је боље било да је и он на гробје остао, јер се у исти д'н слепопадне, само пет-шес' сата после погреб, задесио у воз који су на сурдулички мост натовске бомбе разнеле, па је од гласовитога песмопојца и говорника најдена само расцепна глава, поклопљена, по тој су га познали, с разбијене гусле, које

су му лице сачува́ле такòј да је остáло читаво какò да не пипну-то.

С'г за гуслара слободно казујем, а иначе никад такòј нешто нес'м смела да превáлим, јер мој Стеван, тој му је билá једина глупос', беше сумња́л да ми се Марко допада. Да л' ми б'ш за-тој његов говор беше тако мил – питувала сам се док сам плакала – да л' се б'ш због те љубоморе тај међу сви Каменичани најубав, тај најпапетан и гласовит Каменичанин, б'ш над гроб мојега Стевана расприча́л такòј да сваки мора да се питаје да л' му речи више личе на слуге или на бисери:

Да би нашега вреднога и дичнога Стевана испратили, пупољци су се – гледајте, људи! – отворили, а ветрић – осећате ли? – подувкује као да милује, док се небо учинило као бистро око коим нас Бог гледа, а слнце благо греје као да би топлину да врати у нашега праведнога Стевана, који беше честит колико и вредан, али га ми – такви смо према свакога, бар на гробље признајмо то и покајмо се – нисмо ценили и поштовали колико је он заслужувао, нити смо му се истом мером одуживали, колико је према сваком од нас добар био, према некимa и предобар!

Да л' на мене мисли? – себично сам помислела, док су сви, погружени, потврдно климали с главе, какò да, не само што се кају, већ и уживају што говòрник подсећује да смо сви Стеванови дужници. Па, ми слуга слугу сустиза; плакала сам какò киша, а једнако нејасно, како разнобòјне а разбијене слике, видела и мојега мртвога мужа, а и говòрника, на кога су се, б'ш кад си је погладил укошени брчићи, спремајући се да нешто још поубаво каже, уста укочила, лице му пожутело, ноге му омекшале, и одјед'нпут се, какò трула топола, испружил преко мртвачки санд'к. Мртво тело мојега Стевана се заљуљало. А сас зној обливени Марко је заропта́л, с помодреле руке кидáл кошуљу на груди, уста отвара́л какò да гризе ваздух.

Не знам колко дана после се свашта банта́ло, те да је имáл астму, те да је туберкулозан, те да је бил срчани болесник; важно, на гробје су сви помислили да је и њега сустига́л судњи час, па је над отвòрен Стеванов гроб – за Марка, а не за покојника – зацвилел неки женски глас:

Куку, на очи ни умре овак'в красан човек!

Красан ли ти је бил?! – помислела сам, грешна ми душá – док је неки мушкарац брунда́л: Тресну га инфаркт какò гром кад удари у дубáр!

Иако се Марку, какô је после сам признал, нешто слично већ дешува́ло затôј што је имáл низак притисак који би се на врућину још више смањил, све тој на са`рану мојега Стевана никој не знал, јер говôрника такој нешто – клел се после – на гробје такôј нешто никад не пасирало. Али једино ја сам, мада ни мен' све тој не беше познато, запишта́ла: Заштô, Боже, да се овакво нешто задеси б'ш кад са`рањујемо мојега прескромнога Стевана?!

Можда сам само помислела да такôј закукам, јер мене никој не погледал. Сви се око отворен гроб устрча́ли, унезверени, али не због Стевана, какô је мученик цел живôт желел. Узмува́ше се око побелелога говôрника, начисто заборавише покôјника на чији су се последњи испраћај сабра́ли. Једни су у пола глас питува́ли има ли на гробје неки доктур, други су се драли да се најду вода и шићер, трећи су саветовали да се не надносе над Марка да би незаменљив говôрник, песмопојац и чувени гуслáр могао да дише...

У гунгулу која́ је настала и мен' је – мада ми се чинило да очи нис'м одвајáла од мужа с којега сам век проживела – и мен' је промакло куј је погурну́л колица на која́ је бил ковчег с мртваго Стевана, кога́ никој више не ни погледа́л, нити је, сем мене, на његôву са`рану на њега мислел!

Деси му се б'ш онôј од каквô је у живот највише, сем од Бога, стра`ува́л: да на његôву са`рану на њега нико не мисли, нити га гледа, да само још једнапут будне споменут, и тој уз пцовку:

Ма, зајеби мртваца, гледај да не изгубимо овôга, оваквôга гуслáра и говôрника! – процеди́л је неки, нес'м виде́ла куј, кроз зуби.

Извикујући да је сваки секунд важан, према излаз из гробје су више вукли неголи што су носили омлитавелога Марка Петровића, који је, чула сам, т'г већ крупно али равно дисáл, иако му се лице болно грчило, а сас обе руке је груди притиска́л.

А колица сас санд`к, у којем је покојни Стеван лежа́л са скрштене руке како да му је први пут све урабо́ћено, кренуше у раскопан гроб, сама! Једино ја сам потрча́ла да уста́вим колица са санд`к, у којем је мој Стеван остањува́л непомичан какô кад би уморан прилегну́л да се у дебелу ладовину одмори. Одгурнула сам збуњенога попá и двојицу мрзовôљни гробари, па сам се и ја, удавица црна, зауставила; затôј што ме, призна́вам, уплашило питање: Господе, да ли ме натера да потрчим да зауставим колица с оној што је од мојега мужа остало или сам по-

јурила да покôјника стигнем и, можда, престигнем па пре њега у гроб легнем?!

Не дај, Господе, да се с мртваци претицам! – прекрстила сам се, уплашена што се ни над отворен гроб човекова себичност не гаси, напротив, порасте.

А б'ш т'г, помислела сам да мене гађа, затутњало је како да се небо цепа. И још, изгледало ми је да сам се и ја тек т'г сетила да нарицам, почеше да завијају сирене. Ниш су, од Пољаницу се јасно видело, почеле да шарају црвене печурке. Бомбе! – простења млађи гробар кад је земља на наше гробје почела све крупније да се тресе. Опет нас Натовци гађају! – тресал се је и поп Василије, који се на брзину прекрсти над гроб и збрзано рече: Нека му је од људи и од Бога просто, и нека му је лака земља.

Вјечнаја памјат, промрља још стари свештеник, баци две-три грудвице у рупу, у коју покôјник беше сам склизнуо, и још се санд'к, док је падао, отворио, па се мртви Стеван, како би која бомба поблизо дрмнула, љуљаше као да се успављује. Све уплашенији поп с једну руку подвигнут од мантију, а с другу руку се још једанпут прекрсти, према мен' климну с главу и удаљи се од гроб унатрашке, па потрча из сву снагу, више се на мртваца и не осврну.

Ајде, жено, истерај, ако си намерна, још неки обичај, па да призовршимо, да и ми не останемо овде с овôга мртвога! – рече старији гробар некако наредбодавно.

Ја се с'г само сећам да су ми, ваљда од стра', слузе биле пресушиле; не пантим да л' сам се у гроб због бомбе смандрљала. ил' сам сама у гроб ушла, да би још једанпут с уснице пипнула Стеваново `ладно челô, с прсти помиљувала његови бркови; нес`м – и тој ваљда од стра' – стигла да му уста пољубим, како сам сваку вечер кад легнемо у кревет...

Гробари на с'в глас запцуваше, а ја сам се усправила и, ако може да ми се верује, тек т'г видела да сам у гроб падла! Претрнула сам, па сам и ја, такој је изгледало, некако више себе зажалела, премда очи нес`м одвајала од Стеванову голему шаку која је преко сандук висела; али, само кратко сам се сећала како ме је тај шака грлила и миљувала, као заулава сам се питувала како ће да ми будне кад више немам мушку руку да се на њу без стид и срам наслањам.

И дан дањи ми изгледа да сам, док сам у гроб стојала над њега мртвога, повише ожалошћена билá што сам остала сама, да ме ич не растужувало што је на његову са'рану – и тој не од

Бога, већ од људи – све пошло наопачке, више сам мислела како ће на мене од т'г надаље у живот да будне; ни на крај памет ми не беше што се не испунила његова најголема животна жеља да добије бар последњу смртну награду ...

И кад се на његов гроб испунила гомила од земљу коју су гробари на брзину наврљали, стојала сам и нес'м тугујала, мислела сам, грешна ми душа: Ете, с'г земља уместо мене лежи преко јединога мушкарца на куга сам ја такој лежала, и тој највише на свет волела.

Од стра' који сам због бомбе на гробље појела, али и од срам због он'ј што сам над мрвога мужа мислела, остала сам одрвенела, не зна колко дана: нити плачем, нит глас пуштам, како слепа идем по кућу или пред њу седим, а видим само рупу у земљу, а тај рупа се смањује, смањује, док не постане како да је игла од шприц које ме боде и усисује.

Било је такој све док ми једну ноћ мој Стеван не дојде, не разбра да ли у с'н или онакој. Подсме'ну се само с пола уста, како је ваљда једино он умел, и шапну ми, како ми је, док смо били млади, шапкал колко ме воли:

Дигни главу, блесава моја Љубице! Неси више дете да не знаш да ти ни Бог неће напрати он'ј што човек 'оће и може.

Ма – брецам се ја мужу како да је жив – брига мене за људи, ја се секирам за теб', што ти се не испунила једина твоја жеља да добијеш бар последњу награду!

Па, мене ми се, тужна Љубице, испунило баш он'ј што сам највише 'тел.

Како? – питајем, а он ми се смеје:

Па, женска главо, већ цела три месеца ја сам у читав наш крај једини коме је Бог душу узел! Сви други који су за тој време упокојени, на овај свет стигоше осакаћени или унакажени од бомбе, гранате и њини гелери, неки и распарчани. Једино сам ја, Љубо моја, цел, онакав какав сам жив бил! Па, што ће човеку већа срећа неголи да умре како човек?!

Т'г сам се и ја, први пут од како сам сама, на с'в глас насмејала, у с'н или не, не знам; али од т'г сам била како да сам се поновно родила ил' како да сам се пробудила из с'н који беше исти како цел мој живот, и слатак и тежак, и б'ш затој лековит.

Славко Стаменић

КА СВЕДЕНБОРГОВОМ НЕБУ

Затребала ми је, да бих ово, најзад, и испричао, књига „Небо и пакао“ Емануела Сведенборга, те назвах библиотеку да ми спреме један примерак. Свој, купљен давне 1988. године, убрзо, тек што сам прочитао, позајмио сам неповратно. Светлани! Ангелоликој жени којој је Господ, спутивши је у свет, одузео сваки трун злога. Тако сам ја мислио, она не, била је убеђени атеиста, некрштена.

Имаш ли можда књигу неког Емануела, презива се, мислим, на С, књигу о Небу и о Паклу, колико се сећам!?, упитала ме је Светлана пре више од две деценије.

Имам, Цецо, то је уистину необична књига, али, искрено речено, необично ми је да баш ту књигу тражиш. Ни о чему оностраном никад ми ниси тражила. Ти си први и једини анђео којег сам упознао, и још не могу да поверујем да то биће може бити – безбожник! Насмејала се тајновитим, наравно, анђeosким осмехом. Тај Сведенборг је био тамо, на Небу...

Ех, баш...

...да, био је тамо, анђеле безбожни, о томе ти он и пише. Ко верује – верује, ко не верује – бар ужива у најнеобичнијим призорима који су нам потпуно страни.

И ти у то верујеш!?

Ма ја сам већ затражио од Швеђана да ме приме у Цркву сведенборговаца, има неколико стотина хиљада верника. Баш чекам одговор и једва чекам иницијацију. Светланин осмех раскрави се у пригушени смех, чак се чуло и неколико хм-хм.

Ал нису то оне хеленске иницијацијске баханалије, мада ја...

Добро, добро!, потапша ме као несташног и пубертетом још разуданог гимназијалца Светлана Нешић, професорка класичних језика београдске Класичне гимназије. Руком топлom, док је, чинило ми се, зарила својом светлом благошћу. То и би повод да јој кажем:

Божанско Добро исказује се Топлином, Божанско Истинито исказује се Светлошћу, моја Цецо, томе нас учи Емануел Сведенборг, после повратка отуд.

Баш лепо! Изгледа да ћу ја, ипак, само уживати у оним најнеобичнијим призорима.

Њен Пера насу нам по ракију.

Могла бих, мој Перице, и ја једну, рече Цеца мужу, и он оде по чашицу. Опет ме је, мој Перица, обрадовао лепим даром, рече Светлана, окрећући се да дохвати некакав дар из нахткасне.

Понеси онда и мени, Перице, једну, довикну му моја жена.

Шта је, бре, ово, неко чудно вече иницијација, рекох.

Мене би, Цецо, мој муж обрадовао да ми ишта икад и купи, рече познат ми глас.

Седели смо под родном крушком коју је Петар хвалио тако што је говорио да је старија од Сједињених Америчких Држава. И од нас и од себе деца су нам се посакривала негде у дворишту.

А мени, Петре, само долиј!, рекох.

*

Иако је нападао снег и аутобуси се тешко пробијали до забачених села, отишао сам у варош Петру и Цеци на славу. И они су ми драги, но драг ми је и Свети Јован Крститељ: јануар је био кад ми је мајка била у гостима, све ближа ономе свету, само операцијама је, чинило ми се, још опстајала међу нама, а сутрадан, ју је чекала нова. Мати одједном клону као да живот чили из ње, обухватих је, али се сад њено читаво млохаво тело миглољило из загрљаја, очајан угледах Светога Јована који нас са календара гледа, био је баш јануар, сетих се да он бди над мајчиним Антонићима, завапих му за помоћ – и мати ме погледа, усправи се и, збуњена, упита: *Шта се то, сине, догоди!*

Срећна слава, домаћине, изгрлих се и изљубих са Петром, већ добрано припитим. Цецо, извини што је књига мало ижврљана, бележио сам по маргинама... И – волим да чујем „хвала“ кад ми се књига врати, не сад!

Светлани најлепше стоји осмех.

Ама, оставите сад вас двоје и сведенборгове, и сва неба и све паклове...

Добро, мој Перице, само ви седите, ето мене. А ово ми је однекуд познато, читала је с белине маргине мој запис: Божанско Добро исказује се Топлином, Божанско Истинито исказује се Светлошћу!

...слава је и има да се слави, да се пије,... мрмљао је Петар.

Горело је кандило под иконом Светога Јована, али та копија из неке малоазијске цркве увек ми је уливала и неко страхо-

поштовање. Свети је имао оштар и прекоран поглед, косу коју као да је тек мало растресао излазећи из Јордана. Као да је некад набављен баш за ово вече. Вече које памтим по својим небројеним молбама и Светом Јовану и Исусу Христу и Богомајци и Господу Богу да мог друга Петра, да Цециног *Перицу* никако, а камоли сурово, не казне, јер је само пијан и само не зна шта ради. То је приказ који сам, много пута касније, безброј пута у себи гледао, увек једнако пренеражен: бескрајан низ скарадних покрета пред иконом, лавина богохуља из уста, уношење демонски изобличеног погледа и лица у љутит поглед Светога, и узалудно грљење нејаке ангелолике Светлане не би ли *свог Перицу* умилиствовала да се умири и седне за сто. Нисам, пренеражен, устајао да јој помажем. Памтим и да сам на изласку, и на путу до свога села, као усрдну молитву Светоме Јовану понављао и понављао да му опрости јер није, заиста није знао шта ради.

*

Севши у аутобус, узех из торбе библиотечку књигу *Небо и пакао* Емануела Сведенборга. Гле, од свих силних потоњих издања, од 1988. до 2017. године, у моје руке случајно доспе баш оно прво издање: СФАИРОС, Тајинска сфера, Београд, 1988, али већ знатно пожутелих страница. Но потпуно се пренеразих, све се око мене усковитла, све затамни кад, на маргини, угледах графитном оловком исписан, готово сасвим избледео запис, који сам сад, ту тако бледу жврљотину, једино ја и могао да прочитам: *Божанско Добро исказује се Топлином, Божанско Истинито исказује се Светлошћу!* Однекуд као да, најзад, чујем Светланино *Хвала!*, глас тоpline и светлости, окрећем се да видим има ли игде, на овоме свету, оног њеног благог осмеха, или га је, јединственог, онда, у ковчегу, однела међу анђеле, друге своје, куда ју је Петар, у свом демонском оргијашком бесу, крвавога ножа, упутио из свога Пакла у давно припремљено јој рајско обитавалиште сведенборговскога Неба.

Милутин Лујо Данојлић

СУЂЕЊЕ ПЕСНИКУ

ПРОЛОГ:

*Ватре пред градом. Ноћ. Август. На багремовом ражњу пола
Србије се пече. Песник глоговим прућем привезан за стуб:*

ПЕСНИК:

Коњи језде, треште чезе у магли.
Зајаучу болно на леђима моста
дрвене кочије са бостаном плавим.
Сирове ватре крај друмова плачу
док црвеног јарца гурају у пламен.
То је почетак вашара у Љигу
када се у кишама колибе подаве,
очи набубре од непроспаваних ноћи.

Одвежите ме да јахачи коње вежу,
о чудни дани што смраду подлежу.
У сељацима из проклетих села
свирепа радост добро је понела.

ХОР:

Док су воде урлале и горе расле
саме у диму празне месечине,
ти си био против гора и вода,
ниси певао о шљивицима наде,
рудницима цвећа, предузећу среће;
вулкани су казне којим претиш
и смак света је у твојим очима.
У мозгу се гнезде крваве птице
што полећу са натрулог стабла.
Зар не видиш да су ноћи наше
диван почетак бескрајнога дана.

СОТОНА:

Није важно ко се рађа
није важно ко умире,
није важно ни ко страда,
Оргије су моје име!

ХОР:

Твој глас нам даје више снаге
да нашу песму запевамо јаче:
живот је: да се преточе у чаше
бурад вина и млеко кравље,
и корпе грожђа са румених брда
кад са вашара цикну црне виолине
и са пашњака зациличу фруле.
Биковског врата, траве слатке,
и мирис пољског цвећа у јагањцима,
у петлима запаљена слама зоре
и млади прасци пуни жира
док овде грокћу око шатри:
објављује гозбу нову
крик у грлу нерастову!

ПЕСНИК:

Видим светлости којих неће бити,
њих познају само косе, љуте кише
које ће плуском сунцокрете побити,
ја видим светлости којих нема више.

СОТОНА:

Није важно ко се рађа,
није важно ко умире,
није важно ни ко страда,
Оргије су моје име!

ПЕСНИК:

Не плаше ме ни опаке речи
од којих човек за ноћ остари.
Дуго ће опет светина да клечи
кад почну горети блудни олтари.

ХОР:

Све речи су да језици раде,
а ноге су да простор покрећу
док гацају по мраку и блату.
Гробови су туђе, пусте куће.
А код нас се просто, нужно живи,
док умиру будале и хуље.

Ближи се поноћ. Из шума надиру крда свиња.

Фењере упалите, нека почне гозба,
жене су наше сисама богате,

у пластовима зачну поколења,
на њивама рађају јунаке.

СОТОНА:

Са мртвима ја се дружим,
са живима слатко смејем,
и каква је ту разлика,
мртав живи, жив умире.
У дубинама мора сада плове
лађе ваше одавно помрле,
јер немају ни толико снаге
са пучином једра да укрсте.

ПЕСНИК:

О страшна птицо, невестице ноћи,
у теби мој се јаук грчи,
и бива све више глас беспомоћни
што са крстацама по ветру трчи.
О, бледо дете, лептири лаки
и светлост могу да помуте.
Ја видим на својој лири
како сељаци затежу опуте.

ХОР:

Ако неко жели да заплива,
а пливач добар никад није био,
такав ће се једном удавити
јер дављење му из незнања следи.
И нисмо дужни да га избавимо,
већ да воде јаче узбуркамо
да би мртав од нас отпливао
да нас не би смрћу поразио.

СОТОНА:

Моја мисао добро научена
престаје да буде добро моје,
на земљи мржњом оплођена
радује ме и растужује ме.

ХОР:

Кад стигосмо са далеког Дњепра
бескрајна шума овде нас дочека
и дивље хорде сурових племена.
Ал знадосмо да мора бити пута
на уској стази маленог живота.
Овде застасмо, ватре заложисмо,

мокре кожухе димом надимисмо
и секирама подшишасмо гору
а сад нам прети мртвим пањевима.
Зла и погрде чусмо на извору
где нас снађе у браћи пакао.
После лудог уживања у греху,
потражисмо срећу на ледини:
наша патња постаде врлина.
Изроди се наше худо племе
и ум се људски извитопери
као летва на летњој спарини.

ПЕСНИК:

Подигните чаше штакори и хрти,
дозовите ветар из провалија;
бачена земља узалуд се врти
у црном хору далеких галија.
Нико ми неће ноћас опростити
што сам гладан о вама певао,
док у слатком сну спаваше сити,
и врели дан у сумрак зевао.

ХОР:

Кад земљу целу неки јад обузе,
зелена жита почеше да се суше.
Веровасмо: узрок је у незнању
и да је време да призовемо мудрост
и биљу вратимо изгубљену боју.
Одабрасмо све најбољу децу,
посласмо их на високе школе,
међу људе који се памећу
целим светом врло разметаше
као што се црни бик размеће
међу јадном и болесном стоком.
Када дође време за повратак,
мећава нам одува младиће,
хаос у глави, а у крви – пиће.
Поезија назва се та болест,
од ње оболе и овај што је везан
прутевима глога, биљке ђавоље.
Он је хулитељ свега што је свето
за наше прадедове било и остаје.

СОТОНА:

Није важно ко се рађа,
није важно ко умире,

није важно ни ко страда,
Оргије су моје име.

ПЕСНИК:

Вежите ме за најлепшу звезду,
нека Сунце просторе нахрани,
болести у мени што се гнезде
на вашој ће певати сахрани.
За вас нема неке веће казне
у вихорима васионе празне.

ХОР:

Тај враг нам још и помаже
да очистимо земљу од таштине.
О, ветрови, припремите метле
да развејете те младе пустиње,
пре него нас куга помете
и по нама поспе ситну со тишине.

ЈЕДАН ГЛАС:

О, луди Хоре, да ли речи људске
из тебе излећу или дивље гуске?

СОТОНА:

Није важно ко се рађа,
није важно ко умире,
није важно ни ко страда,
Оргије су моје име.

ХОР:

Онај којем суде казну већу
судијама може да искаже,
ал' судије су и тада свемоћне,
изречена казна се не одлаже.
Зашто би гладан курјак себе јео
кад рањен срндаћ њему нуди
тело своје судбином уклето.
Осуђеном још преостаје
да каже своје задње речи,
иако дивљи и приглупи
од паметних то смо научили.
Реци задњу, свештениче таме!

ПЕСНИК:

Видео сам своју сенку међу људима
у спарно доба кад је суво јечао

Бунар кужни, пун прашине и дима.
У паљевини и смраду ја сам клечао,
а јечало је у мојим костима
пролажење што живот отима.
Пео сам се ка жутоме храму
са молитвом и псовком свецима,
враћао се у мемљиву јаму
и умирао дуго, месецима.
Око мене пролазиле змије
и олује из пусте Азије.

Девојци сам и даље писао,
моја писма су црви јели,
док сам ја прстима дисао
млитави ваздух што се бели
у коси давно трулој, са злим веком
у стању прљавом, житком и јетком.
На крају пута као да је био
ледени камен свемира испречен.
Преко њега се мој живот пребио
Сасушен, отрован, недоречен.
Под стубовима црних вешала
крв се моја са мраком помешала.

ЈЕДАН ГЛАС:

Кад сјајна звезда небом пада,
потребно је да ноћ буде,
да би се видела, упознала,
на путу до силе погубне.
Та светлост болно извијена,
зар није туга која у нама
отвара ситна, тврда крила
што гребу уши злих времена.

ХОР:

Све је одлучено и глас један,
што лажном сетом заодева
мемљиву зору провалија,
нека нам буде опомена
и искра млаког радовања
да само један такав има
у нашем крају, у брдима.
То значи да се разум враћа,
а блуднику на тргу овом
нека сунце прогори вид,
јер месо кад се испарава

сигуран доказ је да нестаје.

Хор пузећи одлази. Остају само Сотона и Песник.

СОТОНА:

Кад се кући касно враћам,
увек ме нови пријатељ прати.
У конопцима и квргама је
тешко је са њим путовати.
На Земљи пакао постоји бољи,
речи се моје затежу ко жице,
имам много вредних наследника.
Како издржати, људски створе?!

*Заједно са стубом за који је привезан ланцима, Песник залази у
облаке. Сотона око њега скаче с ноге на ногу и пева:*

Реци, Сионе гаде!
Кажи ми речи смрадне!
Проклетиње! и Празнике!
Ох! кажи: човек паде!
Пружи ми руку своју,
загрљене наше ће обе
зграбити Сунце,
бацити га доле!

Без пакла нема раја,
у људској крви је рај,
патња је радост бескраја
у мени је вечности крај!

ПЕСНИК:

Сестро моја, Сунце је у мени,
са мном излази ко дар ми клети.
То је она птица која ће с јесени
у људима повор да осветли.

*У заруделој зори, песник се као талас светлости шири преко
брда. Сотона сагорева у сунчевим зрацима.*

Томислав Бокић

СМРТ КРЕДЕНЦА

У купатилу ми је сву ноћ светлела сијалица. Не знам да ли су деца заборавила да је угасе, или ју је жена намерно оставила упаљену. Уосталом, то није ни важно! Важно је да је сву ноћ горела!

А да између рагастова и врата није постојао омањи отвор при дну, ноћно светло, које је дочекало и изгрев Сунца, не би се ни приметило. Та „рупа“ у доњем десном углу правоугаоника врата, направљених од тополовине, последица је тога што даска није била довољно сува. Зато је и морала да се временом искриви! Баш та „рупа“ и та врата неодољиво ме подсећају на мајстора Љубодрага, њиховог градитеља. Постарији, плавушаст и проћелав, имао је радионицу у подруму своје нове куће. У њој су биле и тестере, и ренда, и чекићи, и клешта, и винклови, и ексери, и, наравно, зубати циркулар у углу. Од пода до тавана све је мирисало на пиљевину, трињу и на мајсторову вредну руку на којој су се јасно, као кривудава реке на мапи, оцртавале вене. Напустио је посао у „Азотари“ у Панчеву и вратио се очевом занату. Ту је он на свом тлу, сигуран као риба у води. Мало је причао, а и кад је говорио, било га је тешко разумети, јер је то чинио у брзом ритму, неразговорно, кроз нос. Ипак, осмех му је био топао и одавао је људску доброту. За уветом је вечито имао неку мастиљаву оловку, а на доњој усни – цигарету. Није се плашио својих опушача, могућности да све то околно њега, суво као барут, одједном плане.

Баш тај Љуба, и вешт и искусан, направио ми је та врата за купатило. Заљубљен у свој посао, дасци је прилазио као девојци, али ме је одмах упозорио да је „ребало још да се суши“.

– Нема везе! Само ти ради!

– Добро, како ти кажеш! – прихватио је кроз полуосмех, али је и завртео главом са које је ретко, врло ретко, скидао качкет. И ето, врата су се искривила! Дакле, мајстор је био у праву и ја, збиља, немам разлога да се на њега љутим. А и да имам, како бих се љутио на човека који је већ покојни?! Да, покојни! „О покојницима све најлепше“, али не само због тога, већ, пре свега, због саме суштине свог бића, мајстор Љуба је заслуживао и заслужије све похвале. Имао је душу меку баш као топовина! А од ње ми је направио врата, лепа врата! То је један дво-метарски правоугаоник оивичен са четири најбоље даске и двома попречним даскама, подељен на три правилна квадрата.

А сваки квадрат има по десет ребара од пажљиво обрађених и складно нанизаних дашчица, такође од тополовине. Све је то лепо офарбао бојом слонове кости, па чак и стари рагастов, преузет из срушене куће-чатмаре коју је још мој прадеда градио, тако да је успешно замаскирао и безбројне рупице у њему, поуздан знак да је сипац просто обожавао да се слади тврдом буковином. И још нешто! У бок врата уградио је жуту месингану браву која је некад, ко зна када, упила сав сјај месечине да би га дању, баш у мојој кући, несебично исијавала озарујући овеће предсобље – кућну библиотеку с полицама и књигама загладеним баш у та врата. Зар та Љубина врата, макар и са рупом испод колена, и дан-данас не оличавају лепоту и хармонију?!

Посећивао сам повремено мајстор Љубу док је рендисао и склапао моја будућа врата. Мађионичарски загладан у праву ивицу даске, мислио је неку своју мисао и кројио неки свој план, па ми се ретко обраћао. А и кад би се то догађало, увек би се најпре секутићима ујео за доњу усну, дубоко уздахнуо, припалио цигарету и тек тад започињао:

– Онај мој ништа неће да „пипне“!

А тај „онај мој“ био је Мића, Љубодрагов син јединац, несуђени наследник који нит' воли очев столарски занат, нит' њиву, нит' трактор, нит' фабрику! У фабрици је вечито „на боловању“, а кад је код куће, пије и спава; спава и пије.

– Кад гуђ изиђе из аутобуса, из цепа му стрчи полакилче! Нема паре ни за со, ни за шибицу у кућу, а за раки'у – има! – јадикује преда мношћу Љубодраг.

Ја га потпуно разумем, али не могу ништа да му помогнем. У таквим приликама, кад отвори срце, он и не личи на себе. Тада постаје неко други: човек говорљив и отворен. Мора(о) је да нађе неки душевни вентил – да не пукне!

– Ни зна кад се оре, ни кад се сади, ни кад се бере! Сам' раки'а, па раки'а!

Причао ми је како је „купувао имање“, „зидао кућу“, „копао бунар“, „садио лојзе“, „купувао трактор“...

– За кога, кажи ми?! – уносио би ми се у лице, у очи, падао у ватру.

Разумео сам га, схватао колики је домаћин, али речи утехе и охрабрења за њега нисам успевао да пронађем.

– Што ме Бог не узне – да ми лакне?! – завршавао би несрећни столар свој црни монолог.

А ја сам га ипак одвраћао од црних мисли, од помисли на смрт, скрећући му пажњу на нешто друго: на креденац који желим да ми направи!

– Какав креденац?! – запитао би ме.

– Онај леп, старински! – одговарао сам му кратко објашњавајући му колико мрзим регале и „висеће елементе“. А већ сам замишљао своју кухињу као најтоплији кутак на свету! У њој централно место заузима управо креденац, онај старински, бледозелене боје или боје априлског неба., оивичен белом линијом, са по три фиоке лево и десно у којима се, сем виљушака, кашика и ножева, увек крије и понека тајна. За разлику од индустријских „кухиња“, тај старински креденац увек има душу, а њега само Љубодрагова рука може да уобличи.

– Добро, ћу ти направим! – прихвата он из прве.

– Хвала ти! Хвала унапред! – узвраћам ја.

– А је л' имаш даске?

– Одсекао сам трешњу, стару трешњу. Овол'ка! – од руку правим обруч дочаравајући дебљину стабла које је још мој деда засадио 1925, године, кад се женио.

– „Одсек'о“! лако 'е д' одсечеш! А ел' си настругао даске?!

– Нисам! До недеље ћу!

– Пожури! После треба да чекаш четири–пет године да се осуши.

– Зашто толико?! Зар не може пре?!

– Не може! Даска се суши сантим годишње. Четири сантима – четири године!

– Па добро, чекаћу! – с муком савладавам своје нестрпљење горећи од жудње за старинском лепотом.

– Добра 'е прешњовина, много добра! Шарена ки детла!

– Знам, знам! – потврђујем ја.

– Кад ти се осуше даске, јави се!

И остадоше даске да се суше, а ја одох у бели свет, на посао! Притиснут бременом обавеза, све ређе сам се сећао њих, поређаних на тавану, на промаји, са летвицама између слојева грађе за будући креденац. Да будем искрен: и мајстор Љуба ми је све ређе био у глави! Потисле су га моје животне бриге и проблеми. Но, отприлике кад замину прва година и кад се био осушио тек први центиметар мојих дасака, подигох телефонску слушалицу:

– Мајко, шта има ново у селу?

– Скоро ништа. Једино што умро Љуба!

– Који Љуба?!

– Љуба тукелски!

– Мајстор Љуба?! Умро мајстор Љуба! – запрепастих се.

– Умро. Нашли га уз тезгу! Срце!

Тог трену пред мојим очима се одједном сруши и мој непостојећи старински креденац. Лепо се заљуља као од земљотреса, стрпошта се на под, према њему окренут стомаком и лицем

и разниза се на милион делића. Тако разбијен у парампарчад, док се над њим дизао облак невидљиве прашине, пред мојим очима и ногама лежао је мртав креденац. А никаква се бука није чула! Чак ни туп ударац при паду! Једноставно, умро мој толико жељени, старински креденац пре него што се и родио. Умро од „срчане капи“, исто као и мајстор Љуба!

А сутрадан, кад ми се магла туге разиђе пред очима, прво што помислих то је – да изгорим трешњеве даске с тавана родне куће у селу. Не да их продам, већ да их излупам секиром, да их иситним за шпорет! Зима ионако сигурно долази, а мојој старој мајци је вечито „ладно“! Уосталом, чија то рука може направити креденац као мајстор Љубина?! Цабе по белом свету толике алатке и толики мајстори! Са мајстор Љубом, за мене је умрло и његово ренде, и његово длето, и његова бичкија, и његова тестера, и његова секира, и његова косица, и његова брадва, и његова тезга, и... А и боље је што је умро! Грех је да то кажем, али морам! Јадник, није знао да његова судбина, његова кућа и дедовина, иде „од црњано на грдњано“. Овако, бар није доживео да сахрањује сина (најгоре што родитељ може да дочека). А злосрећни Мића надживео га је само непуне две године! Дотукла га ракија. Није дочекао ни велику распродају свог мала, свега онога што је деценијама „збирао ки пета гној“, распродају коју је, одмах после очеве смрти, започео Љубин унук Гаги. Кренуо је тај од крава и трактора („фергусона“, па „урсуса“), па преко најбоље њиве, лојза, шљивара, браника... Очајна мајка Анђа, црна удовица и кукавица, кад виде како њен јединац сулудо арчи оно што је генерацијама стицано, очајнички покуша да га заустави у суноврату, личном и породичном. Узалуд! Девизе узете за багателно продавано имање, за телевизор и замрзивач, одлазиле су на кола (која би убрзо била слупана), на коцку, на лаке женске и кафанске теревенке. А кад му комшија, купац, капариса „половину кућног плаца“, мајка Анђа освану на ужету, под шталском гредом. Са врата, спарушеног од рада и секирације, једва јој скинуше омчу. А већ идућег лета, ни она, ни црни Љубодраг из гроба нису могли да буду сведоци продаје комплетне дедине столарске радионице. И боље што нису, поготово Љубодраг!

Ни кућа више није Гагијева, а на мајстор Љубином огњишту пламти туђа ватра. Унука му повремено виђају у главној улици оближњег града. Правећи се да не познаје никог живог из родног села, целог боговетног лета продаје наочаре за сунце.

Русомир Арсић

НАКОН СВЕГА

АЛИ ЈЕ ТАКО

Кад човек узме себе у леву шаку, десна му је испуњена до врха. Пребацивањем себе из леве у десну руку схвати да је и то могуће и да се после тога губи сваки његов траг. То што се јасно види његова глава, очи, уста, уши, тело, ноге... значи да ништа није прошло, сем што се човек и даље мучи да се извуче из чврсто стиснутих прстију. А шаке као шаке, само се отварају и затварају, јер им је човек тако наредио пре него што се сместио у леву и десну руку. Погрешно, АЛИ ЈЕ ТАКО.

ГЛУПО, АЛИ НИЈЕ ТАКО

Јарак је бразда без семена. У њему су јутра без вида, ноћи од облака са сунцем у себи. Нестајањем облака настаје мрак од светла за дане што следе, а којих је било, само било. Корачање јарком није исто што и кретање пламена по његовим рубовима, десно и лево од недовршених снова за спокој свега што проклијава испод сваког искорака неуспелог. Малена сенка титра под ударом светла речи, полако постајући пупољак који се расцветава, а цвет није. Његова лепота је нешто треће и она је све што остаје након свега и пре свега. Ако сте још у јарку, останите у њему, јер следи нестајање, а то не прија чак и несталима. ГЛУПО, АЛИ НИЈЕ ТАКО.

РУЖНО ДА ЛЕПШЕ НЕ МОЖЕ БИТИ

Нацртао сам малено пиле. Оно није могло да буде веће, а још мање велико. Гледам га већ ноћима и никако да му уочим кљун, ножице, крилца, окице... А ноћи пролазе ли пролазе и никако да прођу. Ја се још увек надам да ће сванути и да ћу коначно видети своје дело које ме полако, али сигурно приводи крају. РУЖНО ДА ЛЕПШЕ НЕ МОЖЕ БИТИ.

СВЕ ЈЕ ИСТО

Није никаква новост чути да је неко некоме дошао да га види. Није новост ни да је неко некоме дошао да га не види. Виђења и

невиђења су све распрострањенија. Има их и тамо где их нико не очекује. Пре него што их није било, било је нормално да их нико и не примећује. Навикавање на виђено и невиђено више није само појава, то је оно што се види, а не види и то је сасвим нормалном, ако гледате отвореним очима. У супротном: СВЕ ЈЕ ИСТО.

И ПОСЛЕ ТОГА

Бацањем камена увис, за многе, није све готово. Напротив, тек онда предстоји тражење, налажење и бацање камења. Некима се чини једноставно, толико лако да и сами крену са камењем навише. Надлетање трња, трава, потока је нова забава која им се указује, јер су то одувек желели. Оно што нису прижељкивали догађало им се редовно пре камења и висина. Заборављена колона мрава постала им је мета за промашај. То их испуњава и чини оним што заиста јесу, јер су одувек били оно што нису и браво им за то И ПОСЛЕ ТОГА.

ГРЕШКАМА НИГДЕ КРАЈА

Како се који димњак на сеоској кући сруши, нестанак његов осетим дубоко у души. Остави Добрица ЕРИЋ капљицу сете у мојој опустелој кући на селу јесени господње две хиљаде прве године. Из димњака и дан-данас излазе мрави, пауци, комарци, мишеви... Задржавам се далеко од себе, опседнут сопственом сенком, из које бих, али нећу, јер сам одувек у њој. Повлачећи себе за уво, показујем пут до палог димњака. Очима бих прогледао, али оне неће из невиди. Развезујем конопце умотане око ногу, али бадава, радње за конопце ничу као печурке. Конопаца је све више, а мене је све мање. ГРЕШКАМА НИГДЕ КРАЈА.

МАКАР ЈЕДНУ

На зиду са изложеним сликама недостајала је једна. Погледи посетилаца задржавали су се најдуже испред простора на коме слике није било. У појединим тренуцима ту је било више од девет посетилаца. Знатижељно су покушавали да ту пронађу нешто битно. Као тихи жагор чула се прича коју су сви причали, а никоме није била јасна. Кроз гомилицу знатижељника неко се проби до простора без слике. Окачи слику о већ укуцани ексер и повуче се. Људи се погледаше, а онда без речи напустише простор испред новозакачене слике. Како се ко удаљавао, зверео је околу у нади да ће пронаћи простор за нову слику, али све се на томе

завршавало, и тежњи да онај исти човек скине бар једну слику, МАКАР ЈЕДНУ.

КРАЈ

Малена буба не воли друштво великих инсеката. Чинила је свашта, само да остане са бубицама. Бубама се није допадала та њена одлука. Толико дуго су покушавале да придобију малену, а она је за то време надрасла велике инсекте. Сада се ствари одвијају сасвим другачије. Тежња је великих буба, које је мала надвисила, да је врате у прошлост, међу малим бубама. Труде се, стреме, покушавају, не одустају... Докле ће тако, не знам, знам само да је ово крај. Пардон, КРАЈ.

НЕ ВЕРУЈТЕ СЕБИ

Завирио сам иза облака у себи. Једна птица ме проноси изнад планина. Курјаци се сладе задњим делићима мога тела. Травке ужурбано расту око мојих очију, трудећи се да их не повредe. Испод ненаписаног слова покушавам да извучем преостале делове тела и показујем их онима који у то не верују... Из сенке поменутих облака вековима већ куљају бујице, излећу јата грабљивица... И ево, уздижем се под собом навлачећи гнев на себе, у бујицама, у канцама грабљивица... Али то није тако језиво, страшно је у лепотама којих нема, јер их је заиста превише. Учини ли вам се да крај... Опростите, само да завршим започете послове. Не идите из приче. НЕ ВЕРУЈТЕ СЕБИ.

НОВИ КОРАК

Нови корак се појави као и сваки други корак. Прво провири из простора који му не припада, а коме припада. Затим се помоли иза простора од кога се непрестано отима. Надаље се све понавља и врти око корака који тек треба да настане и буде оно што је већ био – НОВИ КОРАК.

МАЛА ИСТИНА

Под мостом, високо изнад свега што је изнад, још претражујем дна ватром обрасла. Кад Сунце светлост своју препозна и препусти је стварности, реч ће истином потећи узводно од моста и све ће бити на свом месту, баш онако како није. И јасно видеће се ВАТРА ИСПОД МОСТА, изнад што је непрестано.

Радмило В. Радовановић

МЕДЕЈИНЕ СУЗЕ

НЕВОЉА

Не чујем више звуке ни твоје ријечи
Не слијеће на наш балкон ни галеб плави
Нема више ни оне клавирске собе
Нема више ни дозива ођекује празнина
Нема више ни црвеног сјаја у устима ватре
Нема ничег само нема заспало у пјесми
Нема ни оних слова на очевом гробу избрисана
Нема ни тих кости мир њиховом пепелу
Не чују се кораци звука ни додири забрањени
Нема буре само плима коју празно отвара
Не видим ни отете ријечи мрак их одузео
Нема свјетлости тама се враћа изворима
Не знам како отказује сјећање ум се празни
Немам чиме ни птице да храним
Не видим остајем без очију
Не халуцинирам али схватам да ме вараш са анђелима
Нећу да те одам али ми упорно бјежиш
Не чујем материне невоље тешке злокобне
Не дотичу ме јецаји у крику што трају
Не силази са ума ни глад ни ситост приметна
Не мислим више ни на оне људе чији су коријени у земљи
Несванули су дани изникнули пликови у чежњама
Не хода се ни у својим мислима године пролазе
Не примам више ни драге пријатеље не отварам врата
Нећу да рушим снове ономе ко сања
Нисам заборавио пут али поразно ми се враћа
Нисам црн али ноћ у мени нестаје
Неке се птице заглуше уз мио цвркул одлете
Не трепери ни зелено лишће младо незрело
Неспокојни а болни су дани и стравичне ноћи
Недовршена ријеч тражи јеца а ноћ је мени граби

БОЛ БЕЗ БОЛА

Пожелио сам кад умрем
Да то буде зима
Хладна зима
Са пуно снијега и леда
Да земља буде смрзла и тешка
Да они који копају раку
Знају да сам живио тешко
И милошћу својом
Растворен у овом простору
Даље од звијезде Данице
Ближе неком оку другом
Не желим да ме памте
Ни у слави ни у поругама
Не желим ни лијепе мисли
Ни нечије усхите туге
Желим у Хаду
Само свој мир
Тај облик
То блиједо лице
Тај живот без говора
Ту маглу међу чемпресима
Не желим ни сузу
Њезину
Брижну и затрепталу
Ни њу на одру
Ни ъезину ријеч
Нека ту буде сабирање
Нека ту не буде крај
Бол без бола безболан
Ја непомичан

МЕДЕЛИНЕ СУЗЕ

Напустио сам давно твоје мјесто и тебе
Упутио сам се обалом Неретве стазом уходом
Пошао према свијетлој ломачи коју запалише Аргонаути
У свету Арејеву шуму с неком драгом Медејом
Све наоколо било је обавијено мраком
Само је Руно било објешено о свето дрво

Требало је напустити Колхиду и Чапљину
Прије него је Златно руно нестало
Ја пререзах ужад којима Арго бијаше привезан
И Арго полети као стријела низ Тазис и Неретву према мору
Није се примјећивао на морској пучини
Пловисмо између Сциле и Харидбе
Прођосмо крај острва Сирена гђе чусмо њихово пјевање
Које нас намами
Море је ударило између стијена таласи су се витлали
У страшном вртлогу с времена на вријеме расли до свода
На острву Феачана Медеја и ја
У краљевском граду Јајцу
Извршисмо свадбене обреде заклесмо се
Окупљеним Феачанима и Колхиђанима
Да је Медеја моја жена
Да је Милка моја жена
Она ме узе у своје руке
У своју љепоту
И дође у мој Јолк
У мој Мрки Град
Са сузом у оку
Ја се вратих у Хекатин храм
Она се увјери
Да је овај Аргонаут неизмјерно воли

НЕСТВАРНА СЛИКА

Пролазим свакодневно
Улицом Николе Тесле
Том малом улицом
Великог имена и ума
Ту станујем
У стану број једанаест
На петом спрату
Овђе је некад била башта
Бркића башта
Са пуно воћа
Већином јабуке шљиве крушке
Ту су се играли ђечаци
И једна ђевојка плава
Сада њих више нема

А и она негђе друго
Са другим спава
Та башта уздише долином
И неко срце пуни тмином
Понеки сусјед псује на све
Гуши се нема за хљеб
Нема за оно троје
Гладних уста
И очи које су исколачене
Над понором
И чекају страшан лет
Ја трнем свакодневно
Гледајући ту страшну игру
Хоћу да изустим
Само једну ријеч
Једну истину
Истину нечијег очаја
У бури своје душе
У недоумици
Почињем да бунцам
Тежак их вјетар носи
И нестварна слика
Тако свакодневно
И ја и они шетамо тамо амо
Ударамо у срца хулимо
Проматрамо тај лет
Изгубљених птица

НЕПОВРАТ

Остарио си
И сад се полако спремаш
Да заспиш
Да ти обуку
Мртвачку одору
И спуште у Хад
Твој лик
Више није природан
Твој ум
Не може да говори
Твоје срце

Престаје да куца
Оно је везано
У чвор
Мрачним дахом
Претвара се
У прах
Ах
Не можеш нигдје
Лежиш нијем
Сатјеран у мрак
Твој лик нестаје
Не дише ту је
Не иде нигђе
Само кроз
Свијетлу зраку
У свој неповрат
У свој прах
У своје
Ах

Тамара Рончевић

ПЕТ ПЕСАМА

СПУШТАЋА

Стискам врат црној земљи
све јаче и јаче
из минуте у сат
из сата у дан
из дана у привид о неком д(р)угом дану.

Након оног тихог „ух“
испуштам честице
којих ми буде жао. Ипак су то деца
мусава и послератна.

Коленима вређам травке
тек изникле
по теменима. Чупам врхове
симбола.

Овде (овде!)
кише нико не спутава, па понекад
подигнем прст ка небу
када оно није у праву!

Не деси се гром
нити се
ишта спусти
кроз кожу.
Можда гусеница
којој досади зеленило листа
и рапавост
коју заборављам.

ОШТЕЋЕНА ГЕОМЕТРИЈА

Забадам цвет по цвет
у оштећену геометрију дрва,
а Ветар је поново нечији бог
па у лакоћи помера све(т).

***

Влажне лопте
раздвајају људе као разбуђене бубе.
Након одбијања од једне
Човек-Јаков
шкрипи *истим* ципелама и
исту земљу ми таложи на груди.

На туђим грудима се хране лепа деца,
или барем дремају пси.

Поздравља моје парче
и мноштво сличних, такође оштећених.

СТАБЛА

(Ех, докле досежу моји видици
док чешљају каменита стабла.)

И добро стабло подлеже закону
камена
када неке године постану сувишне.

Ја познајем твоју рапавост по љубави
и знам да не жалиш
слова
просута пластичним белилом.
Зато корак упорно гази стопало!

У рањеном ходу посматрам
равнодушне мишеве
док се вешто завлаче међу
Твоје руке.
А и нису то више руке...

ПЛЕСОМ, У КОСИ

Нарашће д(р)уга. Тврда на додир
као кора храста. У мноштву истих, тврдохрастих
плесаће танго
са (прати)оцем који помера камен...
у пламен.

Срце. Куцањ у сред оплочаних врата.
Врх ножног прста – њен је врх!
А испод сваког голуба губи кораке
као надрасла пера.

Зато често изува плесне ципеле. Оне бинске.
Ципелар жилетом пипа по голини –
парче, целину, па нутрину. А речито је све
што се крија иза реза.

У овом пространству линија
тешко је бити тачка! Или барем тачком
завршити
савремени плес у коси.

РАЗДВАЈАЊА, СПАЈАЊА

Нисам Адам, али нудим исушено ребро
за раздвајање воде и недефинисане мрље.
Не бирам место. Резове уклапам
у равнице, у дубраве, у стене.

На равници Кућа. У кући Неко испија компот
од шљива. Попадале, па се размазале.
Отуда усне личе на згажене печурке. Брала их је мајка
онога дана када је први пут
нахранила дете. Оградила се од плача
костима које пуцају на ветру.

Тада је одлучила – дете неће бити Ева. Нити ће
гајити јабуке змијама.

Гордана Симеуновић

ЛАЈДЕНСКА БОЦА

ЛАЈДЕНСКА БОЦА

Од нагомиланог искуства,
прочитаних књига,
пропуштених прилика,

пуна сам као Лајденска боца.

Почећу да прштим
ако не напишем песму.

НАПИСАТИ ПЕСМУ

Као што стари пчелар
из центрифуге
кап по кап,
цеди мед,
тако се и песма пише,
реч по реч.

МИРИС КАФЕ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ

Док библиотекар
из лифта,
као пекар из вреле пећи
вади књиге
векну по векну,
размишљам...
Какав је јунак са којим ћу ноћас лећи?

Док чекам свог јунака
цела библиотека на кафу мирише.

Стварно би добро било
са живим човеком негде
кафу попиту.

КУРГАН

Драгољубу С. Игњатовићу

Било једном једно брдо,
шуми мирна степа.

За кана полегли редови.
Ред тела послушних,
ред тела смрсканих.

Да ли због доброг погледа,
свежег ваздуха,
тишине?

Било једном једно брдо,
и навек ће брда бити,
шуми степа лепа.

ДВЕ СЛИКЕ

Београд, лето 2015.

У парку поред аутобуске станице
седе, црни и уморни,
приспели из ратова са Блиског истока,
људи који су све изгубили.

Даље, две трамвајске станице,
чисти и упарађени,
иду уз степенице туристи.
Као да свако гробље морају обићи,
као да свака драма историје због њих постоји...

као да нема никога
у парку поред аутобуске станице.

ОДГОНЕТАЊЕ ВАТРЕ

Бранку Миљковићу

Ко од ватре живи
од ватре и погине.

Одгонетати тајну ватре,
вео по вео
и казивати је људима,
песму по песму...
грех је од кога се страда
колико и од саме крађе.

Узалуд глас:
Не силази међу људе.
Пламен свој носи јуначки.

Песник мора да пева.

У пределима
где је Бог Поезија
страх не станује.

Кад изгори песник,
остаје ватра, и њен витки пламен.

До новог песника.

Владимир Конечни

УВАЛА АНТОНИ КВИНА

На озбиљној згради од смеђег гранита и са великим прозорима савршених пропорција писало је: ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΟΛΕΩΣ ΡΟΔΟΥ. Чекао ју је на другој страни уске улице. Изашла је из школе с неколико другарица које су је очигледно задиркивале, а онда се одвојила од њих и брзо прешла улицу право ка њему. Иако нису разменили фотографије, „препознали” су се. Држећи се усправно, пружио му је Америса руку уз благ осмех и мало руменила на лицу. Другарице су јој још увек нешто довикивале, а она им је махнула руком у смислу „доста”.

„Извините, завитлавају ме због Вас. Праве сељанчице из Архангелоса. То је, знате, тридесетак километара од града”, непотребно је објашњавала на грчком. Он се насмејао: „Постоје такве симпатичне и радознале сељанчице и у Србији, седамдесетак километара од Београда, у месту са сличним именом, Аранђеловац”.

Пошли су полако и бесциљно узбрдо, ка Старом граду, а затим прошли кроз врата д’Амбоаз у зидинама и сели на клупу у сеновитој алеји. Недалеко од њих је атеље на отвореном за туристе држао портретиста, мало даље карикатуриста, а преко пута њих је човек позно, у деветој деценији, продавао играчке за децу и одрасле. Но било је тихо, тек рани март. Успео је, преко пријатеља Грка са Родоса, који су радили у једној банци у Београду, да повољно унајми леп станчић у слепој улици која је водила према замандаљеним вратима Св. Георгија. Са балкона се пружао поглед на средњовековну палату Господара католичког витешког реда Св. Јована Јерусалимског. Селећи се током векова из Јерусалима на Кипар па на Родос, тај се ред преобратио од монаха који су лечили сиромаше током крсташких ратова у витезове ратнике на флоти галија које су уносиле страх у гусаре у подручју Додеканеза. Мало је Америса о томе причала њему, а мало он њој, на њено чуђење. Затим јој је рекао да је закупио стан на шест месеци и да жели да пише и добро упозна Родос и оближња острва; да још усаврши новогрчки и обнови старогрчки који је некад учио у Класичној гимназији. Напоменуо је да је његовом доласку на Родос претходио развод од Београђанке његових година. Ни тада ни касније о томе нису више говорили.

У Београду, преко грчких пријатеља и њихових породица на Родосу, ненамерно и заобилазно се успоставила веза са девојком Америсом, ученицом завршног разреда гимназије, чији су родитељи желели да она вежба језике које су говорили туристи у њиховој великој јувелирској радњи на улици Сократоус у Старом граду. Била је то најотменија радња са скупим накитом и крзнима у тој средњовековној трговачкој улици. У њој су куповали добростојећи, размажени странци незаинтересовани за туристичке тричарије. Америсини родитељи су желели да она, кад помаже у радњи, са таквим муштеријама говори на њиховом језику не само течно, него и правилно. То би дало радњи, мислили су, прави штимунг. И тако је договорено, док је још био у Београду, многобројним мејловима са родитељима и са девојком, да јој он држи часове говорног енглеског, француског и руског неколико пута недељно после школе. Још путем поште му је Америса објаснила да су Руси убедљиво најхитрији и најштедрији у куповини накита са дијамантима, као и скупочених крзна. Касније, кад је стигао на Родос, приметио је мноштво руских ћириличних натписа „меха” (крзно), које су западњаци, па и Срби, читали као „мекса” и појма нису имали о чему се ради.

Седели су сатима на тој клупи, а да ни једно ни друго није ни приближно схватало колико је тај први разговор био судбоносан. Разговор је текао лако. Америса је била спонтана, привлачна девојка с дугом смеђом косом и витким телом. Рекла му је да је убедила родитеље да нипошто не надгледају њихове часове и да је у томе успела привидно се нећкајући да се уопште упусти у ту додатну обавезу. То је било њено прво поверавање, али и прво признање да уме да се претвара, да малкице лаже, макар и само детињасто – јер, на крају крајева, то је учинила пре него што су се срели. Он наравно није нашао за сходно да јој држи и неплаћене часове етике. Рекао је само да је њен договор са родитељима добра ствар, јер он не жели да буде „кућни учитељ”, као у руском роману. Додао је да, међутим, не би било у реду да се часови одржавају у његовом стану. Сложила се и озбиљно гледала чувени звоник Старог града неко време, као да га први пут види, а он је искористио прилику да је несметано одмери, што је био још један првенац у њиховом познанству. И тако су се договорили да се часови обављају шетајући, као у старој Грчкој. „А кад понекад, ретко, пада киша, одржаћемо час под кишобраном!”, насмејала се.

И он се насмејао, али у себи је помислио да је то прилично интиман предлог, мада хипотетичан, да је лако и неупадљиво

могла да каже да ће ући у неки кафић или да ће одложити час. Али... није то казала. То је била прва од њених каснијих, доста честих, примедби, наизглед невиних и узгредних, које су ишле мало, али ипак значајно, даље од оног што би девојка требало да каже, ако жели да одржи коректну дистанцу. Или му се то само чинило? Међутим, такође му се чинило да је сигуран да не уображава нешто непостојеће у њеном понашању – управо зато што он сам није желео некакво приближавање. Али да ли је то било баш тако? Да ли му је било баш свеједно што је она, како је време пролазило на тој клупи, и касније док су шетали, све мање обраћала пажњу на физичку раздаљину међу њима? Бар наизглед? Какву је игру играла мала враголанка? Можда је за њу већа присност била само нормално и неважно навикавање, а да он читава којешта у све то?

А она? Приметила је у магновењу да се он за тренутак замислио кад је поменула шетање под кишобраном и схватила је одмах како је то могло да звучи њему и изгледа другима. Није она себе сматрала младом гуском, као што је о себи мислила Антонија у „Буденброковима” Томаса Мана, обимна књига коју је управо прочитала од корица до корица мада није била задата лектира. Али заиста, кад је поменула кишобран, није истовремено замислила романтичну шетњу, ево, баш овом алејом, која би тада била влажна и пуста. Нити је то рекла са предумишљањем, да би брже прозрела његове намере или пак да види како ће он да реагује на нешто што суптилно указује на извесну интимност. Не, једноставно је то бубнула, јер се слагало са темом разговора. Ипак, морала је да призна да никад тако нешто не би поменула неком од младића који су је опседали и удварали јој се у школи и ван ње. Њима није дозвољавала никакве идеје присности. Једноставно је нису интересовали. А овај човек? За разлику од оних младића, он је био заиста леп, а да није био ни уображен ни нападан, са тестостероном у очима и покретима, како су их описивале њене другарице које су добро савладале штиво из биологије. За разлику од њих, очи и покрети овог тридесетдвогодишњака су били истовремено и снажни и нежни. Схватила је да никад није била тако дуго толико близу насамо са зрелим мушкарцем. Да... та шетња руку под руку по киши не би јој била нимало непријатна. Ипак, у овом моменту јој је све то било сасвим апстрактно, пријатна уобразиља, као кад се чита добра књига. И зато се није обазирала шта би њени родитељи, који ионако нису били сувише конзервативни, мислили о тој шетњи. А још мање је желела да разматра до чега би све таква шетња могла да доведе, односно *такве шетње и слично*.

Није јој промакло да током свих тих часова седења на клупи и шетања, тог првог дана, он се ниједном није посветио мобилном телефону. Она је одговорила кратко на први позив, а затим је подесила мобилни да не зврчи. Он јој је касније рекао да никад не дозвољава да га мобилни узнемирава кад се нађе са другом или члановима породице. „Довољно сам стар”, насмејао се, „да сам васпитан у доба кад је још постојао бонтон у људском опхођењу. Пре овог садашњег ја па ја па ја. А непрекидно блејање на фејсу и твитеру и инстаграму, уз слање порукица и такозваних „фотки” – каква ружна реч – о свему и свачему, дању и ноћу, одраз су тога.” Размишљала је, па рекла: „Да, знам много таквих у мојој школи, а то доприноси невероватно кратком распону пажње... Тако каже мој омиљени професор, предаје нам психологију, али озбиљно, без селф импрувмент тричарија... Извините, ја стално о школи”. Опет је мало поцрвенела, било јој је јасно да ће он то схватити као указивање на њених непуних осамнаест година и, још горе, на разлику у годинама међу њима – а то јој нимало није била намера. Међутим, он не само да је разумео зашто је поцрвенела, него је рекао без околишења, „Немојте да црвените, нећемо ни Ви ни ја да се стидимо својих година, нити разлике међу њима, нити да добијамо којекакве комплексе, како би се Ваш омиљени профа можда изразио... мада је то лакше рећи него у томе успети”.

Чим је чуо себе како то говори, зажеleo је да сваку реч повуче. Звучало је као да је отворио карте у вези са неким могућим односом, јер Америса је интелигентна и одмах јој је сигурно било јасно да учитељ и ученица немају никакав разлог да уопште размишљају о разлици у годинама, а камоли да се стиде или не стиде због тога. То му је излетело без правог разлога, а да заправо ни карата ни шпила није било, јер му никакав однос није дотле пао на памет. Аха, ту си, говорио је у себи, значи може касније да ти тобоже изнебуха падне на памет!

Часови су почели и, чини се, били све учесталији. Код куће је Америса вредно бележила и памтила речи енглеског, француског и руског које су биле поменуте међу њима. Била су јој интересантна руска ћирилична слова, али и српска пошто је то ћирилично писмо било Стеваново. Од професора Т. он јој је брзо и природно постао Стеван, и баш тако, а не Стефанос, како се звало неколико њених школских другова. Једног дана се заиста критички, можда као никад раније, загледала у огледало. „Ха, као у некој бајци, да ли сам заиста лепа”, насмејала се у себи. А кад је својој мајци, Елпитхи, први пут рекла нешто у вези са Стеваном, а не професором Т., ова је значајно погледала

ћерку, али је оћутала. Што да не, мислила је, то је образован, љубазан и пристојан млади човек, није ни стар ни званичан. Стеван, који је после једног или два сусрета са родитељима већ био погодио шта Елпитха мисли, оставио је ствари на томе. Наставио је да буде љубазан и учтив, али није доносио мајци поклончиће и није се умиљавао попут каквог надобудног ћеркиног удварача.

Још једно недељно наизглед мирно послеподне, док су шетали и причали руски, одједном се на њих стуштио прави пролећни плјусак. Стали су под једно дрво, но ипак им се убрзо вода сливала низ лица. Смејала се и извињавала за не баш скупу шминку која јој је цурила испод дивних јужногрчких, и ко зна одакле из Медитерана увезених, очију. Погледала га је с тим њеним осмехом и рекла, „Хмм, нисам донела кишобран за овај случај!” И опет звонки смех. Дуг међусобни поглед, током кога су се наравно обоје сетили њене наизглед узгредне примедбе о кишобрану првог дана познанства. Ћутали су и гледали се, час са благим осмехом, а час необично озбиљно. Приметио је несташне, али сада на чело кишом залепљене, праменове њене бујне смеђе косе, који тако заводљиво изгледају само на сунчаном лицу веома младе девојке. Нека прича ко шта хоће, али тако је, у свим и за сва времена! – мислио је. Онда је уследио њихов први пољубац – чврст, дуг, дубок и мокар. Кад се завршио, опет су се дуго гледали, час са осмехом, а час озбиљно. Знали су да се нешто пресудно догодило, али не и какав ће бити исход.

А онда је почела да лаже родитеље, све више и бесрамније, да би била с њим у време кад му време није. „Зашто то радиш, то ниси ти.” Међутим, обоје су знали да је њему било лако да јој држи такве придике, кад је држао емотивне узде у рукама. Понекад га је било стид, али њу, наизглед, никада. Бацила се у ту љубав телом и срцем на начин познат од памтивека. И уопште није ту „везу” (ма каква веза, огромна љубав и права, осећала је), сматрала нечим лошим. Родитељима и другарицама („све саме паланачке пакоснице и завидљивице”) цитирала је Балзака и војводину прелепу кћер: „Тата, нећу ти говорити о Стевану све док се не лишиш својих предрасуда о њему!”, као да је таква реченица била помирљива. Али он није беснео, трудио се да буде господствен човек из отменог града Родоса, а не какав горштак из планина на Криту, негде поред Зевсове пећине на Псилориту.

Шетали су сатима бесомучно, викендом и све касније увече, али тако лако, замишљено, заједно, држећи се за руке, или

она њега блиско, под руку, или он њу тако загрљену да би јој узео дах и припио је себи да јој у потпуности осети те чврсте младе дојке. Како је она желела да буде права жена и да њене груди значе нешто, дивно, посебно, мушкарцу кога воли, а не само неком будућем детету! И радили су они свашта још. Једног дана јој је дао белосиви каменчић с ружичастом вијугом који је нашао на Рту Зонари, после пливања у прохладном мору. Знао је каква је, била је чак тронута због тога. Можда невероватно за младу савремену девојку, али не за ону која воли. Знала је она да је савршени каменчић њен заувек, да га никад неће изгубити, да је дат из дубине нечега, ваљда душе? Таква је била и он је то препознао. А блистава родитељска радња пуна свакојаког крзна и сребра и драгог камења? Знала је она, а и њени родитељи, да њему то није било важно, да је био далеко богатији и да ни од кога, ама баш ни од кога, није зависио...

Какве су све разговоре водили! „Ко је заправо био Томас Ман, обожавам га, да ли је био бисексуалац, како пише у Википедији, или педофил, и шта мислиш о Тонију Крегеру, а шта о том чудном маторцу, чувеном писцу, који недељама лови дечак од четрнаест година у Венецији?” Боже, како је паметна, како зна шта да чита и шта да пита? Волео ју је више сваког дана. Знао је да се од ње не може утећи...

Крајем априла, кад је било сунчано, али температура воде само око 18–19 степени, рекао је да хоће да плива у мору. Да ли жели и она? Била је запањена. „Па то је много рано у сезони, то нико овде не ради, чак ни блесави туристи!” „Баш ме брига”, одговорио је, „ускочи се, добије малецки шок, онда се брзо плива и дивно је! Хоћеш да пробаш?” После кратке недоумице, рекла је да би заиста желела и да би се усудила, али да би то значило да мора опет да лаже родитеље, јер никад не би разумели нешто тако чудно. „И још с тако мало одеће!” Смејали су се и направили компромис. После неколико дана одшетали су на Рт Зонари, на сам врх Родоса, и града и острва, који је он одавно изабрао за своје прво пливање. Свукао се у гаћице за купање, и без много припрема или гимнастике ускочио у воду. Затим је брзо пливао у правцу Турске, а она је седела у блузи и фармеркама на шљунку и махала му женствено кад је застао и окренуо се да јој пошаље мокри пољубац. Са рта су се добро видели тамни обриси брда у Турској. Био је топао дан. Били су сами. Одједном се одлучила и скинувши са себе одећу, остала у бикинију. Пришла је мору, уходила у њега по ситном, разнобојном шљунку који је светлуцао попут малих драгуља, и викала му, тамо, прилично далеко, „Ух, како је вода дивна и прозрач-

на! Дивим се као да нисам рођена овде... знаш, то је због тебе.” Био је дирнут. „А родитељи?”, викао је и он, пливајући ка њој. „Неће ми костим бити мокар, вратићу га у орман!” Истрчао је из воде и необично чврсто је загрлио. „Хајде да га мало поквасимо!” рекао је. Припила се уз њега и ништа није говорила.

Пролазиле су недеље, па месеци. Ближио се и крај школске године. Постали су нераздвајни, сем што није долазило у обзир да она преноћи у његовом стану. Америса као да је заборавила гимназију, матуру, другарице. Причало се о њој у школи. Родитељи су то наравно први приметили, али су такође били свесни да јој Стеван много помаже у многим предметима и успева да јој не дозволи да попусти у оценама. Њему се није допадала та улога, али није знао шта би друго, било му је јасније него њој у коликој су мери били залуђени једно другим. Сваког викенда су један од два дана аутобусом путовали негде ван града Родоса. Три пута су били у Линдосу, на источној обали. Пре подне би пливали од једне до друге обале унутар малог, бајног залива Св. Павла испод линдоског акропоља, а једном су чак из залива испливали на отворено. Осећала се Америса храбра и моћна са Стеваном, открила је шта све сме и може у мору са њим поред себе. Сунчали би се наги на стенама, скривени иза блиставо беле капелице у углу залива. У касно поподне би се пели на акропољ, јер тада више није био опхрван туристима које би преподне доводили аутобусима са крузера из луке Родоса. У најдаљем углу утврђеног акропоља, иза дорског храма Атине Линдије, стајали би сатима и кроз камене зупце гледали на југ, преко залива Св. Павла. С љубављу и мало стидљиво Америса је причала Стевану приче, оне које сва деца са Родоса науче у основној школи, да су одавде, из Линдоса, пловиле родоске ратне галије триреме ка Кипру и Александрији, борећи се успут са пиратима из Ситије на Криту. Заједно би се потом уверили у истинитост тих бајковитих прича док би разгледали рељеф прамца једне триреме: био је зналачки уклесан, неких двеста година пре Христа, у окомиту стену поред степеница које воде на акропољ.

Неуморно су разговарали на разним језицима. Слагали су се о много чему. Као многи Грци, и као Стеван, уосталом, Америса није симпатисала Турке. Наредила му је да никад не изусте „Истанбул”, него само „Полис”, град. Била је тако шармантно одлучна, да се претварао да јој се повинује, а у себи се смешио – он сам би увек у Београду говорио само „Константинполис” и презирао Србе без поноса. Такође, као многи Грци, Америса и њени школски другови, говорила му је, никад не би рекли „Македонија” за брозовску државицу, него само „Скоп-

је”. Међутим, кад јој је Стеван говорио о „одобреном” уласку НАТО трупа преко те територије на српско Косово године 1999, Америса није знала скоро ништа. Поцрвенела је опет. „Једва да сам била рођена кад су вас бомбардовали. Чула сам о томе. Овдашњи комунисти и понеко из Сиризе једини су који причају о томе. Њих не симпатишем нарочито, али ми је страшно кад слушах шта се твојој земљи тада дешавало.” Међутим, од свих тих речи, најупечатљивије, па и најболније, Стевану су биле „једва да сам била рођена”.

Почетак краја за ово двоје проузроковала је сама Америса својим бескомпромисним љубавним ђудима. Кад се приближавао њен осамнаести рођендан, строго је изјавила, на ужас родитеља, да не жели да га прослави ни са најужом породицом ни са вршњацима из школе. Рекла је дословно: „Пошто знам да би ме ви осудили ако бих га прославила само са Стеваном, како једино желим, онда га нећу уопште прослављати. Рођендан као рођендан. Имала сам их већ доста. Нисам више дете.” Елпитха и Стергос су се жестоко наљутили на своју ратоборну јединицу, али наравно нису ни желели ни могли да с њом буду груби – мада се добричина Стергос претварао као да би то умео да буде први пут у животу. Једини емотивни одушак који им је преостао био је да се окрену против Стевана, да га напрасно замрзну и оптуже за своје родитељске сумње и тегобе и – сетили су се – за „завођење малолетнице”. Међутим, пошто је то био Родос, а не Лос Анђелес или Београд, ту су оптужбу тајили у својим недрима. На крају, мислили су, ништа страшно се још није десило. Њихова девојчица се лудо заљубила и то је све – мада су шапутали једно другом да предосећају да ће се некакво зло догодити.

Трудноћа пре завршетка гимназије, чега су се Америсини родитељи плашили, није се догодила, већ једна сасвим другачија врста несреће – и то на окомитој дивокозјој стази високо изнад увале Антони Квина, јужно од Фалиракија. Десило се то у касно послеподне једног дугог дивног дана који су Америса и Стеван провели заједно. Првим аутобусом тог дана одвезли су се из града Родоса петнаестак километара у Фалираки на источној обали. Било је то ружно место без историје склепано за туристе. Одатле су отпешачили неких пола сата путем Одос Аполонос на готово празну нудистичку плажу Мандомата. Одатле су приметили, на врху потпуно неприступачне, високе литице ка југу, малу астрономску опсерваторију о којој су им причали мештани у Фалиракију. Дуго и далеко су пливали наги, далеко од прегршти многих нудиста. Додуше, кад су се поново нашли

у плићаку, обоје су били веома узбуђени догађајима у води. Поново су почели да пешаче на југ ка чувеној ували Антони Квина. Дуго су ходали. Пут је очигледно био неважан и на њему готово да није било возила. Кад је после сат и по наишао један бели цип, махнули су му и он је одмах стао. У њему су били Никол и Шон, пријатни млади људи из Кејптауна у Јужној Африци. Мада су били против апартхејда, одатле су побегли пре неколико година и живе задовољно на Родосу. Без да су их Америса и Стеван замолили, одмах су понудили да их одвезу десетак километара около брда у увалу Антони Квина.

Уследио је пријатељски разговор са Никол и Шоном уз грчку кафу на тераси с погледом на предивну увалу. Била је осветљена позним сунцем око сат пре заласка. Испоставило се да је Стеван провео два месеца предавајући на Универзитету Кејптаун и живео у стану на плажи Си Поинт. Одатле се видело острво Робен на коме је осамнаест година, до 1982, био заточен Нелсон Мандела. Америса то није знала, стално је откривала нове запањујуће ствари о Стевану. Кад су се Никол и Шон одвезли, Америса и Стеван су нашли почетак стазице ка астрономској опсерваторији. Била је зарасла у грмље и шибље, и одмах се стрмо пела. Нашли су стазицу уз помоћ власника кафића, који им је, међутим, рекао да се њоме никад није попео до опсерваторије, али да мисли да није дуга више од 600 метара, „тешких и окомитих”, нагласио је, уз очински поглед на Америсине и Стеванове мајице и кратке панталоне. Стеван је одмах схватио да ће њихови полунаги удови вероватно представљати проблем и то је рекао Америси. Она је одмахнула главом: „Мо-рамо да се попнемо... ово је наша авантура!” Стеван није био сигуран да је ово паметна идеја, поготову у предвечерје, али није имао срца да одбије Амерису, а уздао се и у своје планинарско искуство. Испоставило се да је управо то искуство требало да га примора да одбије девојку, но заљубљеност има своја неумитна правила.

Почели су да се пењу, што је убрзо постало напорно за Амерису, јер је стаза постала сасвим запуштена и местимично нестајала. Често су морали да користе руке и провлаче се кроз оштро шибље. Избегавати коприве високе до струка било је немогуће. Чак и кад су им обома листови, бутине и руке биле изгребане до крви, Америса је одбијала да се врате. На неколико места било је потребно да пузе испод ниско надвијене стене, а на другим да се окрену лицем према стени и опрезно склизну метар-два, а затим пажљиво окрену. Стеван је бодрио Амерису, помагао јој на разне начине, а у себи се све више бринуо о ис-

ходу овог сулудог подухвата. Она би га погледала захвално тим својим очима и замишљала да му својом упорном храброшћу доказује своју љубав. Стеван је увидео да би овој младој, виткој, снажној девојци било тешко да призна немоћ и пораз чак и да су били само другари. Стидео се себе што није све боље предвидео и спречио овакав развој догађаја. Што су се више пели и што су се местимично отварали прекрасни призори мора у ували далеко доле, то је било мање растиња и закржљалог дрвећа које би прекинуло пад низ камену стрмину. Оно што је охрабривало Стевана било је све више неба изнад њих, чему се сваки планинар радује. И баш тада, како се и могло претпоставити, мислио је касније Стеван, чуо је узвик па крик Америсе на једној краткој низбрдици. Била је одмах иза њега, десно стопало јој је склизнуло у пукотину у стени, инстинктивно се нагнула напред да обгрли Стевана не би ли зауставила пад, а из продорности њеног крика било му је одмах јасно да је нешто у чланку крцнуло. Испоставило се да је тај звук ломљења нечег крхког и деликатног означавао њихов крај.

Стеван је на својим леђима изнео Амерису на врх стрмине. Положио ју је пажљиво на равну стену и пипкао њен чланак. Све је било јасно. Пољубио је нежно тај већ надувени зглоб. Није јаукала, као што није ни кад је окомито, с напором, висила на његовим леђима током кратког, али најопаснијег, успона пре равнине. А тада, са стене на којој су седели загрљени, открила им се цела дивна увала. Удесно је сунце залазило иза многобројних слојева брда. Пред њима, на месту где је огромна висока стена на улазу у увалу урођавала у море, није било ни трага од таласа и пенушања. Море је било глатко као стакло. Источна обала Родоса је често без ветра.

После кратког одмора, Стеван је Амерису на рукама однео преко четврт километра до уласка у кафић по имену „Астрономска опсерваторија“. Овај се налазио у приземљу двоспратне зграде испред које се налазио телескоп. Зграда, ваљда за научнике, студенте и посетиоце, била је на ледини без дрвећа. Ка северу, двеста метара ниже, видела се плажа Мандомата на којој су тог преподнева пливали.

Кад је видео Стевана како уноси Амерису, човек који је радио у кафићу одмах је дотрчао да помогне. Сместили су Америку у фотељу, а човек је донео воду, као и газу и јод за њихове силне огреботине. Затим је позвао такси из Фалиракија да их одвезе у град Родос. Тај Стаматис био је пријатан, насмејан човек Стеванових година, који је сам за себе рекао да је „мешанац“, с мајком Гркињом и оцем из Републике Конго. Кад је саз-

нао одакле је Стеван, одмах га је пријатељски поздравио на српском, а онда уз осмех поменуо и неколико сочних псовки. Научио их је од Срба с којима је играо фудбал у Атини. Стеван се смејао, чак и Америса се опустила и боље осећала. Било им је обома јасно да љубазни Стаматис покушава да разгали Амерису. Почели су да разговарају о музици, па се испоставило да и Стаматис и Стеван воле групу Lynyrd Skynyrd. Стаматис је одмах пустио њихову песму *Tuesday's Gone With the Wind*. Америса никад није чула за ту групу; рекли су јој да су ти млади сиромашни момци, поникли на америчком дубоком југу, сви до једног изгинули у авионској несрећи још касних седамдесетих година. Стеван се уозбиљио и замолио Стаматиса, „промени ‘Уторак’, сувише је тужан, боље стави њихов *Free Bird*, то ће се допасти Америси”. Стаматис је то учинио и позвао их да га посете у клубу „Rock Café” у граду Родосу, у коме пушта музику у зимским месецима. Причали су као стари пријатељи, а Америса је привремено заборавила на своју бригу око сусрета са родитељима. Знала је да ће они, без обзира с колико труда и срца покуша да им објасни, бацити кривицу на Стевана. Док ју је пажљиво смештао у такси, слушали су Стеван и Америса, по пети пут, уздижућу „Слободну птицу” Линерда Скинерда. Затим је Стеван свом снагом загрлио Стаматиса, који их је допратио до таксија, и пољубио га у образе три пута. „Видимо се, брате...”, мрмљао је Стаматис, дирнут.

Све што се догодило кад су стигли у град Родос до куће њених родитеља било је за Амерису и Стевана ужасавајуће. Чим је чула шта се десило, Елпитха је почела да вришти на Стевана и назива га погрдним именима, доносителем несреће. Стеван се није бранио, а Америса се чврсто припила уз њега и непрестано га љубила по целом лицу и врату на начин тако интиман да је Елпитха још више побеснела. Затим је Америса укорила оца Стергоса: „Зашто дозвољаваш мајци да тако сурово и неправично вређа доброг човека, без милости за њега и мене?” На даље Елпитхине клетве, Америса је викнула на њу: „Волим Стевана више од себе, схвати! Ти ми не желиш срећу! Пуна си злоће!” На то је Елпитха наредила Стергосу да на силу отме Амерису из Стевановог загрљаја. Стеван ју је задржао довољно дуго да је пољуби у очи, а онда, смркнут, без речи, пошао. Срце су му парали Америсини врисци.

***

Неколико недеља касније, грчки пријатељи у Београду чули су од Стевана са самог јужног рта Родоса, са Прасонисија. Писао је: „Долазите и вадите ме одавде, јер сам не могу да одем. Спасевајте ме од Родоса!“. Одатле је послао и кратку поруку Америци: „Волим те лудо, лудо, лудо, али изгледа да никада ти и ја нећемо играти сиртаки на плажи као Зорба... за нас би то било на рту Зонари.“

Она му је послала неколико везаних порука: „Не само да те волим, него те обожавам, као неког прелепог и предоброг, а моћног, митолошког бога, кога ми је незнано ко подарио. И што сам старија (!), моја осећања су не само дубља, него и СТРАСНИЈА! Видим из твоје поруке да си гледао „Зорбу“ са Антони Квином. Наравно, знао си да сам га и ја заволела, као и свако грчко дете. Да ли се сећаш да у филму, Зорба, сиромашак из Македоније, налази љубав с много млађом играчицом у селу на Криту? А онај Бејзил нуди мистериозној жени да стане под његов кишобран, као што сам ја теби понудила, давно, сећаш се, Стевице мој, нисам ти тиме баш себе понудила, али готово да јесам, то сам хтела, оног пута кад си ме први пут истински пољубио? Плачем, душо! Плачем што нисмо заједно и плачем што смо окружени окрутним људима. Ништа није као што изгледа! Нити си ти Македонац, нити сам ја играчица. Па шта ако сам млађа? И оно кад сам поменула кишобран у случају кише током нашег шетајућег часа... видела сам да си ме разумео, али зар је то заиста било некакво јефтино подавање? Није! Била је то ЛЈУБАВ, љубав на први поглед, па нек мумла ко шта хоће да си ме ти, наводно наивну глупачу, 'обрлатио'.

„Не знам шта да радим, очајавам... На нози ми је и даље гипс, али то нема везе и онако ми се нигде не иде. Дивља сам према родитељима. Јесу ме одгајили с љубављу, али су ме издали. ШТА ИМ ЈЕ, вичем на њих готово сваког дана? А желела бих сваког часа. Шта смо им ружно учинили? Јеси ли ти некаква хуља? Јесам ли ја јефтина девојка? Да ли се ми дрогирамо или напијамо? Ми смо... не могу више... опрости. Увек ћу те волети.“

Владимир Хаџи-Танчић

БЕЗ ТРАГА

Читаве реченице, недовршене, и до краја изречене мисли, нестају покретом мог кажипрста са белог нестварног папира. Недоступне ми виду, губе запис у механичкој и духовној свести. Задржане, могле би постати дело. Мојим лакомисленим избором и на пречац донесеном одлуком, нестају, обрађене процесором, преведене у дигитални облик. Запис са чврстог диска рачунара брише се лакше него у можданој кори. Обједињени, бришу упоредо; без трага.

Оловком записано могу прецртати, прозраношћу папира и светлошћу расутом по њој докучује се моја намера. Шта ако је лоша? Тајна? Ако папир сагори, остаће сиви обриси графита на угљенисаној подлози. Знатижељом ћу саставити и прочитати најситније поцепану хартију. Поравнаћу згужвани папир, макар га ветар нанео! Али, обрисане мисли са екрана рачунара нестају заувек. Као да никада нису откуцане, никада осмишљене, иако призиване. Лоше? Тајне? Можда оригиналне? Неке недочитане... Неке нико никада не би ни погледао. Неразумљиве или јасне... Водиле су кратак, неостварен живот, избрисане притиском тастера обележеног смером супротном настанку. Бекспејс! Дилит!

Бекспејс – повратак у празан простор, без речи, реченица, смисла, значења и тумачења.

Дилит – обрисати све одабрано; без сумње у избор, без кајања.

Прстом упртим у тастер оправдавам његово постојање. Брише свако слово засебно, све брже, до нестајања. Ишчилила ми мисао притиском на дугме, у тренутку усхићења наиласком нове. А могла је постати дело.

Писаћа машина бучно оставља отисак металним словима прелазећи преко мастиљаве траке. Траку одмотавањем враћам на почетак. Циликом звона, нови ред подиже се и спушта руком. Слова и бројеви преплићу се, невештим прстима притиснути...

Свака грешка води поновном прекуцавању. Изнова сагледан и промишљен, текст је продубљен смислом. Следи поновно прекуцавање, као казна за брзоплетост и површност. Док уживам у читању и окретању листова, или поново исправљам и

прецртавам мисао се враћа светлости и шири значењима, бесконачна.

Усамљеног, за тастатуром, не узбуђује ме прелиставање страница. Ни мириса, ни додира, а ни шуштавог дамарања папира. А ни префињеног осећања додиром. Текстови путују неопипљивим дигиталним магистралама.

Монитор – стаклена осветљена подлога без дубине.

Верујем само очима, лишен осталих чула. Страхујем ли од оптичке варке?

Залутао у дигитални свет алгоритама и шаблонизоване низове нула и јединица, судбина ми је одређена притиском на тастер. Бришем будућност, а настањујем празан простор, празнину. Систем или склад, где сам?

Прелистану садашњост посматрам на екрану. Дводимензионално путујем ка праисторији.

Док додирујем, миришем и послушкујем шуштав папир под прстима, посматрам будућност духом.

На монитору извештајно читам: *Будућност човечанства не скрива се међу корицама написаних дела, већ у делима која неће бити обрисана.*

Дејан Ђорђевић

ПОЋИМО У ДЕЛФЕ

У ПЕТ ДО ДВАНАЕСТ

Жене у црним сукњама
И белим кошуљама
На градским трговима
Развијају самовилино коло.
Ми не видимо шта је у њима
Да бисмо знали шта није
И не видимо шта нису
Да бисмо знали шта јесу.
Кажу да ће доћи мушкарци
У црним панталонама
И белим кошуљама
И да ће заиграти у коло
И да ће жене рађати ђаволе.

Ми не видимо како
Да бисмо знали због чега
И не знамо докле
Да бисмо знали када.

СИНОЋ СМО УМИРАЛИ НА СТОЛИЦАМА

Живи смо док се не разболимо
У чекаоници Хитне службе у Лесковцу
умирали смо на столицама.

Била је то ноћ за заборав
Ноћ страха и молитава за људско
Кисела, крвава и влажна
Ширила је мирисе на све стране.

На старом и похабаном кревету
Покривен својом зимском јакном
Лежао је старац болестан и јадан

У свитање зоре пресудили су му
„Живи кад хоћеш“
Затворили су врата зграде
На којима је писало:
Оставите све наде кад улазите
Овде је умирање загарантовано.

ПОЋИМО У ДЕЛФЕ

Све је оборено и сломљено
Унутра је ништа, споља чудо од лепоте
На трonoшцима седе старци и проричу
У пустој празнини храма негујемо змију
Мајстори, мајстори, зар вам је стало до блага
Поћимо у Делфе!
Склопљене очи од усхићења
Отворена уста од ужаса
Нећемо моћи без шарене одеће лажи
Без пламена што пали људску машту
Поћимо у Делфе!
Пред пастирском колибом, одмор
Кад тамо , пуно народа
Мален је овај храм, браћо
Поћимо у Делфе!

Бранислав Банковић

ЛОВЦИ НА ЗМАЈЕВЕ

Ситније Циле ситније... певушила је госпођица Авдић на уређеном делу плаже реке Дрине, испред истоименог хотела. Све време док је певушила песму која јој се увукла у ухо са синоћног концерта одржаног на градском тргу, она се вртела лево-десно и шарала стопалима по ветру.

– Ајде престани Лајла не могу те намазати – беснела је госпођа Авдић. Мазала је њена рамена уљем за сунчање да не изгоре на јаком августовском сунцу. Уље са њене затегнуте коже на гузи је својим длановима развлачила наниже према облим и чврстим бутинама.

Лајла се сада окренула на леђа тражећи рукама по пешкиру своје наочаре за сунце. Када их је нашла ставила их је на нос лицем окренута према небу. Тако необичне са дречаво црвеним стаклима и белим оквиром привлачиле су пажњу радозналих пролазника. Тотално су биле у нескладу са зеленоплавим дводелним купаћим костимом који је имала на себи. Мајка је била убеђена да је купаћи костим њене ћерке плаве боје, док је Лајла тврдила како је она потпуни далтониста, јер је њен купаћи био зелен.

– *Ситније Циле ситније* – наставила је Лајла.

Успевши на крају да затвори бочицу са уљем, док јој је затварач клизио из руку госпођа Авдић је рекла строгим гласом

– Идем по сладолед, да се ниси макла одатле, је л' јасно?

Већ следећег тренутка, осетивши укус слободе, сваком добро знан, Лајла је потрчала према шуми прескачући пешкире и људе који су лежали на њима опијени сунцем. Успут је порушила један дворач од песка који су деца направила и нагазила на нечију лопту да умало није треснула о земљу. Иза последњег хотелског павиљона замакла је десно каменим путем који се спуштао наниже уз Дрину водећи кроз густу шуму. Осетила је хладноћу, јер густо грање није пропуштало сунчеве зраке и наставила да трчи. Зауоставила се тек на излазу из шуме када је угледала реку која се на том месту ширила правећи брзак преко великог камења.

Пецарош са сламеним шеширом на глави и штапом за пецање се окренуо да види ко му то плаши рибу. Седео је у хладовини испод врбе када је зачуо кораке и глас који певуши

Ситније Циле ситније.

– Здраво, како се зовеш – упитала је Лајла задихано.

– Стефан Петровић, а ти? – баш је лепа, помисли, иако не уме да каже слово р.

– Ја сам Лајла, а може ли се овде купати? – учинила му се јако позната од некуд, као да је виђао ових дана.

– Овде је плитко немаш се где купати, - сад је већ био сигуран да је видео синоћ у шетњи – Вода је брза и хладна.

– Шта ти вадиш? – везивала је косу окренута према сунцу са својим упадљивим наочарама.

Тотално се разликује од других помисли Стефан.

– Свиђа ми се твој купаћи костим, лепо ти стоји зелена боја.

– А шта кажеш за моју тетоважу?

– Не видим добро од сунца, приђи ближе.

Она је десним стопалом кружила по ситном камењу, а онда је почела да га шутира. Камење је летело по Стефану који није могао да се брани, јер је држао штап, само је подигао десно раме да заштити лице. Лајла је пришла ближе јер је хтела ногом да му гурне штап али је он брзим покретом ухватио за gleжењ леве ноге. Вриснула је и ослободила се вештим покретом. Отрчала је према реци.

– Хоћеш у воду?

– Већ сам ти рекао да је плитка и да је на овом месту можеш прећи, али ако ми кажеш нешто о себи можда и размислим о твом предлогу – оставио је штап по страни ослонио се на лактове и пажљиво гледао према Лајли.

– Почни ти пхви не знам шта те занима.

– Шта си у хороскопу, ја сам бик, како ти се допао концерт?

– Плијесао си сво вријеме са оном дебелом Јованом, видјела сам вас. Како је смијешна у оним хеланкама.

– Ах, опет Јована како се све око ње врти – помисли Стефан.

– Је л' ти се свиђају њене кикице?

– Како знаш све то?-скочио је на ноге.

– Била сам иза вас али ме нијеси видео јев си гледао у њу.

– Тражио сам те погледом, вечерас ћу гледати где је црвена мајица.

– Вечевас ћу носити двугу боју ако уопће изађем – глумила је како је љута.

Стефан је левом руком узео душек и рекао – Водим те у

лов на змајеве – ухватио је Лајлу за руку. Кренули су према реци.

– Јеси знала да овде има змајева?

– Не.

– Па где ти живиш?

Закорачили су у воду и кренули на лево према другој обали, река је постајала све дубља.

– Јеси ли читала „Малог принца“?

– Јесам, а ти? Волиш ли његову вужу?

– Ону испод тегле? Да. А волиш ли ти његову лију?

Вода им је дошла до струка када је Стефан подигао Лајлу на душек, а он наставио да гура кроз воду према још већој дубини за коју је само он знао. Капљице воде су се пресијавале на њеној глаткој кожи која се сијала од уља. Нежне златне длачице на доњем делу леђа су нестајале испод зелено плавог купаћег костима.

– Да ли волиш Јовану? - наставила је Лајла да га запиткује.

– Да, јер се не прави важна, а и сама иде по сладолед.

Лајла се правила да није чула, само је рекла како је вода хладна и да добро пази да је не преврне са душека.

– Знам шта радим - одговорио је и држећи је за глатке и танке листове и наставио да гура према дубини изнад које се накривило једно дрво. Када му ја вода дошла до груди скочио је на душек. Два влажна вижљаста тела су се копрцала као рибе док нису нашла места на уском душеку. Лајла је клизила низ глатку ивицу душека па је своју руку, да не би пала ставила око Стафановог струка који је своју леву пребацио преко њеног рамена, док је десном веслао према другој обали. Два невина тела у најчистијој реци Европе пловила су на граници две државе и два века.

– Не видим ни једног змаја – рече Лајла.

– То нису неке огромне животиње са великим крилима каквим их људи замишљају, бар нису такви док су мали. То су мале беле рибе које живе у реци све док не напуне сто година, а онда пошто су старе и не могу више да пливају излазе на обалу где им порасту крила и постају змајеви. То место је управо овде где те водим. Показаћу ти пут којим одлазе у шуму.

Нешто је искочило из воде и нестало у гомили грања испод дрвета.

– Не испуштај ме! – вриснула је.

– Држим те чврсто – стиснуо је још јаче уз себе – амо гледај у воду, јер си видела једног који је управо искочио?

– Јесам ено још једног! – цикнула је од радости.

– И други иде за њима – показа јој Стефан руком у том правцу и пољуби је у раме сад већ суво и црвено од сунца.

– Хеј шта то вадиш?

– Хеј ништа, зар нисмо пошли у лов на змајеве?

У том тренутку се зачула снажна детонација са друге стране брда која је поплашила птице у шуми које залупаше крилима. Црн дим се дизао у вис. Дрина се узнемирила. Један хеликоптер је прелетао изнад њихових глава покушавајући да угаси пожар. Ма колико се трудила да игнорише насталу ситуацију Стефан је осетио како дрхти. Прибила је своју главу на његове груди и загрлила га са обе руке око врата.

– Врати ме на обалу – шапутала је.

Стефан се спустио у воду и променио курс душека, правац обала са које су испловили.

– Диван дан за змајеве видели смо их барем пет.

– Стефане обећај ми да чеш ми слиједећи пут испвичати шта бива са њима кад оду у шуму.

Хоћу Лајла, а колико ти је година?

– Девет, а теби?

– Ја сам напунио десет прошле недеље.

Ништа више нису стигли да се договоре, јер је Лајлу мајка просто зграбила за руку и извукла из воде – Лајла болан дјете зашто ме ниси послушала, хоћеш у лудницу да ме отјераш?

Држећи се за руке отрчале су обе уз брдо према хотелу.

Само што је Стефан извукао душек на обалу угледао је своју мајку како силази низ прашњав друм.

– Шта тражиш сам на реци? Можеш да се оклизнеш и удариш главом у камен, да сломиш ногу, да се удавиш. Шта мислиш како ће мени бити?

Само који минут касније дим се разишао, а Дрина је наставила да тече према свом коначишту. Завладала је тишина коју је само жубор воде нарушавао. На обали је остао један штап за пецање, и једне црвене наочаре са белим оквиром.

Кристина Павловић Рајић

ОБЕЛИСК

Дах животни од душе неста.
Човек преста с бивања да бива
душа жива. У недах прах – дах удаху.

Засејава Небо Земљу праском сунчане магле.
Свило се у жилу живу.
Стабло под небом плод свој да.
Век за века – оглођен, сасушен.
Засејана земља костима.
Век за векова
– иструлиће ил' човек стаће.

Утрнуће Земља загризом ватре загрцнута.
Ојаловиће Земља пробуђена стена кад окошта.
Заспаће слеђена водама без осмеха.
Као Месечева, њена ће сенка обелиска
витлати новим световима.

МОЛИТВА

Зароним у светлост благодатну
звонким дисањем душе. Бдење
кроз етеричну мелодију све мира
стишава у склопљеним длановима
немире. Боже, страшни и дивни!

У сабраности срца и ума
суза изрони у тиховању.

НЕБЕСКИ ЗАГРЉАЈ

Опет су ми се путеви умрсили
Нека тиха туга роси очи
А ја бих само сунчано јутро
И твој поглед у душу да ми крочи.

Пруће се неко
између нас умеће
Савијају нас и одвлаче
Жиласте гране
Чисто и невино би само
Срце у твојем наручју да осване
Под брезом срећно да уздахне

Јер ми смо, драги, са космичких стаза
Спуштени у камењар гуштера
Несвикли довека
На беду пустих снова
И празнину јаве отужне

Јер – ништа ми не тражимо друго
Сем да потоци душе
Нађу своје ушће

Кроз дрхтаве брезе још трепере звезде
Прислони дланове, одагнај ми језе

О воли ме, воли
Сакриј ме у загрљај
Погледај у небо
Чекају нас чезе
Узнеси ме да свака бољка ишчезне.

Наташа Панић

ВЕРДА

Кад се иза модро белих источних планина пробију први сунчеви зраци, разледи река и окопне путеви, стигне пролеће. С пролећем у наше село стигну и путници намерници. Буду то трговци стоком, Цигани чергари који на утрини крај реке проведу читаво лето.

Он стигне увек на Благовести. Звали су га Верда, ваљда му је било такво и крштено име. О Верди се није знало ништа, нагађало се много. Висок, црн, кошчати мушкарац који је имао око четрдесет година. Носио је војничку униформу, кошуљу, панталоне, преко тога шињел а на ногама официрске чизме. Проседу, дугу косу везивао је на потиљак, измучено лице скривала је црна брада. Изпод густих обрва светлцуале су плаве очи које су личиле на комад плаветнила на облачном небу. У селу није имао ни рођака ни познаника ни пријатеља. Прве године су га често саслушавали у станици милиције, желећи да открију зашто је дошао баш у наше село близу границе. Касније, схвативши да је човек помућене свести милиционери га нису дирали, чак су га чашћавали у сеоској крчми. Говорио је врло мало, о себи ништа. Да ли није хтео или није знао и то се нагађало. Био је радан па је тако за парче хлеба или ручак у кући сеоских домаћина чистио штале, тимарио стоку, цепао дрва. Друге послове није знао или није хтео да ради. Спавао је по сеницима, а рано јутром седео би на праг крчме чекајући да се отвори. Увече је одлазио са последњим гостима, остављајући цигарете и шибицу у крчми на столу иза врата, и тако штитио себе од евентуалне кривице за ноћне пожаре у селу, који су се често дешавали. Није он тако блесав као што се чини говорили су сељаци. Није пристао на шале сеоских шерета а млади учитељ био је човек коме је он највише веровао. Понекад, кад би попио коју чашицу пео би се на сто и почињао да рецитује. Били су стихови неке дугачке песме, сељацима непознате али лепе, у крчми би настајао тајац. Говорио је тихо, топло и разговетно да су неким полазиле сузе на очи.

„Јесењин!“, викао би усхићено учитељ, на брзину објашњавао ко је Јесењин, његове речи гушио је громки аплауз. Умео је Верда да задобије љубав и поверење мештана које се настављало годинама. Из села је одлазио на Митровдан. Нико није

знао куда иде и одакле долази. Са собом није носио никакве личне ствари. Шињел и чизме би скидао само кад би се понекад купао у реци. Умео је добро да плива што је збуњивало доконе посматраче. Највише времена проводио је са учитељем. Из Вердиних монолога схватио је учитељ да је његова голгота био Голи оток. Помињао је кулу на мору и другарицу Бранку. Говорио је стихове посвећене њој и често на песку крај реке исписивао њено име. Бранка је била његова љубав. Једне јесени Верда није отишао на Митровдан као што се чинило. После неколико дана пронашла су га деца у једном сенику. Имао је веома високу температуру, није могао да хода. По први пут Верда постаде сељацима терет. Нису имали коме да јаве, нису знали куда да га воде. Поставише кревет у сеоској амбуланти и он постаде сеоска брига.

Хладан северац доносио је снежне вејавице са планине која се белела. Био је почетак децембра. Једног јутра у село стиже црни државни аутомобил и сељаци се престравише. Њиме су долазили високи функционери поводом важних и немилих догађаја. Сада допутова непозната средовечна жена. Висока и витка, још увек лепа, обучена у црни крзнени капут, кожа на рукама јој је била мека као свила, примети учитељ кад се са њом поздрави.

„Крстић“, рече жена прекидајући учитељев час математике. Гледао ју је задивљено и збуњено. Она примети његову збуњеност и рече да је дошла да води Верду у старачки дом. Дошла је да му захвали на бризи. Учитељ је само климао главом идући за њом ка аутомобилу. Пред амбулантом се за тили час окупило цело село. Дошли су да се опросте од свог Верде, како су га звали. Жена га изведе уз помоћ учитеља и смести у аутомобил ушушкавши га у топло ћебе. Кад пружи учитељу руку да се поздрави на расстанку, из аутомобила се зачу Вердин глас.

„Бранка“, дозивао је жену.

„Бранка“, понови учитељ.

„Да, Бранка“, рече жена, махну свима и уђе у аутомобил који је лагано одмицао. Сви су били тужни само се учитељ загонетно смешио.

Србислав Динић

ЧИТАЊЕ СА УСАНА

/радио драма/

ЛИЦА:

МИЛИСАВ
МИЛИЈАНА
СВЕТОЗАР
ИНСПЕКТОР
ПОЛИЦАЈАЦ

Музички ефекат, куцање на вратима.

ИНСПЕКТОР: Уђите!...

МИЛИСАВ: Добар дан господине инспекторе!...

ИНСПЕКТОР: Добар дан, а ти си Милисаве!... Изволи седи.

МИЛИСАВ: Хоћемо ли данас у клуб, на по једну партију шаха, шта кажеш!?

ИНСПЕКТОР: Не знам... не знам нешто данас нисам расположен, имам неких својих брига... Чекај... Милисаве, нешто, си ми убледео... па ти... ти се сав тресеш, шта се догодило?!...

МИЛИСАВ: Не!... не, не знам... па да, стварно ме ухватила нека дрхтавица!... Нисам баш дошао да вас позовем на шах!... Хоћу... хоћу, како да кажем... па да... морам, морам да се пријавим!

ИНСПЕКТОР: Да се пријавиш, зашто, шта се догодило?...

МИЛИСАВ: Знаш, јуче сам био на Фрушкој гори, и тамо сам ... ух, морам то да признам, извршио сам двоструко убиство!...

ИНСПЕКТОР: Убиство, какво убиство?!... Ти си убио некога?!...

МИЛИСАВ: Да, убио сам супругу и њеног љубавника!

ИНСПЕКТОР: Цц... е мој драги Милисаве, то није добро!... Не могу да верујем, просто сам згранут!... Знаш ли ти да ћеш за та убиства одговарати?!...

МИЛИСАВ: Господине, не знам...како да кажем... било је то, било је то у афекту!... Нисам могао... просто ни сам могао да се контролишем!...

ИНСПЕКТОР: Полако...полако, хајде сад се лепо смири! Тако, тако... Ето видиш!... Добро!... Хајде сад ми све лепо испричај како се то догодило!...

МИЛИСАВ: Па, било... Било је то овако!...

Музички ефекат. Шкрипа улазних врата.

МИЛИЈАНА /Улази задихано./: Могао си ова врата да подмажеш!?

МИЛИСАВ: Што, зар ти сметају?

МИЛИЈАНА: Ти као да си глув, зар не чујеш како језиво шкрипе?

МИЛИСАВ: Нисам обратио пажњу...

МИЛИЈАНА: Како ниси обратио пажњу? А шкрипе већ неколико дана!

МИЛИСАВ: Нека шкрипе...Шкрипи и наш брак!... Ти опет касниш?

МИЛИЈАНА: Толика је гужва у саобраћају, да човек излуди! Теби је бар лако, радиш у непосредној близини нашег стана... Опрости што касним!

МИЛИСАВ: Није ти то први пут!

МИЛИЈАНА: Данас сам била на терену, и док сам стигла до канцеларије већ је прошло радно време. А после тај... тај проклети саобраћај, толико ме излуђује!

МИЛИСАВ: Смири се, Мила... Све је уреду!

МИЛИЈАНА: Ево, само да се пресвучем, а онда ћемо ручати. *Лупање разбијеног тањира.* Опет ниси опрао ових неколико тањира? Све морам сама да урадим а ти... ти немаш ни мало осећаја да ми помогнеш?...

МИЛИСАВ */Звони мобилни/*: Да, ја сам! У реду, можеш рачунати на мене... ма доћи ћу сигурно!

МИЛИЈАНА: Значи, Мишко, опет идеш да скиташ?...

МИЛИСАВ: Добро, доста! А ти кад одеш код твоје пријатељице у Крагујевац, и останеш три дана, то није ништа!?

МИЛИЈАНА: Ти си баш решио да се свађамо?

МИЛИСАВ: А где се ви скитате, хтео бих да знам?! За то време морам по ресторанима да се храним.

МИЛИЈАНА: Јуче си био цело после подне код Милана наводно играли сте шах?

МИЛИСАВ: Слушај Мила! Е па... сад је доста више!

МИЛИЈАНА: Смири се, ево, поставила сам, хајде да ручамо!...

МИЛИСАВ: Нећу!...Доста ми је и ручка, и свега!... Шта, опет исти ручак! Мусака јуче, мусака данас... па да, ниси имала када да спремиш нешто друго?!

/Кратка пауза. Музички ефекат./

МИЛИЈАНА: Знаш Мишко, заборавила сам да ти кажем, данас се јавио Светозар мој брат од тетке.

МИЛИСАВ: Ма, шта ме брига!... Не интересујеш ме ни ти ни тај твој брат! Ко је, у ствари, он? Шта хоће?

МИЛИЈАНА: Сећаш се, причала сам ти о њему, живео је у Бечу скоро пет година, недавно се вратио у Мостар.

МИЛИСАВ: Сада живи у Мостару?

МИЛИЈАНА: Да! Каже долази сутра у Београд ради стана, кога треба да купи. Жели да нас обиђе, а тебе упозна.

МИЛИСАВ: Добро се сетио да има сестру, после толико времена!?... А није могао да дође ни на нашу свадбу? Слушај, морам да изађем, треба да обавим неке послове!...

МИЛИЈАНА: Зар нећеш да ручаш?...

МИЛИСАВ: Нећу,... не могу!...

МИЛИЈАНА: Имам предлог! Да сутра сво троје одемо на излет до Фрушке горе?

МИЛИСАВ: А што баш Фрушка гора? Можемо и до Авале да одемо...

МИЛИЈАНА: Ти ми стално противречиш! А знаш и сам да је на Фрушкој гори пријатније.

МИЛИСАВ: Ма, не долази у обзир!... Како да одемо кад нам је аутомобил у квару, заправо треба купити нов акумулатор!...

МИЛИЈАНА: Ево, даћу ти новац! Купи акумулатор, и однеси га код Петра у сервис.

МИЛИСАВ: Ти стварно мислиш да ја не знам да скинем стари и поставим нови акумулатор!?...

МИЛИЈАНА: Добро, добро... нисам мислила ништа лоше!

МИЛИСАВ: Видећемо, кад се будем вратио!... /Размишљање у еху./ Одакле јој само новац? А, већ смо неколико пута разговарали о акумулатору.

Музички ефекат.

Обронци Фрушке горе, у близини Дунава. Цвркут птица, нарушава брујање једног возила.

МИЛИСАВ: Хајде, Светозаре,помози ми да изнесемо ове ствари из гепека аутомобила. Ја ћу припремити роштиљ, а ти расклопи сточић и поређај столице.

МИЛИЈАНА: Ја ћу застрти сточић и поставити прибор за јело. Ох, како је природа овде дивна, свеж ваздух, можеш да дишеш

пуним плућима. Брацо, види види, ено зеца!... Како је само начуљио уши, као да не што послушкује!?...

СВЕТОЗАР: Ух, да ми је сада пушка при руци, имали би смо зеца на ражњу!... Види само како стриже ушима!

МИЛИСАВ: Знаш ли ти, Светозаре, да је ово овде национални парк, а и да није, време лова је сада забрањена!

СВЕТОЗАР: Па шта, ако је забрањено, не би нас нико овде видео!... Опа, овде има и фазана!?

МИЛИЈАНА: Има, брацо! Како је само леп?

СВЕТОЗАР: Баш је леп!... Сестрице, имаш дивног и вредног супруга.

МИЛИСАВ: Хвала ти, Светозаре, на комплименту.

СВЕТОЗАР: Одлично, шах си понео, пази, и карте имаш! Ја сам ти у шаху велемајстор. Шта кажеш, да одиграмо једну партију?

МИЛИСАВ: Што да не! Па да те видим како играш велемајсторе! Светозаре, ти рече да си живео у Бечу? Био сам тамо, веома леп град.

СВЕТОЗАР: Јесте, диван је!..

МИЛИСАВ: Онда сигурно знаш, за фабрику чоколаде Моцарт. Производи познате Моцарт кугле. Знаш, испред те фабрике има леп велики стари сат?

СВЕТОЗАР: Чекај, чекај... јесте! Стварно је необичан.

МИЛИЈАНА: Мишко, брацо, ово нема смисла! Ви сте себи нашли забаву, а ја шта ћу? Мишко, пошто је браца наместио сто и столице, ако си поставио роштиљ, треба сакупити и донети дрва за ватру.

МИЛИСАВ: Добро! Ево, оставићемо шах, па ћемо играти казније, после ручка док одмарамо. */Размишљање у еху./* Хм, ипак си насео... осећао сам то од самог поче тка, кад си дошао...

лицемер и преварант! Нити је фабрика чоколаде Моцарт у Бечу, нити је испред ње сат... лажовчино!

СВЕТОЗАР: Ево, зете, и ја ћу поћи да ти помогнем око дрва.

МИЛИСАВ: Ма, не долази у обзир! Сам ћу се побринути да донесем дрва. Брзо ћу ја то средити.

Музички ефекат.

СВЕТОЗАР: Дођи драга, толико сам те се ужелео...

МИЛИЈАНА: Чекај Светозаре! Може да нас види! Чини ми се да је још у близини. Не, није... изгледа да је отишао.

СВЕТОЗАР: Да, отишао је!...

МИЛИЈАНА: Не могу више издржати с њиме. А знаш колико те само волим.

СВЕТОЗАР: Драга, дођи!..

МИЛИЈАНА: Чекај!...

СВЕТОЗАР: Видиш ваљда да је отишао, ено погледај поново!

МИЛИЈАНА: Да, да у реду!... Знаш Светозаре, не могу више замислити живот без тебе. Не могу... не могу више овако!

СВЕТОЗАР: Мораш се још мало стрпети. Ево ускоро ће наш стан на Звездари бити готов... па...

МИЛИЈАНА: Не могу, доста ми је свега!

СВЕТОЗАР: Сачекај, још неке формалности да завршим. А и сама знаш да ми недостаје још мало средстава.

МИЛИЈАНА: Баш штета, а ја сам се толико обрадовала кад си мало пре рекао!... Па шта ћеш да радиш?

СВЕТОЗАР: Још не знам! Нешто ћу да смислим!

МИЛИЈАНА: Ево... ево ја ћу ти помоћи, само... Ма, успећу ја некако!...

СВЕТОЗАР: Како... како да ми помогнеш?

МИЛИЈАНА: Даћу ти моје деонице, да уновчиш које је Милисав уложио на моје име. Мислим да ће бити довољно. Има негде преко десет хиљада евра.

Музички ефекат.

МИЛИСАВ: Ааа тако! Брат и сестрица! Мислите да сам будала, је ли?

СВЕТОЗАР: Зете!?

МИЛИСАВ: Па и нисам баш будала Светозаре, све сам видео и разабрао!

СВЕТОЗАР: Шта си разабрао?...

МИЛИСАВ: Па како си само могао?... А ти кучко једна... с ким сам ја провео ове године?... То вам неће проћи!... А желиш и да ме опљачкаш, је ли? Швалерашу...

СВЕТОЗАР: Ма шта булазниш Милисаве!?!...

МИЛИСАВ: Ја булазним?!... Све што сте причали прочитао сам са ваших усана!... Ви не знате, на студијама сам имао глувоне-мог колегу!...

СВЕТОЗАР: Не играј се тим пиштољем!...

МИЛИЈАНА: Светозаре!... Милис...

МИЛИСАВ: Да се нисте помакли с места!...

Чула су се два пуцња у кратком размаку. Музички ефекат.

ИНСПЕКТОР: Слушај, Милисаве!... Био је то довољан разлог, сасвим довољан да човеку појури крв у мозак!...

МИЛИСАВ: Тако је било!... Верујте!... Безизлазна ситуација!

ИНСПЕКТОР: Добро, добро!... А сад ме слушај!... Тај Светозар, тај лажни брат твоје жене, да ли је он имао бркове а ла Клер Гебл и црну коврцаву косу!?!...

МИЛИСАВ: Баш тако!...

ИНСПЕКТОР: А имао је и младеж на десном образу!...

МИЛИСАВ: Ма јесте!... Значи, ви познајете Светозара, инспекторе?

ИНСПЕКТОР: Познајем... Ех, да сам и ја поседовао способност читања речи са усана, сигурно бих исто урадио оно што си ти јуче учинио!

МИЛИСАВ: Ви се вероватно шалите!... Је ли вам добро господине инспекторе?... Нешто сте бледи... Није вам добро?...Ево, донећу вам воде да се умијете!... */Доноси воде, умивање./* Јесте ли сад добро?... Још сте бледи!...

ИНСПЕКТАР: Добро, добро сам Милисаве. Та проклета кучка!.. Колико је пута долазио у моју кућу!... Виђала се с њим, могао је син да јој буде... Ех, колико сам година с њом провео узалуд?!

МИЛИСАВ: О коме говорите?

ИНСПЕКТОР: Па о мојој жени, Милисаве! О коме другом... Боље би било да ниси дошао да се пријавиш!... Чекај... мислим да још ништа није пропало... Лешеве треба сакрити... ја ћу ти у томе помоћи...

МИЛИСАВ: Ја сам то већ урадио! Тамо у шуми постоји један напуштени бунар... ту сам их сместио! Нико их тамо неће пронаћи... верујем у то!

ИНСПЕКТОР: То си добро учинио! Тако треба!...Ево ја ћу сада објавити нестанак твоје супруге!...

МИЛИСАВ: Како ви кажете, господине!...

ИНСПЕКТОР: Видоје, дођи да узмемо податке о несталој супрузи господина Милисава.

ПОЛИЦАЈАЦ: Одмах господине!...

ИНСПЕКТОР: Милисаве, хајде опишите вашу супругу. Како је изгледала, шта је имала на себи и када је нестала?...

МИЛИСАВ: Ја, овај... па овако. Имала је плаву кратко ошишану косу, округло лице и плаве очи. На себи је имала мантил беж боје, а на ногама црне ципеле.

ИНСПЕКТОР: Колико је имала година?

МИЛИСАВ: Тридесет две. А нестала је пре дванаест дана.

ИНСПЕКТОР: Јеси ли све записао Видоје?...

ПОЛИЦАЈАЦ: Јесам, господине!...

ИНСПЕКТОР: Сад лепо понеси тај опис, и да се одмах крене у потрагу. Можеш да идеш!... */Кратки предах./* Ето Милисаве, то смо спровели како закон налаже!...

МИЛИСАВ: Хвала вам, господине инспекторе!

ИНСПЕКТОР: Можеш ићи! Видимо се поподне у шах клубу!

Музички ефекат.

A large, stylized graphic of an eye, composed of several concentric, curved lines in a light gray color, framing the title.

Упознавања

ДЕСЕТ ШПАНСКИХ ПЕСНИКА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Мигел де Унамуно (1864–1936)

ПОТОЧЕ БЕЗ ИМЕНА...

Поточе без имена и без приче
Који у хладу храста шапућеш
Купајући своје корене.
Ко дозива твоју воду?

Рођен у врху планине, у небу,
Уз сањиву шуму,
Уз море које се у небу огледа.
Поточе без имена и без приче!

Хуан Рамон Хименес (1881–1958)

НЕВЕСТО ПОЉА, БУЛКО

Булко, пољска невестице,
Уцвала сред пшенице зелене,
Булко, румена булкице,
Хоћеш се удати за мене?

Поклонићу ти душу своју,
Имаћеш и воде и хлеба,
Поклонићу ти душу своју,
Душу плављу од неба.

Имаћеш сиротињску кућу,
Као дете волећу те снену,
Имаћеш убогу кућицу
Нежношћу и сунцем испуњену.

Хосе Морено Виља (1887–1955)

ПЕСМА

Сив је и љубичаст
мој маслињак зелени;
бели се моја кућа
и море плаво се пени.

Када ти дођеш,
нећеш пронаћи мене:
бићу птица у крошњи
маслине зелене.

Када ти дођеш,
нећеш ме видети;
бићу црвени пламен
и са огњишта светлети.

Када ти дођеш,
нећеш ме спазити оком;
бићу тада звезда
над морем високо.

Федерико Гарсија Лорка (1898–1936)

ШКОЉКА

Донели су ми шкољку.

Унутра пева
море са мапе.
Моје срце
испуњено водом
Са лоптицама
сенки и сребра.

Донели су ми шкољку.

Рафаел Алберти (1902–1999)

КАСТИЉАНИ ИЗ КАСТИЉЕ

Кастиљани из Кастиље,
никада нисте видели море!

Обавести да у овим очима
Југа и у овој песми
Ја вам доносим читаво море!

Гледајте ме, како тече море!

Клеменсија Лаборда (1908 –1980)

КУЋА

Прозори плави,
зелене степенице,
зидови жути
са ладолежима,
и, на крову,
голубови свадбују.

Селија Вињас Оливеља (1915–1954)

ПРВА КИЈАВИЦА

Боле ме очи,
боли ме коса,
боле ме шашави
врхови прстију.

И овде у грлу
мрав трчи
са сто дугих шапа.
Ај, моја кијавица.

Јакне, шалови,
топло млеко
и дванаест марамица,
и четрнаест ћебади,
и бити врло миран
подаље од прозора.

Боле ме очи,
боле ме леђа,
боли ме коса,
боле ме блесави
врхови прстију.

Јосе Луис Идалго (1919 –1947)

ИМАМ ПЛАВУ ТРАКУ

Имам плаву траку
сву од свиле.
Мама ми је купила
у једној радњи.

Имам бели цвет
сав од сатена.
Тата ми га донео
долазећи с поље.

Вода ми поплавила
цвет и траку.
Ја плачем за цветом,
цветом пољским.

Антонио А. Гомес Јерба (1950)

ДЕВОЈЧИЦА И МОРЕ

Кад дође девојчица,
таласи се пропињу,
ракови извирују,
морске шкољке певају.

Њена стопала бела, нага,
милована песком
што јој за прсте приања
у жељи да буде с њом.

У њеним топлим шакама
прегршт алги снених
свијају топло гнездо
рубова навезених.

Када девојчица стигне
са осмејком плавим,
међу хридима влажним
светлости блесак се јави.

Кармен Хил (1962)

ЧИТАТИ...

Путовање, ал' не у аероплану,
ауту, лађи, возу ни тротинету,
у било које место на свету,
седећи у својој фотељи, у стану.

По Црном мору пловити,
освајати врхове Хималаја
или пирамиду древних Маја,
пустињом на камили јахати...

Преселити се у будућа стања
или с прекрштеним рукама
шетати давним стазама,
без волшебности и врачања.

На мамута длакавог се пети,
гледати Клеопатру док седи
на трону – гле, дивно ли беседи! –
почесто до Марса одлетети...

Слушати пажљиво и вредно
свеколике приче крилате
које чаробним речима злате
летећи према срцу жедном.

С Глоријом зборит' у тренутку
о Мелкиоровој деви, или
о пингвину коме се лед мили,
или о господину Паји Патку...

То је души уточиште и потреба,
као топао додир, загрљај,
као жељена песма, знај,
што ти дарива облак с неба.

Свемогућег мага дозивање,
који палицом чудородном
помаже коме је неопходно,
када свет дође у тешко стање.

Читање је дружбеница довека,
пријатељица једина, да знаш,
на коју можеш да рачунаш,
огњиште што ти се нада и чека.

БЕЛЕШКЕ О АУТОРИМА

Мигел де Унамуно је био есејист, песник, драмски и филозофски писац, професор грчког језика и књижевности, потом и ректор Универзитета у Саламанки. Супротстављао се диктатури Прима де Ривере и морао је отићи у изгнанство. У својим делима је подстицао Шпанце да нађу своје корене у духовној, чак мистичној сфери. Био је крупна фигура шпанске културе крајем 19. и у првој половини 20. века. Значајни су му есеји и анализе књижевних ликова у делу *Живот Дон Кихота и Санча*, те романи: *Мир у рату*, *Абел Санћес*, *Тетка Тула* и други. Дrame су му слабији део стваралаштва.

Хуан Рамон Хименес, добитник Нобелове награде (1956), био је један од претеча модернизма и учитељ млађих савременика попут Албертија и Лорке. Објавио је око 40 књига песама. Најпре андалузијски сетан и осећајан, касније филозофски надахнут, у потрази за суштином лепоте, за открићима „пролазног у вечном“. Збирке песама: *Тужне арије*, *Далеки вртови*, *Звук самоће*, *Чаробне и болне песме*, *Дневник песника и мора*, *Камен и небо...*

Хосе Морено Виља, песник и сликар, у почетку стварао по утицајем браће Мањадо и Хименеса, потом изградио оригиналан стил упознајући се са европском авангардом. Грађански рат га је одвео у Мексико где је остао до краја живота и писао путописе о благој мексичке земље. Важније збирке песама су му *Пролазник*, *Црвенокожа Хасинта*, *Ноћ речи* и *Строга врата*.

Федерико Гарсија Лорка, писац, сликар и музичар, вишеструко обдарен. После смрти (стрељан на почетку Грађанског рата), постао најчитанији светски песник. Његова лирика је пуна неочекиваних метафора, осећајна, детиње безазлена, надахнута снагом андалузијског тла. Лоркине лирске драме су испуњене нежношћу и сукобима јужњачке крви са љубављу и смрћу. Важније збирке: *Поема о канте хонду*, *Цигански романсеро*, *Песник у Њујорку*, *Плач за Санчес Мехијом*, *Тамаритски диван*.

Рафаел Алберти је, уз Лорку, водећи песник савремене шпанске лирике. Активан је био у борби Шпанаца против фашизма, па је, после пораза Републике, отишао у Чиле у којем чежњиво пева о домовини, пише драме и слика. Живео је још и у Буенос Ајресу и Риму пре него што се, 1977. године, вратио у Шпанију. Написао је више од 50 збирки песама.

Клеменсија Лаборда је започела као обожаваалац Хименеса и Лорке, а онда и сама пропевала. *Вртови на киши* (1943) су прва објављена збирка и први велики успех. Потом су уследиле нове књиге: *Град самоће*, *Повратак у провинцију*, *Људско време*, *божје време* и друге. Теме Лабордине поезије су различите, од вере и породице до освајања Месеца.

Селија Вињас Оливеља је за децу стварала на кастиљанском и каталонском језику, није написала много, али је избила у врх најзначајнијих шпанских песникања после Грађанског рата. Предавала је у Алмерији језик и књижевност и знатно доприне-ла да се у овом, у рату уништеном граду, покрену културне ак-тивности. *Пиеница срца*, *Шашава песма с југа*, *Речи без гласа*, *Поезија ултима* – њене су најпознатије збирке.

Јосе Луис Идалго је почео да објављује песме са својих 15 го-дина. Живео је у Сантандеру и Торелавеги. Година 1937. напи-сао је *Песме за децу*, а осам година касније објавио и другу књигу *Животиње*. Окушао се, попут других шпанских песника, и као сликар.

Антонио А. Гомес Јерба је започео посао учитеља врло млад, а данас је, на Универзитету у Малаги, професор шпанске књи-жевности. Пише за децу (објавио око 20 збирки), учесник је бројних сусрета за децу и младе; уз то, пише есеје и поезију за одрасле.

Кармен Хил је професор и велики стручњак у књижевности за најмлађе. Покретач је дигиталног часописа *Cosicosas* (*Загонет-ке*) за сву децу шпанског говорног подручја. Остварила је низ пројеката у вези са позориштем, луткарством, плесним радио-ницама и фестивалима приповедања. Од њених књига издваја-мо: *Десет песама и дванаест прича за школу*, *Заљубљена ками-ла*, *Дух који има килу*, *Какав цар је овај гусар...*

Превод, препев и белешке:
Бошко Ломовић

ИЗБОР ИЗ АРАПСКЕ ПОЕЗИЈЕ

Адонис (Сирија)

ПЕСНИЦИМА

Он остави дане ко књигу и виде
како Свет постаје латерна,
у ноћи своје горчине
види он
како хоризонт ко пријатељ прилази,
види он
лице ватре, лице поезије – као пут.

ОГЛЕДАЛО ЗА КАЛЕДУ

1 – Валови

Каледа,
једна брига,
око ње цветају изданци.
Каледа,
једно путовање, коме дан утону
воденим очима.
Један вал, што ме учише,
да светло звезда,
лице облака
и стењање прашине
један јединствени цвет јесу...

2 – Испод воде

Ми спавасмо у једном оделу, сплетени
ко пупољци ноћи – ноћи fine прашине
и нутрине уздаха крви,
ритмова цимбала
и сјаја сунца под водом
и ноћи зачећа.

3 – Залуталост

Једном залутах између твојих руку.

Усне ми беху цитадела, жудеће ка
несвакидашњем поробљавању.
Она заволе окружавања.
Ти корачаше напред,
твоји кукови мајестетство,
очи ти скриве кроз радост.
Ми се спојисмо. Ми залутасмо.
Ступисмо шуми ватре – сам учиних први
корак,
ти отвори пут...

4 – Уморност

Стара уморност, најрадије
цвета око кућа,
добива крчаге и једну терасу.
Она спава у њеним колибама, нестаје...
Како се често бринусмо
о њој при њеним путовањима, трчасмо,
опходисмо кућу,
питасмо сваку биљку, молисмо,
угледасмо је, вичући: Како,шта је, где? Сваки ветар
приђе.
Сваки изданак
приђе,
али ти не приђе...

5 – Смрт

Након ове секунде приђе малено време,
прилазе поновљени кораци и пут.
Након тога постају куће старе,
након тога згасне кревет
ватру својих дана и премину.

ОГЛЕДАЛО ЗА ЗАЉУБЉЕНО ТЕЛО

Заљубљено тело се топи
сваки дан зраком – оно постаје мирис,
који се окреће и све мирисе призове.
Оно приђе код његовог кревета
прекрије
његове снове, расплине се попут тамјана.
Његове прве песме, мука дететова,

што у круговима мостова изгубљене беху,
не зна, како човек њиховим водама опстаје,
и не зна, како их човек преброди.

ТО ПОСТОЈИ ЈОШ САМО ЛУДИЛО

Сад га угледах прозором ми куће,
стражећег између стражећих стена,
као дете,
ког чаробница учише,
да у мору има једна жена.
Она носи једну причу прстеном
и доћи ће,
кад се ватра камином згасне
и ноћ се од туге растопи
пепелом пећи.

Видех причу на црној застави
што ходи попут шуме.
И не записах.
Да живех жудњом,
у ватри, ребелством, чаролијом
њених стваралачких пожара.
Моја домовина је та искра,
та муња тамом овог остатка времена.

ЗАПАД И ИСТОК

Нешто се шири тунелом историје,
нешто украшено и минирано,
носи своје од уља отровано дете,
затровани трговац опевава то.
То беше исток, који ко дете упита
и помоћ призове,
а запад беше његов непогрешиви мудрац.
Ова мапа је сад промењена,
јер свет је један пожар.
Исток и запад су један једини
гроб, направљени од властитог пепела....

Адонис, у ствари *Али Ахмед Саид* рођен је 1930. године у селу Касабин, близу Латакије у Сирији. Студирао је филозофију

у Дамаску и Бејруту. Године 1956. преселио се у Либанон и прихватио либанонско држављанство. Убрзо следе многобројна путовања и боравци у иностранству, у Америци и Паризу.

Године 1957. објавио је своју прву књигу песама и полако израстао у једног од најпознатијих представника модерне арапске поезије. Његово опхођење са језиком утицало је на целе генерације. Педесетих година основао је са Јусуф Ал-Калом у Бејруту часопис Шир и убрзо је око тог часописа формиран један покрет, а сам Адонис је био један од њихових предводника.

Он припада самом врху најутицајнијих интелектуалаца арапског света.

Махмуд Дервиш (Палестина)

МЕСЕЧЕВ ПАД

1

Мојим мислима песма, о сестро,
једна песма још нерођена.
Заспи,
да је запишем.

Видех ти тело
ношено у гвозденим оковима,
бојом ознојено.
Тад им рекох:
Моје тело је тамо,
затворите трг села.

Обоје бесмо мали,
дрвећа беху висока.
Била си лепша од моје мајке,
лепша него моја земља.
Одакле су дошли они?
Бадем луг зидинама обграђен
од наших фамилија
трње и патње обграђене.

Тад мислисмо на свет журно
ал' не видесмо никога,

што за друге плаче.
Глава ти оста лежећи,
усне ми се играху медном капљом
усред прашине ми руку.

Мојим мислима песма, о сестро,
једна песма још нерођена.
Заспи,
да се као тетоважа
својим телом загреbem.

2

Док још бејаш дете,
једно слатко дете,
била ми је ружа кућа
и муке моја мора.
(Ружа поста једна рана,
муке крв.)
– Да ли сам се јако променио?
– Ти се ниси јако променила.
Кад се вратимо кући попут ветра,
погледај ми тад чело.
Ти ћеш видети руже,
преображене у једну палму,
и изворе у зноју.
Тад ћеш ме наћи
какав бијаш,
мален и сладак.

БЕЗ ПАСОША

Сенком, која фарбе пасоша упи
нисам се препознао.
Моја рана беше за њих
изложба туристима, што слике скупљају.
Они ме не препознаху.
Не остави ми дланове без сунца,
јер ме дрвеће позна.
Све песме киша ме познају.
Не дозволи да пробледим као месец.
Све птице, што моје дланове следиху
до удаљених аеродрома,
сва пшенична поља,

све молитве,
сви бели гробови,
све границе,
све машуће марамце,
све очи беху код мене.
Али они сви су ме из мог пасоша
истргли.

Одтекну име и идентитет
земљи, коју моје руке оформише,
Хиоб узвикну гласно пут неба:
О мој господе, мој господе пророче,
ускрати ми још један испит стрпљења.
Не питај дрвеће њихова имена.
Не питај потоке, ко им је мајка.
Из мог се чела обрушава светло,
из мојих руку извире вода реке.
Срце свих људи ми је националност.
Узмите ми само пасош назад!

ЈЕДАН ВОЈНИК САЊА О БЕЛОМ КРИНУ

Он сања о белом крину,
пред уљаним дрветом,
пред грудима, што ноћу су олистане.
Он сања, тако ми каже,
о једној птици...
О лимуновом цвету.
Он не филозофира о њиховим сновима,
јер разуме ствари
само тако, како их осећа и мирише.
Он разуме, тако ми збори,
да домовина значи,
кафу моје мајке испијати,
ноћу се кући вратит.
Сам га питам: „А земља?“
Он одговара: „Не познам је
и осећам да ми није кожа и пулс,
тако као у песмама што се збори.“
Онда ми збори о првој љубави,
онда
о веома удаљеним улицама,
о рекацијама после рата,
о јунаштву радија и новина.
И кад он свој кашаљ марамицом прикри,

упитах га:

„Да л' ћемо се поновно срести?“

Он одговори: „У једном веома удаљеном граду.“

Изненадно је угледах,

како продавницу, улицу и новине видим.

Те га упитах: „Волиш ли је?“

Он одговори: „Моја љубав је мали излет,
чаша вина или нека пустоловина.“

„Да ли ћеш ради ње преминути?“

„Све што ме са земљом спаја

је један пламтећи чланак, једно предавање.

Она ме научи, њену љубав волети

и нисам имао тај осећај, да јој срце припада.

Сам не миришем траву

и корење или гране исто не.“

„Каква је била ваша љубав?“

„Светлела је попут сунца... попут чежње...

Тад ми се супростави:

Моја љубав је једна пушка.“

Те ми исприча о својој првој љубави,

тада о веома удаљеним улицама

и реакцијама након рата,

о јунаштву радија и новина.

И кад свој кашаљ марамицом прикри,

упитах га:

„Да л' ћемо се поново видети?“

Он одговори: „У једном веома удаљеном граду.“

Кад му четврту чашу поклоних,

прозборих шаљиво: „Иселит ћеш се... а домовина?“

Он одговори: „Пусти ме...

Само сањам о белом крину,

о једној певајућој улици

и о једној осветљеној кући.

Желим једно добро срце

и никакво пуњење оружја.

Жели нормални сунчан дан

а не сулуди фашистички победнички тренутак.

Желим осмехујуће дете, што се за дан осмехује

а не један део ратне машинерије.

Приђох ту, излазак сунца доживит

а не његово потонуће.

Сам се учим неким тренуцима умирати,

против жена и деце водити ратове

те поља и изворе заштитити

за богате нафтне и ратне индустрије.“

Тад се опрости од мене,
јер беше путем потраге белог крина,
за једном птицом, која сачекује јутро
сред уљног дрвета,
зато што он само тако ствари разуме,
како их мирише и осећа,
тако их познаје, тако ми збори,
домовина значи,
кафу моје мајке пити
и пред ноћ се сигурно вратити.

Махмуд Дарвиш, Плестина, рођен је 1941. године Галилеји, већ 1948. године бежи његова породица у Либанон, али се онда 1950. године враћа у Палестину и одраста у Хаифи. Са осамнаест година објавио је своју књигу и све време је радио као новинар у Хаифи до 1971. године кад по други пут бежи из земље. Прво одлази у Каиро, па у Бејрут где постаје издавач разних културних новина. Кад је Израел запосео Палестину сели се у Париз, како је већ рано учествовао у политичком и културном животу своје земље. У арапском свету поезија му је објављивана у милионским издањима и то на простору где је још увек 60 посто популације неписмено. Тако је постао глас и сан земље без поседа и државе и симбол палестинског идентитета. Поезија му симболизује лепоту жене, плодност земље, узвишеност и целокупност смисаоног и дубоки бол за трагедију свог напаћеног народа.

Калил Хави (Либанон)

ЈЕДНА РАКА БЕЗ ДНА

Копај дубље, о гробару.
Копај дубље док без дна постане.
Иза путање сунца бацају се
ноћ без пепела
и остатак једне звезде,
која је иза путање покопана.
Ниједан ехо не капа из кругова грознице
или из ватреног плама.
Ох, не бацај црвену земљу, меку и живу,
преко мог тела!

Она је као матерница
од корења прожета,
коју смртно дивље и моћно обујмљују.
Шта мислиш ти,
кад се њено тело према мени испружи,
кад се њени кутњаци у месо забију
и мојим венама њихово млеко исисају?
Обмотај ми тело,
обмотај га,
мумифицирај га,
прекриј га сланим кречом,
комадима од сумпора и каменог угља.

БОЖИЈИ МЕСЕЦ

Одведи ме!
Избриши ми сенку
и трагове мојих сандала!
О близина снежног,
тече ка нама, о ноћи снежне!
Избриши ми сенку!
Јер само сам жена,
што плаче, моли и моли.
Шта мислиш,
шта певају моје сузе, и ту молитву
за божији месец, за један божији дух,
што се плавим облацима скрива
меким светлом,
где ниједна глад не дрхти,
уздрана од уздисања?

ТРИ МУДРАЦА СА БЛИСКОГ ИСТОКА И ЕВРОПА

О ви мудраци са блиског истока,
да л' сте преко мора земљи цивилизације отишли,
видети,
који бог
поновно јаслама освану?
Овде је пут, овде је звезда,
овде су намернице за путовање!
Пустоловна вечерња звезда водио нас
кроз Париз... кроз настанбе од идеја.
Ми смо избрисали дух по карневалима.

У Риму је звезда била прекрита,
избрисана од похлепе свештеника
јаром тамјанских кандила.
Тад изгубисмо звезду у Лондону.
Залутасмо угљеном маглом, загонетком
деловања!
Свето вече је без звезде,
без вере деце на дете и јасле.
Свето вече... поноћ... стегнуће...
једна празна улица... тужни смех...
Кренусмо проклетим коридорима,
јаслама града.
Очи нас видеху од врата до врата ходити.
Тад их питасмо: Где су јасле?
Са црвеним светлом лампе пронађосмо врата,
на њима беше угравирано:
„Рај на земљи!
Овде нема змија, што заводе,
нити судца, који каменује.
Овде су руже без трња,
овде је отицање чистоће...!
Одложите ова маскирана лица,
што је од одбојне коже камелеона свучена
била.“

Ми их не свукосмо, нити стависмо маске,
да смо из Бејрута, једне драме.
Ми смо са изнајмљеним лицима и изнајмљеним
умом рођени.
Идеја постаје од вашарске блуднице рођена,
онда проводи она цео живот са тим,
недирнуту невиност замислити.

„Одложите та маскирана лица.“
Ми ступамо као и други
у ноћ гробова.
Ватра би упаљена и тела посртаху,
они плесаху ватрени плес по мелодији магичара.
Тама по плафонима се претвори
у стакло, лампе у плаво
а плесањ по зидовима
поста вино и злато,
бива блато улица
и тела, којима се вино натопи
те их он очисти.

Тела, што нити муљ ил вода не беху,
те се у нерве, срце и крв сјединиху.

„Ви сте у рају земље,
Молитва ... Небеса на земљи...“
Ви клечите пред хемијом и пред магичарем,
који рај у ноћи гробова пакује.
Ми га молимо ко бога у јаслама:
О ти боже уморних,
боже изгубљених!
О ти боже, што пред сунчевим убода
и пред страхом савести бежиш.
Он се сакрио у јаслама:
У пећини подземља
цивилизоване земље.

Калил Хави рођен је 1925. године у Либанону. Године 1982. године, одузео је себи живот из протеста према израелској инвазији у својој домовини. Био је професор литературе на америчком универзитету у Бејруту и Пимбрук колеџу Кембриџ. Припада водећим арапским лиричарима. Са ирачком књижевницом Дизи Ал-Амир имао је низ година драматично љубавно заједништво, које се нажалост распало и тако је остао заувек неожењен. Његова лирика је пуна настојања према крајњој чистоти, скоро да тиме досеже пророчки ниво изражајног. Егзистенцијализам га је снажно водио, тако да је у његовој поезији велики уздах жеђи ка сазнањима, па се сопство брига преноси поезијом ка цивилизацијском и властитој нацији. У својој поезији изражава наду на једно ново културно и цивилизацијско буђење арапског света. Кад је касније мислећи спознао, да се буђење неће збити, постаје му поезија пој очајања и нихилистичке тематике која га је и одвела трагичном крају.

Извор: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, Munchen 2004.

Избор, превод и белешке:
Ласло Том

Тумачења

Мирослав Тодоровић

КОСМИЧКА ЗИМА У ПРТИНИ РАБОВОЈ

(Анђелко Анушић: ЗИМНО МЕСТО, Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг 2017)

*Јер је свако створење
пуно Бога и књига је*

Мајстер Екхарт

Нова збирка поезије Анђелка Анушића „Зимно место“ започиње цитатима: В. Б. Јејтса, „Издрижи што ти Бог додели, не тражи добит већу“ који комуницира са Едиповим речима „Човек мора да поднесе оно што му одреде Богови“, и „Где нема богова, владају авети.“ (Новалис). Трећи цитат су стихови што казују о вредновању дела: „Ако они који знаду, /Дјелу твојем чест не даду; /Вјеруј зао јест то знак. /Ако ли тек главе ма-

ле /Дјело твоје саме хвале;/ Баца дјело то у мрак.“ (Лука Милованов Георгијевић).

Они сугеришу да песник Анушић цитира *своје песнике и мислиоце* који су његови духовни сродници. Стихови што казују о вредновању дела су јамачно Анушићево мишљење које налази у цитираним стиховима. На улазу у бројне песме ове збирке стоје стихови песника, мислиоца, пророка... Они доприносе обликовању поетичког становишта и потврђују Борхесову тезу да сви песници пишу једну (све)песму. Поетичко семантички потенцијал ове поезије излази из тематског и временског оквира, и Анушићева

поезија постаје универзална фреска у којој су присутни они што се налазе у овој поезији, као што се и ова поезија чује и препознаје у цитираним стиховима што сумирају универзум песничког памћења оног што има универзалне вредности.

Мотои свему о чему пева ова поезија дају посебну боју, звук и полифонију. У своју песничку грађевину (песнички поступак) може да их утка само песник посебног дара, искуства и снаге какав је Анђелко Анушић. Отуд у овој збирци Мајстер Екхарт, Хесиод, Свети Јован од Крста, јер (*Хиљаду ћу смрти да доживим, / Јер живот свој ишчекујем, / умирући, јер не умирем*), Кафка (*Само је зло способно да спозна себе*), Свети Јефрем Сиријски; Антологија поезије старог Мексика (*Моје тело је само мало земље, / бола, тескобе, робовања.*), Јован Зивлак, Мирослав Поповић, Никола Беговић, Народна струна са Баније и Кордуна, Новица Тадић, Стеван Тонтић, Мојсије (*Оно што ти је познато, уистину је твој непријатељ*), Атонски старац Арсеније (*Високо цени сваки удисај, јер се он неће вратити*), Х. Цубран (*Ваш бол је сламање љуштуре која окружује ваше поимање*), Роберт Марто, Соломон, Апокрифи новозаветни, Мирослав Лукић, Хорације, Вергилије, М. Ј. Вишњић, Владан Десница, Плач Јеремијин, С. М. Сарајлија (*Ох, свјетино, ох метеже људски! / Ох Крајино, самртна хаљино, / И крвљење, глупо безумљење, / Рате грозни, бијесу бесчовјеча! / Царовање, грдно јадовање!*).

Посвете (Гојку Ђогу, Небојши Деветаку, Мирку Грбићу, Миловану Данојлићу, Милошу Кордићу, Сенима поубијаних Градинчана и Сувомеђаша, Драгану Кордићу, *post mortem*, Милошу Кордићу, Милану Ненадићу, Николи Вујчићу, Рајку Петрову Ногу, Бранку Летићу, Славици Гароњи Радованац и Војину Дабићу, Славку Гордићу и Душки Певуљи, Јовану Радуловићу, Здравку Крстановићу и Ранку Поповићу, сугеришу да Анушићево (ис)певање успоставља везу, и посредује, са делом оних који су судбински присутни у тој *свепесми* – фресци у којој се препознаје универзална матрица. И све то са дубинском свешћу о стваралачким укрштајима и цивилизацијским вертикалама.

Отуда толико реминисценција, и зато мотои, и они којима су песме посвећене, у овој поезији представљају космооквир за симболику земаљског и драматику људског бивства на овим просторима. Позвао је за песничку трпезу оне што су се нашли у његовом делу *дахом речи својих*. И не само дахом већ и животном судбином. Јамачно да се и Анушићеви стихови налазе у њиховим мислима које су се, ево, огласиле у његовим, и чини се да су се многи објавили у песнику посебног кова, Анђелку Анушићу. Све је инвентивно употребљено у овој песмарици – посланици, на Анушићев начин. Он успева да свом доживљају обезбеди снагу

универзалног искуства и да, при томе, убедљиво испевава изузетно рељефну поезију времена у којем живи и ствара. И да успостави везу са првом страницом постанка, види време када „...над Карадолином беше тамно“ и спозна да је („Природа песме, ребро“), стиховима његовим казано „где сеје Песник – далек злату / још даљи од сребра / спознав’ и Песма да је од ребра // и члови човек у оном блату / сневајућ’ у ребру своју плату“.

Студиознијим рашчитавањем ове песме спознаје се поимање човекове, и песничке, драме и пут је за *разумевање универзалних начела* „Преко грбе земљине“ пут за поимање душе коју овај *Сиротан помајке епике* „знаком неовдашњим“ у лирику судбинског претаче. И повезује с упориштима што су с првотних словеса библијских списа и оних што су кроз времена биле светионици са мноштвом метафоричких и сугестивних алегорија у којима је сабрано прошло и садашње. Кроз које се чује и Елиот („Време садашње и време прошло. Оба су можда присутна у времену будућем. А време будуће садржано у времену прошлом...“) „са свешћу о читавај прошлости као присутној овде и сада“ (Одн).

Испевава песник из прошлог времена што се у садашње слива, казује „раскошним и самосвојним песничким језиком, препуним фигуративних и лексичких преплета и иновација“ (Ђого) како:

*Круни се глина са мене и блати обућу
А прах ношен кужним ветром мога крока
Пада у очи и ближње неближњима завејава*

*На чиоду првог чавла стах
Којег сам давно укуцао
Тамо где је његов предак уклињен већ био*

*Грабећи оном проселином
Грабих блато, блатећи се*

*Прити са мене моја грађевина
Клања се праштини
Послодавцу своме
(„Чавао/ Клинац пређашњи“)*

И прашина, и глина, дух/тело, и чавао, ...као што су синтагме: библијски оброчак, кртица речи, влашка мађија, травка нерасковник, светионици невидљивих светила, кенотаф језика свог, јаме у свемиру, васиона у семенци маслачка, труње помрчине, философија времена у ужетију испод чамове коверте, одсутно присуство, пунина бића, у белој помрчини, светило које види Светило, потопни век, мрцина наде, музика космоса... дубинске су

оксиморонске синтагме што казују о мајсторству да „У белој помрчини“ види „Угарке белог мрака“, у времену „Када је тмина била домаћа радиност“, а *азбука у месу*. То су синтагме – песме – теме моћног изрицања животне судбине које карактерише концизност, мисаоност, слух за усудно што постаје симбол – посебно за повезивање са знаним што се понавља, и фону ових певања и обезбеђује метафоричку пуноћу. Кроз њену оптику остварује се кристал стиха у којем је песник и тема своје песме, реч и њена мисао, и онај о коме пева, и пита „Колико већ векова, душо / Теглиш своју тешку сламку...“ и „С леве стране“: *Себи самом*, изрећи речи што се повезују у стамено певање моћних тематских распона. У њима су изражена душевна стања на путу спознаје из којег избијају стихови у чијем се исказу осећа снажан набој са асоцијативним испламсајима која указују на разуђеност певања. Песник сопственог живота и филозофије изриче суштинско језиком у којем је крв овог тла, *Себи самом* казује:

*Час је, самозвани рабошлјо,
Да ти буде враћено што си посудио
Дупло, јер си двојаку службу најмовао*

*Сад се утеши – који си друге лево улогорио
Да и победник у своме пољу
На исту страну отпушта
Нејаке, немоћне и болесне
За ручно и запрежно работање нерабљиве –
(Какав си ти сад, са јармом у два цара)*

*Задовољан као домаћин кад плеву предаје у ветар
После добре оврхе*

Лична и универзална песма – прича у тематском смислу омогућује да песник ствара своју поетску космогонију чија снага је у епском језику ове лирике. Оног што памти, што је меморија. Огласе се у песниковом гласу Светитељи, јер: *Бодар је дух а тело је немоћно*, док „Дух/Тело“ сплићу филозофске, религијске и антрополошке теме, не губећи из вида ни руљу, нити њен одливак – целата:

*На ономе Брду
Коме су око ископали
Светлост изјабучили*

Наративна и сликовита песма успоставља лук са Голготом коју је и овај песник доживео и поставља ону врсту запитаности чији могућ одговор је у метафизичкој сфери вере и поезије која је

у служби тајне што одржава мит, а песнику омогућава да стиховима:

*А редови Тома неверних
Стоје пред светским маркетом у подне недељно
И прстом чавлијају*

*Тело би прибили као даску
И рецку своју додали
Ономе опиту,*

свему утка провокативни тон, и укаже на иронијски дискурс, јер се *пред светским маркетом* испреда нова прича. Кроз визуру сопственог доживљаја, из баштине националне и светске, из сопства, из стваралачке потребе, из датог и усудног обрео се Песник у „својој густој и изванредно живој књизи“ и, као онај точак што се истовремено креће на све стране, и он ствара просторну поезију у којој дамара време, а „Смртни квасац живота“ доводи до садржајних асоцијација, слојевите експресивности, и мисаоне концизности која обредном хлебу песме даје космопоетско обележје изузетне поетичке самосвести. То је знак по коме се овај песник препознаје, песник чије речи казују више од значења, јер он осећа њихово било и зна да наслути „скривена значења“, да створи нову реч, да у тематско утка и своје страдално Ја што ће се из дистиха огласити:

*Па свог брацу прати недраговим оком –
У век се залетим да бих нест'о потом!*

*Кушајући кушан – и орао и стрв
У јабуци оној ја сам сада – црв!*

Пева Анушић о својим унутрашњим збивањима, у времену „Кад је глава била старија од књиге,“

*Лево је око било запета
Десно тачка*

*Читање је било као орање:
Плужење по небу*

*С лева на десно
Пластио се читалачки народ –
У зелен стог као Вавилонска кула велик*

Сумира се, повезује, путује кроз времена, казује о митским симболима, умножава и призива са дубинском свешћу о моћи песничке речи да отвори асоцијативне сфере које ће открити суш-

тинска значења усудног певања. Отуда и „Дечанско писмо / Суз-
ни телеграм“, и „Зимно место / Босански деда Мраз“ у којима се
чује одзвон кључних тренутака историјске судбине. Не само свог
рода него човека чијем животном путу у песмарици својој овај
песник обезбеђује снагу универзалног испевавања, метафоре из-
никле из познавања колико прошлости тако и садашњости. И
песник је Ноје што пише песму, али

Моја голубица није била из свога рода:

Враћала се час као гавран

Час као рода

Једном у лику присмочиоца

Ја сам сад брвно

Које постављају преко мора

(Или сам море које премоићују

Труном из ока)

чиме се овим сумарним стиховима, у белину епитафски урезаним
говори о ломовима што су се догодили и догађају се.

Моја сирота голубица

Не враћа се

Не долази:

Суво се не јавља из Старог завјета

Копно не отписује из Новог

Све је у овим стиховима – певањима, у њиховима симболич-
ким и свевременим истинама, у многострукој повезаности исто-
ријског и митског, у вапајном поју и фолклорном декору што жи-
ви је оквир за драматику што се исказује у певању *ОВЧИЈЕ РУНО*
НА ТРЊУ БОСАНСКОМ (Тужење крајишког Србина 29. јуна
1878):

Проп'о сам, браћо моја у Дјетету витлејемском

Проп'о к'о Меморандум устанички

На Конгресу берлинском

Загубио се у предворју сале кристалне

Предкристалне ноћи

Листина коприве из књиге коровне

Успоставља се лук и са *витлејемском светлости*, и страдање
Христово је у симболици са усудом овог простора и људи где се
одвија *нестварна стварност*:

*А кренеш ли за оним дјететом
 Нестварнијим од тифусарске утваре,
 Фантастичнијим од планетарне приказе –
 Можда угледаш
 На ономе што се још увијек небом зове
 А истоком јутрењује
 И ону звијезду*

Испевава из прошлог, у странице ововремене уноси песник страшне стихове „са пресованим претком у *Пјеснарици* исписује „повеља о плакању“ и „Највидније српско плакање“ у којем се *Триста пута јао јао* понавља као мантра што је усудна константа ових простора. Њена непролазност траје и „прошлост је присутна“ при чему се у свеукупности певања наводи и „Пехар кнеза Комоговинског Јанка Боројевића“ чиме овај песник „Од јада прошлог и јада будућег“ изражава поетику драматичног бивства, поентира: *Јер човек је један бедан створ / Кушан јабуком своје судбине.*

Анушић ће у своју песничку Одисеју призвати и ону „Која кука док пева, / Наречена сестра Лазара Косовскога /Словенска антитеза међу пернатицама“ и тиме указати на историјске мотиве чија значења (и поруке) што стижу из дубинског слоја може назрети искусан читалац. Рашчитавањем градива ове поезије спознаћемо колико је ова лирска епика бременита и зашто је „У Смиљану Теслина жаруља, ал слепа“.

Дато је овом песнику судбине да напише стихове:

*И Твоја чиста љубав у Смиљану
 Сад је само реторички изам;
 Православна разлика суштити је анахронизам
 У јањичарском сепету, на прекоречној фресци.
 Своје генијалне несреће видовити преци.*

„Све је у самој песми (поезији), али да тако није самим песником постављено. Ништа међутим, неће наћи онај ко не уме да зарони“ (Миљковић).

Треба ући у храм ове поезије чији свод је небо, земаљски шар позорница, а Крајина кућиште и огњиште.

У овом храму је универзум певања прошлог и садашњег – свагдашњег о чему, дахом српског простора, и усуда, казује ова **УСУДНА ПЕСМАРИЦА ЕПСКЕ ЛИРИКЕ.**

И потврђује да је Анушић песник посебног кова, класик српске поезије, онај што је спознао, и о томе пева.

Драгољуб Јекнић

МАНИХЕЈСКО КОЛО НАОКОЛО

(Вук Крњевић: ЗАКЛОН, *Свет књиге*, Београд 2017)

Ја одавно не пишем критичке осврте, не учествујем у промоцијама, а не радим ни многе друге ствари, али послушао сам старог друга Вука и дошао на промоцију ове његове добре књиге са сликом Сарајева на корицама, која, претпостављам, сугерише детињство, али ироничног наслова – *Заклон*.

Дакле, после првих објављених песама, које сматрам уводом у његово касније песништво, Крњевић је све озбиљније објављивао једну грубу и истовремено осетљиву поезију. Може се учинити да у овоме исказу

чучи и нека противречност, да *грубо* и *осетљиво* не могу ићи упоредо. Мислим да могу. Напротив, то је посебна светлост сваке добре песничке објаве, мислеће, светлост оних два, данас много мање, посто целокупне људске заједнице која мисли.

Крњевићева истородна песничка, и песмотворна, грубост и осетљивост односе се, по мом мишљењу, на његове бројне песничке текстове у којима се помињу артефакти, најчешће стећци, те камене цркве, толико сличне монокселима, чамцима наших предака, који су у IV, V и VI веку, сами, потом са Аварима, нападали Солун и Цариград, а у истим таквим издубљеним дрвеним балванима, и сахрањивали се од Понта до Алтаја.

Као на фараонским обелисцима, које су пљачкашке војске Запада, разнеле по Европи, један краси и центар Париза, и то онај из Абу Симбела, из Карнака, не било чији, него највећег фараона Рамзеса II, који се звао Узет-Маат-Ре Сетеп-ен-Ре-а, у које су урезане слике из живота фараона, на чијим врховима је био велики лоптасти грумен злата, који је представљао Сунце, бога Амон Ра, али и код Маја, Ацтека, Оломека, Моча и других

индијанских племена, имамо на стећке, наше камене монолите, урезане записе. Тако су наши преци манихејци урезивали своју парадигму, свој смисао о постојању и животу.

Али, кад смо догурали уназад до Сетеп-ен-Ре-а и његовог преиначеног имена у Рамзес, да напоменем да су још Хомерови, потом Тукидидови и Херодотови Ахајци и Хелени, затим Римљани, после њих Ромеји, а све су то много касније, без имало воље да се исправи оно што је очито погрешно и нонсенсно, прихватиле европске школе историје, свако од њих по свом нахођењу и у духу властитих језичких суштава, понекад ненамерно, из незнања, али много више намерно, о чему сведочи и један сачуван налог хроничарима, записивачима и државним канцеларијама, Ане Комнине, кривотворили и наша стара словенска имена и наше називе планина, река, насеља и свега другог.

Поменуо сам ријеч црква јер то јесу, ти стећци наши први манихејски храмови у хришћанству. Први хришћани, у Едеси и у Антиохији, и широм Мале Азије и Сирије, нису сликали богове, Месијине сапутнике и сличне ликове, већ сунце и месец, јагњад и петлове, симболе – јагњад питомости и доброте, петлове – архиисторијске симболе будности, па отуда и лимени петлови на крововима наших манихејских кућа, којих, можда, још има у неким забаченим динарским селима, ако је уопште шта остало.

Дакле, ти први словенски хришћани, јер Мала Азија и Сирија, и све до Месопотамије, било је настањено Словенима, моћном словенском расом, чија је црква, манихејска, основана на тим просторима, и звала се Источна црква, још у V вијеку за вријеме ромејског цара Лава Трачанина, Словена, а потврђена је као једна од две словенске званичне цркве (друга је била бугарска гностичко-монофизитска црква) на сабору у Константинопољу, који Словени зову Цариград, а Турци од Кемала Ататурка Стамбол, 879. године за време још једног, пореклом Словена, цара Василија II Македонца, из чије је лозе Константин Порфирогенит.

Зашто овде и овим поводом говорим о овоме? Зато што је Крњевићево песништво о стећцима произашло, можда и без његовог питања, али неизбежно из његовог словенског гена, из овога манихејства нашега, које су потом прогласили патаренском, богумилском, бабунском и ко зна још каквом јеретичком вером.

Манихејство, нема сумње, јесте хришћанство, али помешано са паганством, свуда су по динарским странама биле његове црквице, а једна се и данас налази у порти манастира Морача,

јер паметни краљ Стефан Вуканов Немањић наложио је градитељима Манастира пре његовог завршетка 1252. године да ту црквицу не уклањају, да је поправе и оставе где јесте, каква је и била, без икаквих сликарија и нечег сличног, манихејска. Стефанов Манастир би зврјао празан са свим својим чудесним фрескама и иконама, Колом Пресвете Богородице, чијем је Узнесењу и посвећена, и другим реликвијама, јер манихејци у њега не би улазили, већ у своју праотачку, манихејску цркву за коју кажу да је била посвећена св. Николи. Овако, оставио је манихејском брдском становништву ту њихову црквицу у порти своје сјајне, по цариградским црквеним канонима саграђене и опремљене богомоље, и манихејци су, долазећи у своју цркву, мало-помало завиривали и у Стефанов Манастир, као што данас, послје толико вјекова, улазе прво у манастирску цркву, потом и у ону предачку, стару, да се и тамо помоле Спаситељу, која је дефинитивно оправљена и откључана. Они свакако нису заборавили своје манихејство, с њим ни до данас, ни овде ни у Русији, нису прекинуте духовне везе и осетљивости. Отуда и називи: лада, рива, нива, весна, Перун...

Вук Крљевић је, дакле, по овоме свему манихејац, а то је, у пјесничком, а то значи духовном смислу, и у овом свом новом делу. Ја мислим да је то у његовом песничком опусу и најтрајније што је дао, и најбоље остварена песничка релација.

У овом његовом последњем заклону, у првој од двадесетак протола, *Протоли о колу*, он се не крије иза кола живих и мртвих, он управо чврсто стоји уз логос и у основи парадигме манихејства, која је дуго, све до данас, и метафизички заклон словенства. Он оно метафизичко, наравно и филозофско, а пјесничко свакако, камено коло, коло урезано у камен, подсећа да је доста било мировања, да крене наоколо, да тело затрепери, да се претвори у покрет, да пође у сусрет колу небеском како би се спојили уједно живи и мртви, да свијет огубани нестане за вазда ако је икако могуће, јер су нам и душе помијешане, а дух слабо-види“, каже песник, „не има моћи да се преточи у промјене“

И поента песме у складу је с манихејском паганско-хришћанском визијом, јер гласи:

*Крени коло да кренемо наоколо
да све постане једно не би ли се
проналазили у небосклону
и нигдини.*

Манихејство не искључује смрт, наши преци нису били толико надобудни, немислећи људи, али не прихвата васкрсење. Могућа су оживљавања, као после удара грома, али васкрсења

нису. Ово је Крњевићев заклон – небосклон у нигдини. Његош каже „Васкрсења не бива без смрти“, само Његош овде мисли по цариградском канону, потврђује васкрсење, јер је морао као владика тако, а боље је од свих нас слутио и знао да није тако. На староруским манихејским иконама има смрти, умрле полажу у земљу, и земљу враћају назад, како је и било, али васкрсења нема, постоји тај небосклон у нигдини, и он нас чека, само треба покренути коло, коло окамењено у стећку, а у томе и јесте лепота метафизичког паганства и нашег, словенског, манихејства, које јеретичким сматрају чак и Немањићи. То није хереза, није јерес, мада се и цариградски патријарси и римски прелати труде свим силама да сви поверују да јесте, јер је словенско, скитско, а, уистину, је испољавање суштине словенских паганских веровања, и словенског паганског духа који тријумфује миленијумима, од нашег почетка, од нашег, по Старом завету, праоца, праунука Нојевог, сина Јафетовог – Магога.

Осим стећке Крњевић као песничке метафоре, од почетка рада на поезији, користи народне попевке и песме и епску поезију, као, на пример, у већ познатом *Обретенију нјесме Филипа Вишњића о почетку буне и концу 1999. године*, којом успоставља спону између два историјска догађаја, величанственог Првог српског устанка и кукавичког бомбардовања НАТО алијансе.

Вишњић слика небо изнад Србије, по којима „свеци сташе војевати“, слика мјесец који се сваке ноћце „хваташе“, слика знамења „да се Србљи на оружје дижу“, Крњевић, између делова Вишњићеве поеме исписује слику наших нових страдања, небеса загађена бомбардерима и бомбама агресора, небеса у којима пламте одсјаји пожара на земљи, по нашим градовима, у којима горе наша најбоља здања, а на периферији фабрике, рафинерије, железнички мостови, чак и археолошка налазишта, док слушамо плач деце, мајки и очева, плач душа наших предака у поломљеним надгробним споменицима, стећцима и црквицама нашег доба, а цвиле и плодови земље затровани уранијумским честицама.

Песник моли Филипа Вишњића, поету и гуслара, да из свога небосклона у нигдини, из свог вечног заклона, пева ову нову истину, истину нашег времена, и историју, нашу нову страницу историје, страницу о нама, изложеним, као и у оном времену, новим, а уистину, истим, старим, душманима, који су тада копали живе очи нашим прецима у њиховим небосклонима – иконама и фрескама, нашим светитељима у њиховим вечним закло-

нима, а сада, пред крај миленијума, другог од Месије, од кога ништа нису научили ни схватили, очигледно је да никад и неће, мада га у својим Куранима признају као Божијег сина и називају Иса, па таква имена дају и својој деци, понекада, а сада, дакле, ваде очи камама у нама живима – црквама које ходају, које мисле, које пишу поезију, које, посредством Крњевића, вапе: „Певај Вишњићу ово вријеме расапа, „ово вријеме глухога расапа када се гасе огњишта древна“ „породице нестају као понорнице“ док „у расцвјетаној даљини падају бомбе потмуло а ракете ударе у близину“, пјевај, моли пјесник, „брате Филипе док нас не поједе мрак, да се судбина очева отела синовима и да гуслари придворнице пјевају опрост гријеха душманима“.

Свет је постао мутан, мутнији од времена Набукодонасара и велике сеобе народа после њега, од татарских најезда и словенских одбрана од нечисти са свих страна, и од севера и од југа, и од истока, и од запада. У Загорску постоје на металним плочама записана проклетства руске цркве и руског народа на те смутљивце, пљачкаше и убице, и тамо црквена звона сваки дан, по неколико пута, буде та слова да их живи читају.

И код Крњевића звоне та звона, њихов звук је пригушен, али стиже из дубине времена, и он тај звук артикулише у својој поезији. Он нам говори да је свет одувек мутан, зао, opak, данас се чини мутнији, злобнији и опакији него икад, и јесте, јер поседује силу свеколиког уништења, нама свакога јутра неко нешто ново поручује претећи, а наша су уста пуна речи *пријатељи*, али у мојој глави звоне, звуче речи Вишњићевог пророчанства, које се, ако овако наставимо, да тражимо по глумом свету пријатеље, чак може и остварити: да, једном, из друмова и калдрма, куда смо путовали и пролазили и „коњским плочам задирали“, проникне трава и пожеле нас и друмови и калдрме које смо за себе, и све који с миром пролазе, али они неће, и градили.

Посматрано у овом светлу, и душе наших стећака, фресака и икона, душе наших манастира, а све је то једна и иста душа, манихејска и словенска, неспокојне су, јер су то душе које су у нама, јер казаљке нашег времена, чини се да се померају уназад, а тамо, изненада, каже песник, кад погледаш, видиш оне који се клате објешени у дрвореду, лице дјевојке која је „још јуче била у нашем дому а сада виси о ужету“.

У Крњевићевој поезији, па и овој која се објављује у овој књизи, пуно је оваквих слика, које сугеришу да смо народ чија су прошлост и садашњост уједно, народ чије су душе прад-

једовске сјене, али то није израз немоћи, мирења, малодушности, страха од смрти, напротив – то је позив на неопрост, на будност, на побуну свих нас скупа с нашим стећцима, манастирима, манихејским црквицама, с нашим каменим гробљима, са костима предака уграђеним, као космичка грађа, преко ових истих атома, у кости, у гене оних који ове речи чују.

Одиста, поезија Вука Крњевића је настала, готово у целини, на споју традиције и савремености, као смисао и песничка мисао, њен логос је да пробуди прошлост, да с многих слика, која су и писмо, као са икона времена, скине прах земни, и прах који космос емитује непрестано, и Сунце наноси својим ветровима, и подстакне их да се покрену, засветле, проговоре, да зазвуче оним звуцима које су упиле у себе, које су задржале, као оглашавање кама, удар трупала о камена дна провалија, тресак бомби, вапаје невиних, звук сјаја рада длета на камену, попут палимпсеста кад се с њих отклони патина.

Крњевићеве метафоре су у складу с тим сликама у његовој поезији, поенте су дуге, али јасне, успорене, али редовно показатељи великог песниковог поштовања речи које му верују.

Ако озбиљно процењујемо песничке ствари, ако то више уопште јесмо у стању, схватићемо и признаћемо да је Крњевић саздао један круг песама које имају своје значајно место у кругу српске поезије. Он је увек настојао да својом песмом каже нешто што има пуно, не само литерарно, песничко, него и људско оправдање. Он је, као песник, упоран противник, љути непријатељ пропадања, мада је оно, пропадање, опште, универзално. И стећци камени пропадају, а створени су да трају. И они који су у те камене громаде урезивали манихејске цртеже и феничко-манихејска слова, каква у основном, и битном, видимо на Винчанском рукопису, знали су да истовремено раде нешто лепо и величанствено, тврдо, камено и гранитно, али и нешто што такође пропада, зато, у тим својим уклесаним записима, испод кола смрти и живота, испод слика јагањаца, неких ванземаљаца уздигнутих руку, а то су биле слике њих самих, не би ли пропадање успорили, задржали што дуже: моле, готово вапе: не дирајте овај кам, не разбијајте га, ме сурвавајте у провалије, јер у овом урезаном колу си и ти, ово је и твој знак отпора пропадању, најсигурнији пут у небосклон и нигдину.

Сарајевски песник Мак Диздар, кога се сећам с поштовањем, на чије сам инсистирање и примљен у Удружење књижевника Босне и Херцеговине, далеке већ 1970. године, написао је једну књигу песама посвећену овим манихејским споменицима,

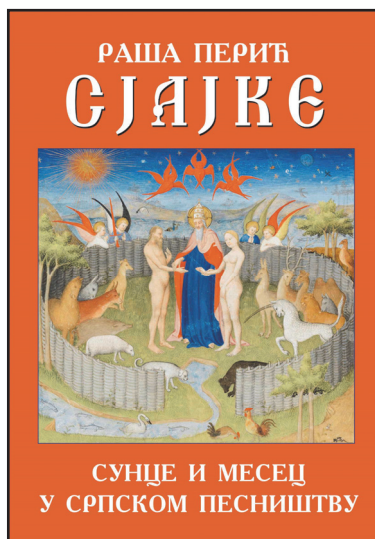
која се зове *Камени спавач*, али и ону некада познату песму *Модра ријека*. Крњевић је, рекао бих, наставио да буди тога каменог спавача у каменом колу, те спаваче у камену, у коме увек пребива васељенска искра живота, о којој нико ништа не зна, нити може знати. Она је и Његоша провоцирала, зато каже: „Удар нађе искру у камену“. Овде тај *удар* преузима на себе једна поезија, поезија Вука Крњевића.

Посебно бих, ризикујући да будем досадан, указао на песму *Протола о сухозиду*, која је на један посебан песнички начин, а то значи начин који наговештава, али не открива сва своја значења, која, дакле, призива хеленску богињу Персефону да му помогне да нас, још једном, подсети, као онај који види коб у плећки жртвованог манихејског јагњета, које је метафора свега, то јест бога, на вријеме ово „кад све је труло осим времена које је постојано“.

Љубиша Ђидић

СУНЦЕ И МЕСЕЦ У СРПСКОМ ПЕСНИШТВУ

(Раша Перић: СЈАЈКЕ, Културни центар (Карловачка уметничка радионица), Сремски Карловци 2017)

Кад се Раша Перић лати антологијског зборника о мотивима Сунца и Месеца (а заправо ово је његова 33. књига најразличитијих песничких појмовника), намеће се стара сумња по његово антологичарско чуло, да ли је могао у многострукој вреви коју нуде ови мотиви да обухвати сву њихову асоцијативну лепезу, и да нађе златну нит која ће у композицији књиге одржати и одбранили њену идеју.

Чак и кад је трагом те идеје ишао на наслове који је „директније“ носе, био је свестан да је

немогуће у богатству српске поезије не наћи и оне фрагментарне детаље који често имају већу носивост него ли њихова непосредна инспирација. Ипак, сужавајући колико је било могуће основну идеју Перић је трагао не за предметним описом Сунца и Месеца у српској поезији, већ за Сунцем и Месецем у човековом душевном стању. За метафором! У позадини је то стање љубави, тежње ка узвишеном, стање побуне и револта, али стање мира и смираја, лепоте и вазнесења, жара и очаја, стање смрти и стање вечности. Колико је у моћној инспирацији природа у овим појавним облицима изазивала српске песнике, толико је наша поезија добијала најразличитије трансформације тих облика у мноштву душевних стања.

У неухватљивим асоцијацијама Раша Перић, рецимо, није могао унети чувени Црњансков слоган *Бескрајни плави круг*, у њему *звезда*. Ово *звезда* је Сунце. А ево како је то исто рекао пре пет векова Димитрије Кантакузин:

Као кад неко у светли, благ и чисти дан, у подне, стане

под сам Сунчев круг, тако да је усправан, да ни овамо ни онамо сен не прелази, свуда где год се обазре Сунчеву види светлост, и ништа друго. Тако и онај ко Љубав истинску стекне... и њеном светлошћу озари душу и ум и срце, све добродетељи себи ће привући и у њих ће се обући као у скупоцену ризу.

А с колико би песама могао бити заступљен Николај Велимировић? Или Његош? Или народни песник, кога брижљиви Раша Перић ипак није запоставио. Или Константин Филозоф који пореди лепоту Деспота Стефана и Јелене Балшић на крунисању у Будиму 1412. године као Сунце над сунцима и Звезду над звездама...

У сваком случају издвојен у свом значењу овај мотив сјајки (како их је аутор с правом назвао по једној својој песми) одразио је кроз своје религиозно, егзистенцијално и филозофско значење све еволутивне токове у сензибилности српске поезије не мењајући ништа у њеном осећању света. У души сваког песника Сунчева и Месечева хемија била је чиста хемија те душе понаособ.

Иако нам се чини да је овај избор ограничен, довољан је да својом мотивиком назначи не само идеју већ да је објасни у њеном суштеству, јер нема песника кога она није макар одређеном тангентом дотакла. И та унутрашња вибрација у свом треперењу била би довољна да искаже сву макро и микрокосмичку чулност којом се разливала у овој идеји.

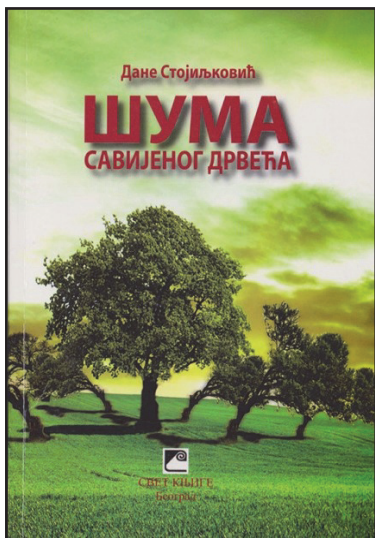
И ова антологија дотакла се Светог Саве и српских средњовековних песника, Доментијана, Теодосија, класициста, романтичара, реалиста и модерниста. Нашли су се ту и Змај и Шантић, и Дучић и Ракић. Нашли су се и Десанка Максимовић и Васко Попа, Миодраг Павловић и Перо Зубац, Матија Бећковић, Слободан Ракић, Добрица Ерић и Мићо Цвијетић... Близу 150 заступљених песника!

Раша Перић, попут лучоноше, опет је, у овој својој 33. књизи антологијских избора, овог пута на мотиве Сунца и Месеца, довољно расветлио сјај српске поезије у својим *Сјајкама*!

Мићо Цвијетић

УРНЕБЕСНО И УЗБУДЉИВО ПРОЗНО ДЕЛО

(Дане Стојиљковић: ШУМА САВИЈЕНОГ ДРВЕЋА,
Свет књиге, Београд 2016)

Постоје писци, истина ретки, чија је биографија готово подударна са њиховом аутобиографијом. Наравно, не у буквалном, дословном смислу. Међутим, толико су преплетени и умрежени живот и стварност, тако да није лако разлучити шта је у њиховом делу реални живот и лични доживљаји, а где почиње имагинација. Односно, код којих танка линија раздваја лични живот и пресну, имагирану стварност.

Међу такве писце спада и Дане Стојиљковић, ретка и особена књижевна појава, особена по своме животном стилу и ставу, односу према људима, друштвеним токовима, приликама и процесима, владајућим политикама и идеологијама, наметнутим и клишираним националним и културним политикама, интересном патристизму и родољубљу...

Специфичан је по односу према свакоме и свему, човеку и Господу, па и себи самом. Они који га много дуже познају, верујем, прихватиће бар део ових личних запажања и опсервација.

Дане Стојиљковић спада и у оне ретке, не само писце већ и појединце уопште, који су заводљив сјај метрополе, макар био он и варљив, заменили за сивило и чамотињу провинције. Вратио се, после свега проживљеног и доживљеног у Београду, бесног, бурног и урнебесног, у своје родно Дубово, где се, изгледа, осећа најкомотније. А и нема где другде да побегне, осим, кад куцне судњи час, у небеса. У своме дубовском скровишту и заклону, најслободније може да хули на живот и људе, па и на звезде. Што је чинио, вероватно, откад је угледао овај свет, а у својој списатељској авантури од првог приметног слова. Он је таква људска природа.

У таквом духу је и биографска чињеница, која сведочи да се Стојиљковић ушанчио и још даље од свога родног места. Реченица исписана на крају белешке о писцу, управо у прозном делу *Шума савијеног дрвећа*, о коме вечерас говоримо. „Данас ради и живи на двадесетак километара од Дубова, у својој планинској кући (без воде и струје) са широким погледом преко зелених долина трију река и снежних врхова Суве планине – све до Владивостока и Земље излазећег сунца.“ Сјајно! Одатле је писац, сада у зрелом животном добу, загладан у широке просторе и даљине. Као што је некад давно, у младалачким данима, о чему сведочи фотографија у истој књизи, седећи на левој обали Саве у Београду, био загладан у реку, у заносу снатрио куда отичу њене воде. Какав сличан приказ налазимо и у једној песми Растка Петровића, али у њој је реч о Дунаву. Све је ово сума животног избора Данета Стојиљковића, својеврсно прометејство, суматраизам и лудизам – цена којом се плаћа неспутана слобода.

Када се у књижевним круговима помене име Данета Стојиљковића, већини ће пред очима синуги његов песнички лик. Он је пре свега познати песник и боем, бунтован и необуздан, каквих, нажалост, све мање има. Јер, поодавно је минуло време оне праве и славне песничке и уметничке боемије, којој је и Дане припадао. Нестале су генерације оних који су сањали и захтевали могуће и немогуће. А ретки, којима је и Дане припадао, чега се чак ни данас потпуно не одриче, по сваку цену. Све ово садржи његова поезија. Књижевним средствима претаче стварност у упечатљиво певање, чији је био непосредни сведок и судионик. Експресивно поетички уверљиво, урнебесно и личним, бунтовним ставовима поткрепљено.

И књига *Шума савијеног дрвећа* на томе је трагу, само у другом и другачијем књижевном медијуму. Проза Стојиљковићу омогућава да шире и експлицитније разгрне и маркира просторе у којима се кретао и креће и у својој поезији. Поезија је, ипак, минијатурна слика луцидно ухваћеног тренутка, а проза један цео разлистани атлас у коме су, понекад и до детаља, литерарно уверљиво и динамично топографисани једно време и простор, друштвене прилике и односи, са делатним актерима на јавној или затамњеној сцени. У самом наслову књиге апострофирана је алегоријски снажна порука, под чијим окриљем на високој температури све ври и кључа. А главни јунак и наратор, Бодан Дубовски је у самом средишту ужарене вулканске лаве, од прве до последње странице.

Ово је узбудљива, урнебесна, највећим делом романсирана аутобиографија Данета Стојиљковића, алиас Бодана Дубовског.

Па ако понешто није дословно подударно са ауторским ликом, већ је вешто маскирано, оно макар личи на њега. Централна места романескне радње су београдска Палата правде, Прокупље и Дубово. Поменута правна институција снажно је разоткривена изнутра, иронизирани су и карикирани, можда и претерано, сви њени правни механизми, поступци и људски односи. Сјајно је, готово кафкијански, захваћена чиновничка поданичка и идеологизована психологија. Палата правде је, по наратору, „личила на осињак“, била пијаца „на којој се продају људске душе“. На позорници високе правне институције, у једном животу мравињаку, дефилује армија запосленог народа, различитог по образовању, идеологији, погледу на свет, људским и моралним особинама. По пословима који су им примерени, али и задужењима која су им по њиховој људској природи иманентна или наметнута.

Актер, посматрач и наратор Бодан Дубовски, млади правник, део је готово фантазмагоричне машинерије привидне правде, сложеног организма који, такође, на чудесан начин функционише. Поред судија, шефова, адвоката, клијентеле, идеолошких правоверника, надређених и подређених, шарене гомиле бирократије и чиновника, у видокругу су разни каријеристи, Климаћи, како је једаном од њих писац наденуо име. А и многе друге према њиховим карактерним особинама, у Палати правде или, касније, у прокупачкој партијској и политичкој номенклатури именује. На позорници или иза кулиса су разни превејанци и блефери, набеђени стручњаци који су похађали вечерње, револверашке школе, чиновници различити фела и задужења, манипуланти масом, полтрони, поданици, доушници, шпијуни, подказивачи, вагабунде, разне сподобе прекривених лица, продавачи идеолошке магле... Ликови са универзалним литерарним моралним карактеристикама.

Нарочито уверљиво је приказан женски свет: разне службенице, кафе-куварице, чистачице, љубавнице, жене високопозиционираних политичких, па и војних персона. Као што је, рецимо, Жила, а наратор је био „само неплаћени дорадник њеног генерала“. Поред Жиле, ту су Бика, Рада, Соња, Надија, Дуда, Јана и друге, које су у различитим улогама у правничком колективу, у „шуми савијеног дрвећа“. Са којима Бодан Дубовски успоставља различите и променљиве односе, од пријатељских до љубавних и прељубничких.

Све њих скенира сатирично-иронично Боданово око, који је, најчешће, у епицентру збивања, а и сам није сасвим безазлен и невин. Он је песник, правник, боем и побуњеник, кафански ноћобдија, судионик различити теревенки, мајстор скандала,

туца и сличних представа, у колективу и изван њега, коме чак и суде. Покушавају да му поломе кичму, „да ме преседе у шуму савијеног дрвећа“. Карикира зборове радних људи, прославе и теревенке у колективу и на путовањима, различите перверзије, па све до самоубиства у „земљи радничких снова“. Захвата и шири друштвено-политички контекст, побуњеничку 1968. и друга догађања. А све ово, повремено, гарнира својим сатиричним и алегоријско изузетно потентним својим стиховима. Својим лудистичким поступцима Бодан разбија привидну, вештачку и лажну хармонију социјалистичког колектива послушних, разоткрива лице и наличје једног система, идеологије и утопије. При чему не таји ни свој лични каприц, пркос и инат.

Ово је урнебесна проза, слика колективне психодраме, са бројним хуморним и парадоксалним ситуацијама, драмама са снажним заплетима и расплетима, лудим сновима и еротским набојем. Динамична прича и причање, са препуно луцидних, сатирично-ироничних духовних вратоломија, настављена је и у другом делу књиге *Шума савијеног дрвећа*, када се центар збивања премешта у Прокупље и Дубово. Бодан Дубовски, правник по професији, а песник по изворном хабитусу, и у Прокупљу је „општински чиновник најнижег ранга“. Таква позиција му, изгледа, управо одговара, да из свог кутка, али са свога песничког кафанског престола, са терасе „Хумке ума“, посматра и скенира свој завичајни микро центар света. У основи, па и у појединостима, у њему је пресликан живот метрополе, али је и са непоходним зачинама и додацима, који изда'но нуди арома провинције.

У првом делу књиге је савршено, изузетно литерарно ефектно, одсликан микрокосмос Палате правде, а њен други део је са више документарних детаља, са препознатљивим догађајима, друштвеним, политичким, ратним, идеолошким, националним, патриотским и другим вратоломијама, путевима и странпутицама. Наравно, и са актерима, из самих политичких врхова, до оних господара људских судбина на локалном нивоу. Именованих или под карикираним псеудонимима, које, верујемо, није тешко препознати. Нарочито овде, на локалу. Овај део књиге је и са много више поезије Бодана Дубовског, функционално уметнуте у прозни текст.

И након повратка из Београда у Прокупље, наратор се нашао у сличној мишоловци, од које је побегао. Он исказује презир и „према једном таквом магарећем граду“, његовој општинској политичкој и променљивој идеолошкој номенклатури, старим и новим народним усрећитељима, пре и после „Милостивог анђела“, бомбардовања, наводних демократских

промена, паљења Скупштине и других собитија, до злогласне „Сабље“. Са пуно приповедачког ероса и сатирично-иронијске оштрине, бурлескних вратоломија, као и у првом делу, Дане Стојиљковић, приказује стања, људе и догађаје. Портретише уверљиво актере: партијце, општинске чиновнике, официре, полицајце и књижевнике, у којима види „све долазеће лицемерство Србије“. Без чврстих националних стубова и образаца, моралних кодекса и упоришта. Приказује атмосферу, догађаје и ситуације. Па и књижевну и културну сцену. Сјано портретише господаре и поданике, улази у њихове душе, поступке и психологију. И уз горак, повремен, смех. И овде прави урнебесне сеансе и преступе, због којих ће сести и у судницу. На крају, као песник, наратор се оглашава клетвом, подобном оној Лазаревој, косовској. Завршни је „Оче наш“. Попови подигоше крстове, „да зауставе сотону“, у одори Петог октобра. Запалише свеће и тихо запеваше „Оче наш“. Тако, при крају дела, реферише наратор.

Кафански сто Бодана Дубовског на тераси „Хумке ума“, место је окупљања многих, «као спаситеља њихових душа». Одакле, као и раније у Палати правде, живот и свет изврће наопачке, демонтира све, уз луцидне цакле и досетке, мале хуморне представе, пркос и инат, па и испаде и прегоњења. Ради се о прози и са финим лирским, путописним детаљима, посебно са Хисара. Гледано у целини, *Шума савијеног дрвећа* је „бурлескна хроника нашег времена“, како лепо сумира писац кратког говора професор Миливоје Јовановић. Добро и лепо звучи и ова његова реченица из истог текста: „Бодан Дубовски није Сервантесов Дон Кихот, ни Кафкин Јозеф К, ни Раскољников Достојевског, ни Странац Албера Камија, ни Робин Худ из Шервудске шуме, Бодан Дубовски је јунак Шуме савијеног дрвећа.“

Дане Стојиљковић је написао изузетно занимљиво и узбудљиво прозно дело, које личи на њега. Кроз лик наратора Бодана Дубовског гради властити аутопортрет. У романескном делу, са затегнутим струнама до самог пуцања, пуном страсти и ватре. Обликује, наиме, наш писац својеврстан мит о себи. Наратор је пишчев двојник, његова слика и прилика.

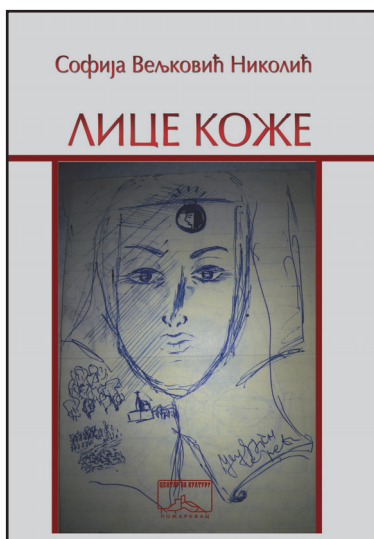
Напомена:

Изговорено на промоцији књиге у библиотеци *Раде Драинац* у Прокупљу, 18. маја 2017. године.

Милица Јефтимјевић Лилић

ИСТИНСКИ ТРЕНУЦИ БИВАЊА

(Софија Вељковић Николић: ЛИЦЕ КОЖЕ, Центар за културу, Пожаревац 2016)

„Посматрај светлост и разматрај њену лепоту. Трепни очима и гледај је. Оно што видиш, није било на почетку, а оно што је било – није више. Ко је, дакле, обнавља ако онај ко ју је створио, умире без престанка.“

Леонардо Да Винчи, *Предсказања*

Свако стварање означава једну епифанију духа, просветљење које је делатно и претвара се у форму. То је поновно рођење духа, ницање ни из чега, доношење спасене мисли или емоција које су синиле или обелоданиле дубоку драму која их је изнедрила. И врхунски је смисао за ствараоца без обзира на постигнути естетски домет. Истинско је сведочење бивања, постојања и тежње ка узвишенијим облицима битисања.

Збирка песама *Лице коже*, Софије Вељковић, показује управо то, оне тренутке када је њено биће просинуло од хтења да се оваплоти у нечему новом, другачијем, оне искорак из животне датости који су њено чисто бивање не условљено ничим другим до припадањем себи. Њене песме ницале у разним периодима живота и разним поводима, осветљавање су изнутра њеног бића које дубоко понире у сопствену духовност с једне стране и постојећи животни и друштвени поредак где се више припада другима, служи текућим изазовима него што се има свест о уникатности властитог бића.

Збирка песама *Лице коже*, Софије Вељковић, показује управо то, оне тренутке када је њено биће просинуло од хтења да се оваплоти у нечему новом, другачијем, оне искорак из животне датости који су њено чисто бивање не условљено ничим другим до припадањем себи. Њене песме ницале у разним периодима живота и разним поводима, осветљавање су изнутра њеног бића које дубоко понире у сопствену духовност с једне стране и постојећи животни и друштвени поредак где се више припада другима, служи текућим изазовима него што се има свест о уникатности властитог бића.

Сам наслов *Лице коже*, довољно је речит, и указује на недвосмислену проживљеност свега у написаном али и легитима-

цију, откривање себе, презентност сопства, жељу за препознавањем и спремност да се „изађе“ пред јавност у овој форми. Да се лицем свог духа потврди и буде препознатљив.

Лице иначе симболизује биће, лице Бога, оно вечно у појединачној физичкој појави. Стога онај ко жели да спозна себе, мора прво да препозна то свепостојеће и да се пронађе у њему. Због тога је стицање идентитета мукотрпно, а спознаја сопства тешка и понекад готово драматична.

Збирка *Лице коже*, открива понешто од те драме самопо-сматрања и проницања у недокучиве пределе сопствене душе. Враћање у рано детињство и истраживање властитих трагова .У том реконструисању минулих трагова Софија Вељковић Николић онеобичава своје стихове или иде трагом лирике, оног народног врцавог духа који је забележио вечну исконску лепоту у човеку која је израз лепоте језика и савршенства форме. И успева да сопствени глас уподоби том вечном, избрушеном и потврђеном у трајању које резултира песмама велике естетске носивости, а чини се да би то могао бити неки следећи сигурни корак у њеном трагању ка личним креативним могућностима.

У првом циклусу са благим призвуком еуфемизма, *Римовање мисли* (Између јаве и сна), исказује се извесна непретенциозност ка стварању песме и указује се на суштински порив ка песми који произилази из снажних мисли што намећу нужност „римовања“, те је тражења форме за њих и растерећење од те унутрашње силине која „диктира римовање“. У дубљем слоју овог исказа назире се истина да је стварање нека врста морања, којем се ето и ауторка одазива, али тек да својим изумом загрли ближње, да искаже љубав као битно својство свог бића.

Трајно зачарана „плавим кругом“, у којем је звезда, односно уметношћу која све обасјава и чини живот узвишеним и она се ту потврђује својим присуством и својим гласом. Уметност је одвајкада била најбоље прибежиште људима од духа, оним танкоћутним природама које се нису мириле са чистим рационализмом који поставља правила живота и тражи безусловно прихватање. У том кругу песникиња Софија Вељковић Николић се препознаје и из њега црпи снагу за све немире и сударе са светом који је све суровији: *Кад откинем сан од јаве/ пријатеље сретнем праве/ пожелим им добра јутра/успех данас/ подвиг сутра/ и мени је снага јача/ ствараоца навијача/ .../ додам мало добре воље/ срце моје биће боље/ већ сам јача/ већ сам јача/...*

Но, није овде само реч о потреби за припадањем и духовним сродством са уметницима, овде је реч о потреби за утемељењем у духовној творевини и дограђивању идентитета кроз њу.

Као да је целог живота ауторки мањкало баш то за прихватање сопственог идентитета јер све друго што је закупљало њен ум, остварена у породици и каријери, осећала је да није целу себе дала док и овај део сопства не окрене наглавачке и „извуче“ му лице. Оно право своје ником до краја не откривено до песми. Она струјања у бићу којима не зна узрок ни смисао, али која подстичу да се траже одговори на крајња питања, на одгонетање тог непознатог у себи, покрећу на успињање ка највишем и доводе до препознавања Логоса који се обзнањује: *Јесу ли ово тегови/ што груди моје рањене/ Љубављу или Логосом/ Стреле у мене упрте/ Или је само визије/ Безвредна нека гомила /коју је живот саткао/ У косе ми их уплео/ Да терет себе понесем/.../*

Тај терет себе који је недефинисан и у којем су одговори до којих се стиже кроз креативност је она врста муке и изазова који даровите и упорне доведе до епифаније, до свог духовног самоостварења и отелотворења најдубље суштине која је и истина Бића.

Стога се у првом делу збирке евоцирају најдубља и најбољнија сећања, на детињство и губитак мајке која као да на чудесан начин и бестелесна бди над својим чедом и да се накнадно на неки недокучив начин у песми између њих поново успоставила веза.

Накнадно свођење сећања на оно што је чинило њен деџи свет открива и спознају да је неки тихи гнев био усмерен ка лутки и да се испољавао као извесна агресивност у односу на лутке које готово све девојчице обожавају. Но, све то указује на повређену душу која је рано спознала бол пре него што је могла појмити ишта битније о себи. Одсуство мајке није могло да се залечи луткама ни било чим другим. Та рањивост је можда и узроковала спуштање у себе и стижање до зденца креативности који се повремено оглашавао у песмама.

Ах, слатки редови моји/ и шаре плаветне/ Мачеви исукани сну нејасноме/ .../ редови моји плаветни/ Редари моје стварности/ Ах, како сам спокојна у вашој искрености! Из те искрености пробија дубока брига о човеку и његовој крхкости, нестабилности, изгубљености у овом времену.

У другом циклусу *Жишка у тунелу* се најобухватније разоткрива душевно и духовно узрастање ка песми и себи и постајање, односно преливање у створено. Спремност да се искорачи из себе и урони у свет који је грозоморан и да се искаже побуна против њега: *Не ћу тиш/ Удараш све јаче/ Избијају све више.../ Проговараш/ Једино реч им одузима поглед/ зауставља дах,/ скраћује пипке и паралише гмизава тела/...* Однос према злу које је свуда око нас, које се и системски спроводи, тражи заузимање става и испољава се у виду јасне осуде оних који га спроведе и афирмације узвишених принципа битисања заснованих пре свега на истини и вери у снагу реченог (написаног).

Вера у реч као последњу инстанцу, у ону реч која сече као мач, која убија и спасава, исказна је овим стиховима којима се жигошу они које више ништа не може зауставити.

Живот у свој разноврсности за Софију Вељковић Николић повремено постаје оно место судара и креативног сусрета са собом када се именују откровења сопствене бити, када се потврђују истински тренуци бивања у најдубљем смислу те речи и када песма то сведочи. Њена збирка *Лице коже* тако постаје и мали времеплов, али и пресек свих друштвених промена које је дотичу, рањавају или нагоне да се окрене дубинама своје духовности из које црпи ведрину покренуту лепотом или се сусреће са болом немоћи да се свет промени на боље. Но, она није прећутала, као што многи даровити људи то учине, све те унутрашње немире и није нам ускратила задовољство да је упознамо са те најсветлије стране њеног бића и упамтимо је по тој смелости да искаже љубав, то узвишено својство њеног бића, која је окреће према животу и стварању.

Човек је обавезан да буде смео, смелошћу воље он задобија благодатне дарове Духа (...) Човек има не право већ обавезу да буде гласник највише пуноће истине, тј. он пре свега мора да говори нешто, а не само о нечему. А смелост се постиже само вером. (Н. Берђајев)

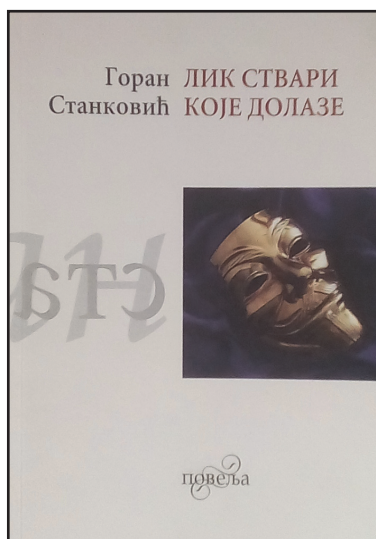
Ту смелост Софија Вељковић Николић показала је сабирањем песама које је очигледно писала тек себе ради, а заправо оставила је запис свога духа који се стално потискиван побунио и изнедрио чисте искре неспутане креативности која заокружује целину и на прави начин скицира портрет једне сензибилне природе чија је суштина превасходно естетска.

Милица Миленковић

RAMONDA UTOPIA ИЛИ КЛИЗАВА СТВАРНОСТ

(Горан Станковић: ЛИК СТВАРИ КОЈЕ ДОЛАЗЕ, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево 2016)

Основно време које самим насловом потенцира збирка песама *Лик ствари које долазе* Горана Станковића јесте корелацијски презент – футур, где се именицом „лик“ указује на садашњост као одраз будућности чиме се овај пастиш-наслов (преузет са књиге Херберта Џорџа Велса из 1933. године) показује као функционално опредељење аутора за јасно дефинисан и затворен песнички код унутар целе збирке. Тај код налазимо у директној спрези са неким поднасловима у збирци: *Биће скоро пропаст света, Пијмо да бисмо заборавили предстојећу олују*,

*Све што се уздигне мора да падне, Држава мора да умре да би народ живео, Свака епоха сања ону која следи, Жена под велом ће нам показати књигу вечности, Записан, свршиће се свет, Сви ови тренуци биће изгубљени у времену, као сузе на киши, Људи из будућности...*⁴ Са друге стране, ненасловљене песме указују на песников „систем равног“, јасног идејног конца који води до јединствене херметичности збирке и онога што има да поручи читаоцу.

Отворена првим стихом-поруком „Људи, морате отићи некуда, што даље.“ (*Песма I*) ова књига одређује своје просторно опредељење – савет да се оде са места где Анушка купује, и не

⁴ Аутор у *Белешкама и објашњењима* на крају књиге напомиње да је поднаслов преузео од других аутора: „Поднаслови песама, уз неколико изузетака, нису моји, већ представљају наслове књига, ликовних и музичких дела, филмова, те реплике и цитате, или пак изреке анонимних аутора.“

само купује, већ управо и просипа зејтин. Насупрот овом клизавом месту, стоје идеалистичке слике соларних хелија у природи или пак парадоксални однос:

„Свет је ужасно место.
Србија је пупак света.
Ако се икада изгубим,
Ово је место где ћете ме наћи...
Моје омиљено место на свету.
Када сам се питао како би моја
Кућа снова изгледала, градитељски,
Како бих дунђерима објаснио, шта хоћу,
Била би то српска, златиборска кућа.
Добро је имати снове, што веће то боље.
Мој сан је да ћу једног дана
Живети у златиборској кући. На
Златибору. У Србији.

Прећутаћу остало што
Сам тамо видео.“

(Песма XXX)

У збирци доминира мотив утопије са својим општим, конкретним и трећим значењем које извире из прва два. Утопија је идеална земља, држава која има *уређење*, конкретизована је приказом српске стварности, топонимима и властитим именима, да би иронично указала на своју парадоксалну особеност која подразумева индивидуу као жртву: „А шта то треба нама?/ Сачувати утопију, сачувати је,/ Сачувати демократију од капитализма./ Сачувати наду од насиља, сачувати./ Да, сачувати човека од напретка./ Сачувати. Да.“ (Песма XXI)

Утопија значи брисање човекове индивидуалности и прогресивности: „Човек на тераси је бољи од човека у гомили а овај треба да се стиди.“ (Песма XI), бег од ње или из ње мора да постоји: „Увек је време да се оде. Лепи призори су увек добар разлог да се устане, зажели сва/ Срећа и оде. Лепи пејзажи имају ту моћ. Увек треба следити моћ лепе слике.“ (Песма XI), природа је место потенцијалног света спаса и у њој се огледа човекова душа, човек у њој може спознати себе (поднаслов једанесте песме је *Путовао сам да бих упознао сопствену биографију*) да би дошао до једног од коначних открића: „Ramonda utopia је зомби цвет, полијте га крвљу – оживеће. /.../ Сваки човек је клисура и у њој један зомби цвет.“ (Песма V).

Цвет утопије чије је семе у свакоме човеку указује на нераскидиву везу индивидуе и колектива који пак, са друге стране,

песник дели на: људе и народе. Први појам има опште или етичко значење, а други именује припадност. Отуда су многи стихови изграђени на овој игри речима: „Ко је онај који лута кроз шуме? Људи, а не народи.“ (*Песма XIII*), „Умрли су Руси, и Амери, и Срби, и Исланђани,/ Али људи богами нису.“ (*Песма XV*), „...можда су људи по закону/ Несрећни и зли“ (*Песма XVI*), „Народ тек на крају поживинчи, бурно и/ Нервозно реагује, чупа живу главу. Али не пре, пре/ Тог краја.“ (*Песма XIX*)

Слично наведеним примерима који кореспондирају у неколиким песмама, три песме ове збирке (*Песма XVI, XXV, XXVI*) имају такво структурално решење у којем се тема зла појављује као још један пратећи елемент утопије. Сасвим једноставно, песник пева: „Неко зло долази овим путем.“ (*Песма XXV*), што се понавља као лајт мотив и отвара симболику пута – на крају и кроз визуелне садржаје које налазимо у *Песми XXVII*. Тако читалац стиже до последњег корпуса песама (од двадесетседме до тридесете) у којима се појављују и фотографије као интертекстуални садржаји.

Поред лирског Ми, људи и народа о којима је певано, у овим песмама појављују се и протагонисти „људи из будућности“ чијим се одређењем (јер се ради о личностима из прошлости) поново помера временска граница између три основне поделе времена и метафорички указује на свеprisутно духовно постојање људи или бар њихово „присуство“ у нама самима и нашим погледима на свет.

Збирка песама *Лик ствари које долазе* Горана Станковића одликује се многим постмодернистичким обележјима од којих доминира пастиш у поднасловима и неким стиховима у самим песмама, њена затвореност и комплементарност мотива указују на линеарно читање као једну од најбољих могућности приступа тексту, тема утопије и дистопије обрађена је на нов и оригиналан начин, близак популистичком схватању света, друштвено уређење српске стварности приказано јаким фигурама ироније и сарказма. С правом антологијским можемо назвати неколико песама: *Песму XIV, Песму XVI, Песму XXII, Песму XXVI и Песму XXVII*.

Писане у слободном дугом стиху, формално насловљене, песме ове збирке позивају читаоца на једно другачије упознавање са савременом српском поезијом, на упознавање са стиховним конструкцијама које теже прозаичном једноставном изразу да би се показале функционалним као део веће и надређеније целине каква и треба да буде једна збирка песама.

Мирослав Радовановић

ПОЕТИЗОВАНА АУТОБИОГРАФИЈА СА ПОМЕРЕНИМ ЗНАЧЕЊЕМ

(Јанко Вујиновића: ПАНИКА У ИНТЕРСИТИЈУ, Филип Вишњић, Београд 2016. четврто измењено и допуњено издање)

Вујиновићев роман *Паника у интерситију* је заправо поезитизована аутобиографија посматрана из различитих времена и перспектива. Градећи култ самоће главни јунак проговара пре свега о себи и свету који га окружује, остварујући повремене излете у прошлост, историју простора који слика и народа из кога потиче. Љиљана Шоп је говорећи о поетици Јанка Вујиновића истакла принцип универзалне аналогије или свеповезаности чињенице света. Приметна је блискост са поетичком концепцијом Милоша Црњанског и његовом знаменитом песмом „Суматра“, али чини се да Вујиновић принцип универзалне аналогије диже на облик целовитог стваралачког система.

Вујиновић у свом аутобиографском делу *Паника у интерситију* свој однос према свету заснива на властитим реакцијама бића, он је заправо пристрасни заговорник унутрашњег света и својих интимних уверења. Историју блиских простора, далеких времена и нашег национа он утврђује на основу скривених покрета душе и суптилних медитација. Догађаји из вањског света су само декор човекове људске драме. Људска драма, која је у основи његовог приповедачког поступка, домен је човекове немирне упитаности у којој нема коначних одговора нити решења.

Књижевно дело попут *Панике у интерситију* бави се сагледавањем опасности избора и животне неминовности трагајући за духовним и психолошким значењима која испитују основе свести. Вујиновић разграђује унутрашње основе бића трагајући

за оним снагама које превазилазе човекове моћи дајући дубоке визије и благотворна просветљења:

„Али ако су, како њихове песме и приче кажу, преживели толике године под Турцима а да их се већина није истурчила, то јест примила ислам, опстаће ваљда и под овим ослободиоцима који се зову комунистима, а да их већина, надају се, неће променити веру, то јест, постати безбожници, одрећи се свега што их, као народ, одваја од других племена и народа на Балкану.“

У збирци приповедака (које се могу, запажају неки тумачи, читати и као роман, па га тако читава и тумачи и аутор овог критичарског суда) *Паника у интерситију* чудесно се врло често преплиће са обичним и колоквијалним особеним знацима (посебно видљиво у причи о јагњету у тамном и изолованом београдском дворишту). Сплет разнородних чињеница и појмова, обрти који су готово иреални и фантастични учествују у остварењу фантастике новог нивоа који остварује Јанко Вујиновић. Фантастику обично чини „космополитска неодређеност“ у заснивању приче и јунака, односно лоцирању фабуле. Вујиновић напротив све чини супротно недвосмислено лоцирајући причу и јунаке у српску престоницу, или око Дунава и Рајне, избегавајући неутралну темпоралност и у одређеном смислу чинећи је мање апстрактном и иреалном. У причама под насловом *Паника у интерситију*, које повезује повест и исповест главног јунака и актера, приметан је уплив непосредне правилности, законитости унутарње природе која проистиче из имагинарне замисли и апсолутне приземљене пропорције. Вујиновић гради у својој повести један свет са благим примесама фантастичног који повремено има нестварну и илузивну атмосферу:

„Једући их, окусио је укус детињства! Укус који је носио у себи још од онога времена у којем смо га малочас посматрали. Он тада, учећи стихове из Хајнеовог „Повратка у отаџбину“ није слутио да ће данас, неколико деценија касније, живети овде, у Немачкој, седети под једним дренажом, као што је овога поподнева седео. И срицати речи матерњег језика, како је некада, слушали смо га, срицао речи овога, овдашњег језика, учећи песму о „Лорелај“.“

Вујиновић у *Паници у интерситију* избегава позицију писца ерудите који чињенице врло често претпоставља имагинарној градњи. Ерудиција заправо надопуњује, стапају се разноврсне чињенице у вишезначне планове који онда зраче сликом, симболом, фантастичним детаљем, повремено сновима који нису себи циљ већ су део свеколиког обликовања и повремено

елементи фантастичне атмосфере која треба читаоца да уведе у простор неке друге стварности. Чини се да су снови у овој збирци прича једне шире идеје: „Наши излети у област имажинације, у свет фантастике, углавном се дешавају за радним столом, док стварамо, ако стварање овде није прејака реч.“

Писац у роману *Паника у интерситију* успоставља игру корелативирања унутрашњег и спољног, па се појављује прожета проза и поезија. Настојања уводе лакоћу поетског, хуморног, искуственог, појединачног... који творе сложене ефекте значења и потенцијално вишезначну сферу. У приповедању видљива је прича која казује како се нешто морало испричати са дозом „спонтаности“ која је карактеристика усменог приповедања. На све то долази надградња у виду уметничке стилизације, унутрашњег пропламсаја код кога је карактеристична „поетска боја“ исказа у којој Вујиновић „манипулише“ збивањем, компоњује га и сабија како би премостио време, указао на властити непролазни симболични прототип.

Главни јунак, актер свих догађања и медитација, непрекидно спасава свој свет, повезује личне представе, призива преплет метафоричних и симболичних значења. Узвишеност његовог духа рекапитулира време и свет, спиритуално надвладава и замагљује дневно – егзистенцијалну раван, естетске вредности компензују недостатке и мане људског света. Низање фрагментата личног живота заправо је мешавина поступака који остварују монтажу филмском брзином и изнијансираношћу. Фабула личне исповести се разухује, нарушава, али се не прекида реминисценцијама, дигресијама, епифанијама. Асоцијативност и скоковитост приповедања, преплитање стилских обележја појачавају особеност израза. Вујиновић у својој повести, лирској аутобиографији са помереним значењем (слика простора и национа), бира паралелизам и удруживање значења, често његово померање, нове могућности:

„Приповедања о бојама пожутелог лишћа на гранама, о кишама и о небесима, о људској јединки међу мноштвом, о судбини једног вука и интерситију, о усуду прогнаних из отаџбине, о судби расељених лица, о животу неприлагођених, о смрти и љубави, о једном песнику са обале Рајне, о прогнаннику, о голубу и јагњету, о неслободи и социјализму, о ишчезлом Панонском мору, о водама Саве и Дунава које запљускује бедеме Сингидунума, Белграда, Дар од Цихада, Белог града, Вајсенберга, Бедема хришћанства, Београда...“

Видљиво да Јанко Вујиновић својим причама гради слику о нужној јеретичности уметника. Његове поставке имају битан идеолошки слој који је јако релевантан на укупном семантичном плану јер у многоме поражава монолитизам репресивне и антиљудске комунистичке идеологије у простору бивше Југославије и сумануте идеје интернационализма и глобализма у носећој причи „Паника у интерситију“. Као какав генијални пророк писац предвиђа појаву агресивног ислама у Западној Европи и огавност лажног космополитизма који је заправо глас сексуалне глади фрустрираних Немаца:

„Човек има стални осећај да је све под контролом. Све што кажеш – чује се. Што год си написао, макар и тајно, ће се прочитати. Ако напис не ишчита главни уредник, учиниће то неко још поверљивији. Овај, главни и одговорни уредник, то чини јавно. За тај посао, поред почаст и одређене моћи, добија и сталне месечне принадежности. Међутим, опаснији је онај који то обавља тајно. И стварно, неко ће читати то његово безазлено писање.“

Главни јунак и протагонист окренут је контеплативној визији света. Он наглашава своје право на дубоку интиму, свој затворени свет који је брана комунистичкој и глобалистичкој диктатури. Вујиновић кроз своју наглашену поетику провлачи видљиву нит осетљивог и суптилног плана који постаје доминантан. Приметна је његова меланхолична потка слична стваралаштву Милоша Црњанског, али видљив је и особени дискурс који га дистанцира од нежељених, потпуних дотицаја особеним развојем схема и логиком самосвојног редоследа који одудара од традиционализма романескне радње. Вујиновић у свом делу гради причу и облике који су повезани са чврстим наративним нитима односећи се на главног јунака. Црњански је ближи „изворном приповедачу“, док је код Вујиновића приметна „игра“ са више комбинација – могућности. Главни протагонист романа *Паника у интерситију* предочава кривуље својих контеплативних нити водећи нас кроз просторе хуманог, националног тежећи „коначним сазнањима“. Вујиновићева прича одговара свету пукe емпирије и свету духовног става. Писац следи једну логику развоја лика која је карактеристична за модерне творевине у чијем средишту је лична контеплатација коју прате честе лирске целине које повремено рестварају наративни текст и обликују смисао метафизичког уплива:

„Али не може ваш вечерашњи приповедач верно да представи то осећање, на прву помисао, безразложне туге. Тиха туга

обузела га је и овога пута. Свог. Она је просто из њега исијавала. Из њега и свог његовог окружења, из земље, небеса, вода, дрвећа...

Таквом су сетном расположењу, наизглед без икаквог повода, склони његови сународници.“

Вујиновић често понире у прошлост, врши имагинарну реконструкцију света успомена, али његови описи и сећања, ма колико аутентични и прецизни, више дочаравају приповедачева душевна стања и расположења него што нас уведе у свет прошлости. Писац превасходно настоји да открије унутрашња значења појавног света, да успостави дијалог душе, ствари и бића око себе. Тај имагинарни и ишчезли свет често је само преплитање сећања и маштања, неко имагинарно продужење онога што је минуло, след доживљајног искуства који повремено опседа и који писац призива у својим жељама и сновима. Приповедач често фиксира снове дајући им извесност јаве (посебно видљиво у деловима књиге који говоре о боравку у Немачкој и тешкој операцији на срцу). Вујиновић повезује конце живота и маште трагајући за психолошким ликом, за специфичностима људске нарави. Писац у роману *Паника у интерситију* изједначава писање са тајанственим саображавањем са бићима и просторима које богати афективним значењима творећи неку интимну географију и одређеност у коју смешта властито биће:

„Осим свога огољеног значења, свака реч му буди и одређена сећања, доста честа последњих година, слике које је, просто-напросто, призивао. И данас, половином деведесетих, он није овде где јесте – крај Рајне, већ на једној њиви, у пољима крај моћне реке, на Балкану, хиљаду и седам стотина и још пет десетина километара одавде. На самом почетку шездесетих. Простор и време су се преклопили.“

Приметно је да Вујиновић у свом роману прибегава свакојаким замешатељствима и дигресијама, нарушавањима стандардних значења и нивоа. Опозитивности се јављају и разлажу у многобројним конструкцијама излагања често формирајући парцијалне наративне планове, међутим основни круг аутобиографског казивања не бива угрожен. Прича се непрестано проширује разним облицима имагинације, снова, измаштаним епизодама. Своје приповедање аутор често зачињује и „документом“ посебно када реконструише далеку историју. Уз све то видљива је и „завичајна инспирација“ транспонована у неку врсту личног, породичног мита.

Јелена С. Младеновић

У ЛИКУ И ГЛАСУ ТРАДИЦИЈЕ

(Јован Младеновић: СОКОЛ ЗЛАТНИХ КРИЛА, СКЦ, Ниш 2016)

Веровање у снагу метафоре, најснажнијег и никад превазиђеног песничког оруђа, али и оружја у борби против стихоклепства, као и изостанак страха од песничке припадности, извор је и увир, полазиште и крајње исходиште Младеновићеве поезије коју читамо у збирци *Сокол златних крила*. Имати поверења у израз који је од баналности побегао под окриље раскошних поетских визија преточених у пажљиво бирани језик тропа, одлика је посебних посвећеника који сусрет са поезијом доживљавају као интимни сусрет са

својим давним и можда непознатим лицем, некривотвореном истином, али и тајном опстајања и трајања. Отуда се као фундаментална фигура у овој збирци појављује *сокол златних крила*, метафора и симбол који је вишестурким наносима надоградио своју соларну и симболику успења, као и небеско начело, и постао истовремено и трагалац и тражени, онај који се објављује али и онај који објављује тајну, брушени супстрат митског знања и мистичног спознања.

Младеновићева књига није обична збирка, односно није прост збир или низ песама. Она је систем који има творачко језгро и аутентични код који се од макроцелине пресликава на микроструктуре, док се из самог кода да ишчитати телеолошки смисао. Ова књига није усамљена и јасно, већ од свог наслова, наговештава да припада одређеној целини коју сопственим постојањем додатно осмишљава. Песничка традиција, од фолклорне до савремене, кодирана на исти начин, заштитник је ове збирке која са њом уме да разговара, која успева да је метаморфозира и поново створи, учини вечито живом, уз потпуну еру-

дитну освешћеност тих веза и уланчавања истих значењских кодова који припадају различитим песничким генерацијама. Можемо повући лук из жаришта народног певања, преко барокног доживљаја света Гаврила Стефановића Венцловића чији су стихови узимани за мото мањих целина унутар циклуса *Иверје*, матерње мелодије Момчила Настасијевића, до неосимболистичког певања Бранка Миљковића и митског песничког начела Миодрага Павловића. Али ако занемаримо путању и желимо да укажемо на квалитет самог пута, рећи ћемо да је реч о традицији која верује метафори и њеној бити у којој се крије не само древно песничко већ и суштинско животно искуство.

Наслов песме је детаљ, како смо то већ рекло – и симбол и метафора, преузет из народне песме белопаланачког краја, „Сокол стоји на шибина грана”. Ако је избор птица, она је за Младеновића соко, „грудна тица“, која се вишеструко везује за традицију из које жели да „позајми пламен“. Завичајна веза, имајући у виду притом како физички тако и песнички завичај, гарант је не само добре инспирације, већ и далекосежних могућности. Симбол сокола златних крила своју метафорику гради тек у окружењу у које је положен, а за такав комплексан значењски систем најпре мора захвалити фолклорној традицији из које се преноси поверење у магију деловања песничке речи као такве. На овај детаљ, одмах се надовезује и мото – *Под празним небом плачу соколари* – стих из Миљковићеве песме „Фрула“ којим се упућује управо на централну ситуацију – соколаре који пред празним небом чекају долазак сокола, као што песник тражи своју окрилаћену мисао – песму! Следећи моменат који нас за свега један корак приближава херметичном песничком језгру јесте посвета – „у спомен“ Соколу и роду, да би се тек онда надовезала три циклуса насловљена *Откоси*, *Иверје* и *Напеви*. Следећи модел линеарног читања, видећемо да се песме уланчавају на тај начин што свака следећа отвара систем целине који је претходна својим крајем затворила. Понављајући како пролог, тако и мото, као вид поступка сталног обнављања почетка, на циклични, митски начин, пркоси се идеји заборављања и укинућа јер се знањем полазишне тачке има камо и вратити – увек живом и једнако обновљивом почетку. Сва три циклуса према својим насловима представљају некакве остатке, нешто што се одваја од својег извора, своје суштине, да о њој, а некада далеко од ње, сведочи: откос као трава покошена замахом косе остаје иза косца, иверје отпада приликом сече дрвета и напев као мелодија (или рефрен) саме песме живи и кад су њене речи

заборављене. Све ове целине отуда доносе наду да небо ипак није празно.

Збирка није јединствена по питању избора стиха, већ у њој уочавамо нагли прелаз од дугих, спорих, али суштински и даље лирских стихова са минимумом догађајности, који се налазе на рубовима збирке, у првом и последњем циклусу, ка кратким, језгровитим и елиптичним, који према настасијевићевском моделу („куд станем мрем“, *Чемери*, II) испуњавају средиште песничког универзума. *Иверје*, које и примарним значењем упућује на минијатуре, писано је управо таквим сажетим стиховима чија „матерња мелодија“ упућује на снагу поетских веза. Само иверје се даље групише у мање целине које се уланчавају, добијајући сопствене прологе и мото – *Клети*, *Чемери*, *Похвале*, *Беспућа*, *Далеко је Русија*, *Бољари*. Ови потциклуси, најсроднији Настасијевићевом стилском изразу, плене лепотом надовезаних, а симултаних (песничких) слика. Поред затворене збирке и затворених циклуса, песме из ових потциклуса често и саме имају цикличну форму која чува принцип затворености. Као и код Настасијевића, и код Младеновића има много (привидних) парадокса и честог позивања на дуалистичке контрасте познате још из Венцловићеве поетике: „Поља зоре омркле у шуми“ (*Чемери*, III), „Угасла звезда на распећу /са ноћником се венчава“ (*Чемери*, III), „Корење тмине расте / У светлост снажну“ (*Похвале*, IV). Овакав поетички избор, наравно, не спречава и уплив готово надреалистичких песничких слика: „Корење изуједаног простора“ (*Далеко је Русија*, III), „Малтер цвокоће цигла уједа“ (*Бољари*, II), које су сагласне са поступком аутентичне метафоризације израза.

Цела збирка, која је настајала у дужем временском периоду од 1974. до 2016. године, посвећена је ишчекивању сасвим специфичног тренутка. Апокалиптични час наговештен је већ на самом почетку: „Замркле су пољане, раскрилили се живи и мртви / гласом осванули“ („Сокол златних крила, низ жетвено поље, на узвисине само, на златну звездицу...”), а препознајемо га и у каснијим стиховима кад „спас траже умилне звери“ (*Чемери*, III), у тренутку Страшног суда (*Похвале*, II) или Суда ватре (*Похвале*, II) који више одговара Младеновићевој поетици. У песмама дугог стиха повишен је реторски тон и оне врло често имају химничну интонацију која одговара атмосфери прослављања, али чувају и реминисценцију на молитву – „хлеб нам дај“ („Откоси на Боговици”), као и на читаву библијску атмосферу и религиозни контекст, укључујући познату семантич-

ку компоненту одређених симбола (попут мача или „господственог у одори краља”). Тај соко „род си и ниси, свеприсутан си, ко то зна” („Стара кућа, јавор и базовка”) винуће се у небо „откосом крила” док „невесте грабе откосе”. Једини чувар и велики Спаситељ, „монах наш, дини ризничар” („Сокол златних крила, низ жетвено поље, на узвисине само, на златну звездицу...”) стасао је на Сувој планини која овде постаје својеврстан *axis mundi*, место кроз које пролази оса света. Како је према митском обрасцу живот бременим смрћу, то је и смрт полазиште живота: „Пој / У лог смрти / Рођења прах“ (Чемери, I). Ту „боли рођење“ јер је реч о новом рођењу на крају времена, кад „неспокој век“ (Чемери, V) „преболи реч“ (Клети, I).

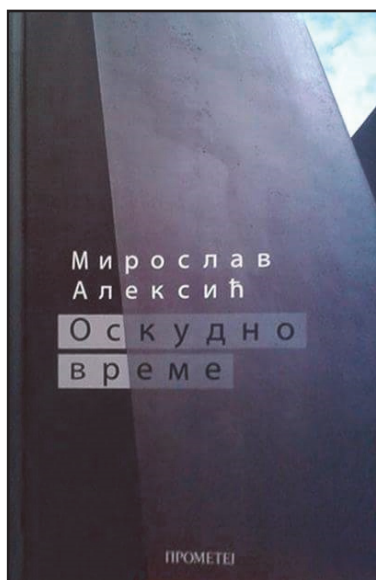
У овој књизи додирују се различити стилови, од чисто лирских до ерудитних пасажа у фуснотама. На крају књиге проназимо још један елемент карактеристичан за научну апаратуру, а то је *Речник мање познатих речи из говора белопаланачког краја*. Попис оваквих речи указује пре свега на опасност од њиховог заборава као виданесећања традиције и порекла, а чија последица јесте празно небо које плаши соколаре. Тај речник сведочи не само о језичком благу које губимо, већ и о кидању веза са изворима песничке, а са њом увек у спрези, и животне инспирације. На крају је ту и посебна целина названа *Микро-топонимија поетске магије белопаланачког села Шпај и крајишта, подно снежне Суве планине*, која представља и интертекстуални дијалог са митом, народном традицијом, али и потоњим песништвом које ту традицију у себе интегрише. Не можемо а да не приметимо сличност са објашњењима које Миодраг Павловић даје на крају свог пева *Дивно чудо*, указујући на митску основу догађаја везаног за ртањски крај, а у којем говори о великој „гозби века“ која се на овој митској планини одиграла да би сажела све временске тренутке у један тренутак вечности.

Сливајући колективне и индивидуалне гласове у стихове јединственог идејног полазишта и исходишта, Младеновић успева да овом збирком реактивира заборављене дијалоге, а све са једним циљем – да мит (прича) победи заборав и испуни празно небо.

Бранислав Зубовић

РЕСТАУРАЦИЈА УНУТРАШЊЕГ СМИСЛА

(Мирослав Алексић: ОСКУДНО ВРЕМЕ, *Прометеј*, Нови Сад 2016)

„Чему песници у оскудно време” – запитао се Хелдерлин, а Мирослав Алексић појавом своје нове књиге изабраних и нових песама „Оскудно време”, која носи наслов по истоименој синтагми из Хелдерлиновог стиха, даје једноставан одговор. Најпре – егзистенцијом песника. Могао би се написати један цео есеј само на основу Хелдерлинове запитаности и Алексићеве поезије, јер постоји снажна кореспонденција између аутора, али оно што следи у поезији која је пред нама, с једне стране дефинише песника као „...свештенике бога вина / Што од зем-

ље до земље ходише у светој ноћи“ како гласи наставак и крај поменуте Хелдерлинове песме и с друге стране „песника интелектуално усмерене маште, чији поетски изражаји, истодобно, и скривају и изричу смисао“ – цитирајући Селимира Радуловића када је писао о Алексићевој поезији.

После двадесет и две године, након књиге *Нема вода* (1994) која је објављена у чувеној *белој* едицији Матице српске, Мирослав Алексић нам се коначно јавио са новом књигом изабраних и нових песама. Иако, ово за песника може бити дуг период, за песништво свакако није, јер као што се зна добра поезија је ванвременска и одупире се пролазности времена. Такав је случај и са поменутом *Немом водом* која после 22 године и даље плени својим чистим изразом, али и сложенем композицијом која се напаја из мита. Ако томе придодемо да се Алексић у том времену јављао спорадично у књижевној периодици као песник и као критичар, те да је обављао послове везане за кул-

туру, осећај паузе која је наступила готово и да не постоји. Ретки су такви песници којима није потребна нова књига да би се изнова доказивали.

Нова Алексићева збирка поезије је компонована од уводне песме *Оскудно време* затим три циклуса *Нагнутост*, *Певач привида* и *Палимпсести* као и последње песме *Апокалипса* која стоји као засебан циклус, с тим што се у прва два циклуса налазе изабране песме из збирки *Зигурат*, *Попик или чуг* и *Нема вода*, а трећи циклус је резервисан за нове песме које до сада нису објављиване у књигама, већ углавном у часописима *Летопис Матице српске*, *Златна греда* и *Траг*.

Није случајно то што се *Апокалипса* као последња песма у књизи налази у засебном истоименом циклусу, јер ако видимо претходне ауторове књиге, лако се примећује да се иста структура прати још од прве, дакле *Зигурат* се завршава вишеделном песмом или поемом *Зима* која такође стоји као засебан циклус, затим *Попик или чуг* на исти начин, последњом песмом и истоименим циклусом по коме књига носи назив али и *Нема вода* пратећи исту структуру, завршава се поемом – циклусом истога наслова. Те последње песме, циклуси како је то приметио Саша Радојчић, рецензент ове књиге „су нека врста дијагнозе времена”, додао бих и одбрана поезије, па и самога песника у оскудним временима. Да не помињем Шелија и Бродског, па већ помињаног Хелдерлина, те Чарлса Симића, и Алексић нам готово пророчки саопштава о близини *неславног краја* света оваквог каквог га ми познајемо.

Управо оно што је најављено одличном уводном песмом *Оскудно време* и запитаност *Не чему песници у оскудно време / него чему то питање / о поезији више нико и не размишља* свој смисао, пуноћу и откровење даје последњом песмом *Апокалипса*. Дајући нам слику немоћи човека да се уздигне на епифанијски ниво, исписујући, да преузем поново синтагму Саше Радојчића, *дијагнозу времена*, савременог света отуђеног не само од својих, већма и од божанских вредности. Кроз кореспонденцију и шетњу са историјом, тачније историјом културе, од настанка света све до виртуелне стварности, Мирослав Алексић у овој програмској песми заокружује своју поетику.

Први циклус *Нагнутост* започиње песама из књиге *Зигурат*. Сама реч зигурат потиче из акадског језика и значи *зида-ти на узвишеном месту*. Од првобитне, симболичке представе, хумке на којој је изграђен свет, до степенасте пирамиде да се буде ближе богу, песник гради свој свет по принципу да ишчез-

ле вредности спасава заједно са њиховим вредностима у поезији. То је једнако и спасавање саме поезије и песништва од злокобних слутњи. Из прве збирке је преузето десет песама о наизглед обичним ситуацијама живог песничког исказа, лишеног сваке патетике. Вишеслојним контекстом (*Било је топло, Огледалце*) на плану форме, *непристајање* постаје парадокс који даје снажан подстицај за размишљање. Даље следе песме из збирки *Попик или чуг* и *Нема вода* с тим да песник компонује своју књигу тако да су песме из ових књига промешане, попут шпила карата и у овом и следећем циклусу, што *Оскудна времена* чини засебном целином. Да читалац не зна, да је реч о новим и изабраним песмама, читао би је као књигу која је поетички окренута идеји наслова без лирске паузе која би означила пресек између објављених књига. Дабоме, маестрално обликована даје једну целину, што тумачима поезије даје додатни мотив са сагледавање доживљаја света у поезији Мирослава Алексића.

Песме из књиге архаичног наслова *Попик или чуг*, почињу песмом *Познање* у којој се мешају снови и јава кроз исповедни тон који поетски звук уздиже на висок ниво. Отуда, долази до сазнања и разлике између тела као физичке манифестације и душе која тежи ка божанском, иако *На вапај упућен ка небесима / одговара семпловани глас оператера / Позвани корисник није доступан* позивајући се на песму (*Оскудно време*) Ни иронија није случајна и она се нарочито добро уклопила у песму *Како настаје све* – као извештај са онога света. „Комедијант случај” – дакле, грешка у куцању чији је резултат стрељање невиног човека *Факсимил наредбе за стрељање видео сам. / Поред имена које почиње са М, грешком је откуцано Н.* поредећи је са грешкама *Великог небеског Дактилографа* утапајући судбину једнога човека са невеселом судбином човечанства.

Сурова је наша стварност која црпи своју снагу из суровог наслеђа. Таква је песма *Попик или чуг*, ништа се у тој игри суштински није променило ни данас, само се другачије зове и модерна игра. Архетипски детаљи – *учење о вечном враћању истом.* Ипак, као што се у последњем стиху каже *то може да издржи онај кога не боли.*

Песме из треће књиге *Нема вода* почињу са песмом *Секира* која нам најављује поетско царство схваћено као простор *спојених посуда* у којима се реално и магијско прожимају у сликама свакодневице. Мајстор белог стиха, Елиотовски стишано трага по хоризонту неизвесности задирући у онолошко стање бића, лирског субјекта који има вишедимензионално значење. Одговор на замишљеност и његов однос према *тзв. вечним питањи-*

ма даје у вишеделној песми *Велика здела* (*Дан је Господе / мирише и трепери твоје тело / и сја дух твој / у свему што је живо / али све постоји на трен / а вечна је једино пропадљивост / и овај час се тихо одроњава / као онај грумен земље / између две врбине жиле / које плаче безумна вода / сливајући се из виших / у ниже пределе*). Циклус се завршава поемом *Нема вода* која носи наслов по магијском обичају који треба да учини олакшање, катарзу, умирућем човеку да се лакше растане са својом душом. Описан је цео поступак од присећања на прохујали живот, преко слике најмилијих (у 5. певању) и мучења умирућег са самим собом (*И креће човек на пут за светлом, а нема снаге. / Ухвати рукама своју главу и ћути*. У 6. певању) до магијског ритуала у 8. певању *Подојити га треба немом водом* и завршног 9. певања растанка са сопственом душом *Са ушћа два потока, ћутећи, / у тршчаној циви донели су је у зору. / Клизнула је низ његово грло, тиха, / тиша од крви, бистрија од бившег вида, / јаснија од живог језика. / И, одатле у сан је мој канула / гушћа од јаве та кап*. У сну се све открива, све оно што је било заборављено сада постаје јавна и враћајући се тамо одакле је и дошао.

Последњи циклус *Пламспести* састављен је од нових песама. За неупућене реч *Палимпсест* је грчког порекла и означава пергамент са кога је првобитни текст обрисан па написан нов. У књижевном поступку *плампсестички* поступак води до откривања унутрашњег смисла. Дакле, полази се од већ уобличеног књижевног садржаја, на који се надодаје наставак, коментар и управо то имамо овде. Овај циклус долази као јединствени део претходних циклуса, понављајући већ изречено, да немамо сазнање да је реч о изабраним и новим песмама *Оскудна времена* можемо да читамо као једну целину. Ипак, песник нам управо називом овога циклуса даје то сазнање и објашњава нам поступак композиције. Читалачким поступком осветљавамо уметничке и књижевне симболе (*Палимпсести*), историјско наслеђе (*Јапански симболи*) од свакодневних слика (*Скупљачи лоптица*) и анегдотских доживљаја (*Бицикл*) који снагом језика чувају од заборава, све до изокренуте виртуелне стварности (*Жив је Милош*).

Оскудна времена се завршавају песмом-циклусом *Апокалипса* која нас враћа на почетак и кореспондира са уводном песмом по којој збирка носи наслов. Исписујући оштру критику времена у коме живимо, дајући нам сазнање да овакав свет може да доживи само *неславан крај* оставља нам отворен прозор за могуће спасење – макар у поезији.

Гордана Влаховић

У СЕНЦИ СВЕТОГ ДРВЕТА

(Зоран Хр. Радисављевић: СВЕТА ТРЕШЊА, Ков, Вршац 2016)

Књига песама *Света трешња* Зорана Хр. Радисављевића штампана је у издању КОВ-а из Вршца. Мото књиге чине стихови Бранка Радичевића: *О, песме моје, јадна сирочади, Децо моја мојих лета млади'! Све несташе што вам дати справља' – У траљама отац вас оставља.* А реч старинска, опора, опомињућа – ТРАЉЕ, указује на почетку орфејски удес песников да је заробљеник речи, те и вечито сумњало у исход испеваног, у досегнутост лепоте исказа, у, можда, недовољну естетску обликованост, али и да је сав он у песми којој се приклања, која му је потребна, да је део бића, колико год самокритичан и био.

А и ако су траље, ауторове су, као и деца, уосталом, знамо им мане али, наша су, волимо их.

Радисављевић, уосталом, не треба да је забринут, за оно што се у *Светој трешњи* да прочитати. Сажето, језгровито, без наративне размаханости, крхког стиха песник твори четири поетска круга именом: *Старе траље, Пријатељи, Антологија, Нове траље*. Мотиви варирају јер и однос према доживљају света лирског субјекта није једностран и праволинијски, но вишезначан а интересовања широка. Поета користи предметности свакодневља да метафоричко симболичким средствима исказе унутарњу тескобу. (Кравата – дневни распоред ствари који стеже, омеђеност; Старо дрво – промене које старост носи и које тешко падају). Проблеме старења, копнења и близина смрти мотиви су неколиких песама Зорана Радисављевића. Увек ће уз језно сагледавање трагова старења мудрост година вратити на истину да је човек само део природних закона са којима се, во-

лели или не, морамо помирити (Ако не са пакошћу и горчином, а оно, опонирајући Дучићу, свакако са тугом).

Ефектном поентом песник исписује:

Отац ми каже

погледај око себе

лишајеви и маховине

Не лепе се на младо дрво.

У сетној, на моменте горкој, емотивној лирици, у осенчено-сти пролажења и заборављања, у на моменте духовито ироничном и самоироничном исказу, који је у сталном колоплету са сетним, меланхоличним доживљајем света, и собом у том отуђеном и обезбљуђеном свету, Радисављевић исписује наоко једноставне, а дубоко потресне стихове. Свестан да књига не настаје сама од себе, да су у њу уткана сва пређашња бивања, сви снови, све приче и предања, укупно читалачко искуство, он се духовито у песми *Преписивање* поиграва: *Мој пријатељ/ Писац Радослав Војводић/ Умео је да каже/ Велики писци/ Препisuју мале писце/ Чекам/ Да од великог писца/ Који је преписивао од многих писаца/ Препишем нешто/ За своју бесмртност.*

Емотивни трептаји, незлобиви, лишени икакве сумњичавости, уз најдубље припадање, исказани су у стиховима о оцу и мајци. О болу који преузима од очеве болести и патњи обостраној, истовременој, поистовећеној. Те о мајци која брине, бди, чува и на овоме и на ономе свету. И кад се топи, и кад копни, она брижна наткриљује и раскриљује миле јој и драге.

Аутору је блиско и загледање и оностраност, у жељи да се докучи тајна, да се разазна друга страна поноћи, да се у другом облику, можда, препозна за навек недохватни лик, да се приступи песничком оностраном врту. Искушавају се границе овога и онога света; отшкринутост ка мутним и нејасним привидима, страх од сени у себи, те спознаја о патњи и човеку самом пред лицем смрти, дају поезију рефлексивне дубине.

Нека су неизбрисива имена остала у песнику, сећања на неке давне сусрете, и разговоре, чинило се, умне и од значаја, туга над недовршеним причама, над младошћу потонулом негде у Ибру, заједно са месецом, и нема им лека, ни повратка. О дугом списку оних који су отишли, можда, на неко боље место и бољима (Јелка Ређеп, Драгомир Брајковић, Момо Капор – и други, за аутора важни).

Повремено аутор залази у митско, дотиче предање које аутоироничним поигравањем приводи ововремености (нпр. песма

Ланом). Или песмом по којој и књига носи име, остварена је потпуна хармонија песника и дивље трешње, негде на Жабљаку, у треперењу, шапату, ћутању, узајамности. Мрежом разних спојева које песнички језик има, асоцијативно нас повезује са митском причом о светом дрвету, које се не сме сећи, које се не дира, које има култну магијску и митску вредност. Под њим се моли за срећу. Под њим се благује. Са њим се води неми разговор.

Наведени су само неки од мотива ове књиге медитативних опсервација и дискретне емотивности. Последња у низу песама је *Живим у своме гробу*, а посвећена великом румунском песнику Никити Станескуу. На крају свега, тамна, као пелен грка. Небески пашњаци као да су се прострли и по овоме јадовноме свету. Али, песника, а и нас, ипак спасава његов смисао за хумор, макар и црни, али измами осмех (макар и кисели). (Сетимо се песме *Јави ми Боже!*)

*Јави ми Боже
када ћу да умрем
Да обучем
Чисте гаће
Чисту мајицу
Целе чарапе.*

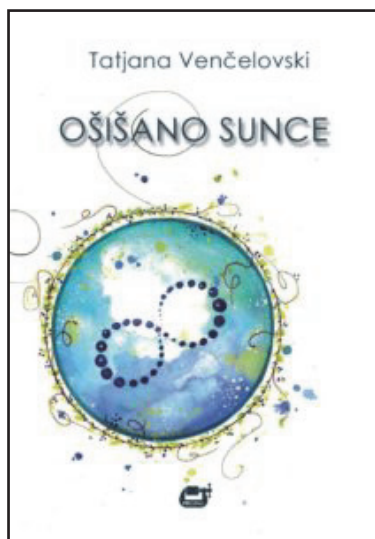
*Јави ми Боже
Када ћу да умрем
Да се не обрукам
Када твоје слуге
Дођу по мене*

Човеку повређене емотивности и дубоке рефлексije тесно је у животу. И у песми је тесно. Али је и живот један једини, а песма потребна. Овај пут је згуснута израза, дубоко медитативна, патетика одстрањена ироничним *дискурсом*. Није досадна, естетски је дотерана. У поплави свакаквих књига песама којима треба тумач у сусрету са читаоцем *Света трешња* разговара са читаоцем.

Жељка Аврић

ЗВЕЗДЕ ИСПИСУЈУ СВОЈ ИЗГУБЉЕНИ МИР

(Татјана Венчеловски: ОШИШАНО СУНЦЕ, *Пресинг*, Младеновац 2016)

Никада нисам упознала Татјану Венчеловски. Када сам се доселила у овај сремски град, она је већ отишла из њега. Не знам какво је детињство имала, с ким се дружила, кога је волела и ко је волео њу. Једино што познајем, а што припада Татјани је збирка песама *Ошишано сунце*. Стиховница Путовања, молитвеник Бића, у којима она моли, пева, чезне, љуби. Искрено. Снева будна. Болује тихо. Понекад опсује. Помало пркоси. Дарује без задршке. И углавном, самује. У којима је – Једна. Једина.

Ишчитавам 93 песме уткане у пет циклуса, песнички неочичних назива, помало неспојивих појмова: *Петља против зборава*, *Стакло међу зубима*, *Време закључано у боковима*, *Диверзија могућег*, *Бритва у аорти...* Избор речи којима песникиња стихује сеже од научних термина, појмова употребне вредности до колоквијалног, урбаног вокабулара. Она их бира и није снажне, покатак и надреалне слике. Као стрпљив љубавник, са тих језичких и значењских елипси скидам кошуљице и радујем се њиховој нагости. Покушавам да проникнем у привидну херметичност стихова, одгонетам метафоре, приближавам контрасте, супротне магнетне половине сабирам у срце поетике....

Имам утисак да Татјана, у ствари, не пише. Она црта, слика, бележи, кадрира; везе и тка; игра се бојом и звуком, светлом и сенком. Мапира архитектуру своје душе, геометријски прогресивно гради стихове. Местимично осетим флеш, видим блиц

фотоапарата. Као на сцени, завесе се размичу, смењују чиновни, заплети кулминирају, завесе падају. Њене песме се могу гледати у тоталу душе, слушати затворених очију, *ослушкивати* отвореног срца. Мотиви се легу у својим гнездима као каменчићи у мозаику. Њена је поезија сценична, покатакд динамична, као покретне слике. Понекад ухваћена у наговештају, залеђена у покрету. У исто време огољена и апстрактна, чулна и ефемерна, податна и неухватљива, затворена у саму себе као шкољка.

Цвет који се јутром отвара према сунцу и затвара са првим дахом сумрака. Контрастирана противречностима, молбама, бунтовношћу и зрелошћу искуства, говорљива и нема, еротична и езотерична, у измаглици, обрису, крокију, у густим потезима боје, у салвама искренности, слаповима хедонизма и добровољном одрицању од компромиса и осредњости, по цену борбе са сопственим страховима и случајног преживљавања.

У поезији Татјане Венчеловски, ликовни термини сликају мисаону суштину – пејзаж, акварел, колаж, интарзија, скулптура, сериграфија *душе*. Математички прецизно, полупречници заборава затварају временски круг, пречице *дијагонале* достижу *нулте* тачке у којима обитавају немири, умори и умирања. С научне тачке гледишта, *оглед* потврђује разложеност, раздвојеност, подвојеност, предавање и подавање, ишчекивање и очекивање, самоћу. Између - додир свиле. Јутро од сазнања. Изненадни ујед стварности. Бекство од заборава и ћутања. *Интермецо* нужности и жеље. Између слободе и самоће кипи *Јеретичка*, стрепи *Правоверна*, пулсира *Теретна*. *Празнична* се губи у пуним излозима и празним срцима. *Мушка* у неутаживим чежњама и глади за љубављу. У *ноћном купању* у којем умиремо и наново се рађамо, у чекању, хтењу и бесконачном космичком болу. Пролазни и застали у времену, ћутимо, поричемо, осећамо и сећамо се нечега *што личи на љубав*.

На почетку беше *Олупина*. У средини *Освета*, на крају – *Одлука*.

Нећу писати о књижевно-теоријским особинама Татјанине поезије. О формалним недостацима, о естетичкој недоследности, о могућности дотеривања форме, стила, језика. Очигледан слободни стих тесан је да прими све ветрове, струје, стихије и елементарне непогоде једног непокорног духа, једне невероватне енергије чији је генератор – волети, давати, давати се, предати, нестајати од љубави и настајати из ње.

Између свега тога – Татјана сања. Броји облаке, радује се Сунцу, макар и *ошшшшаном*. Дише, тек разбуђена, у неподнош-

љиву усамљеност Тишине. Путује разуђеним токовима својих проживелих дана и преживелих сећања. Док воли, оставља, бежи, губи и проналази, док је вољена и остављана, стеченом мудрошћу и заувек изгубљеним *Сјајем у трави*.

Неспорно, ово су песме о Љубави. Она је песникињин Усуд, њено Право, њен Извор и Ушће, њен *regretum mobile*. Њена вечита Чежња и недосањани Сан. Траг по којем иде и Почетак којем се увек враћа. То је свеобухватна, насушна и неутажива Потреба. Тако обична а бесмртна. Она је њен Ерос и Танатос. Њена инспирација, бесконачност, ненадокнадивост. Питање без одговора. Голотиња без срама. Њена *крштеница и гроб*.

Татјана Венчеловски слуша своје срце, отвара небо своје душе и *светли у тами* својом једином, непатвореном Истином. Са истим жаром се спрема за *суноврат* и за *лет*. Између *стида и греха, слободе и самоће, кише и пепела*, она тражи своје Време нежности, Тренутак у којем *звезде исписују свој изгубљени мир*.

Маја Белегишанин

ВЕРА И ЛЕПОТА

(Радојка Никић Милиновић: ЧУДЕСНИ ВЕЗ, Пресинг, Младеновац 2016)

„Онај који се у хришћанској Цркви бави добром поезијом, бави се и истинском философијом, искреном уметношћу и лепотом“. Ове речи, које је написао отац Драгомир Сандо у поговору збирке *Цветови неба* Радојке Никић Милиновић, свакако се могу применити и на нову песничку збирку поменуте ауторке, *Чудесни вез*. Седма по реду, ова књига лепог наслова, кроз већ препознатљиво ауторкино поетичко ткање и мотивске слојеве, доноси нову лепоту.

Збирка је подељена у три циклуса: „Сузно зрење душе“, „Ореол небеског сјаја“ и „Љубљено биће сна“. Већ сами називи циклуса упућују на духовност и мистичност, а њихов след градицијски имплицира успињање душе ка хришћанској суштини и лепоти. Први циклус, „Сузно зрење душе“, који садржи осам песама, почиње песмом „Преображење“ у којој се појављује мотив таворске светлости. Овакву светлост, чак и кад није поменута, подразумевају и остале песме које њоме благо исијавају. Тако, следећа песма, „Јутарња“ садржи „разнолику плавет“, а у песми „Премудрост Божја“ – „окрњена светлост боли“. Мотиви сна и свитања јављају се у песмама овог циклуса, али и мотиви бола и патње, било да је то патња појединачна која огртач свлачи у „сузно зрење душе“ (песма „Покајно“) или патња српског народа („Пребег“). Али уз патњу пристижу и „предака наших / светлећи зраци“ (песма „О, како је грех наш велик“).

Плач као појава има важну улогу у животу православног верника и подвижника. Плач је и жанр старе српске књижевности. Сузе су излив покајања и прочишћења. И оснажења. Душа

у безнађу и слабости моли за такве сузе, а синтагма „сузно зрење душе“ показује да је душа достигла виши ступањ, да су размакнуте тмине и да су благе сузе довеле биће до узвишенијег, новог стања. Након сузног зрења душе постаје видан ореол небеског сјаја, нова и јача светлост која крепи верника да истрајава на свом хришћанском путу. Песме другог циклуса јесу својеврсне похвале свецима, људима који су угодили Богу и показали да је превазилажење личних борби и безнађа могуће. Свака песма овог циклуса, а има их четрнаест, посвећена је одређеном свецу, и у наслову обично садржи име тог светитеља. Тако, песникиња посвећује песме Светом Науму Охридском, Светом Ћирилу и Методију, Светој Петки, приповеда и пева о преподобном Серафиму Саровском, Светој великомученици Екатарини, о мајци Ангелини, цару Лазару, Светом Николају Мирликијском, Светом Димитрију, о светим врачима Козми и Дамјану, о Богородитељима, и о патријарху Павлу. Одређени моменти из живота појединог свеца, из житија које песникиња несумњиво познаје, преселили су се у песму; блага цитатност прелази у драго камење личног стила ове песникиње. Иако узима моменте из житија, Радојка Никић доноси песме које у својој лирској наративи, емоцији и концизном изразу представљају слику-суштину, стварајући понегде благу херметичност. Песникиња ниже спрегове речи, епитете и метафоре који воде у чисту духовност. Радују нас такви спрегови речи, у свакој песми непоновљиви, као нити које везе Мати Ангелина, или као чудесни вез девојака у песми „Чудо Светог Димитрија“.

Трећи, завршни циклус „Љубљено биће сна“, који чине четири песме, обзнањује узвишену Љубав. Као и у првом циклусу, и овде се јавља сан, али је он овде у потпуности прожет Смилом. И природа је смисао, дело Божје руке, било да је то месецина, јесењи пејзаж или манастирске руже. Радојка Никић Милиновић поседује умеће да један тренутак, једну слику претвори у тајну природе и творца. Песма „Манастирске руже“ показује како је природа лек за душу; наведимо је у целисти: „летњег / дана / благослов / обрисао/ сузе / мислене / борбе // оживео / разнобојни / простор / слике“. Кроз ову песму може се видети и начин на који Радојка ствара слике и у осталим песмама, може се сагледати и мелодијски и стилски препознатљив а опет непоновљив песникињин вез. А кроз целу збирку одише, између осталих, и порука да је вера победник у невољама и савезник у лепоти.

АФОРИЗМИ ЗА ГИНИСА

(Љубиша Михајловић: ВЕЛИЧАНСТВЕНА МАЛЕНКОСТ, Независни издавач, Сврљиг 2017)

У литерарном опусу Љубише Михајловића (1949), правника из Сврљига, посебно место заузимају наслови књига у којима је главна књижевна форма – афоризам. Поред романа *Лаж и одмазда*, *Бомбаш*, *Други круг* и *Сведок тајне*, Михајловић је објавио и четири књиге афоризама: *Па каже* (1990), *У име истине* (1997), *У име народа* (1998) и *Величанствена маленкост* (2004, 2011, 2017). До сада је публикувао преко 15 000 афоризама у двадесетак новина, часописа и књига. Приредио је и *Антологију светског афоризма* (Удружење афористичара Југославије, 1998).

У поднаслову најновије *Величанствене маленкости* стоји: *Приручник о животу*, са назнаком да се у књизи налази 10 000 афоризама. О томе аутор каже: „Десет хиљада афоризама, једног аутора. Као никада и нигде у свету. Превелик и предалек циљ. Збирка од 20 књига са по 500 афоризама. По стотину афоризама на једну исту тему, вечиту. Ту је и посебан део од сто афоризама о афоризму. И све то је само избор од неколико десетина хиљада афоризама за које у овој књизи није било простора. Збирка је плод вишедеценијског, повременог рада. Вечите теме: живот – смрт, љубав – мржња, младост – старост, женско – мушко и тако редом, изродиле су збирку. Зашто афоризми на вечите теме? Зато што значај теме одређује важност афоризма.“

Рецензенти књиге уочавају поетику Михајловићевог афоризма која би се у најмању руку могла дефинисати тежњом ка истини до које пак аутор долази „пробраним речима, речима које имају бритку оштрицу и снагу да сведоче о нашој подсмешљивој стварности“ (Зоран Вучић), приденувши себи епитет „гласноговорника истине“ (Сергије Лајковић).

Милен Миливојевић, познати афористичар, запажа да наслов књиге „дефинише афоризам, а значај ове збирке није само у

обиму, већ у књижевној вредности и мисаоној дубини (и висини афоризма)“.

Како и сам аутор наглашава у уводној речи на почетку књиге, ови афоризми имају функцију казивања својеврсних истина о животу, али стилизованим потезима пера. Неки од стилских поступака које запажамо јесу игре речима, каламбури, замене слова, импровизација, парадокс. Људске нарави, народне пословице и изреке, актуелна стварност – све је пронашло своје место у овој сажетој, и много пута, до крајњег минимализма, сведеној форми.

Неки од афоризама које издваја Милен Миливојевић како би указао на сликовитост и језичку стилизацију ове књиге представљају репрезентативне примере естетског квалитета „Величанствене маленкости“: *Плитки најбрже потону, Празни су пуни себе, Људи су истомишљеници, сви мисле да су паметни, Глад поједе част, Пери руке, пре и после – бруке, Дођох, видех, опсовах, Где не влада мотика, владаће мотка, Детињство је живот, остало је животарење, Циљ треба видети, пут осветлити...*

Десет хиљада афоризама разврстано је у двадесет књига. Наслови самих књига такође су афоризми. Издвајамо само неке: *Бог је створио човека, који је измислио – Бога, Благо народу, може слободно да бира ко да га јаше, Где влада правда, лакше се подноси неправда, Вреди само онај човек који се не може – купити, Ако је жена лепа, паметна и добра, онда то није жена, већ – анђео...*

Своју личну постику о афоризму, Михајловић излаже кроз сет од 100 афоризама на крају књиге. Тако је књига од 10 000 афоризама допуњена још једним кругом. За овог аутора афоризам је пре свега истина (*Афоризам је што већа истина у што мање речи*) до које се стиже великим животним искуством: *Дуг је пут до кратког афоризма*. О афористичарима ће рећи: *Афористичар је извор блиставих афоризама, Афористичар гледа дубоко и далеко, Афористичар је проналазач истине*. Самим тим, Михајловић поставља етичку вредност афоризма испред друге две – естетске и сазнајне, али то не значи да оне не употпуњавају ову збирку, напротив, употпуњавају је до коначне вредности.

Афоризмима који су повезани истим начелом истине и главном саветодавном функцијом (стога је ово примењиви приручник о животу), Љубиша Михајловић уписује *Величанствену маленкост* у савремене токове афористичких прегнућа, остав-

љајући вредну обимну збирку сабраних афоризама која величанственим бројем скреће пажњу на себе указујући на значај мале форме. Оне форме која идејом о истини постаје велика. У том смислу, враћена је својој традиционалној функцији, функцији пословица којима је наш народ вековима изражавао прећутане догме друштва.

Величанствена маленкост на исти начин казује о ономе о чему се ћути. Добрани читалац ће, самим тим, у овој књизи пронаћи своје ћутање, што је не мала препорука за увек нова и промишљена читања.

Уредништво *Бдења*

A large, stylized graphic of an eye, rendered in a light gray color, serves as a background for the title. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the iris and pupil, with a thick, curved line representing the eyelid.

Подсећања

Радомир Мићуновић

ДИС ЈЕ И ДАНАС АКТУЕЛАН

Одабране песме Владислава Петковића обележиле 100 година од песниковог скончања

У славу Дису, поводом стогодишњице трагичне смрти песникове, београдски Интерпрес, на чијем челу је значајни прегалац Мирко Мркић Острошки, објавио је 17. маја 2017. ПЕСМЕ Владислава Петковића, заправо одабир његових лирских објава. На бољи начин се није могао обележити јубилеј великана и данас актуелног на посебан, свој начин. Нимало случајно, један од најоригиналнијих и најсуморнијих српских песника, у свом имену поред ДИС садржи и ЛАВ.

Значају издања значајно је допринео и неуморни прегалац Милован Витезовић предговором – разговором са Дисом, док је избор веома савесно (и строго!) сачинио слависта Ратко Чолаковић који је од преко 100 песама, колико их је Петковић написао за живота, овде уврстио 53!

Биографију песника који је скончао када је лађа којом се враћао из Париза потопљена у Средоземљу, предочава нам Даница Оташевић, која годинама већ у свом граду организује и води Дисове дане.

Издање је, како садржином тако и ликовним решењем корица, оплемењено захваљујући пре свега Острошком, који је својевремено, као угледни вајар, осмислио Дисов рељеф и барелеф. Насловна страна и залеђе књиге морским таласима и тајанственим дубинама асоцирају на српске жртве у Великом рату, укључујући и самог поету.

Песме Владислава Петковића Диса, за ову прилику, штампане су у 500 примерака, од којих је 100 узорака нумерисано и са барелефом писца у теракоти, уз његове незаборавне стихове „Можда спава“.

У ствари, десетине песама од Владислава заиста је незаборавно. И све су ту, на стотињак страница, од „Тамнице“ и „Утопљених душа“ до „Недовршене песме“.

Колико симболике у насловима и садржају истих, и колико свевремених (о)порука! Зато се не каже без разлога да је овај велики аутор и трагичар још увек актуелан, готово једнако као у своје време.

На представљању поменуте спомен-песмарице, недавно, 17. маја (В. Петковић је живео од 1880. до 1917), у сали Удружења књижевника Србије, били су бројни поштоваоци Дисове личности и дела, промоцију је водио, као увек вично и прилично Миљурко Вукадиновић, а сем издавача Мркића и приређивача Челиковића, стихове је казивала млада Јована Стевић. Интерпретацијом се огласила, из публике, веома убедљиво и Надежда Перић.

Савременик сам Дисовог пролећа, каже „Витез“ на почетку књиге, у оквиру чувених разговора са савременицима, полазећи од чувеног стиха славног претходника „То је онај живот где сам пао и ја“. Из тог накнадног поетског дијалога, који се може схватити и као разговор два времена, преносимо: На Дисово: *Заволео сам јутрос песму једну ја, / Песму једну што сам сву ноћ слушао.: Да је чујем узалуд сам данас кушао, / Као да је песма била срећа моја сва.* надовезује се Милован: *Заволимо кад нешто заболи. / Док волимо бол упорно прати. / Да л' смо народ који дивно воли / А кад воли најдивније пати?* И тако даље.

Уводна песма „Француска у Дису потопљена“ заправо је Милованов омаж Владиславу, да би се, потом, низале Петковићеве нумере, завршно са недовршеном песмом. Каква симболика у текстовима и редоследу истих!

За свакога има понешто.

Сакупљач и приређивач баш се потрудио да удовољи публици, као и остали фактори овог добродошног издања.

Бабкен Симоњан

СРПСКИ ПЕСНИЦИ ПЕВАЈУ ЈЕРМЕНИЈИ

Јерменија у српској савременој поезији

Можда је, заиста, игром судбине Јерменија постала извор надахнућа не само за Јермене, већ и за стране писце, уметнике. Треба истаћи, међутим, да су о јерменској историји, књижевности, уметности, трагичној прошлости и садашњости, пуној немира и напетости, писали већином интелектуалци малобројних народа. И то је схватљиво из више разлога: сваки малобројан народ, стремећи да сачува свој национални идентитет, свој језик, веру, историју и културу, схвата неопходност опстанка и увиђа сличност са судбином неког другог духовно сродног народа. Међутим, мали је број оних народа који су безмерно заљубљени у своје планине, реке, градове, азбуку, језик, књижевност, уметност и као светиње носе у себи речи *отаџбина, постојбина, огњиште, завичај, праг*. Све ово је, између осталог, веома карактеристично за Јермене. Изгледа да страни писац не може да схвати патриотска осећања Јермена. Међутим, када сам први пут прочитао родољубиве песме српских песника, уверио сам се да постоје народи који су по својој судбини сродни Јерменима.

Било би неправедно рећи да српска јавност није довољно знала за Јерменију и њену историју. Али, немири и ослободилачка борба Јермена који су почели 1988. године у Нагорном Карабаху, а такође и збивања наредних година, омогућавали су Србима да много дубље и детаљније схвате феномен Јермена, њихов менталитет, упознају њихову отаџбину, историју, књижевност, све што је створио јерменски неуништиви дух.

Треба истаћи да у избору, који представљамо српском читаоцу, српски лиричари својим својеврсним и емотивним песничким палетама с безмерном љубављу приказују симболе-реликвије земље Јерменије – Арарат, Аракс, Васпуракан, Ван, Севан, древна клинаста писма из доба Еребунија (VIII век пре нове ере), рушевине древне престонице Ани, престони град Јереван, јуначки Арцах (Нагорни Карабах).

Топлином и нежношћу натопљена су дела српских аутора која су се нашла у овом избору. Одакле та љубав, симпатија, саосећање, осећање бола? – питаће се читалац. Ова два народа

вековима су генетски носила несаломиви дух којим су се одупирали злу и насиљу, чувајући своје порекло и тиме остајући верни својим високим и светим идејама. У овим песмама Јерменија није представљена као данашња малена земља, већ древна и велика Јерменска висораван, чије су се некадашње границе простирале до Тигра, Еуфрата и до обала Средоземног мора, где су и данас сачуване свете реликвије предака Јермена.

Горка судбина сопственог народа подстицала је српске песнике да посвете овакве песме Јерменији. У чијој души је могао да трепери искрени пламен осећања братства ако не у српској? Исти непријатељ вековима је газио наше светиње, разарао или спаљивао наше културно благо – најубедљивије сведочанство о постојању Јермена и Срба, или је намеравао да освоји наше светиње.

Свака од ових песама одише својеврсном сликовитошћу, сјајем и емоцијама, топлим и искреним осећањима. Многе речи и строфе у овим делима још више улепшавају овај избор и привлаче пажњу. Ове песме воде читаоца у давна, незапамћена библијска времена, до светског потопа, до Ноја, који је својом барком спасења нашао место на светој планини Арарат.

У многим песмама библијски Арарат се јавља као централна тема, којој је дата тајанственост и мудрост. И можда није случајно што српски песници у својим делима са болом пишу о Арарату. У том смислу није случајно што Срби виде много додирних тачака између Арарата и Косова.

Песме које су изашле са топлот огњишта српске поезије и које подсећају на врућу и мирисну погачу, још једном потврђују да је управо књижевност она велика снага којом вековима стварана културна баштина постаје трајна и која нас брани од заборава и чува бесмртни дух и машту народа. Управо са таквим осећањима српски песници и песникиње су писали своје „јерменске песме“, стварајући националну поезију и још једном потврђујући да нација живи и опстаје док су јој живи историјско памћење, дух и књижевност.

Десанка Максимовић

АРАРАТ

Као хајдук у заседи,
сваку зору и вече,
вребам с прозора, између палата,
да се појави врх Арарата,

да магле просече.

Прва, друга, трећа зора
И он се из даљина библијских јави
огроман, несрећан и сам.
Хтела бих руку да му дам,
из даљина да га довучем,

да му што год довикнем
самом испод свода,
грумен јерменске земље да му додам,
комадић јерменског стења;
али осваја дан,
спрема се непогода,
и њега нестаје као привиђења,
гута га мрак.
И мада срце не може да му се чује,
мада га не видим више,
осећам ту је,
на стражи,
огроман и јак,
и чекам да камени лик
поново обнажи.

Мира Алчковић

АРАРАТ

Гора Арарат чежњиво гледа у родну земљу
Мотри да ли су му рођаци здрави и живи
Хтео би да стреса окове с руку и са ногу негве
Чини му се да се протегли већ би код куће био
Чини му се да испружи руку
воде би с чесме јереванске пио.

Понекад само у мраку пред свануће
Спусти с висина очи до Јеревана
И помиљује ружичасте камене куће
И срце му само закуца јаче
Узбере крадом грозд из рођеног винограда
Да га не виде жбири
Па се нагне још јаче
У староставне књиге завири
Жељан њихових слика и слова

Обрадује се кад види камене таблице
 где му се помиње име
 и онда га туга обрва
 што је вечити недужни сужањ
 па затресе веригама
 о које је Ноје везивао лађу.

Бранимир Живојиновић

ЈЕРМЕНСКОМ ПРИЈАТЕЉУ

Бабкену Симоњану

Можда за грехе: земљотреси, ватре,
 Погроми – народ твој по трњу ходи.
 Ал Божја реч не жели да вас сатре
 Него вас води ка новој слободи.

Никада ништа не прође без трага,
 Жубори данас сок свих бивших дана.
 Још није замро грохот Муса Дага,
 Оре се речи Гаврила Багратјана.

Одупири се! Расте у дубину
 И у висину! Ширину занемари.
 Сећај се прошлог, смеј се на судбину
 И презири заводљиви сјај ствари.

Твој народ и мој зла толика памте,
 Ал знају: добра јутра ће да свану.
 Куће нам горе – но и срца пламте,
 И гнев и љубав носимо на длану.

Момир Војводић

ЈЕРМЕНИ НА КОСОВУ 1389.

Кад гази-хан Амурат Агара
 Диже војску на цара Лазара,

На Косово доведе газије –
 Криве сабље из пола Азије –

Да Србима зада љућу муку,
Хан доведе Манхуку и Туку,

Рој Татара и дивљих Чечена,
У тој војсци било и Јермена

Пет буљука на брзим хатима,
Дојездише у црним сватима...

Гледали су хришћани Јермени
Шта Татари и дивљи Чечени

По крштеној српској земљи чине
Од светиња као цркве њине,

А кад стали испред Грачанице
И видјели Симониди лице,

Храбри вођа Јерменима рече:
„Крв Хришћана за Турцима тече,

Зато сваки за мном пут севера
Са Косова нека хата тера!

Ми нећемо са Србима ратит,
Но ћемо се Јерменији вратит!“

И одоше Јермени с Косова
Уз Србију уз писак косова.

Тад Јермени на првом починку
Близу Гоча саградише лику

Светог Спаса манастир Косову,
Јерменчић га данас Срби зову.

Јермене је тад љубав пратила
И здраво се та војска вратила

У далеку свету Јерменију,
Јермени су прошли уз Србију

На хатима брзим са Косова
Пратила их зјена Исусова.

Бошко Ломовић

ЗАР МЕ СЕ НЕ СЕЋАШ, ЈЕРМЕНИЈО

Рођен на Араксу пре седам хиљада
Година. Био врач опасан змијом,
Ратник са копљем, пастир белог стада –
Зар ме се не сећаш, земљо Јерменијо?

Протекло је много и нема сведока
Мојој вечитој чежњи за Истоком –
Осим пустог срца и дамара ока
Што те носталгично траже крвотоком.

Још ћу само кратко Балканом да ходим
Пре него се стопим с Вечном Хармонијом,
Да се опет једном, по трећи пут родим
У цвасти кајсије твоје, Јерменијо.

Љубомир Ћорилић

У РАЗДАНУ

Још ме држи путна несаница.
Смишљам песму од пене саздану.
Неко рече: Стигли смо, станица!
Преседате у граду Раздану!

Поглеђујем према Цахкадзору:
сипи киша, снежни ветар дува.
По жмиркавом светлу у прозору
препознајем да стиже ноћ глува.

У Раздану док се тмуша бечи
не размишљам зашто дан престаде,
већ размишљам о значењу речи –
и ко граду раздан-име даде.

Мора да је граду пожелео
ноћна тмуша да се не понавља –
па је зато јасно рећи хтео
после ноћи да се светлост јавља,

светлост која поји све Јермене
светом росом божјега раздана,

као сјајем што напаја мене
ова песма од пене саздана.

У мом српском „раздан“ – живот значи:
разданити – разгонити тмушу.
И облаке – ако се облачи –
разгонити да не мраче душу,

да заблиста све у пуном сјају
к’о да ноћи никад није било,
да Србима очи засијају
од радости што се разданило.

Ненад Грујичић

СЕСТРЕ

Земље Срба и Јермена,
Загрљене мученице
Увек део туђег плена
А на крсту прекретнице.

Таман мину освајачи
И сунчани дани дођу,
Онда опет, мајко, плачи
Док векови црни прођу.

Јерменијо, рука брата,
У ранама Арарата,
Пакао и рај на прагу

Судбински те именују,
Ти Србији дајеш снагу
Док је други каменују.

РЕЧНИК МАЛО ПОЗНАТИХ ЈЕРМЕНСКИХ ПОЈМОВА

АРАКС – Река на Јерменској висоравни. Она раздваја Западну и Источну Јерменију.

АРАРАТ – Планински венац на југу Араратске долине. Највиши врх 5165 м.

БАГРАТЈАН ГАВРИЛО – Један од главних јунака романа Франца Верфела „Четрдесет дана Муса Дага“.

ЈЕРЕВАН – Престоница Јерменије.

ЈЕРМЕНЧИЋ – Манастир код Сокобање. По народном предању подигли су га 1392. јерменски војници – учесници Косовске битке.

МУСА ДАГ – Планина у Киликијској Јерменији (сада у Турској).

РАЗДАН – Град у Јерменији.

ЦАХКАДЗОР – Насеље где се налази Дом-одмаралиште јерменских писаца.

БЕЛЕШКА О ПРИРЕЂИВАЧУ:

Бабкен Симоњан – јерменски песник, преводилац, есејиста, србиста, културни делатник. Аутор је једанаест књига песама, есеја, путописа и преко 900 публикација. Од 1975. године бави се јерменско-српским књижевним и културним везама. Књижевни радови, преведени на руски, српски, бугарски, украјински, словачки, естонски, италијански, мађарски, енглески, француски, румунски, објављени су му у многим књижевним листовима, часописима и зборницима поезије. Добит-

ник је бројних награда и одликовања. Године 2015. одлуком председника Републике Србије на Срећење одликован је високом државном наградом – Златном медаљом. Члан је Савеза писаца Јерменије и Удружења књижевника Србије. За вишегодишњу списатељску, преводилачку и културолошку делатност одлуком Владе Републике Србије новембра 2006. године именован је за Почасног конзула Републике Србије у Јерменији.

Љубиша Радовановић

ПОЕТИЧНИ ФИЛМ САШЕ ПЕТРОВИЋА

Педесет година од настанка филма *Скупљачи перја*
Саше Петровића

У филму *Скупљачи перја* (1967. година) Саша Петровић је творац аутентичне поезије, стваралац филмског дела које нам отвара врата једног егзотичног света, који је себе изоловао и у тој изолацији изградио аутентичност и непоновљивост. Петровић је продро у најдубље цивилизацијске и културолошке особености народа који је непоновљив у искушењу, особености и превазилажењу ограничења. Филм *Скупљачи перја* преплиће радост и патњу, ослобађа људску душу стега, гради смисао људске егзистенције на особеностима националне изразитости.

Саша Петровић је остварио у овом филму безброј незаборавних фрагмената, али су сви они у служби наративне приче похрањене у стварности, испрскане кишом, снегом, блатом, али и светлошћу која повремено надире, белим оделом главног јунака који се непрекидно одупире окружењу. Колорит *Скупљача перја* дочарава животну радост, паганску племенитост, али повремено незнађе и очај. Причајући причу о Белом Бори и његовом народу, Саша Петровић је остварио ванвременску баладу о човековој тежњи за присношћу и ведрином, љубављу, тражењу поузданог тла између амбиса и зрачних висина. Животна филозофија приче о Циганима саздана је на непомирљивој борби позитивног и негативног у човеку, на гордом хуманизму који у поразу, стрепњи, мрачном додиру тражи катарзу у песми, дерту, карасевдаху... *Скупљачи перја* поседују спољну драматику и пресек кроз унутрашњи свет јунака који се грче у животним поразима и лелујавим надама које их одржавају на површини.

Петровић филмским језиком остварује специфичан људски материјал, слој малих и *безначајних* људи са јаким страстима. Његове ликове одређује најнижа друштвена лествица, упорно покушавање да превазиђу дату ситуацију, покрену крвоток унутрашњег живота. Велики филмски редитељ наоружава своје јунаке великим дозама илузије, али се на крају све враћа у фатумску неизбежност злог удеса. Препуштени себи, без стварне

и објективне оријентације, апсурди одређују судбину јунака *Скупљача перја*.

Скупљачи перја су истинска етнодрама о чудесној страсти и несрећној љубави Белог Боре, главног јунака, чији је хиперемоционализам појачан и сликом великог броја ликова из филма који воле, пате, мрзе, лутају, ходају ивицом ножа и чија слика емотивно повишене егзистенције је у фокусу наратива Саше Петровића. Уклета љубав Боре перјара и девојке Тисе је заправо балада о љубави, страсти, љубомори и на крају неизбежном злочину. Бора је скитница, коцкар, боем, сањар који се заљубљује у Тису, Миртину поћерку, са којим је Бора у ортачким односима. Истовремено, и Мирта негује страст према Тиси и овај љубавни троугао клизи ка унапред исписаној романтично-уклетој циганској судбини.

У центру Петровићеве пажње је Бора перјар опхрван празнином, јунак који тачку упоришта проналази у љубави и њеној извесности која му отвара перспективу. Око ове упоришне тачке он гради смисао и осмишљава трајање. Љубав се у *Скупљачима перја* испољава као потпуно људско одређење и смисао, жена је за главног јунака чулна импресија, страст, сазнајни феномен. Петровић филмским језиком поетизује своје слике: јесења поља Војводине, често депресивна и пуста, смрзнуте реке, оголене гране дрвећа, али и бело перје које лети и добија симболично значење. У том пејзажу појављује се и метафизичка тајна лепоте која се улива у просторе подраженога духа и тела главног јунака. Тако женска лепота надилази саму себе и бива за Бору перјара безгранично и смислено у свету блата и бесмисла. Сензибилни јунак налази упоришну тачку, унутрашњу инспирацију, спреман је еуфоричним изливима мењати свој свет. Јавља се слика битности, варљиво живљење уроњено у нову прозачну лирску пређу суморне равнице (посебно видљиво чином венчања Боре и Тисе у српској православној цркви).

У филму *Скупљачи перја* приметна је музичка димензија која је заправо облик унутрашњих веза непотчињених стриктно *смисаоној садржини*, али која није ни у раскораку са том садржином. Померена значења се модификују и крећу у правцу зачудне и парадоксалне имагинације. Фантастична имагинација се остварује кроз поједине слике и песме које се изграђују и фиксирају наспрам нефантастичног света. То значи да су решења фантастике света дата наглавце, у изврнутом светлу, или у пуком паралелном пољу другачијих могућности: *Лутао сам друмовима без краја, срео сам чак и срећне Цигане*. Комбинато-

рички аспект, барем са становишта обликовних поступака, пре-судан је у поетици Саше Петровића, јер омогућава да се *прекорачи* и да се обезбеди да омеђено пређе и уђе у свет фантастичног. Редитељ филмским језиком саопштава не коначно стање у коме је нешто докучено, размршено, крајње речено, већ нешто потпуно узбуђено, сентиментално, чулно, што се слутити. Смисао није једнозначан, већ нешто имагинативно за шта је неопходан мисаони напор да би било дограђено. Изворна прича дограђена је лирском сублимацијом, тежи простору иреалном и фиктивном.

У *Скупљачима перја* приметни су устаљени хуморни обрти (сцена коцкања у аутобусу који је претворен у старо гвожђе на аутоотпаду). Ово су заправо типичне наративне метафоре које јачају филмски израз и сугеришу идеје о безбројним равнима људског света. Бели Бора, главни јунак саге о Циганима-перјарима, често наглашава улогу хуморног која постаје повремено пандан патосу алегорије. Бели Бора има црте дате по моделу блудног сина где се све изокреће и усмерава у правцу колоквијалног. Филмског наратора превасходно занима развој позиције актера, док евентуалне мотивације припадају узгредном плану. То доприноси развоју филмске радње која се претвара у неку врсту судбоносне игре.

Петровићев лиризам у филму *Скупљачи перја* треба превасходно видети у тежњи редитеља да на рачун каузалног и темпоралног тока казивања предност, врло често, даје наглашеној сликовитости која ствара чудесни симболични ефекат. Лиризам је видљив и у приказивању људске свести главног јунака, Белог Боре (посебно видљиво у моментима када је главни јунак опијен карасевдахом, када разбија чаше носећи себи бол и када ножем пара јастуке и баца перје са камиона по путу). Лирски тон и лирске концепције видљиве су у остварењу лика главног јунака наглашеном поетизацијом, истицањем интуитивне, ирационалне природе, указивањем на просторе жудње за неком лепшом сфером живота (*Перје лети као да душу има.*) у којој ће се разрешити тескоба људске егзистенције. Кроз песму, Бора перјар и његови пријатељи жуде и одлазе у нешто онострано што је најпотпуније лирско одређење овог грандиозног филмског остварења. Петровић свесно врши поетизацију једног сивог, хладног, блатног, безнадежног постора, уводећи у њега јунаке који сањају снове негде на небу са ногама дубоко у бла-ту.

Реалну стварност Саша Петровић улепшава емоцијом, душевним импулсима, контемплацијом. Видљива суровост пејзажа ублажена је продором у интимни свет јунака који сањаре и

творе лепше слике бранећи се од надируће празнине и блата. Балканску људску муку мали човек амортизује сликама мистике: Бора и Тиса гледају слике светаца на зидовима цркве, он је задивљен перјем које лети из камиона у покрету. Петровић стилизује своје филмске исказе тако да увек постоји могућност њиховог преображаја, односно надградње личне импресије неким сновиђењем, визијом, причом која проширује рефлексију, поетизација која ублажава опори и сурови свет.

У филму *Скупљачи перја* познате слике и мисли често су постављене у ново и другачије окружење (посебно видљиво доласком Тисе у престоницу Београд). Нови спојеви родили су дубоки метафизички колоритни калеидоскоп ауторових симболично-мисаоних рефлексија. Сlike запуштених дворишта, познатих улица, депонија ђубрета на ободу велеграда обликовали су нове фигурације, пренесена значења, лавиринте безизгледа и патње који замрачују *светла великога града*.

У овом филму свет фрагмената проговара многогласним хором. Тај хор не претендује да по сваку цену буде смисаон у сваком тренутку и у сваком детаљу. Уместо система свет чудесних слика обликује своју засебност која је уобличена на сопственим симболима. Море фрагмената оваплоћује се у безброј симбола у којима је приметна сугестивност какву по правилу симболи садрже. Саша Петровић остварује минуциозност слика-детаља. Смисао детаља је у прецизности и наглашености, јасноћи која никада неће бити исцрпена, већ траје (човек који уз музику лумпује у сеоској механи ударајући главом о сто). Свет фрагмената продубљује се попут вртлога где опиљци и мали делови пливају по ободима тог увирућег вртлога чинећи га уверљивим. То су заправо слике ликова, судбина, збивања која оличавају фрагментарни свет. Неизмерљиво обиље слика и ликова проговара функцијом центрипеталне силе која у себе увлачи све обиље на којем почива овај чудесни свет пун ирационалности. Сваки фрагменат је посебан смисао, вредност за себе, део сложене садржине и подстицај њеном настанку.

Саша Петровић на почетку филма даје фреске из православне цркве: фигуре мученика и страдалника за хришћанство. Потом следи прича о циганској страсти и заједничко Тисино и Борино утапање, чином женидбе, у свет насликан на зидовима хришћанског храма. Њих двоје прихватају формално чудесне призоре икона и њиховог значења, али само за тренутак, јер се убрзо враћају паганско-дионизијском свету. Сценариста и редитељ Саша Петровић у филму *Скупљачи перја* твори симболичке вредности и низове. Свет његових чудесних фрагмената је сам по себи асоцијативан, његови симболи дају сугестивну слику.

Петровићев филмски свет који је разапет између идеала који гледају са зидова храма и ружне стварности даје хаотичну представу која се заплиће у једној пораженој лирској сфери.

Поетски ефекти казивања почивају на метафоризацији слика. Метафоризација је лако распознајућа јер су метафоре сажете у особеност ауторовог сликовног света и значења. Он на себи својствен начин утемељује колорит изражавања и побуђује занимање гледалаца за провокативне и чудесне склопове. Бора перјар, у белом оделу, окружен блатом, суморном равницом, ледом, дотиче нас као нешто залутало, неприпадајуће окружењу. Када сагледамо целину наративних планова, повежемо слике што поетизују казивање (човек који је упрегао магарца уз клепана дрвена кола и спасава Тису) опажамо прецизне везе што изнутра одређују Петровићеву наративну, сликовну структуру. Ефекти експресије и стилизације утиснути су чврсто у композицију целине иако зраче аутономношћу и потпуношћу.

Што се тиче лиризма, у филму *Скупљачи перја* као закључно питање може се поставити куда је отишао Бели Бора?

У недођију, у слободу, у лавиринт својих мрачних порива, у затвор који је, не само по Витомилу Зупану, реторта живота, у суноврат. Мени се некад чинио најближи Лефкадију Лукију, из Жидове прозе: толико безразложности, толико смелости као јединог типика. Некад је проговорио језиком Бела, некад понашањем Црњанског, некад сновиђењима Булгакова, некад усред Одесе Бабеља. Такорећи, у разломцима затрављен и необазриво склоњен у нашим мртвајама, катаклизмама и локалним ратовима, Бели Бора је налик на парадигму. Прошлост јесте живот, а пролазност није обест, већ привилегија, као сам живот. А властиту Јатаган малу Саша је проналазио с обе стране баре, у београдском предграђу једнако као и у Бронксу. Невидљив, а присутан. Као толики светионици у магли. Форензичари никад неће бити на његовом трагу.⁵

Редитељ и сценариста Саша Петровић је отворио широку тему о Циганима и њиховом неспутаном и слојевитом животу и свету који ће у кинематографији успелим делима наставити Столе Попов и Емир Кустурица.

---

⁵ Драшко Ређеп: *Антологија залета*, Часопис *Време*, број 1370, Београд 2017.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in a light gray color, serves as a background for the title. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the iris and pupil, with a thick, curved line representing the eyelid and eyebrow area.

Сагледавања

Милан Богдановић

МОТИВ ЛЉУБАВИ У ПОЕЗИЈИ МАРИНЕ ЦВЕТАЈЕВЕ

Марина Цветајева припада плејади трагичних руских песника, оних који су свој живот завршили по својој одлуци или по наређењима силних и моћних демона, као што је случај с Јесењином, Мајаковским и другим. Суицидност није последица божје већ демонске промисли. Ни психолози ни психоаналитичари нису до данас пружили јасне одговоре у смислу покушаја да разјасне мистерију самоубиства, посебно ако имамо на уму да се суицидност тешко може да објасни егзактним чињеницама и да се сврста у болест. Међутим, када је однос моћних према онима који имају своју личност у чијој је основи људска, хумана подлога и који јасно указује на извитопереност које руше људско достојанство и интегритет, који нарушавају душевни и духовни мир, онда је више него јасно да се таквим људима не опрашта. Око праведних се постепено стеже обруч демонске тишине, лагано бивају одстрањени са јавне сцене живота и потискивани од стране разних Карађоза који владају проклетим авлијама, а све то делује погубно на психу обичних људи, посебно на психу уметника код којих су емотивни набоји јачи и који, кад схвате да излаза нема, једноставно, ућуте и чекају трен када ће се свилена омча, тј. свилени гајтан око врата потпуно осушити и истиснути из душника и оно мало преосталог ваздуха који је колао у њиховим грудима.

Марина Цветајева је, без сумње, једна од највећих руских песникиња друге половине 20. века и њено књижевно дело је по уметничкој снази равно ономе што су створили Хлебњиков и Мајаковски. Рођена је 1892. године у Москви. Њен деда по оцу био је свештеник, а отац професор Московског универзитета. Мајка јој је потицала из породице русификованих Немаца и била је одличан музичар. А она, Марина Цветајева, песник за чије су песничко дело многи критичари истицали да се може под-

вести под „опште принципе футуризма”, али не у потпуности, јер ова песникиња је била самосвојна и никада се није дословце држала програма и манифеста. Она је показала да се песник рађа и да не постоји једном заувек дат образац за добро уметничко дело. Имала је еволутивни пут. Најпре је стварала под утицајем великог Пушкина, што се примећује у њеним раним песмама, потом се окренула оди у којој је било много „државинских” елемената, посебно оних који су архаични и у многоме везани за традицију и за свакодневни говор Московљана, а онда је традицију схватила као полазиште које има много рукаваца и који се рачва у више праваца.

Марина Цветајева није негирала оно што је највредније у руској традицији, али она је веровала да та традиција није савршенство које треба да траје као препрека, што је и био разлог да ту традицију обогаћује својим новим односом према поезији, дакле новим елементима који ће истаћи посебност ове песникиње и њене поезије. Песникиња је модернизовала традицију, а учинила је то свежим и новим опкорачењима, искидањем стиховима чији се смисао прелива из једног у други, што је, за време у које је стварала, било авангардно у естетичком смислу. Није јој сметало што су о њој писали да је песник-пушкиновац, јер њена поезија је имала и оне вредности које су личне а које су својеврсни раскид са традицијом. Једном речи, Цветајева је у својој поезији учинила корак даље. Она је нетенденциозно начинила драматичан раскид између традиције и авангарде.

Прву књигу песама Цветајева је објавила 1910. године, а њен наслов је *Вечерњи албум*. Потом су уследиле књиге: *Чаробни фењер* (1912), *Из двеју књига* (1913), *Врсте* (1916), *Стихови Блоку* (1916), *Психа. Романтика* (1923), *Занат* (1923), *После Русије. 1922–1925* (1928).

По завршетку Октобарске револуције, Марина Цветајева је 1922. године кренула са мужем, који је иначе био белогардејац, официр, у емиграцију. Најпре су живели у Берлину, а потом у Чехословачкој и Француској. У СССР се вратила током лета 1939. године с вером да су се прилике у друштву нормализовале и да су престали прогони слободоумних људи, оних који нису мислили исто као представници социјалистичке револуције. Преварили су се у очекивањима. Руске власти су убрзо ухапсиле њену кћер и одвеле је у логор, мужа, који је у међувремену био шпански борац, стрељали су, син Георгије погинуо је на фронту, власти су јој забраниле да живи у Чистопољу у коме су живеље породице евакуисаних писаца, под присилом је морала

да ради као судопера у мензи за писце, а све то било је превише за крхку жену којој је судбина наменила само трагедије, те је, не могавши да поднесе тортуру, дигла руку на себе, изабрала је једно дрво у једном парку у Јелабуги и обесила се. Тим чином се придружила великој породици светских писаца који су свесно отишли у смрт као једини начин да сачувају свој људски интегритет и достојанство.

Тема љубави је универзална тема не само у књижевности већ у уметности уопште. Осећање љубави не подлеже дефиницијама. Колико људи, толико дефиниција љубави. Колико песника који певају о љубави, толико различитих приступа мотиву љубави. Лепота је управо у различитости. Основна карактеристика овог мотива у љубавној поезији Марине Цветајеве је везана за њен доживљај љубави не само као најплеменитијег осећања, већ као специфичан облик стваралаштва. Претходно значи, судимо по имплицитним елементима у њеној љубавној поезији, да је у основи стваралаштва љубав. Уједно, љубав је не само осећање, већ необјашњива енергија која покреће људски дух и ум да чини оно што потврђује да је љубав и у основи стварања света и да је, ако пођемо од *Библије*, Бог створио човека по сопственом лику и из љубави према једином мисаоном бићу коме је одређено да живи у слози и у љубави са ближњима и да љубављу оплеменењује свет. Произилази да је уметничко стваралаштво, самим тим и песма, плод узвишене љубави.

Друга одредница мотива љубави у поезији Марине Цветајеве је лирско и филозофско, али и извесна доза мистификовања љубави. Цветајева је у свеукупном стваралаштву исказивала свој доживљај света и љубави преко монолога, али то не значи да је у њеној поезији најбитније оно што је чисто аутобиографско. Мушкарац коме се обраћа песникиња није конкретан објекат љубави и по тој ознаци њој је блиска Десанка Максимовић. У својој песми *Предосећање* Десанка Максимовић пева: „Познала сам те кад снег се топи,/ топи, и дува ветар млак...“, дакле уопштено, не именујући вољеног, а све у складу са оним што је био мото њеног односа према љубави: „Увек сам се бојала крајњег доживљаја у љубави. Мислим да је љубав најлепша док је још жеља“.⁶

За Марину Цветајеву љубав је повезана с растанком, а растанак је оно што задаје бол чак и кад је неминовност изазвана досадом и неспремношћу оних који се воле да чувају и да

⁶ Десанка Максимовић: *Љубав је најлепша док је још жеља... сан*. Свијет, 17. 7. 1968. бр. 15.

бране своју љубав, да је из дана у дан распламсавају. Ипак, песникиња је спремна да се преда вољеном у оном трену када он изговара само једну реч, а та реч је „Госпо“, реч која потврђује да мушкарац не види у жени само посуду препуну телесне жудње и плотског које је анималистичко, већ је она за њега биће које заслужује да је вазда на пиједесталу мушких мисли и на трону племенитости која може да га озрачи и приближи космо-су. Песникиња се не устручава да експлицитно каже шта је све у њој пробудио онај који ју је ословио са „Госпо“: љубавни жар у грудима које су букнуле у пожар, након чега се све што је у њој предало вољеном: и страст, и младост и гордост сиња, а све без буне, већ питомо. Због тога је тај мушкарац витез и њен чувар, њен заштитник, сваконоћна ухода и јутарњи звонар, како пева у песми без наслова коју наводимо као целину, с напоменом да ју је превео Данило Киш:

*Витеже анђелу подобни –
Дужности! – Небесни стражару!
Бели спомениче надгробни
На мојим грудима у пожару.*

*За мојим леђима крилатим
Израсли кључару,
Сваконоћна уходи, златни
Свејутарњи звонару...*

*Страст, младост и гордост сиња –
Све се предало без буне, просто,
Зато што си ти робињи
Први рекао: Госпо!*

У песми *Ученик*, из које ћемо навести само шесту песму, песникиња не идеализује своје снове, јер за њу онај коме се обраћа није сан и није фикција, већ живо биће, онај коме се обраћа сугеришући му да је сваки сусрет трен и да је све из објективног света небитно када је реч о доживљају. Очни капци су синоним за крила и склапају се пред мушкарцем:

*Ученик
(одломак)*

6.

*Сва велелепност
Труба – тек само лепет*

*Трава – пред тобом.
Сва велелепност
Бура – тек само цвркут
Птица – пред тобом.*

*Сва велелепност
Крила – тек само трепет
Капака – пред тобом.*

(1921)

Сваки растанак је за песникињу потврда да је љубав прошла и да је остао само сан, бледа успомена на тренутке који су били озарени флуидима младалачке крвне циркулације емоција. У суштини, растанак показује како се за љубав не може да тврди да је осећање које је иманентно животу, а ако то и јесте, ипак постоји нешто што је виша сила, а управо то нешто што се најчешће не може да објасни рационално, поруши хармонију и насели бол у груди остављене или остављеног. Они који су били две веродостојности, по растанку су одвојени као обрве што су одвојене и бачене као оружје након боја, а све је то последица растанка неизбежног:

*Као врсте – одвојено – разлећу се
обрве.
Љубави различите веродостојности
Две.*

*Црне узде – колотечине – моје –
Далекопутујуће обрве твоје.*

*Као живе руке подижу се нежно.
Две веродостојности растанка
Неизбежног,
Крв без суза проливена што је!
Низ ветар живот! – Обрве твоје!*

*Летописа лабуђе стреле,
Две веродостојности белог дела,
Као дуга – у битке Божје
Бачене – обрве твоје.*

Јасно је из наведених стихова да две веродостојности нису увек сличне, јер сличност је синоним за хармонију, али две веродостојности, у цитираној песми различите, могу покаткад бити управо оно што веже два бића која се воле, али под усло-

вом да се у том вољењу избегну све провалије и сви неспоразуми. Корак до љубавне среће жене с мушкарцем је понекад дуг и неизванстан, а понекад је само трен када из жене нечујно проговоре сва чула и када безречјем каже више но што се може да изрекне речима. Љубав је земна ствар, дакле материја, али то је само у песми, јер за песникињу је љубав толико свеприсутна да је доживљава као нешто што је материјално самим тим што је део и душе и тела. Она је свесна да је избачена на жал са свим наглостима и благостима. Ипак, и после краја, она не проклиње и не тужи, већ свој бол исписује, или, прецизније, уписује у његов летопис иако јој на уснама остају и гар и крв (*Замених јада до*): „Замених јада до, / Љубав – земна твар. / Руке: сјај и со. / Усне: крв и гар. // Левогрудни гром / Чело лецнуо. / Тако – снагом свом - / Ко те волео. // Боже с наумима! И са заумима! / Гле: ко шева птица, гле: ко пузавица, / Гле, како сам штедро на жал избачена, / С мојим наглостима и са благостима, / Са другама мојим сузом умрљаним, / Са прикрадањима и са мрмљањима... // Животе песмо! / Још жудан, несит! / А раме десно / Бола се сети! // Раним с птицама! / Мрак – а цвркут, пој... / Моја клицања / У летопис твој“.

„Што не боли то није љубав...“ писао је Иво Андрић, а „што не пролази то није срећа“. Чиста дијалектика живота само поетизована, јер неке истине су уочљивије и снажније када се обоје емоцијама. Љубав није само срећа и није само оптимизам, већ је и бол и патња. У љубави која је основни агенс живота непрестане су метаморфозе: од првих погледа до телесних ватри и гашења жудње до расанка који је неочекивана неминуваност када се осећања истање и прерасту у монотонију. Тај бол због расанка је још већи за песникињу Цветајеву која исповедно каже да је љубав познавала по болу и да је била свесна трена када љубав „пукне“ попут жице на неком инструменту. У њеним гласницама љубав је имала своје скровиште и она ју је познавала у гласницама као највернијег подстанара све до трена када се нагло иселио и отишао у неповрат оставивши белеге у души (*Белези*):

*Ко у скуту да пренех гору –
Болна сам цела!
Ја и љубав познам по болу
Дуж целог тела*

*Болној. Као кад ветрић пухне
Гриву на Хуна.
Ја и љубав познам кад пукне*

*Најчвршћа струна**Гласа – кад рђа гласне жице**Жива со бела.**Ја љубав познам по гласници,**Не! – по ге – жици**Дуж целог тела!*

(1924)

Љубавни мотиви у поезији ове руске песникиње нису оптерећени сувопарним резоновањем. Има у језгру мотива рационалног сазнања о болу и о пустоши и празнини након одласка вољеног и она то саопштава, као што је то чинила и песникиња Весна Парун у песми *Ти која имаш руке невиније* отворено, не стидећи се да своју женствену природу отвори онако као што се отвара шкољка у коју се увлачи зрно песка око кога ће се од слуги створити зрно бисера. Реч је само о поетској компарацији са јасним сазнањем да је туга нешто неизбежно. Онај кога је песникиња волела, био јој је исто што и комад хлеба, или чаша воде, али иза њега ништа није исто, чак ни снег није више бео, а био је сребрно бео и симбол чистоте љубави:

*Оде – не једем:**Пуст – укус хлеба**Чега се машиш –**Све – креда**... Хлеб си ми био,**Снег си ми био.**И снег није бео,**И хлеб ми није мио.*

(1940)

Несаница је често узрок анксиозности, али код Цветајеве нема анксиозности већ само несаница коју испољава у дугим мрачним ноћима тако што је увек спремна да широм отвара врата свога дома и да слуша ветар, да посматра тамну ноћ и да, у трену када је почне да осваја сан помисли да се негде у ноћи дави неки човек. Она, као лирски субјект, експлицитно ваја свој психолошки портрет, а то је онај онтолошки слој у њеној поезији који потврђује не само исповедни карактер песме већ и искреност. Њена спремност да широм отвара врата је израз њене великодушности и хуманости, уједно њеног веровања у жи-

вот и у љубав, у духовне изворе сопственог бића (*Несаница, одломак*):

*Руке да љубим
Марим, и волим
Имена да даривам
И још – да отварам
Врата!
Широм – у тамну ноћ!*

*Спуштене главе
Да слушама како тежки корак
Даљина стиша,
Како ветар њише
Сањиву, бесану
Шуму.*

*Ах, ноћ!
Нека вреда клокоћу,
Тешка ми глава.
Скоро да спавам.
Негде у ноћи
Човек се дави.*

(1916)

Мотиви у љубавној поезији Цветајеве су често чист израз њених емоција, а само покатакд и у понекој песми она је под утицајем мотива из фолклора, посебно бајалица (*Да памтиш не час и не годину, узгајала сам ти у чаши*). Њене модерне бајалице су само на први поглед злокобне, а у суштини оне су ситни обрачуни жене с вољеним и више су лековите, јер она не жели да се бившем деси неко зло, већ да само осети бол какав је онај који раздире њену душу. Тај бол гуши песникињу и отуда њена жеља да то гушење поред младе жене осети и онај који је отишао из њеног живота:

*У чашу сам ти урочну
Смутила власи-пепео,
Нит` јео, нит` певао,
Нит` пио, нит` сневао.*

*Не била ти младост – радост,
Не био ти шећер – сладост,
Гушиле те ноћне сене
Покрај младе жене*

*Ко што власи моје сада
Сташе сивим пепелом,
Тако лета твоја млада
Стала зимом леденом.*

*Ослепоо и валах,
Усахнуо као мах,
Исхлацио ко уздах.*

(1918)

Живела је Цветајева у земљи увреда и није могла да се избори са самом собом, али је осетила потребу да се обрати некоме ко је далеко и ко и не сања како јој је. Он не чује како цвили и не чује да њено срце виче његово име. Песникиња је у стихове уплела социјални, љубавни и интимни мотив, оно што може да је доведе до катарзе, макар и привидне:

*Питаш, у земљи увреда
Како време протиче?
Две руке тестру воде,
Док срце име виче.*

*Ех! – Прођи ноћу кроз наш дом –
Чућеш! – Толико цвилим,
Као да по нечем другом,
Не по дрвету – пилим.*

*Лудуј, лудуј пилом
Руке, хитре заиста.
И чисти, чисти метлом
Бура – Дева Пречиста.*

(1919)

Има нечег моћног у доживљају љубави Марине Цветајеве. Њено *волим* је не само израз лирског ЈА-субјекта, већ исказ којим потврђује сав емотивни активизам психе, чула и тела. Она истовремено живи између двеју одредница: љубави (јер воли) и бола који не пролази и отуда њена молба упућена неконкретном мушкарцу али постојећем, да нађе благе и лековите речи макар да су и успављујуће. Такве речи треба измислити ако не постоје. Можда ће такве речи пронаћи неко врло касно, али ни тада за њу, за песникињу, неће бити касно јер ће од њих моћи да се разведри њено чело и на лесу, на мртвачкој постељи на којој лежи скрштених руку:

*Волим – ал` бол се још не лечи.
Наћи успављујуће речи.*

*Даждовите – што растачу све
Измислили их, у њино лишиће.*

*Да дажд замрмори: није то цеп о сноп:
Дажд о кров бије: да ми се на чело
Слије,*

*На лес, на чело – расване,
Језа – стане, да неко танано*

*Снева...
Кроз пукотине, кажу,
Вода продире. У реду*

*Лежсе, не жали се, жуд
За незнаним. (Мене сажижу.)
Успављуј ме – али буди друг
Не словима, већ кајутом руку:
Угодбама...*

(1923)

Сукоб Ероса и Танатоса је својеврсни универзални космички принцип живота. Ерос је израз живота и његове пуноће, она креативна енергија која човека приближава Богу и уздиже га до звезда, али ту је и трајни пратилац Танатос који поремети склад у трену када то не очекују људи окренути животу. Цветајева се обраћа вољеном речима: „Освојићу те“, јер она то управо жели без обзира што је свесна да је у ономе кога жели да освоји много противуречних сила које га раздиру и које га неће напустити ни када му руке буду прекрстили на самртничком одру. Њена песма *Освојит ћу те*, а доносимо је у преводу Ј. Пупачића, је једна од најлепших песама у којој је ерос пун сензуалности али и нечег скромног а господственог из чега зрачи одлучност и истовремено помиреност: „Освојит ћу те од свих земаља, од свих небеса,/ Зато што је шума – моја колијевка, и гробница – шума,/ Зато што на земљи стојим – једном ногом само,/ Зато што ћу о теби спјевати пјесму – као нитко.// Освојит ћу те од свих времена, од свих ноћи,/ Од свих златних стјегова, од мачева свих,/ Бацит ћу кључе и псе ћу отјерати с прага,/ Зато што у земаљској ноћи ја сам вјернија од пса.// Освојит ћу те од свију – од оне, једине,/ Ничији вјерник нећеш бити, ја ничија жена,/ И

на посљедњем суду узет ћу тебе – ушути! / Од онога, с којим је Јаков стајао у ноћи.// Но, док ти не укрсте на прсима прсте / О, проклетство – у себи остајеш – ти; / Два крила твоја усмјерена према етеру, / Зато што је мир – твоја колијевка, и гробница – мир!"

Српска песникиња Гордана Тодоровић певала је у својој љубавној песми *Љубавни позив непостојећем* о располућености која дели заљубљене. У завршним стиховима песме ова, такође трагична песникиња, је у недоумици и не зна да ли да дозива вољеног јер он можда и не постоји, а потребан јој је као друга половина јабуке коју су насилно расекли и бацили у незнано. Марина Цветајева десну и леву руку, мада су на разним странама тела, доживљава као целину, јер те две руке су ОНА и ОН, два склопљена крила која ће изненада раставити вихор. Јасно је да и у овој песми, као и у другим песмама ове песникиње нема чулног опевања Ероса. Цветајева пева о Еросу сензуално, а тек у дубоким слојевима њених песама може тек да се наслути њено сенчење нечега што је путено. Овакво опредељење песникиње да о љубави пева господствено, ни у једном стиху банализовано, је онај квалитет који значи новину у руској љубавној поезији и који ову песникињу спаја са српском песникињом Десанком Максимовић и бугарском песникињом Јелисаветом Багрјановом. За илустрацију наводимо песму *Као десна и лијева рука* (такође у препеву Ј. Пупачића):

*Као десна и лијева рука –
Твоја је душа мојој души блиска.*

*Ми смо склопљени, блажено и њежно,
Као десно и лијево крило.*

*Ал вихор се диже – понор се отвара
Од деснога до лијевога крила.*

Ако се реч *психа* може да замени синонимом *душа*, онда је то један од начина да схватимо песникињино поимање љубави. Бити нечија психа (=душа) значи бити једно биће а два тела, бити целина која је мали универзум, земаљски микрокосмос. Та психа је душа, а речју *голубица* песникиња истиче све што је меко, чисто као гугутање голубића у гнезду и због тога њена молба вољеном да све оно што је остало од ње, све прње сачува и спаси у некој ризници јер и оне ће бити довољне да га сећају ње, а она је била његова страст и седмо небо, једном речи – СВЕ (*Психа*):

1.

Нисам самозванка – долазим дома.
И нисам служавка – не идем
За хлебом.
Ја сам твоја страст, твој
Недељни одмор,
Твој седми дан, твоје седмо небо.

Тамо на земљи даваху ми гроше,
Њихове жрвње око врата свих:
Вољени! Зар ме не позна јоште?
Ја сам голубица твоја – Психа!

2.

Ево ти, премили мој, ево рита!
То је некад нежна плот била.
Све сам износила, прђа сам сита,
Осташе једино ова два крила.

Одени ми велебне своје хаље,
Помилуј и спаси.
А јадне иструлеле траље –
У ризницу саспи.

(1918)

Љубавна поезија Марине Цветајеве је чиста, господствена поезија једне словенске Госпе, етерична, исповедна и отворена, ни у ком случају аутобиографска. У овој поезији доминира лирско ЈА песникиње. Невезани стих, опкорачења, наговештаји нечега што ће доћи, исповедање онога што је било, испреплетаност мисаоног и љубавног, ослањање на традицију, али сувопарно копирање модела традиционалне песме, избегавање романтичарске идиличности, исказивање жудње и страсти мирним тоном, свечано, покаткад испрекидано и да не набрајамо даље, ето, то су оне вредности љубавне поезије песникиње Марине Цветајеве којима је делимично открила просторе подсвесног тако што је из њих вратила (преточила) у песму своје схватање љубави, али и своје схватање бола. Она је испевала песме за које се може рећи да су химне љубави, растанка и бола, а све то скупа чини љубав – осећање које оплеменењује и уздиже заљубљене до озвезданих небеских простора.

Милан Црвар

ЕРОТСКИ ДОЖИВЉАЈ СЕДМЕ ПЕСМЕ ЦИКЛУСА ДАЛЕКО У НАМА

Најпознатија песма циклуса *Далеко у нама* (збирка песама *Кора*, 1953) Васка Попе (1922–1991) носи наслов *Очију твојих да није*, у циклусу означена бројем 14 и у којој је доминантан љубавни мотив, као и, између осталог, у читавом циклусу. Тридесет песама овог циклуса читају се као јединствена и целовита поема. Поменута четрнаеста песма временом је постала антологијска и саставни део наставног програма и читанки за основно образовање. Део разлога за то је у самој лепоти песме, али и у чињеници да је најразумљивија и најприступачнија ученицима за интерпретацију и анализу. Водећи се парцијалним приступом циклусу песама *Далеко у нама*, са почетка врло стидљиво, затим све гласније, наметнула се седма песма циклуса:

*Над мирним водама
зубате очи лете.*

*око нас модре усне
на гранама лепршавим.*

*Крици ударају о плавет
и падају на јастуке.*

*Куће нам се крију
иза уских леђа.*

*Шаке се хватају
за нејаке облаке.*

*Вене нам ваљају мутне
постеље и столове.*

*Изломљених костију
подне на руке нам пало
и смркнуло се.*

*Отворена рака на лицу земље
на твоје, на моме лицу.*

Песма *Над мирним водама* састављена од осам строфа, писане у дистиху осим претпоследње која има три стиха, али је

разумљиво да се синтагма *изломљених костију* може сматрати једним стихом заједно са наставком *подне на руке нам пало*. Прве критике везане за поезију Васка Попе, тј. за збирку *Кора* истакле су, готово у јединственој оцени, да збирка песама сличног концепта није написана ранијих година. Први утисци Зорана Мишића и Борислава Михајловића Михиза говоре о језичким иновацијама, оригиналним метафорама, истичу музикалност и афористичност стихова. Неколико година након Момчила Настасијевића појавио се још један песник чије се песничко опредељење заснива на богатству језика. И док је Настасијевић газио стазом народног језика, архаичног и митског, Васко Попа је певао савременим језиком, ломећи га и сабијајући у невиђене лексичке склопове, идиоме и синтаксу. Језичке вратоломије и модерне метафоре су допринеле популарности збирке *Кора* у тој, испоставиће се значајној 1953. години за савремену српску књижевност.

У овом огледу би ваљало за почетак утврдити фонетски, језички потенцијал као и потенцијалну претпоставку да је у седмој песми циклуса, на врло дискретан начин, исказан мотив сексуалног доживљаја интегрисаног у већи и доминантнији љубавни мотив. Поезија је музика која уместо тонова и акорда производи речи. Нема даље и нема више или мање од тога. Свако изговорено слово и звук и речи кроз реченице постају мелодија. На овом путу је био поменути Настасијевић, а биће и Бранко Миљковић неколико година доцније. Песма *Над мирним водама* написана је са 268 слова, 148 сугласника и 120 самогласника. У песми постоји врло логична равнотежа између употребљених сугласника и вокала. У прилог карактеристичности ове песме иде хармонична употреба вокала после сугласника у јаком положају. Први стих дистиха је већи, други је тај где опада тоналитет, тако да се и у оквиру песме уочавају целине не само као структуралне јединице које зовемо стиховима већ и заокружени мелодијски елементи.

Дистих „Над мирним водама/ зубате очи лете“, заиста налик форми афоризма, чини се довољан и самосталан. Не треба му никакав наставак, нити било каква додатна експликација или наративност, па ако ћемо искрено није потребан ни наслов. Слово *р* из придева *мирним* дословно има улогу вибранта све док се дистих не финализује вокалом. У сваком дистиху постоји сугласник или сугласничка група (највећа је *српкн* у глаголу *српкнуло*) који попут звона најави врло тих расплет у другом стиху дистиха увећаним бројем вокала. Дакле, музикалност поезије Васка Попе, особито песме *На мирним водама*, није само случајна или насумична оцена популарне тезе већ и врло

озбиљан доказ језичког и звуковог потенцијала савременог српског језика.

Песма је испуњена супротностима, што је заправо у вези са пореклом метафоре која је постала заштитни знак песника. Неочекивани обрти у грађењу стиха (*мирне воде које лете, модре усне које лепршају, мутне вене, отворена рака на лицу*) као и присуство активних глаголских облика у функцији динамичног мотива (летети, лепршати, ударити, падати, хватати, ваљати). У тражењу праве речи која би могла описати стање ове песме на памет долази неколико примера: агресија, покрет, комешање, ковитлац, борба и тако даље. Супротности су сталне и нераздвојиве: статичну и непокретну *мирноћу воде* изазива *лет зубатих очију, модре* (уморне, бескрвне) *усне лепршају* (животност), сакривање је иза *уских леђа*, песник се хвата за *нејаке облаке*. Из таквих антагонизама, по први пут виђених у српској поезији, никла је савременост, дуго очекивана и тек наслућена код Настасијевића, а у пуном обиму остварена код Миљковића.

Мотив песме је еротске природе и у овом циклусу представља огољени, анималистички сексуални чин. Љубав је главна тема и мотив циклуса. Не постоји ништа сензуалније и природније од физичког доживљаја двоје љубавника и због чега би било чудно да уколико се пева о страсти, љубомори, слутњама, разлазима и немирима, пева и о еротском односно телесном. Ово би било најпрецизније мотивско решење седме песме циклуса – телесни доживљај љубави. Мотив телесног је видљив у синтагмама *зубате очи* (симбол глади, угриза, нагона), *модре усне* (усне као симбол пољубаца, крици који симболизују сексуални нагон у свом врхунцу, потом *уска леђа, шаке* које хватају, *постеље* и *изломљене кости*. Свака од наведених речи и синтагми асоцијативно делује из прикрајка скривено иза метафора о којима се раније говорило. Последњи дистих је у функцији закључка: *Отворена рака на лицу земље/ на твојем, на моме лицу*.

Отворена рака је ништа друго до празан гроб и у неким културама, чак и код многих психоаналитичара сексуални нагон се често доводи у везу са смрћу, односно изједначавање нагона живота *Ероса* са нагоном смрти *Танатос*.

Много је новина донела поезија Васка Попе у српску књижевност, многе утицаје извршила на касније песнике. Попа се ослањао на језик, на све оно што језик у поезији може да понуди песнику и читаоцу. Оваква парцијална анализа циклуса можда делује сложено, те се лепота поезије излаже пренаглашеној анализи, али нам истовремено пружа могућност да песнички грозд мотива детаљније испитамо, демистификујемо и дешифрирамо.

Промишљања

Петар Ђуза

ПОСТМОДЕРНА И „СРБИЗАЦИЈА“

Континуитет:

Не само исторично постмодерна подстиче и самозабрављено. Брише рефлексивно везивно ткиво – имагинарну митску прошлост (mnemosyne). Уклања „сећајуће“ виђење, емфатичка сведочанства из повести слике као искуствене повести ока слике, као начина историјског сећања. Та моћна гумица има везе с оним сећањем које се приказује – како наводи Готфрид Бем у свом инспиративном есеју „Mnemosyne – О категорији сећајућег гледања“ – *слике су очи које гледају уназад*. Загледањем у слику, читањем слике, „сећајуће гледање“ враћа прошлост у садашњост на два начина: као позитивна уметничка реконструкција, реинтерпретација; као негативна конфронтација (митоманија). Спрам памћења, постмодерна засигурно настоји да *растерети* сећање од осећања властите кривице. Тим пре јер култ кнеза Лазара, култ мученика и свето-мученика и није помишљено да буде као наслеђе и постмодерни култ.

Од појаве првих сликара наше крви у држави Немањића до савремених уметника уметност је емитовала историју и сећање до те одређености да је представљала акумулирани концентрат прошлости. Упијала, извлачила сокове векова. Емитовала их из прошлости у садашњост. Цела српска религија своди се на култ предака“ (Веселин Чајкановић) – Србизирану паралелу Хомеру налазимо у слепом гуслару Филипу Вишњићу, мишићави Фидијини богови са Олимпа у миту и легенди Краљевића Марка. Монуметалне античке епске ликовне паралеле између: Адама Стефановића („Цару Лазару коња убише“, 1875), минијатура „Почетак косовског боја“ (други Остерманов том) из

средине 16. века; модерног сликара Петра Лубарде „Косовски бој“ (1953.); Ферида Кикерца „Косовка девојка“ (1879) – „Косовка девојка“ (1919.) Уроша Предића и мозаик „Косовка девојка“ (1967.) Александра Томашевића. Сви они, епохама, стилovima и уметничким правцима, временом раздвојени имају једну заједничку монументалну хомеровску епску нит. *Типично антички језик персонификације мора, река, пустиње земље, градова, људске душе, Сунца, Месеца, познате у хришћанској уметности средњег века, па и у српском сликарству, нису више једне; најобичније, оне које тумаче мисли, апстрактне и сложене у исти мах, настају почетком 14. века на исти начин као у антици или се преузимају византијске уметности сведочећи о свагда истом поступку уметника од античких до касновизантијских времена (...).*⁷ Велики уметници прошлости имали су заједнички мнемонички циљ – не заборавити Косовско предање. Видећемо да су *идеје прошлости* (термин Лазара Трифуновића) у ликовној уметности србизирале античке митове и легенде, византијске узор („српско-византијски; „српско-барокни стил“). Наша модерна уметничка елита поприма утицаје, почетком прошлог века: бечке, минхенске, паришке (Растко Петровић: „Док не преболимо и не научимо европски говорити, никако нећемо да пронађемо шта је у нама од вредности, а камо ли да се изразимо тако да то буде од вредности и за остали свет“), авангардне утицаје („Зенитизам“).

Сећајућа „србизација“

Почетак самосталног српског сликарства *од уметника наше крви пада у исте године као и почетак самосталности српске књижевности. С првом генерацијом уметника српских сликара под немањићком влашћу почиње и генеза постепеног посрбљавања наше средњовековне уметности*⁸. Прагматични процес државно-политичког осамостаљивања Немањине Србије од Византије био је подржан на важности државно-уметничког програма-у књижевности и сликарству- слике осамостаљеног посрбљеног сликарства и иконографије – могу се лако издвојити највише падају у очи --српски натписи на фрескама и сигнатуре на иконама, у ликовном садржају јављају се српске теме:

⁷Војислав Ј. Ђурић, Гордана Бабић-Ђорђевић, *Српска уметност у средњем веку* II, SKZ, 1997. Београд

⁸Светозар Радојчић, *Стара српска уметност*

Срби-светитељи, портрети владара, чланови династија и црквених поглавара; већ у овој уметности стварају се оригиналне композиције – илустрације тема из тада тек формиране српске књижевности. Из подражавања старије хришћанске књижевности ницала су српска литерарна поређења, а са њима и сликане паралеле. Зависност сликаних паралела била је двојака: тематска – у поштовању доследности у изношењу неког тренутка; и иконографска, где је решење за изглед слике тражено у србизираним списима Теодосија, Цамблака, Доментијана⁹. Због тога се са зидова наших цркава читао читав један државни политички програм куће Немањића дубоко ослоњен на тумачења цркве¹⁰ – овај закључак академика Дејана Медаковића нај"речитији је показатељ да је загледање у прошлост имало прагматичну основу: осамостаљивање „младе“ Србије од Византије; поступно стварање државно-политичког програма; стварање свести о националном идентитету. Стога је тенденција посрбљавања код великих ктитора била толико снажна да су у свему видели такмаца са супарничком Византијом. Граде и подижу се ктиторске цркве, задужбине и сваку дају, најзнаменивијим фреско-сликарима живописати и иконописати, осликати.

Бивало је повременог и приближавања и удаљавања од иторичног центра. Рационални разлози били су политика посрбљавања. Била је компатибилна с оновременим националном тежњом за осамостаљивањем: у разилажењу с византијском догмом, тај процес, како наводи Светозар Радојчић, текао је поступно. Православно сликарство пружа верницима доживљај опипљивог Божјег присуства. Православац се моли пред иконом са ликом Христа као пред самим Христом. Православна икона сажима истовремено боговиђење и богопрепознавање светости. Тек препознавањем у једном лицу уметника и религиозног созерцатеља – богослова стварају се услови за истинско препознавање православне иконографије и уметности, каже Сергиј Булгаков¹¹. Завет над заветима је приступање не-

---

⁹Војислав Ј. Ђурић, *Историјске композиције у српском сликарству срдњег века и њихове књижевне паралеле*, Зборник радова Византолошког института, књ. XI, Београд, 1968.

¹⁰Дејан Медаковић, *Путеви српског барока*, Нолит, Београд, 1971.

¹¹Павле Николајевич Евдокимов, Ћслично Булгакову, сматра да се православна иконографија и сликарство разпредметују, разређују, тако да тежина и непрозирност материје ишчежавају, а златне линије,

приступном мистички созерцањем умног. Жетва над жетвама је приступање неприступном, које разабире Бога несазнатљивог, то доликује онима који славе Творца видљивог и невидљивог (Св. Максим проповедник). Поштовање светих препознаје се: у руском иконопису има 300 типова Богородице, али без лика Русиње (Мића Поповић, *Уметничко дело као последња одбрана једног народа*, приступна беседа САНУ, 1986). Сликање и иконописање по канонским обрасцима вековима траје. Визуелно представљање тако „форматирано“ омогућило је успостављање „контакта“ „с неприказивим“, али и временску транспозицију преношења лика светих. Уједно, била је онемогућена вулгарна идеолошка, револуционарна, деканонизација, десакрализација. Хронологија *посрбљавања* казује да се супротставља спектаклу постмодернистичке амнезије када се свака нормална митологија а priori проглашава митоманијом. Нити оповргнуто нити је престао да се осећа култ прошлости. Подоста је чињеница да је у неким историјским околностима култ предака „небоговиђена“ заправо циљна мета срачуната на политичко-нихилистичко позиционирање које настоји неутралисати и маргинализовати ову тему. *Иконографија Св. Саве почетком 19. века била оличена култом владара-светитеља, а сам култ уздигнут до националне пропаганде*¹². Дакле, где је историјска глорификација ту је и тежња за маргинализацијом. Дуговековни процес *посрбљавања* (али не и искривљавања!) ликовне уметности резултирао је дотад непознатом хагиографском ликовно-уметничком симбиозом у византијској уметности коју је и она сама признала. Ова „симбиоза“ названа је и препозната као српско-византијски стил. Исто тако као што ће српски сликари 18. и 19. века створити још једну симбиозу у додиру с западном уметношћу препознату као српско-барокни стил. С обе стране Саве и Дунава, у првој половини 19. века, традиционални и патријархални патриотизам под окриљем цркве вековима је у непрестаним пострадањима, ратовима, сеобама и деобама, био

као зраци енергије обогобожења, продуховљују тела. У том смислу иконописац као homo terrenus (земаљски човек) чини да се може видети homo celestis (небески човек. Видети прилог Павла Николајевича Евдокимова, *Теорија лепоте*, Гласник Српске православне цркве, бр. 11. 1970. Београд

¹²Видети Миодраг Јовановић, *Српско црквено градитељство и сликарство новијег доба*, Друштво историчара уметности Србије, Београд, Крагујевац, 1987.

штит, снажио православно родољубље и идеје о обнови Душановог царства, све до преваге романтичарског историзма. Преокрета у схватању историзма у односу на националну историју када се црквена уметност налазила пред искушењима.

Са становишта *идеја прошлости*, наизглед звучи противречно мишљење, у ствари реч је о континуитету – да је српско-византијски стил био изузет од „сећајуће прошлости“, јер је кореспондирао с „новим“, а не „старим“ темама и садржајима које су спајале и византијност и оригинални српски визуелни израз (портрети Срба-светитеља, портрети владара, чланова династије, црквених великодостојника, поглавара на *посрбљеном* сликарству појавили као потпуно нове и дотад невиђене теме). Заправо, насупрот томе, *Идеја прошлости* ће се, међутим, у контексту препознатљивог сликарског стила: стил – византијски (стари, наслеђени стил), тема – српска (нова). Српско-барокна симбиоза, међутим, у теми и садржају превасходно заснована на *идеји прошлости* као националном стилу.

Противљење покорном преузимању

После две велике сеобе Срба под Арасенијем III Чарнојевићем (1690) и Арсенијем VI Шакабентом (1739) српски сликари ће, у трагању за новим националним стилем, „преформулисати“ *идеју прошлости у национални мит*. Ова преформулација ће, иако у почетку плодотворна, на крају завршити у атавистичком и таутологији. Након две велике сеобе, први пут праве оно што бисмо ми данас, употребљавајући филмски термин, с правом, назвали „римејком“¹³ (у савременој уметничкој пракси „цитат“) српско-византијске уметности. Презасићеност идејама прошлостим (таутологија). Кулминација таутолошких тема и мотива. Исто, али другачије. Разлог за поновно обраћање *идејама прошлости* биће, прагматичан: национални и државно-политички, подржани ослонцем на православље, цркву. Подстакнути паралелама у српској књижевности ондашњег времена, као што је његов некадашњи претеча пружао *србизираним*

¹³ „Римејк“, дословно значење се односи на филмове који представљају нову верзију већ постојећег, већ виђеног дела. Римејк је ново дело које за предлогак има ранији филм. У модерној уметничкој пракси осамдесетих овај поступак нове верзије већ постојећг називан је „цитат“, што значи да је уметник направио, створио своју нову, модерну „реплику“ раније насталог дела другог аутора

сликарством отпор византијским утицајима, тако је и он, уметник, на простору моћне Хабсбуршке Монархије, пружао „сепфи“ отпор безусловним прозелитским утицајима. Уметник је прихватао. Леополд Милер скреће пажњу П. Јовановићу с почетничких романтичарских инспирација на сликање жанр-сцена из живота балканских народа (...). *Паја Јовановић, везан за тзв. Угарску миленијску изложбу која је 1896. отворена у Будимпешти израдио је за Карловачку патријаршију слику „Сеоба Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем“, дело које је садржајем јасно алудирало на државотворни и привилеговани положај Срба у Аустроугарској Монархији. Сасвим реално, (...) осетили су да је српска уметност изнедрила правог уметника који је способан да реши поверени му задатак (...) да и Срби уђу у круг признатог и траженог историјског сликарства у Аустроугарској Монархији (...) које су преко њега истицале идеале своје националне индивидуалности. То је била права позадина ове поруџбине (...)*¹⁴. Српско сликарство, у додиру са западним изворима, имало је изазов добило је и снажан подстицај. *Стварао је под утицајем и ослањањем на књижевне паралеле Цамблака, Теодосија, Доментијана, Кантакузина. Кипријан Рачанин, духовник будимских предела (1692–1695), преписује књиге у Сент Андреји привучен похвалним списима посвећеним српским светитељима: Симеону Немањи, Стефану Дечанском, Св. Сави, кнезу Лазару. Био је то први пример раног продора немањићког култа на просторе подунавља и једну од важних спона Карловачке митрополије са српским државним центром*¹⁵. Српске теме, посебно култ Св. Саве и цара Лазара, Косовски мит, у сликарству се величају, уздижу апологетски, до нивоа националне и државне пропаганде, али исто тако уводе у жестоку полемику између традиционалних и модерних схватања. *Школовани на минхенским и бечким академијама, српски уметници се обраћају ортодоксији и традиционалном средњовековном, пише Феликс Каниц*¹⁶. Бечки ђак, један од најобразованијих уметника тог времена, Димитрије Аврамовић пише два знаменита дела: *Описаније древности српски у Светој Гори* (1847), *Света Гора са стране вере, художества и повес-*

¹⁴ Дејан Медаковић, *Српска уметност у 19. веку*, СКЗ, Београд, 1981.

¹⁵ Дејан Медаковић, *Путевима српског барока*, Нолит, Београд, 1971.

¹⁶ Феликс Каниц, путописац, археолог, етнолог. Један од најпознатијих аустроугарских познавалаца прилика међу јужнословенским народима и у Србији 19. века

ница (1848). Био је ово, како наводи Лазар Трифуновић, рани усамљени пример интересовања новије српске уметности за средњи век. Српски сликари прерађују, србизирају византијске и западне узоре, Библију Јануса Шнора и Гистава Мороа. Феликс Каниц каже, изражавајући незадовољство, да се упорно противе покорном преузимању готових уметничких рецепата (...) озбиљна Фридрихова школа заснована на строгом цртежу није се младим Србима превише допала, наводи Ф. Каниц. У сагласју с таквом личном оценом он каже да *српско црквено сликарство од Крачуна до Назарена и настављача можда садржи много више ортодоксије и традиционално средњовековног него што се то открива у његовој упућености на реалистичком изразу европске уметности*¹⁷.

Идеје прошлости (Косовски мит) имале су државно-политички статус. Трифуновић је, навели смо, одвојио – *позитивно прошлост као критеријум од прошлости као култа*. Кореспонденција с прошлошћу не одвија се стихијно, спонтано (бесциљно!), него према нужним законитостима уметности и историје. успоставља (циљно!). Дакле, идеје су константно присутне – коинцидирају, трају, од осамостаљивања Немањине средњовековне Србије, у дугој историјској вертикали, непрестано циркулишу. Транспоновале су се: као *изворни стил, српско-барокни, национални стил, бечка варијанта српског сликарства, државотворни стил* (Д. Медаковић). Та амбивалентна национална подела око питања „православности“ била је непомирљива. Око „православности“ подсетимо на јавне полемике с националним предзнаком између Михаила Валтровића и Стевана Тодоровића (1886/1887), поводом слике Ђорђа Крстића за нишку цркву, полемике око Мештровићевог „Видовданског храма“ (прва половина прошлог века). Безмало, два века ортодоксије, еклектицизма, премошћују полемике. Видимо да се *прошлост* представља у различитим формама. Као жилаво, некохерентно, али прилагодљиво сећајуће вековље. *Сећајуће* добија нови ликовни израз, али задржава препознатљив „србизирани“ формат.

***

Култ предака се, супротставља постмодерној амнезији. Зашто: Увек *постоји опасност од колективне и националне*

---

¹⁷Наведено дело М. Ј.

амнезије. Како поверовати да је сећање истински глас прошлости и како не разумети да баш сећање даје будућност прошлости, кроз деловање повратка присутности које ће се, ако се не примени у пракси, прогутати трулеж времена? Памћење ће моћи да врши своју друштвену улогу кроз сопствене литургије, усредсређене да побуде само оно што су трагови – остаци непостојећег у стању да подстакну. Зато је њихов садржај неодољив, не само од надања у односу на будућност него и од поља остварености језика, слике, места, писања, споменика – и од обреда који га репродукују и преносе, што показује да се сећање никада не може развити без присуства унутрашњих записа (трагова) које спољашњи, материјални, друштвени и симболички односи могу оживети.¹⁸

Опирући се „трулежи времена“ један од највећих митова превазишао је границе времена и простора: култ кнеза Лазара допире и од средине 15. века и до Русије (...) Тек од великог кнеза, а потом цара Ивана IV Грозног, име кнеза – мученика и светитеља добило је запажено место у нагло ојачаним руско-српским везама. Важно је помена – руска царска власт је, хотећи да прикаже сва важна светска збивања њиховог времена, одабрала четрдесетак преписивача и минијатуриста који су исписали преко 9.000 листова и начинили око 1.000 илустрација, при чему су за српску историју важна она места која се односе на кнеза Лазара... илустрације које се односе на косовски бој и погибију кнеза Лазара и немају вредност аутентичног документа¹⁹. уметничко обликовање и тумачење историје никад не бива буквално и вулгарно попут данашњег селфија с мобилног. Ф. Катрога каже да историографија (...) тражи позајмицу неких ствари од памћења...поља уметничке остварености, слике, епска сведочења, средњовековни записи, други трагови, ти „искривљени“ „архивисани“ обриси визуелног и писаног тумачења се, временом, „премештају“ у аутентична и „истинита“ сведочанства. Сликарима је почесто замерано на ликовној „нетачности“: у полемици о „националном стилу“, како треба да изгледа српско православно сликарство, Ђорђу Крстићу било је замерено да се, у нишкој цркви (1886-07), на слици „Смрт кнеза Лазара“ сликар није држао реалног догађаја, ни народне песме, ни прописа православне цркве те да је смрт Лазарева ка-

¹⁸Наведено дело

¹⁹Дејан Медаковић, *Косовски бој у ликовним уметностима*, СКЗ, Београд, 1990.

рикатаура од иконе (Стева Тодоровић). И прошлог века, још једном, жестока полемика поновила се око споменика кнеза Лазара у Крушевцу.

Идеје прошлости су, дакле, ...оно што ће се претворити како у баштину, тако и у проживљено сећање за институционализовану комерцијализацију, област понављања у којој се јавно памћење појављује интегрисано у временски распоред којим руководе политике памћења – наводи Ф. Катрога. Руковођење политикама присутно је у свим временима и националним идеологијама, али их треба препознати. Појављивале су се увек у уметности у одсудним и критичним временима и тренуцима њеног развоја када су сазрели услови да се дефинише ново осећање света и да се уобличи нова форма. Реч је о историјским променама и појавама које постају нужни процеси у развоју уметности када је прошлост култ једне уметности онда је то знак њене декаденције и опадања – када је она критеријум онда је то симбол њеног револуционарног преображаја. Идеје прошлости, (Лазар Трифуновић) засигурно је најприближнији термин за препознавање и тумачење сложених слојева памћења у историјско-хронолошкој вертикали. По њему, идеје прошлости појављују се периодично, у националној муци и тескоби: у одсудним и критичним тренуцима.

Свакако да се данас не преплиће у српској постмодерној визуелној и виртуелној свести она модернистичка критика М. Црњанског: *Ја знам да је сада друга мода код наших сликара – стилизоване виле Равијојле у опанцима. Отишло се, међутим, у другу крајност: ка брисању, перцепцији некритичког „ресетовања“ слика као очију које гледају уназад. Да ли је ово крај историје и крај слике! Или је, ипак, каква неслућена, скривена, волшебна нада ипак могућа? Нешто попут бај-паса, или аналгетика који треба да ублажи неподношљиво стање виртуелног ресетовања.*

Дисконтинуитет:

Било би одвећ опасно, контрапродуктивно ућуткивати уметничку историчност представљања. *Уметност нема сазнајну ни практичну сврху, нема функцију. Њено присуство је амбивалентно, забрињавајуће, противречно. Како наводи Ђулио Карло Арбан – није повезана ни са природом њ ни са историјском реалношћу.. она је елемент који узнемирава, издваја*

човека из средине, отуђује га: без икакве акције она може све да изокрене. Кокто је назива „лаичком мистеријом“. Де Кирико је осетио да и објавио да уметност није у сагласности с модерним друштвом: бескорисно је тражити лек кога нема, смисао уметности је бити-у-противуречности са друштвом. Дакле, знамо да уметничко представљање прошлости, догађаја, митова, легенди, није веродостојно. Ту је отворено питање веродостојности података: историографски? Или: хагиографски? О „Косовском предању“ извори историје се подударају око бар три материјалне чињенице: ко и кад, где је – учествовао у боју. Дакле, имамо две сукобљене стране. Остало: препуштено је таленту, имагинарном виђењу уметника. Времену настанка дела, уметничком стилу, ликовној техници, жељама мецена... Лубардин слепи гуслар Вишњић хомеровска реплика – слика о србизираној легенди, миту је импресија уметника о удаљеном историчном миту као и Михила Миловановића (1880–1941). Обликована ликовно епска (ма колико била историчност) није визуелно реално приказивање и представљање у оном смислу у којем ми, данас, захваљујући дигиталној технологији, уживо, на монитору, пратимо актуелни догађај. Наши преци су, стога, имали епску форму. Нису ли Краљевић Марко, Милош Обилић, кнез Лазар, у епском „Формату“, медијски промовисане античке претече? На основу епске (недигиталне) аутентичности не може се представити историјска аутентичност (али, ни дигитална „аутентичност“ није веродостојна). Да ли се уште може реконструисати аутентичност? Прошлост > садашњост > будућност као: истина или уметничка фикција. Магловита визија уметника архивских ревносних слагања разбијеног временског мозаика. Потом, ако је реконструкција немогућа шта је мудрост – садашњости: (не)заборавити, (не)затирати. Разумети еквивалент реликта прошлости у смислу прошлих али и актуелних глобалних дешавања „политика“ сећања посве је видљива. (Пре)видети последице које проистичу из (не)мнемичног виђења, што постмодерна намеће, злослуте судбину „муве у боци“. Питање историцизма и континуитета, *сећајуће прошлости* (не)залази у (пост)модерну има своју битност у неапокалиптичној равни. Спрам *сећајућег* ока одречан став. Изузев у „гобленском“ сећању. Проф. Чеда Васић је то сећање назвао „гобленским“ сећањем историје. Поставља се питање како се и зашто од „култа предака“ доспело до ријалитија, Деборовог „Друштва спектакла“? Опседнута патолошком самодовољношћу ова „ре-

сетујућа“ пракса је досегла антиуметнички врхунац нулта опције – свет без уметности – само „припрема овце за клање“.

Муве у боци

Већ виђена псеудомантра самодовољности изнашла је себе у ономе најгорем исходом за светове, што је Жак Елил назвао *царством бесмисла*, где је *модерна уметност само припрема овце за клање, непрекидно изјављивање како се ништа не може учинити. Збркано покретање лажних акција које искључиво производе панични ковитлац мува у боци (...) тиме уметност пружа човеку све оне разлоге, сва оправдања, сва изврдавања, сваку испразну таштину неопходну да се, нем и пасиван, потчини оковима система*: пројекат је смислен у бесмислу. Постмодерна уметност је уметност негације претходне уметности и самонегације, то јесте одбацивање било какве обавезе, немоћ овладавања ситуацијом. Она је супротност свему и свачему. Одговарајући на питање где је спор и шта је. Жан-Франсоа Лиотар наводи да је „модерна“ *естетика узвишеног, док се „постмодерна“ опире консензусу укуса, утеху добрих обликовања. Уметник ради без правила како би успоставили правила онога што ће настати. Уметници нису вођени већ успостављеним правилима (...) постмодерно је могуће схватити на парадоксу futura (post) прошлог (modo)*. Нека буде и тако- правило је да правила нема. Међутим, и међу самим интелектуалним идеолозима постоје сумње у сам смисао *постмодерне*. *Слике су очи које гледају уназад* – каже Готфрид Бем. Више се не инсистира на образовању и темељном знању него на необузданом претрагом за некритички непровереним прикупљеним информацијама (култ интернета!). Уметник се одриче прошлости. Укључује се у *друштво спектакла* (Ги Дебор). На супротној страни, пак, плаћа се висока цена: класичне модерне уметничке теме и технике изгубиле су сваки смисао – *све што је наслеђено, па и оно од јуче морамо довести у сумњу* (Ж.Ф. Лиотар). Заправо, иста мантра коју је пре једног века, декламовао Аполинер – *Не можеш вући леш свога оца свуда за собом*. И *постмодерна* (не)хотећи копира тај виђени клише – долази до испразне идеолошке матрице оних промисли које се препознају у авангардном *нихилизму*, или *сцијентизму* прошлог века (Ренато Пођоли).

Међутим, на другој страни – Готфрид Бем каже: *Слике су очи које гледају уназад*. Веза уметности и сећања би се могла тумачити полазећи од гледања као постигнућа гледања. За

историју уметности нуди се релевантан однос нераскидивог споразума између ока и слике у којему се једно другоме окреће и у којем се то двоје сусреће. Категорија сећања, све докле се конституише на сликама – треба да се докаже – наводи Г. Бем.

Речено је да би било контрапродуктивно онемогућавати историчност представљања, и учествовања. Немогуће посебице нама који смо скупо платили вишак историје. На другој страни, пројекти псеудоисторичности – редефинисаних програма прања сумњивог историчног веша (оправдати непочинства, замена улога злочинаца и жртве. У виртуелном свету могућ је и тај смишљени ресетујући циљ памћења). На тој основи, као некад и у постмодерни функционише староставна легенда која се напаја извором Лете, реком заборава. Лета некритички подстиче постмодерну амнезију – *ресетовање* прошлости, сећање потиснуто у дебелу архивску прашину заборава. *Познато је да памћење (појединачно или колективно) има тенденцију да не запамти заборављено које ствара, као и да не прихвати да је једна врста врха леденог брега онога што је подсвесно или несвесно потиснуто (...) сигурно је да ће увек постојати опасност од амнезије, као стално право на надокнаду која амнезија мора да плати забораву (...) што је већим обим колективног и историјског памћења, то ће бити већи маневарски простор за његову употребу и злоупотребу.*²⁰ Постмодерна верује у опцију „ресетовања“ прошлости видећи као резултат идеално усређитељско бесконфликтно друштво које, после заборављене (варварске) историје, неће више имати око чега да се сукобљава. Рекло би се да је реч о модификованој планетарној „завери ђутања“. Два антипода: претераног (конфликтног) памћења и претераног заборава, међутим, воде ка истом – понављању историје сумрака. Уметник је само аниматор, водитељ игре, користећи провокацију и оспоравање он само компензује нехуманост у којој човек живи (Жак Елил, „Царство бесмисла“). Ако постмодерна представља „одлучан раскид са прошлотићу – или продужење програма у модернизам, како наводи Дејвид Морис, у каквој су (дис)функцији, у односу: сећање (прошлост) и постмодерна (садашњост)? Да ли је *постмодерна*, пракса, сматрајући сувишним штетним, свесно одбацила сећајући талог? Одрекла се таутологије прошлости у име глобалног доброчинства? Има ли доказа, по чему судећи? Није ли она та једина опција замишљена као најефикасније средство селективног *ре-*

²⁰ Фернандо Катрога, *Историја, време и памћење*, Clio, Београд, 2011.

сетовања? Илије, у супротном, заглибљена у слуђеном властитом вакуму, исувише понесена нереалном улогом коју је сама себи наменила? Без талогa минулости? Ако се нема шта шта онда шта остаје, шта ресетовати.

Међутим, насупрот тој илузији „нулта“ позиције (све је избрисано, ако дође и до те могућности!), попут метафизичког археолога, у уметности прошлости, била је дубоко укореена меморија. И кад се мењала била је је спрегнута неодвојивим везивом, за оно што је наследила као проверену вредност прошлости. Меморија забележена уметношћу и постмодерније занимљива зарад прокламованог *одлучног прекида с прошлошћу*: стара српска ликовна уметност као својеврсна ризница минулих векова одржала је капацитет меморисања кроз препознатљив континуитет. Да ли су могуће аналогije? Да ли је постмодерна пракса дисконтинуитет или не у односу на тврдокорну везаност за историју, митове, легенде, традицију, прошлост, велике националне удесе, добијене и изгубљене битке, идеолошке заблуде? Шта се од ње очекује?

ПРЕРАНО САМОУБИСТВО СЛИКЕ

На једној изложби представљен је експонат: бело платно у које је забоден нож, што је симболично требало да представља „убиство“ слике. Тај млади уметник није знао да забада сечиво у „леш“, већ одавно убијену слику.

Пре више од пола века један текст Лазара Трифуновића поводом *прободене, избушене, разломљене и мртве слике* Миће Поповића, објављен у „Политици“ (1963) – данас се обистињује као једно давно виђено предвиђање о „убиству“ на којем би му позавидела и сама Агата Кристи: *нешто се одиграло са њеним суштинама, у њој самој одиграла се таква драма да је једини излаз био да испали себи пиштољ у срце...* Бани Ватимо („Крај модерне“) је мишљења да је смрт уметности последица превласти мас-медија. Прикупљајући, пратећи доказе сумња и оптужба је изречена. Шта је било потребно за „самоубиство слике“: *слика не може без своје ликовне природе*. Дакле требало јој је само одузети тело, срце и душу без чега не може. Да ли је „самоубиство“ слике било неизбежно. Испровоцирано и преурањено? Да ли је сликарство безразложно било суицидно? Упадајући у замке, ћорсокаке и безизлазе уметник је на себе примио

улогу егзекутора. Или је реч о својеврсном саможртвујућем парадоксу.

И Богови су и Хомер је, изгледа, доживео исту судбину: *Замислимо да покушавамо да начинимо попис овога света најбоље што се може, према данашњем знању и без традиционалног знања између световних чињеница и религијских чињеница тај попис би се ослањао или на научна сазнања или на богове који у Хомеровом грчком политеизму владају тврдоглавост похотних, рањивих богова који се од људи разликују само по томе што су моћнији, али станују на заједничком тлу са смртницима. Будући да нису натприродни ти богови су сублимирани краљеви (Рудолф Архајм). Ни један Хомер не би могао показати како су у његовој глави настале и искомбиновале се идеје, јер то ни он сам не зна, па самим тим, не може подучити ни друге насупрот овом историзму, стоји не-историзам генија Уметника (Ђани Ватимо).*

Пиштољ у срце

Све је обмана. Тражити најмању меру превара, остати у уобичајеним границама. У првом случају, каже Ф. Кафка, обмањујемо добро, тиме што хоћемо исувише добро да га заслужимо, а зло, тиме што му постављамо одвећ непогодне услове борбе.

Навести на „самоубиство“, мотив није довољно убедљив гениј: ни Тицијан ни Микеланђело, ни Рафаело, ни Дирер, ни Веласкез, ни Рембрант... Како би се иначе доспело до Бога који би да личи на мондијалистички квадрат, троугао и круг...

Све је започело као давна обмана слике: још влажним акварелом. Како пише Трифуновић, пре једног века, у једно предвечерје Василиј Кандински окренуо је један свој свежи акварел наопако да се суши, и пред сумрак изненада открио *сасвим неочекиване хармоније*. Те ноћи „рођена“ је „апстракција“: Потенцијални егзекутор уметник изненада је схватио да *веза предмета и слике више није била неминовна*. Од те судње вечери слика је могла без визуелне сензације и илузионистички схваћене природе и фигуре (...) *прежељна слободе и авантуре, презриво је одбацила сва стара средства, играјући се ватром да свој смисао изгради само на презиру*. Препознато је, међутим, њено деструктивно дејство *стварајући оно што је свесно хтела, она је срушила оно за чиме је чезнула*.

Нико видовитије, тог времена, није прозрео и презрео преурађено „самоубиство“ слике од Лазара Трифуновића, један од наших најумнијих ликовних теоретичара. Имао је, као врхунски познавалац уметности истанчан рефлекс да предосети, наговести „пуцањ из пиштоља“. Трифуновић је сурово неумољив када је упозорио да је сликарство затрпано приватним пренемагањем побрканим критеријумима гомиле неталентованих и осредњих духова: *пред алтернативом да буде салонска декорација и грађанска забава у доколици или да нестане, она се цепа, уништава саму себе, спаљује све што је вековима стварано. Слика се буну, протестује, снажним конопцима који стежу њен врат она пркоси и презриво се осмехује. Презриво је одбацила сва стара средства („проживљеног искуства“), играјући се ватром да свој смисао изгради само на презиру.* Дезинтегрисана је њена суштинска метафизичка материјална форма. *Слика је током читавог прошлог века, жељна слободе и авантуре, упадала у замке, ћорсокаке и безизлазе (...) пише констатује: (...) нешто се догодило са њеним суштинама, у њој самој догодила се таква драма да је једини излаз био да испали себи пиштољ у срце. Поставља се питање зашто је то учинила и зашто је уметник примио на себе ту страшну улогу егзекутора.* Сва бивша средства истрошена, све велике и мале идеје прошлости исцрпљене. Од те Василијеве ноћи изненадног откровења започело је дуго неизвесно магновење путовања ка суициду.

Уместо „тврдокорних“ уметника, који су се Богу приклањали данас се уметничка грабеж преузима из друге – треће руке (секнд-хенд). Попут брзе хране. Готови рецепти и јевтино купљене, сервиране, хибридне инстант безидејне идеје медијски умножавају, уздижу. Перформанс Марине Абрамовић насловљен је „Кад ништа склизне у ништа“, и потом, у поднаслову појашњење: „У живом организму извођењу, перформер концентрацијом реализује стање проширене свести и интензивираног присуства, које се затим емитује на оне који се налазе у његовом пољу. Савремена неурологија то објашњава постојањем неурона огледала“ (приказ: Тина Перић, „Политика“ Културни додатак). Где је ту елементарна логика? Перформерка светске репутације интелигентно осмишљава уносно *антиуметничко* дело изражавања. Новим медијима приклањају и клањају се уметници-, „добитници“, они које је Пикасо назвао „интелигентним варалицама“.

Дакле, „слика се опире“ „вољи за моћ“. Уметник је њен „егзекутор“. „Злочин“, али из којих побуда: негација, презир

(прошлост) и фрустрација незадовољство сопственим статусом на тржишту *којим владају дивљи закони*. Безизлаз, великих задатака ни тема ни идеја више пред сликом новог света нема. Нема негдашњих спасоносних историјских преформулација, пресвлачења „старог у ново“. Бог је, уморан од промена, на време „схватио“ и одбио да буде „ресетован“ непрестаним (пост)модерним преокретима. Уметност без Бога и љубави. А њена функција, обезбожена, у светогрђу безумља, само је обесмишљени ликовни неизрециво бедан неостварени рам. Поста-ла је *трговачки артикал, потрошна роба*. Одбачена од елите: *пошто је елита пронашла нову забаву у другим медијима друштво јој баца само кошчице*- записао је Трифуновић. Пошто давно истрошене јавне саблазни „шамарања публике“ више ни-су пропупљивне друга су средства шокирања: визуелни медији. Галерије се пуне и претрпавају све већим бесмислом. Идејама шкарта који, након изложбе, завршава у најближој канти за ђубре.

С циришком „Дадом“ и авангардом суицид започет, постмодерна довршила. Али, треба имати у виду „олакшавајућу околност“ авангарда и циришка „Дада“ имали свој историјски алиби – кретивним бесмислом супротстављали су се бесмислу пакла: осећали су уметници и казивали акцијом *да су разум и логика довели до велике несреће – светског рата... конвенцијалном језику у поезији нема места ни као изанђалом људском лику у сликарству* (Хуго Бал).

Патологија доминације

Жан Франсоа Лиотар замера постмодерни: наводи, указује на немоћ способности представљања. На носталгију за присутношћу. На оно неразумљиво вољи која ипак покреће људско биће. По њему, требало је нагласити способност мишљења, његову „нехуманост“. Заправо убедити људе да верује у „спасоносно“ претерано заборављање. И ту и јесте кључ суицида слике. Наизглед, могло би се рећи да „самоубиство слике“, припадајући половини прошлог века, нема додирних тачака с нашим временом. Међутим, неучествујућих у „пуцњу“ готово да нема невиних учесника и саучесника. Суицид има и свој хронолошки континуитет, везе су несумњиве: зашто је слику требало убити? Да слика не би била непоткупљивим сведоком свог времена попут генија Франциска Гоје („Каприћоси“), Ото Дикса, Пикаса („Герника“)?

Искорак ка ововременом слуђеном „друштву изобиља“ каже да *постмодерно стање није само ознака за стање у западним друштвима него и за планетарну ситуацију која се реализује и остварује политиком силе као глобални систем војних, политичких, финансијских, економских, технолошких културних доминација светом. Притом и наметања западних постмодернизма остатку света. Све су опција на столу не искључујући и могућност нуклеарног рата. Таквом виртуелном паклу уметност није пожељна. Овај утилитарни сцијенистички систем не признаје дотадашње културолошке разлике. Нема компромиса. Претерано сећање погубно је колико и неумерено заборављање. Да ли је шизофрена постмодерна у дисконтинуитету с прошлошћу, на ово питање дала је сама одговор негацијом и одбацивањем прошлости као беспотребног „проживљеног искуства“. И бива да је умногоме конектовала *авангарду*, њене нихилистичке програме. Упоредимо: футуристи, с глобалистичким (утопијским) претензијама њиховог времена, су свој покрет, нимало случајно, назвали „доле-са-прошлошћу“. Одбацивање прошлости и традиције била појава истовремена са јављањем најранијих авангарди *она се открива у изненадном убеђењу да је сва претходна уметност, од класичне старине до предвечерја нашег доба, било просто траћење времена. „Футуристичка антитрадиција“ заговара шамарање укуса пубlike и бацање у море терета класике из пароброда модерности, да неке бомбе одјекну на зидовима музеја* (Мајаковски). Постмодерна цитира и „рециклира“ Мајаковског.*

Где су дубљи патолошки разлози суицида ако не: у нежељеној „моћи“ утицаја слике која у владајућој аморалној, компромитованој елити више није пожељна (као нежељена трудноћа мора бити абортирана): *моћ дела може да постане толико велика да више није просто једна ексцентрична мета*, каже Арнхајм. Одговор и сликара: *Свака еволуција модерног сликарства значила је истовремено и држање Адријаниног конца уметности, и корак даље у лавиринту заблуда* (Леонид Шејка). Како је постмодерна обесмислила Аријаднин црвени конач: не само да је преко својеврсног копир апарата наследила „авангарду“ и наметнула све своје по истом пројекту: сиуцид као једину алтернативу да би се коначно решила потенцијалног прикривеног „Делфског порочиштва“ Аријадниног црвеног конца – на платну, у уљу, акрилику. Зашто ако не зарад скривање сигнала, иза опаких виртуелних манипулација. Поводом објављивања „Нојеве барке“, на питање Зорана Радисављевића новинара

„Политике“ какав је статус модерне уметности данас - кад преовлађују инсталације, видео-радови, компјутерске анимације? индикативан је одговор Миодрага Б. Протића да злокобна својства наше цивилизације и немир нашег живота у њој налажу равнотежу. Другачије, конструктивније понашање: Реч је о несразмери и онтолошкој разлици између многих антиуметничких, антисликарских појава, идеологији „смрти уметности“, јер је сликарство много тежа дисциплина (...) пошто је за разлику од несlike она „недовршен симбол“ који подразумева „другог“: дијалог са њим. На питање „да ли то значи да уметничку креацију замењује протест, експеримент, екзистенцијализам?“ Протић одговара: *Значи све то истовремено. Да не улазимо посебно у социолошку, политичку, психолошку анализу...*

Слика је неугодан сведок. Она својом екзистенцијом оптужује. Сходно томе не сме да надживи ни себе саму, ни свог аутора. Мотив „самоубиства слике“: „памћење“ уметничком сликом, (Mnemosyne, „сећајуће гледање“), превише је опасно за моћ владоца. *Моћ дела може да постане толико велика да више није просто једна ексцентрична мета. Онда преузима улогу примарног центра наизглед владајућег својом структуром, независно од гледаоца, који је просто загњурен у предмет, заборављајући сопствено постојање* (Рудолф. Арнхајм, „Моћ центра“). „Перманентно насиље оно нас упозорава да не-ум и даље прети свему умном“, каже Сартр. И у томе и јесте сврха виртуелне манипулације светом: прошлост бива реципрочно мање видљива што нам је данашњи миље суровији. Ако је то тако слика као „сећајуће гледање“ (Готфрид Бем) има својеврсну улогу моћног контролора. превазиђен кошмар који садашњости доноси само непотребну под лажном виртуелном оптужбом да мучнину и главобољу за ову елиту глобалне моћи „сећајућег гледања“ нема ни за богове ни мудраце, сликаре бошовских визија... ни непрепознатљиве уличне лавиринте... Стога моћни виртуелни манипулатори медијски шире неистину да је свеукупна прошлост заблуда, лаж историје. Да је тамна непознаница свеопште апорије. Насупрот, кошмарно ткање, упретене злослутне чипке које никад, ни у каквим, дотад у алхемичаревим и сликаревим кошмарима нису виђене осликава „постмодерно стање“ креатора неког новог великог губилишта.

Богови без небеског катастра

Детронизовано је вечито катастарско власништво, власници били: богови, богиње, анђели, сви духови и све бесмртне душе који беху пописали и уписали у небески катастар. Тврде: може се свет једном засвагда пописати на основу уметности. Постмодерна то побија и смешта да се не зна боравиште и станиште богова. *Кад би троугао могао да говори, он би могао да каже да је Бог изразито троугласт, баш као што би круг сматрао да је изразито кружан* – каже уметник. Бог је ресетован. „Убица слике“ се ничеовски одрекао Бога (*Бог више не станује у уметности!*). Обезбожена уметности лута.

Насупрот „непрекидној шизофреној садашњости“, Трифуновић пише „слојевима слике“ које су проткане *друштвеним, магијским, симболичким, историјским* – све до *откривања лепоте*. За постмодерну је *гледајуће око уназад* непоуздано а историја таутолошки пренатрпана и истрошена. Пре „ресетовања“ Бога, митологије, историје, традиције, сећања – памћења таутологија је имала непроценљиву корисничку историју. Зато је „ресетована (!)“. Присутност прошлости (изузев у бивствовању актуелне *постмодерне*), „живом“ сликом“ пратимо трагове прошлости. Уметник се, рекосмо, ничеовски одрекао Бог није више „станодавац“ уметнику.

Борим се с речима, али не успевам да им јасно предочим шта хоћу да кажем; Алхемичар покушава да објасни присутнима, у атељеу уметника, алхемичарску представу да свако од нас у себи носи читав Универзум – и сноси одговорност за њега.

Сликар са гостима у његовом атељеу, на причу о Универзуму, моли све присутне да погледају кроз прозор његовог атељеа. Шта видите? Одговор: Улицу. Сликари лепи папир на стакло, тако да се улица више не види. Затим Скалпелом исеца квадрат у том папиру. Пита опет: А ако неко погледа кроз овај квадрат шта ће видети? Исту улицу, каже неко од гостију. Сликари исеца неколико квадрата: као што сваки отвор у овом папиру садржи исту улицу, тако и свако од нас садржи исти универзум- објасни сликар. Умножавао је исецао сликар отворе разних других облика поглед исти: указивао би на улицу (нимало поетски интимистичку. На глобалну, једна улица као цели свет).

Сваки отвор у овом магичном папиру садржи исту улицу, тако, за поверовати је сликаревој алхемији(универзум = улица), да свако од нас поседује (не)поуздане личне или колективне

истине о једном Универзуму. Међутим, *становиште уметности и живота није исто* чак ни код уметника, *стога уметност облеће око истине, али са одлучном намером да је не спали* (Ф. Кафка). *Уметност је лаж која нам помаже да схватимо истину* (Пикасо). (Све)могућност умножених сликаревих квадратића можемо посматрати и другачије - видимо Кафкиног „непоузданог уметника“ *облеће око истине*. Видимо постмодерну парадигму као еквивалент. Изводљивост ако и кад се оствари. Свеколика магија је универзум и улица. За могућу изводљивост би се могло прихватити да се може посматрати само у одвојеним сегментима (квадрат у папиру, на прозору с погледом на улицу). Или, прозор без магичног квадрата. „Постмодерна“ улица (не)разликује од свих дотадашњих.

Сцијентизам ресетовања

У нечему препознатљива „сенка“ у свему томе осећају се обриси Бжежинског: свет једна једина глобална улица. Па и уметност личи на поглед на телевизијски монитор, глобалистички ретровизор и кроз шофершајбну: свет је један прозор. Поглед кроз оне квадрате на прозору – на једносмерну улицу: препознају ли се контуре сабласног глобалног сцијентизма? Засигурно. Ако Хомер не може да зна – ко може? Стога треба га одбацити – беспотребан је. Сувишна, засвагда, свеукупна хомеровска историја. Одбацити, дакле, све историје које су ткане сећањима, причама, предањима, староставним легендама. „Ресетуј“ све – Косовски мит. Све то немилосрдно ресетовати кликом на „тастатури“ програмера постмодерне! Није ли и тај демонијални наум ископиран (корі-past)? Видећемо да јесте. Поводом своје изложбе „Ране“ у Паризу, Владимир Величковић каже: *Уметност је постала нешто ужасно широко, без граница, можда и сувише безгранично. Она је данас пре планетарна него национална. Сви помало личе једни на друг, индивидуалности су мање дефинисане, неке исте идеје и концепти су у моди* (интервју: Марија Ђорђевић „Имагинација на власти, „Политика“).

Циришка „Дада“ имала је, пре постмодерне, савршенији полигон ресетујуће патолошке незајажљивости: *Не треба заборавити на тенденциозно копирање авангарде: пре постмодерне, „Дада“ је довела у питање, поред других вредности, и саму уметност: она престаје да буде начин за стварање вредности,*

одбацује сваку логику, она је нонсенс, настаје (ако икад настаје) према законима случајности... (Ђ. К. Арган).

Шта је постмодерни сцијентизам него избегавање царинских обавеза и увођење „таксе“ на свеколико наслеђену (одбачену) уметничку заоставштину. (Пост)модерне не ствара она тргује и разара. Производи и распродаје. Није се царинска самосвест препознала али јесте бесцаринска. С тога је овај Пођолијев запис актуелан – уметник производи недефинисану и недеklarисану царинску робу. На тржишту пре-постмодерне уметнина али и уметник је роба. Купују продају се несувисли брендови. Стваралачки очаји нестају у мантри тзв. „нове уметничке праксе“. Нешто је остало међу зидинама тврдокорних музеја. Остало на рафовима супермаркета. Купује, користи, троши. Баца у ђубриште.

Глобални статус интернет-продаје диктира, тржишну корисничко-употребну идеологију. Нема препознавања историјског, националног, ни локалног. „Косовски мит“ постмодерни сцијентизам препознаје, не као историју, него као шкарт робу. Као приход и профит.

Како је начело профита почело: уношењем blasfемичних садржаја и тема без Бога, којег слика одавно blasfемично напустила. Ако човек више не осећа потребу да верује да је душа бесмртна, ако је свет само виртуелна бајка, а реални сумрак онда и тај свет на ничеовску „смрт Бога“ реагује равнодушно с одобравањем. Свеједно: или је он – сам Бог емигрирао, или су га (пост)модерни уметници „ресетовали“ у име „дивљих закона тржишта и „бога профита“: Све је роба. Све подлеже галеријској-музеолошко-берзанским манипулацијама лажним вредностима. Између Тицијана, Раушемберга, Рембранта Вархола, Вермера, цене нафте, гаса, фармерки – нема разлике.

Меко оружје

У оквир ове анализе, да би била заокружена, сагледа ли се глобални дискурс, дође се до још неких закључака о „самоубиству слике“ по диктату „политичких манипулација новијег времена.

Својевремено (1999) Рудолф Ђулијани, тадашњи градоначелник Њујорка, изазвао је буран инцидент када је покушао да забрани провокативну изложбу 40 младих британских уметника „Сензације“, сматрајући да изложба представља „опасну уметност.“ “Забринут за здравље (психичко и физичко) својих сугра-

ђана, да „може изазвати повраћање, узнемиреност, панику, анксиозност“ претио је, изрекао „преки суд, ускративши овој галерији седам милиона долара годишње помоћи уколико се усуди да пред посетиоце изложи „болесни материјал“ спорене слике „Богородица“ Криса Офелија, инсталације браће Чапман и друге. Овај „рат“ је имао епилог градоначелник је невољно, након бруке, притиска јавности и уметника, одустао од својих цензорских намера (према извештају З. Шуваковић у „Политици“).

„Рат“ уметничким делима није завршен. Покушај цензуре „болесног материјала“ је тек део једне приче. Од романтичних витешких копља, коњаника, сабљи и јатагана, доспело до сродства уметности и оружја: Погледајмо уметност поп-арта, (Рој Лихтенштејн: „Кад сам отворио паљбу“, „Пов“, „Вхам!“; Енди Ворхоловог „Елвис I и II“; „Мета с четири лица“ Јаспера Џонса) „уметности-оружја“ закорачило одавно ка „оружју у уметности“. Ворхол каже: *кад неку језиву слику гледате стално поново, она заиста више нема никаквог ефекта*. Визуелни пријемници постају резистентни на узнемирујући садржај. Ово питање тражи одговор у сферама утицаја - политици глобалних „културних трансфера“. У Сједињеним Државама терен класичне анализе као што је „хладни рат“, којим је дуго доминирао војно дипломатски приступ, темељно је трансформисан увођењем нових приступа културне историје у којима студије музике (рок, џез) „слике“ – тј. ликовна уметност (апстрактно америчком сликарство) и речи (улога интелектуалаца, фондација, универзитета) омогућава бољу предност у вођењу утицаја (тзв. „меко оружје“) на дубоке корене идеолошких борби (период „хладног рата“) половином прошлог века. Одувек је постојала размена, трансфер, прелазак граница, маштање о аутохтоности својствено националним романима и замишљеним заједницама, као и измишљање традиција чија је колевка била Европа и које се даље ширило по целом свету, могло да занемари ту реалност. Отуда се међу заговорницима „транснационалног прекрета“ јавља супротна идеја о поновном ишчитавању историје, које се одвија кроз призму транснационалног. Дифузонистички модел треба да замени неугодну интернационалност, као модел који прикрива националистички дискурс, предлаже се „циклични“ модел, који занемарује улогу држава, различитих нивоа моћи и утицаја што значи да се уступи место мултилатералним односима. Прво, „културни трансфер“. Друго, „транснационални“... појмовне категорије чија је сврха да се ослобо-

ди националног тропозма. По тим „прелазним“ моделима нација и држава су застарели начин промишљања света. „Ту транснационалност ће карактерисати увећавање токова процеса који прелазе границе, поништавају националне конструкције и обесмишљавају захтевање суверенитета. Геополитичке, економске и културне поделе престаће да се поклапају; теорија, држављанство, националност и култура неће се више подударати (Ф. Шабе, Л. Мартен, „Међународни културни односи“).

Готово да је неприметно прошла вест о смрти најмоћнијег архитекте глобалне геополитике чија се идеологија поклапала с погледом кроз један прозор и безброј умножених квадрата с погледом на једну улицу – Збигњева Бжежинског.

Поглед кроз прозор с квадратима, слутња је, није довршена прича о „улици“. Лавиринт квадрати се наставља.

Изгледа да „самоубиство слике“, ма колико неизбежно, десило се. Ипак било преурањено. Боша и Бројгела ваљало би да питају шта, мисле о визуелним и виртуелним кошмарима „суицида“.

Слика је одавно, руком створитеља, уметника, прерано убијена. Није ли „суицид“ унапред планиран (савршен злочин!) био преурањен?

Постмодерна није и никад јој неће доћи на комеморацију... јер је и сам на истом путу.

Петар Лубарда: *Битка на Вучјем Долу*

Слободанка Илић-Тасић
Јасмина Радовановић

ВИЗИЈА СВЕТОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА

Клиника за дејје интерне болести, КЦ Ниш, Ниш, Медицинска школа „Доктор Миленко Хаџић“, Ниш, Центар за црквене студије, Ниш

Тајна коју познаје лисица: „Ево моје тајне. Сасвим је једноставна: човек само срцем добро види. Суштина се очима не да сагледати. ... људи су то заборавили... “

(Мали принц, Antoin de Saint Exupéry)

Константин I Велики (*Flavius Valerius Constantinus Augustus*), римски цар, рођен је 27. фебруара 274. године у Мизији, у граду Нишу. Његов отац Констанције Хлор је био један од Диоклецијанових гувернера на Западу (касније и један од сувладара). Мајка Јелена била је родом из Никомидије.

Јудео-хришћанство као религија почело је да се развија најпре од старозаветних јеврејских пророка, који су имали моћни, често одлучујући утицај на ток историјских догађаја у јеврејском народу (пророк Исаија, пророк Јеремија, пророк Језекиљ, пророк Данило...) (Стари завет) /1/.

Константинов отац, Констанције Хлор, цар западног дела римске царевине, који је управљао Галијом и Британијом, иако је по својој спољашности и дужности био идолопоклоник, у души је био далеко од незнабожачког сујеверја. Срцем се одрекао служења лажним боговима и признавао једног истинитог Бога (Њему се јединоме клањао он и сав дом његов). Таква благонаклоност Константиновог оца према хришћанима, затим обраћање његове мајке према Господу Исусу Христу, Св. Јелене, и његове сестре Констанције посејали су у младу Константинову Душу љубав према истинитом Богу и његовом закону и положили темељ за његово будуће делање. Промисао Божја припремала је међу самим царевима – гонитељима хришћанства, покровитеља Цркве Христове у лицу цара Константина Великог, који је још за живота добио назив Равноапостолни (Поповић, 1974) /26/.

Године своје младости Константин је морао проводити на Диоклецијановом двору у Никомидији, где је био узет као залог верности његовог оца Констанција према најглавнијем цару. После смрти Констанција Хлора, Константин је, у 32. години,

проглашен за цара Галије и Британије. У то време у Римској царевини је власт делило шест царева. Сви су били у међусобној завади. Само су Константинови поданици уживали мир и благодат, јер није желео да се меша у међусобну борбу других „сацарева“. Према хришћанима Константин се по угледу на свога оца држао политике мира, пошто их је ценио као марљиве и вредне поданике. Међутим Максенције није желео мир са Константином.

Био је груб према хришћанима, незнабошцима и својим поданицима. Константин је упутио Максенцију писмо са молбом да престане са тиранијом. Упркос томе Максенције је почео да се припрема за рат против Константина. Због тога је Константин одлучио да 312. године крене у војни поход против Максенција.

Иконостас у цркви Светог Цара Константина
и детаљ из цркве Св. Сисоја у Сисојевцу и Царице Јелене у Сврљигу.

Појам визије

Визија (лат. *visio*, *videre* видети) виђење, гледање; психолошки гледано је представа чула вида која може настати као последица надражаја централног нервног система (у полусну или хипнотичком стању), за стваран опажај: приказа, причина, привиђење, опсена, утвара; уображење, сањарија; а са књижевног аспекта песничка форма, омиљена у средњем веку и доцније, изнета као снови-визија. Због тога се под појмом визионар (лат. *visionarius*, фр. *visionaire*) подразумева видовњак, видовит човек, онај који може духом да види; фигуративно занесењак, сањалица, песник /17/.

Славни шведски научник и познати визионар XVIII века, Емануел Сведенборг, дао је свој допринос подели визионарских доживљаја према степену очуваности дневне свести: – први,

највиши могући степен визионарског сазнања означава као онај са „отвореним очима”, у коме је визионар у исто време највише могуће свестан и земаљског и духовног света, – пети, најнижи степен означава присуством визија у сну.

Овакви снови би одговарали сновима које такозвани примитивни народи зову „великим сновима”, а Карл Густав Јунг „архетипским сновима”/3/.

„Неке снове добијамо из виших светова, али то нису снови већ, визије. Свака визија је претеча стварности. Стварност се неизбежно помаља кроз сваку визију, у Божјем одабраном часу. Појава визија код старозаветних пророка, који су предсказивали долазак Месије (Иса. 7, 14), визионарски доживљаји самих Христових апостола за време Христовог живота (Преображење на високој гори, као и њихово виђење васкрслог Христа, визије највећих Христових апостола, Петра и Павла (Дјел. 22, 7–21), грандиозна визија св. Јована у Апокалипси (Откр. 1, 10–16; Откр. 4, 1–11; Откр. 5, 1–14; Откр. 6, 1–17; Откр. 7, 1–4; Откр. 8, 1–13; Откр. 9, 1–21... Откр. 22, 1–17) заокупљале су пажњу бројних духовника, лекара, историчара и истраживача.

Визија је семе, а семе обавезно расте и клија на путу да постане биљка (*Снови и визије*, Шри Чинмој) /25/. Бројни старозаветни пророци су нагостили долазак Месије (Иса. 7, 14; Иса. 8, 8; Иса. 9, 2–6; Дан. 7, 10). Његов долазак је анђео Господњи најавио и Јосифу у сну (Мат. 1, 20–25), а његово рођење пастирима (Лк 2, 7–18).

Ако долази са нивоа душе, сан ће бити сама светлост, блаженство и мир. А сан који долази из виших светова долази као позив. Такви снови су весници стварности. „Добијамо унутрашњу радост и унутрашње задовољство и у њима одмах осећамо своје присуство. Тада треба да уђемо у ту стварност и да у њу израстемо.” /25/.

Проблем односа „правих“ од „неправих“ визија, па и снова постоје још сложенији у нашем веку, и то са открићима у области дубинске психологије и парапсихологије.

Јунгова истраживања су потврдила могућност постојања такозваних прекогнитивних снова /7, 8/. Својим пророчанским порукама снови имају моћ да нам понуде дубоку унутрашњу мудрост и визију. Могу да прорекну будућност, да нас упозоре на катастрофалне догађаје, да открију решење неког проблема, или да нам подаре духовно искуство...

Академик, неуропсихијатар Владета Јеротић наглашава: „Због тога се моје сумње као психијатра и психолога, али и као човека са неким, додуше врло скромним и недовољним теолошким знањем, и јављају највише онда, када треба, управо са

психолошког, али и теолошког гледишта проценити ваљаност, аутентичност и нормалност оних мистичних појава које се називају визије.“

Кроз дугогодишњу клиничку праксу имали смо прилику да диференцирамо визуелне халуцинације у оболелих од епилепсије, психозе и / или епилепсије и психозе, али и праве и лажне визије како у болесника тако и код здравих особа, што је било веома подстицајно за наше лично трагање и проучавање, као и духовни напредак /11/.

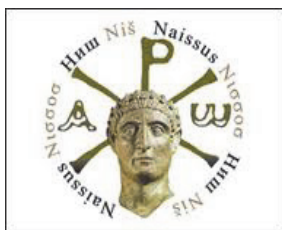
И цар Константин је имао визије, односно мистично искуство након кога се определио за хришћанску веру. Православна црква га је канонизовала светог.

То је на неки начин допринело да се запитамо како је стварно могла изгледати визија крста од светлости светог цара Константина Великог.

„Три велике борбе имаше Константин кад се зацари: једну против Максенција, тиранина у Риму, другу против Скита на Дунаву и трећу против Византинаца. Константин је одлучио да 312. године крене у војни поход против Максенција. Константину је било познато да је војска његовог противника бројнија од његове и да се Максенције чврсто узда у своје богове, а страшно се бављаше мађијама и гатањем... И сам Константин није могао бити слободан од невољнога страха.“ Постао је свестан да није било довољно уздати се у људске силе и средства, него да је потребна нека „виша помоћ, помоћ одозго“

Силом крста он задоби славну победу над бројно надмоћнијим непријатељем...

Нешто другачију верзију приче и Константиновог сна доноси латински хришћански аутор Лактанције. По њему је Константин у сну добио заповест да стави небески знак Бога на штитове својих војника, што је он и учинио.

Скраћеница за Христа која је написана у облику косог слова *χ* – на грчком *χι* - на горњем крају савијено.

Упркос извесним разликама, суштина сна, а поготову његова поента су истоветни.

Након овог виђења Константин је позвао хришћанске свештенике како би боље упознао хришћанску веру. Постепено, свесно и потпуно постао је хришћанин у души. Од тог времена усрдно је читао Свето Писмо, био је окружен свештеницима, мада још није примио свето крштење. Цар Константин је на своме шлему носио монограм „Христос“ (Христов монограм). Признавши Христа бога као помоћника и заштитника, Константин је са својом војском, пред којом је ношен часни крст, кренуо из Галије против Максенција. Након победе над њим Константин је ушао у Рим свечано као победник, дочекан од народа са великом радошћу.

Пошто је тада постао управитељ целе западне половине Римске царевине, Константин је први од царева издао закон 313. године, којим је објавио потпуну слободу вере за све народе у царевини: „многобошцима остави да обављају обреде свога богопоштовања, а хришћанима одобри да се слободно клањају јединоме истинитоме Богу“ (Поповић, 1974) /26/.

Милански едикт је потписан 313. године од стране августа Константина и Лицинија (Озимић, 2010) /27/.

Када је касније настао раздор у цркви због учења јеретика Арија, цар Константин је сазвао I Васељенски Сабор у Никеји 325. године, када је осуђена јерес и утврђено Православље (Велимировић, 2006) /10/.

Победа над Лицинијем убедила је Константина да се земаљска блага и успеси дају поштоваоцима истинитога Бога: „Неће бити никаква гордост, вели он у једном од својих указа, ако се хвали онај који је свестан да је добротинства добио од Свевишњег Бића. Моју службу Бог је нашао и оценио као подесну за испуњење Његове воље. Почевши од Британског мора, ја сам уз помоћ неке свевишње силе гонио пред собом све страхе које су ме сретале, да бих род људски, васпитаван под мојим утицајем, призвао на служење свештеном закону и под руководством Највишег Бића узрастао преблажену веру ... Ја сам чврсто веровао, да сам обавезан принети великоме Богу сву душу, све чиме дишем, све што постоји у дубини мога ума“ (Поповић, 1974) /26/.

Крштење цара Константина

Цар Константин је крштен 337. године у Никомидији од епископа Евсавија. У Житију светог равноапостолног цара Константина Великог и свете христољубиве мајке његове Јелене се дознаје: „по промисли Божјој, који све уређује на корист људи-ма, цар Константин се разболе од врло опасне и неизлечиве гу-

бе, и беше у ранама сав од главе до пете“. Долазили су мудри лекари и врачаре из римског царства и Персије, али нису успели да га излече. Затим су дошли Јупитерови жреци са Капитола и саветовали да се цар окупа у крви мале деце и умије док је још топла, те да ће тако одмах оздравити и да му нема другог лека. Цар је послао на све стране да покупе децу ради потребне крви.

Но, када је цар видео горко уплакане мајке које „чупаху ко-се своје и ноктима кидаху лица своја“ он се сажалио на њих: „О, како огромне нечовечности у оних што ми саветоваше да пролијем невину крв! Није сигурно да ћу оздравити и ако се окупам у невиној крви. Па и кад бих насигурно знао да ћу се излечити, боље је да ја један трпим болест, него да пролијем крв толике деце која ми никакво зло нису начинила...“ (Поповић, 1974) /26/. Цар је наредио да се деца врате мајкама уз богате дарове из царских ризница. Царево милосрђе Бог је двоструко наградио телесним и духовним здрављем: „Јер посла к њему своје врховне свете апостоле Петра и Павла, који му се, кад он спаваше, јавише у виђењу стојећи крај постеље његове.

И упита их цар, ко су и откуда су. А они му рекоше: „Ми смо Петар и Павле, апостоли Исуса Христа; Он нас посла к теби да те упутимо на пут спасења; и да ти покажемо бању у којој ћеш добити здравље и тела и душе; и да ти обећамо од Бога живот вечни што си поштедео децу и поклонио им привремени живот. Позови дакле епископа Цркве, који се из страха од тебе скрива у гори Сорактес, и послушај његово учење: он ће ти показати купатило, у коме ћеш се очистити од сваке нечистоте, и изићи из њега здрав и душом и телом“. Рекавши то, свети апостоли отидоше од њега“ (Поповић, 1974) /26/.

Цар је с поштовањем примио епископа и питао ко су Петар и Павле. Добио је објашњење да Петар и Павле нису богови, него слуге Божје, који су проповедали по читавом свету име Христово (Велимировић; Илић-Тасић, 2002) /10, 11

Цар је на иконама које су му донели препознао ликове које је сањао. Епископ му је рекао да најпре треба да пости и да молитвама, сузама и исповедањем грехова својих умилостави Бога. „Стога склони са себе порфиру и круну за смирење; и нареди да се затворе идолски храмови, и да престану приносити им жртве, дај слободу хришћанима...“ (Поповић, 1974) /26/.

У историјској науци је много дискутовано и различито решавано питање Константиновог односа према хришћанској вери. Према једнима, Константин је био верски индиферентан и подржавао је хришћанство из политичких разлога, док други верују у његово преобраћење и управо у њему виде узрок великог преокрета који је наступио у верској политици Царства.

За обе тезе су навођени многобројни аргументи. Изгледа да много шта сведочи о томе да је Константин био убеђени хришћанин, много шта друго опет о томе да се придржавао старих паганских традиција, а много шта говори како за једно, тако и за друго (Острогорски, 1996) /28/.

О томе сведоче делови оgrade са хермама од бронзе (друга деценија IV века), на којој се налазе статуе (глава Асклепија и глава Луне) откривене у архелошким ископавањима на Медијани 2000. године /29, 30, 32/. Облик оgrade са квадратима подсећа на симболику *колодар*-а (Часног Крста или Христовог монограма) који је видео Константин?!

Присуство Асклепија, бога лекарства (лекара кога су људи прогласили богом и створили култ Асклепија у античко време), тражи додатно тумачење историчара медицине (али и мултидисциплинарни приступ) за његово присуство на Медијани у 4. веку нове ере, поред Хипократовске медицине која је дошла после њега (Илић-Тасић и сар., 2011) /33/.

Хришћанска Византија је брижљиво чувала културна блага антике не зазирући од паганске уметности ни од паганске мудрости [28, 31], чему иду у прилог и новија истраживања на Медијани [29, 30, 32].

Светлосна формула религијских симбола

Светлосна формула, коју је дефинисао Спасоје Влајић (1992) /34/, повезује фонетски склоп појма датог језика са фреквенцијом светлости. На основу фонетског склопа речи датог језика испитује се преображај звучне енергије речи (појма) у електромагнетну енергију нервних струја. Да ли је овај преображај хаотичан или подлеже неким законима њиховог међудејства? Резултати истраживања показују да се унутрашње законитости симболичке функције језика делом поклапају са представом коју су о односима појма (речи – назива) и значења имали мудраци старих епоха.

Светлосна стања гласова су изражена преко спектра беле светлости реда величине 10^{12} Hz тако да свако слово има дату фреквенцију светлости. „Боја појма (назива)“ је хромофон (S) који показује смисаону везу звука (Z), светлости (S) и енергије (E) и представља ESZ ниво. ESZ ниво је квантована вредност којом се изражава отисак – матрица односа наводног феномена у менталном пољу као и деловање чинилаца који су повезани са дубљим смислом кога савремена наука готово априори одбацује [34].

Фреквенција „боја назива“ S се рачуна по формули

$$S = \frac{\sum s}{n}$$

Где је: s – фреквенција „светлосног стања гласа“

n – број гласова у испитиваној речи.

$$ESZ \text{ ниво се израчунава } Nesz = \frac{S - 368}{60}$$

Применом обрасца светлосне формуле анализирали смо симболе медицине и добили интересантне резултате који представљају основу за даља мултидисциплинарна истраживања (Илић-Тасић и сарадници, 2011) /33/. У изради овог рада анализирали смо различите крстове и друге религијске симболе и појмове. Дobili смо следеће резултате, као и одговарајуће боје назива религијских симбола (Табела 1).

Табела 1. Хромофон, ниво и боја духовних појмова

РЕДНИ БРОЈ	НАЗИВ	ХРОМОФОН S (10^{12} Hz)	ЕСЗ НИВО Nesz	БОЈА НАЗИВА
1	ИСУС ХРИСТОС	562,272727272727	3,2378787878 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
2	ХРИШЋАНСТВО	560,090909090909	3,20151515151 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
3	КРСТ	547,25	2,9875 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
4	ПРАВОСЛАВНИ КРСТ	572,533333333333 33	3,04166666666 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
5	ВИЗАНТИЈСКИ КРСТ	549,6	3,02666666666 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
6	КАТОЛИЧКИ КРСТ	550,5	3,04166666666 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
7	АНТИЧКИ КРСТ	551,727272727272 7	3,06212121212 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ
8	ЛАТИНСКИ КРУГ	584,333333333333	3,60555555555 N = 3	ЖУТО-ЗЕЛЕНА
9	КРСТ СВАСТИКА	544,416666666666	2,94027777777 N = 3	ЖУТО-СМЕЂЕ

10	ЦАР КОНСТАНТИН	601,384615384615	3,889743589743 N = 3	ЖУТО- ЗЕЛЕНА
11	ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА	575,75	3,4625 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
12	СВЕТИ ЦАР КОНСТАНТИН	569,777777777777	3,362962962962 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
13	СВЕТА ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА	543,352941	2,92254902 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
14	СВЕТИ РАВНОАПОСТО ЛНИ ЦАР КОНСТАНТИН И ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА	576,488888888888 8	3,47481481481 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
15	ХРИСТОВ МОНОГРАМ	581,666666666666 6	3,56111111111 N = 3	ЖУТО- ЗЕЛЕНА
16	РОЗЕТА	601,6666666666	3,8861111111 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
17	КОЛОДАР	774,00	6,7666666666 N = 6	МОДРА- БЕЛА
18	ВИЗИЈА У БУДНОСТИ	676,3333333333	5,13888888888 N = 5	ПЛАВА- БЕЛА
19	ВИЗИЈА У СНУ	536,20	2,8033333333 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
20	КРУКС	519	2,9875 N=3	ЖУТО- СМЕЋЕ
21	СТАВРОС	502,4285	2,2333333333 N = 2	НАРАНЦАС ТА
22	СТАУРОС	546,571429	2,97619048 N = 3	ЖУТО- СМЕЋЕ
23	ЛАБАРУМ КОНСТАНТИНИ	612,5555555555	4,075925925925 92 N = 4	ЗЕЛЕНА ТАМНА
24	“ОВИМ ПОБЕЂУЈ“	604,63636363636	3,943939393939 3 N = 4	ЗЕЛЕНА ЗАМНА
25	КОЛОВЕНИ	622,75	4,245833333333 3 N=4	ЗЕЛЕНА ТАМНА
26	СЛОВЕНИ	576,857143	3,48095238 N=3	ЖУТО- ЗЕЛЕНА
27	КРСТ ОД КРИСТАЛА	585, 785714	3,6297619 N=3	ЖУТО- ЗЕЛЕНА
28	КРСТ ОД ЗВЕЗДА	617,8333333333	4,16388888888 N=4	ЗЕЛЕНА ТАМНА

Анализа резултата добијених помоћу светлосне формуле, показује да већина појмова има жуту и плаву боју хромофона. Светлосна стања појмова спадају у хришћанско добро. Наиме, жута боја је карактеристична боја ореола око свих светаца, што указује на виши космички – Божији поредак. Плаво-беле и модро-беле нијансе су хромофони који спадају у исти ред са појмовима БОГ, ГОСПОД, АНЂЕО, ДУХ, ДУША, АПОСТОЛИ, ГОЛУБ, ДАН, БЕО, ОБЛАК... [34], који су несумњиво оличења добра. Бројна вредност ЕСЗ нивоа појма је најчешће 3, што се може тумачити као Тројство Оца, Сина и Светога Духа. Такође, бројна вредност хромофона, у највећем броју случајева, није рационалан број, већ ирационалан

Ова чињеница показује да дати појмови не припадају искључиво физичком, материјалном свету, већ духовном, енергијском свету. Спасоје Влајић [34] у књизи *Светлосна формула и светлосни нивои посмртне равни* наводи: „Наведени прорачуни указују да су вероватно погрешне представе о физикално празним, вишим световима. Ти светови су заправо прожети тананим енергијама духовних праслика. Све је вероватније да наука може нашем разуму, који нам је и највреднији дар природе, приближити веснике тог света другачијих димензија, без просторно временских односа на која смо навикли. Тродимензионални свет је дом нашег физичког, а онај виши, нашег духовног тела сазданог од пречишћене светлости. У тај тајанствени и чудотворни свет понекад у сновима одлутамо.“ Наша истраживања, на неки начин, ову претпоставку потврђују.

Христов монограм је симбол Господа Исуса Христа пре него што се оваплотио на земљи / податак из манастира Сисојевац /, који се у каснијим временима пројавио и светом цару Константину и другим ретким светитељима (Св. Прокопију...)!!!! На почетку трећег миленијума требало би повезати сва цивилизацијска достигнућа науке и духовности, водећи рачуна од опасности која се крије иза новог светског поретка (New age)! Визије, живот и дело Цара Константина пружају могућност за бројна мултидисциплинарна истраживања са циљем очувања изворног хришћанског учења и духовности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Библија. Свето писмо Старога и Новог завјета. Превео Стари завјет Ђура Даничић, Нови завјет превео Вук Караџић. Београд: Издање Британског и иностраног Библијског друштва; 1930.
2. Библија. Свето писмо Старог и Новог завета. Стари завет по преводу Ђуре Даничића, Нови завет по преводу Вука Караџића и Све-

тог архиерејског синода, по исправкама и преводима Светог Владике Николаја. Ваљево: Глас цркве; 2007.

3. Јеротић В. Мистичка стања визије и болести. Горњи Милановац: ЛИО, Ваљево: Интелекта; 1997.

4. Илић-Тасић С. Епилепсија код светитеља. Ниш: Црквене студије 2004; 1: 363-380.

5. Benc E. Die Vision. Stuttgart: Klett; 1969.

6. Поповић Ј. Житија светих. Житије Св. оца нашег Јована Зла-тоуста, патријарха Цариградског. Издање манастира Св. Ћелије код Ваљева, Земун: „Сава Мухић“; 1977: 317-398.

7. Јунг К.Г. Психолошке расправе. Београд: Матица српска. Београд; 1978.

8. Јунг К.Г. Човек и његови симболи. Београд: Народна књига - Алфа; 1996.

9. Landsborough D. St. Paul and temporal lobe epilepsy. J. of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry 1987; 50: 659-664.

10. Велимировић Н. Охридски пролог. Београд: Штампарија српске патријаршије; 1996.

11. Илић-Тасић С. Болести, визије и мистичка стања током људске цивилизације – делом у времену Владете Јеротића. У: Владета Јеротић делом у времену Зборник са научног скупа одржаног у Нишу 14. децембра 2004. године, Црквене студије Ниш. Београд: Арс либри; Ниш: Пунта; 2005: 31-57.

12. Самарџија Б. Мрежа над безданом. Београд: Препород; 2000.

13. Панчовски И. Православни пут спасења и оријентално-окултне духовне технике. У: Стаклене очи Индије Православље и духовност Далеког Истока. Зборник текстова. Цетиње: Светигора; 1997: 45-126.

14. Јанић Ђ. Магија, сујеверје и Црква. Београд: Богословље; 1985: 1-2.

15. Kur'an časni . Preveli Hafiz Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Tumačenja i bilješke Džemaluddin Čaušević. Zagreb: Stvarnost, Sveučilišna naklada Liber; 1985.

16. Deedat A. Kuran časni najsavršenija Mu džiza. Tuzla: Univerzal – Grafičar; 1989.

17. Вујаклија М. Лексикон страних речи и израза. Београд: Прo-света; 2002.

18. Стојиљковић С. Психијатрија са медицинском психологијом. Београд-Загреб: Медицинска књига; 1979.

19. Фрезер Џ. Џ. Златна грана. Проучавање магије и религије. Земун: „Алфа“, „Драганић“, Београд: „Слободан Јовић“; 1992.

20. Реч К. Речник светих и магијских биљака. Београд: БАБУН; 1996.

21. Елијаде М. Шаманизам и архајске технике екстазе. Сремски Карловци: Издавачка књжарница Зорана Стојановића, Нови Сад: Добра вест; 1990.

22. Паркер Џ., Паркер Д. Снови Памћење Тумачење Коришћење. Београд: ИРО „Рад“; 1987.

23. OEconomus SN. Le glorieux Asclepieion de Cos. Les origines de

la medicine en Grece. Ce volume a ete publie a l'occasion du Veme Congres europeen de cardiologie, Athenes, 1968: 47-51.

24. Toole H. Asclepios. I Asclepios dans l'histoire et la legende II Analyse critique des cures attribuees a Asclepios. Les origines de la medicine en Grece. Ce volume a ete publie a l'occasion du Veme Congres Europeen de cardiologie, Athenes, 1968: 1-27.

25. Чинмој Ш. На крилима сребрних снова. Питања и одговори о духовном значењу снова. Београд: Народна библиотека Србије; 2003.

26. Поповић Ј. Житије светог равноапостолног цара Константина Великог и свете христољубиве мајке његове Јелене. Житије светих за мај. Ваљево: Манастир св. Ћелије, Земун: „Сава Мухић“; 1974: 489-512.

27. Озимих Н. Милански едикт. Ниш: Пунта; 2010.

28. Острогорски Г. Историја Византије. Београд: Просвета; 1996: 391.

29. Дрча С. Медијана. Ниш: Пеликан, Народни музеј; 2006.

Дрча С. Naissus. У: Јоцић М, ет ал, едитор. Археолошко благо Ниша од неолита до средњег века. Београд: САНУ, Народна библиотека Србије; 2004: 49-58.

30. Stanojević V. Antički medicinski tragovi na tlu Jugoslavije. Pro medico 2 IV. Kranj: Gorenjski tisk; 1972. p.14-21.

31. Јоцић М., Дрча С., Максимовић М., Јанковић Михалцић Д. Археолошко благо Ниша од неолита до средњег века. Београд: САНУ, Народна библиотека Србије; 2004.

32. Илић-Тасић С, Радовановић Ј, Новак М. Симболи медицине. У: 800 година српске медицине Пчињски зборник. Београд: Инфинитас, Српско лекарско друштво; 2011: 41-51.

33. Влајић С. Светлосна формула и светлосни нивои посмртне равни. Земун: ИПА Мирослав; 1992.

34. Митровић М, Петровић С. Социологија Уџбеник за трећи разред средњих школа и четврти разред гимназије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Завод за школство у Подгорици; 1992.

35. Митровић М. Социологија, Основни појмови и проблеми. Правни факултет: Београд; 2005.

Срећко Митић

НОВЕ ВРЕДНОСТИ ЗА НОВО ВРЕМЕ

Сви смо ми збир супротности, у шта Вас могу уверити личним примером. Моји ставови се неком могу учинити крајње лицемерним и противречним, али верујте, они су управо производи подељени познатим чиниоцима. И ако нисте сагласни са мном ништа страшно, јер ја се ни са рођеним оцем не слажем готово ни у чему: он навија за Звезду, ја за црно-беле, он је за краља, ја сам највећи антиројалиста у земљи. Верујте ми, Тито је *мала беба* у поређењу са мојим антиројализмом. Мој отац би гејеве, лезбијке и трансродне особе протерао на пусто острво, а ја сматрам да би они морали да постану равноправни чланови друштва. Могоа бих тако у недоглед о нашим разликама, но то није важно, јер га неизмерно волим. Оно што је битно јесте да сам по опредељењу неолиберал и космополита, да гајим веома наглашен анимозитет према крунисаним главама, још већи према високом свештенству, више верујем чак и данашњим политичарима. Када престолонаследник или лице у мантији назове добро јутро, погледам на сат и у небо, јер су ми потребна бар два поуздана извора да је зора сванула.

Супротности и недоследности моје душе:

1. Имам пријатеља међу свештеницима и волим наслеђе Медицијевић.
2. Навијам за комунистички клуб упркос либералним опредељењима.
3. Изузетно ми сметају појаве као што су краљ Милутин, Душан Силни, Дража Михајловић, Александар Обреновић, али не и млетачки дуждеви.
4. И поред тога што се са црквама у много чему не слажем, не прихватам Дарвинову теорију и заступник сам креационизма.
5. Мишљења сам да је римокатоличка црква пре свега империја па тек онда спасенска установа, али сам сагласан са 90% ствари које је изговорио папа Фрања (досада).
6. Презирем сваки национализам био он светосавски, хрватски, албански, али имам и пријатеље националисте.
7. Једном речју, потпуни сам збир супротности, довољно верујући да бих био атеиста, а превише бунтован и либералан да бих припадао било којој цркви. До те спознаје сам дошао онда када сам желео да постанем протестант. Моји су наравно ставили

вето на ту одлуку, што мене није спречило да проучавам Лутеранство. Онда сам сазнао да у протестанским црквама има расизма, нарочито у Америци, где постоје *беле* и *обојене* цркве. Наравно, одустао сам од те намере. У којој год цркви да се крстим не ваља: у православној су само окорели националисти и четници, у католичкој профитери, бивши инквизитори и усташе (не мислим на Хрвате), у протестанским не можеш да се *спасеш ако ниси бео*. Цркве су по мом мишљењу сувише конзервативне институције које стоје у месту и желе да врате време уназад и као такве нису места замене. Нове вредности за ново доба, слобода и једнакост за све, сви смо једино – људи!

Говорећи о цркви полазимо од њене двојачке улоге: она је спасенска установа, а са друге стране и друштвено-политички субјект. Када вернику нуди спасење до којег се долази покајањем и смерним животом, црква тада симболизује добро у човеку овековечено у делима Исуса Христа или ранијим старозаветним списима. То је она позитивна страна есхатолошке крошње на чијем врху се састају све цркве, па зашто не рећи и све месијанске (спасенске) религије. За мене је спорна улога цркве као друштвенополитичког субјекта, а свака од набројаних то јесте, најпре због тога што све верске установе делују и на световном нивоу. Споменуо сам католичку цркву која је по свим параметрима империја, у економском, медијском, верском смислу... Њено богатство мери се милионима евра, има сопствену банку, а Ватикан, односно његов музеј је туристичка атракција првога реда (културно-уметничка баштина). Католичка ТВ мрежа састоји се из неколико десетина станица, емитује свој програм како у Европи, тако и у Латинској Америци и Сједињеним Државама. *L' Osservatore Romano*, званично гласило Ватикана излази на италијанском и енглеском језику, што наводи на закључак да су римокатолички представници учили значај савремених медија за ширење вере, али и промоцију политичких циљева. Да бисмо могли ближе да разумемо глобално-политичку димензију деловања Католичке цркве, морамо се вратити у даљу прошлост и сетити се да је она раније била и војна империја, као и да се њени прваци нису либили да започну многе ратове у име Христа. Најпознатији су Крсташки походи. Од раскола 1054. Католичка црква је имала дугорочни циљ да постане глобална и најбројнија светска верска заједница, у чему је у доброј мери и успела. Није Ватиканска библиотека без разлога једна од најчуванијих на свету, јер се у њој чувају доси-

је и други тајни документи од великог значаја за Европу, па и читав свет.

Разлог зашто сам други део анализе започео причом о Католичкој цркви јесте тај што је она најмоћнија. Са таквим карактером нема намеру да благосиља, већ да шири свој утицај као и свака друга империја. Ако се осврнемо на ближе окружење, видећемо да постоје озбиљни покушаји ревизије историје у Хрватској уз свесрдну помоћ свештенства. Но, пошто се тако нешто догађа и у Србији, по потпуно истом моделу сматрам да немамо право да много приговарамо комшијама.

Православна црква нема ни изблиза тако моћну и развијену медијску мрежу, што не значи да су њене друштвенополитичке амбиције мање. Интенција да црква егзистира као друштвенополитички субјект више него као спасенска установа заједничка је и католичкој и православној цркви. Као пример узећемо Српску православну цркву чији се челници више баве политиком него Новим заветом, протурајући на мала врата некакав *светосавски национализам*. Упоредимо ли ситуацију у Србији и Хрватској видећемо да се две супротстављене цркве служе потпуно истим средствима за протурање јефтиног национализма. Ови први бесплатно држе парастосе Дражи Михајловићу и Димитрију Љотићу, док за исту услугу дословце деру вернике узимајући по неколико хиљада динара за опело. У Хрватској се многи бискупи труде да прогласе Алојзија Степинца блаженим, освећују усташке споменике и томе слично. Тако нас обе цркве терају да се ваљамо у националистичком блату, заборавимо колико су нам бедне плате и пензије, да је већини нас привилегија да одемо на море, да су социјална давања све мања. Што се протестаната тиче, ни код њих ситуација није боља. Нећу их дотицати, јер најмање утичу на ситуацију на Балкану, мада њихово деловање на глобалном нивоу није занемарљиво. На крају, и цркве су збир супротности као и ја, Дража и Степинац уместо Исуса и Марка, политички говори уместо Јеванђеља по Јовану, приједи за државнике уместо за вернике. Уочавајући какве су нам цркве, не бринем због супротности у себи.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in a light gray color, serves as a background for the title. The eye is composed of several concentric, slightly irregular oval shapes, with the outermost shape being the largest and the innermost being the smallest, creating a sense of depth and focus.

Баштина

Недељко Богдановић

ЛЕПЕ ЧИЊЕНИЦЕ СВРЉИШКЕ ПРОШЛОСТИ

У вези са чињеницама има и неких аксиоматских ставова, попут ових: чињенице садашњости аутоматски се уграђују у историју; чињенице живе реалности с временом постају чињенице културе; вредност података расте са протоком времена; чињенице језика трајније су од реалија које именују, али докле год постоји документ (споменик), он бива првостепени у односу на језички остатак.

Исто тако, кроз ситнице се уочава значај крупних процеса у организму, историјских покрета у друштву, идејних епоха на глобалном плану.

При свему томе чињенице више значе него што тренутно говоре.

С тим у вези, остајући на терену баштине, указаћемо само на три занимљиве појединости.

1. Без обзира на жртве и све друго што је донео Први светски рат као највећи рат до тада, он је у сврљишки крај донео плуг уместо рала. Први плугови давани су од државе која их је добила као репарацију за ратну штету. И иначе је време после овога рата довело до интензификације пољопривредне производње, а за наш крај саопштавамо мали податак да је сем вршидбе „на гувну“ уз помоћ теглеће марве (говеда и коња), с тим што се раж „бувала“ из посебних потреба да се сачува дугачка сламка за плетење рогожа, и кантаришта на трмкама, из једног уговора сазнајемо да је у селу Бучуму, домаћин Антанас Вукадиновић, дао парче земље (воћњак у месту Стар сливак), и откупио „четврту част“ од ручне вршалице од Анте В. Сретковића. Уговор је закључен 1930. године. Не знамо како је изгледала та вршалица, нити колико је већ била у рукама дотадашњег власника, нити колико је таквих вршалица било у свр-

љишком срезу, али закључујемо „да се те године (1930) вршидба изводила и ручним вршалицама“, као никад раније. Десетак година иза Другог светског рата престала је вршидба „на гувну“, радиле су вршалице (на угаљ, па на бензин, па на тракторски погон) да су данас ретке јер ако се врше (а иначе се то ради мало, мање него што би стварно могло и било потребно), ради се то комбајнима.

2. У време када је у Крагујевцу на Великој народној скупштини од 14. до 16. фебруара 1835. године усвајан *Устав Књажества Србије*, такозвани Сретењски устав, сврљишки крај био је у саставу Окружија Бањског и представљао крајњу периферију Књажества. Па ипак, човеку буде мило кад на томе документу види и име „нашега човека“. Окружије Бањско, имало је за ту скупштину пет депутата. Први је Рајко Здравковић, из Гулијана. Требало би истражити ко је тај наш депутат Рајко, има ли његових потомака, зна ли се за ову његову политичку функцију. У то време у Државном совјету било је паритетно заступљено свештенство, и тамо један од двојице представника из Окружија Бањског био је Прота сврљишки Милојко (Стојкоћ, sic!), претпостављамо брзописни облик презимена Стојковић. Ни о њему не знамо ништа. Једино што можемо замислити је њихов вишедневни пут (када није било данас замисливих превозних средстава), који се морао извршити беспоговорно, јер је државна нужност и кнежева заповест. А с тим се није ваљало шалити.

3. Овде желимо да истакнемо и једну занимљиву појединост коју смо уочили радећи на књизи о селу Бучуму. Наиме, међу тестаментима којима располаже Вишеслав Николић, налази се и онај који је дао Гмитар Спасић зету Алекси Радојковићу. Тај је тестамент закључен 12. децембра 1883. године, у Бучуму пред Судом општине бучумске, чији су чланови: Никола А. Гојковић и Василија Сретковић, а присутни: Илија Сретковић, Коста Миленковић и Василија Сретковић. Међутим, а свакако по ондашњој уредби и обичајима, овај тестамент потврђен је и од стране пароха изворског 15. децембра 1883. године.

Занимљивост је у томе што је тај парох Филип Недељковић, који је заслужан што је 1866. године пронађено Сврљишко јеванђеље, из 1279. године, најстарији писани споменик овог дела Србије, и што је Недељковић оснивач црквене библиотеке која је од стране Недељка Богдановића, Ане Богдановић и Милана

Миодраг Митић

СЕЋАЊА

(Село Жељево у сећању најстаријег житеља Миодрага Митића)

Све док се сећамо прошлости, значи да живимо, разумевајући свој животни пут. И што је дужи, већи је страх од заборавања. У тренутку кад се присећамо, враћамо се уназад, већ пређеном стазом и поново осећамо као у моменту када се догађај дешавао. Обнављајући сећања потврђујемо да смо учествовали у неком битном догађају, разговору, боравању на неком простору у неко време... Сећања су темељ нашег идентитета и како је неко рекао „једини рај из којег нас нико не може протерати“ Најстарији житељ села Жељева, Миодраг Митић, одшкринуо нам је врата раја своје куће сећања.

Дуго сам размишљао о мом селу Жељеву, причама о његовом настанку, развоју и сада нестајању. Располагао сам са неколико писаних докумената о селу, који су ми помогли да сазнам много занимљивих информација о њему. Ипак, нису били довољни да се сагледа његова историја, јер је село, историјски посматрано до сада променило четири локације.

Село Жељево је најмање, а може се рећи и најсиромашније насеље у Сврљишкој општини. Смештено је на врху Дубраве, североисточно од Сврљига, од којег је удаљено око 2,5 километара. Положај села је југозападни. Земљиште на коме су подигнуте куће је слојевито, већим делом каменито и само местимично плодно. У најстаријем писаном документу, турском дефтеру, попису становништва и насеља сврљишког краја из 1454. Године, Жељева нема, што указује да је можда тада било на неком другом месту. Али, у попису из 1478. године Жељево се појављује као насеље. Био сам знатижељан да то сазнам, па сам настојао да из разговора са старијим људима из села прикупим било каква сазнања о томе.

Слична интересовања имао је мој рођак и комшија, покојни Радослав Петровић. Занимао га је настанак и историја нашег села. Радослав је памтио много важних и интересантних података које је чуо од старијих људи. Често смо размењивали сазнања и податке до којих смо долазили. Једне хладне јануарске вечери док смо беседили крај ватре у топлој соби, уз чашицу шљи-

вовице коју смо сами пекли, испричао ми је случај упознавања са човеком који је са њим радио у грађевинској фирми у Зајечару. Из разговора са њим сазнао је да тај човек потиче из нашег села, из Жељева. Но, није сваки сусрет случајан, као што изгледа на први поглед. Неке ствари као да се догађају по унапред написаном плану, са одређеним циљем и улогом. Такво је било и упознавање са колегом из грађевинске фирме, а његова рола је била да пренесе информације о најстаријем селу Жељеву које је живело у подножју Старе планине. То село на територији пиротског краја бројало је око стотину кућа. Становници су се углавном бавили сточарством и земљорадњом, као и мештани суседних насеља. Тада, у време Турске владавине, десио се догађај који је био кобан по село, и који је изазвао нестајање и миграцију његових становника.

Казивање није несвакидашње, сличне су приче и о другим селима која су тада мењала станишта. Турчин, силник, намеривши се на сељане, малтретирао их на све могуће начине, па им је наметнуо и висок, непримерени порез. Огорчени, пркосни сељани су се организовали и убили харачлију. Кад су то Турци дознали, припремили су стравичну освету. У цик зоре опколили су село, напали и мучки побили све које су сустигли, ухватили, а село су запалили. Куће су биле од слабог материјала, дрвета и цело село је изгорело до темеља. Преживели становници који су избегли овај злочин, раселили су се по суседним насељима код рођака и познаника. Страх је завладао. Згаришту се нико више није враћао. Касније се, са колена на колено преносила прича о стравичном призору: на гранама највећег, горостасног дрвета израслог на средини села, Турци су вешали све које су ухватили, мушкарце, жене чак и најмлађу децу.

Након много година, тачније око 1830. године, на месту садашњег села почела су досељавања становништва. Први су дошли Јанинци, Црногорци избегли са Косова који су и основали ново село Жељево. У то време дешавају се значајни догађаји за Србију. По завршетку Српско-турског рата долази до територијалног разграничења између Турске и Кнежевине Србије. Сврљишки крај је припао Србији. Граница је ишла и ободом Сврљишких планина, где се још увек могу наћи остаци српских и турских караула. Пирот, Бела Паланка и Ниш остали су под турском окупацијом све до завршетка Балканских ратова. Пошто је наш крај постао слободна територија, почело је интензивно насељавање становништва са подручја која су била под Турцима. Прва је са Косова стигла фамилија Јанинци и населила се

испод засеока Тројица. У њиховој близини је већ постојало насеље од неколико кућа, Ужбинци, мала (насеље од неколико кућа) изнад заравни и пута који је водио за село Белоиње. Из села Базовик стигли су Радовановци, из Попшице Миленковци, из Брзог Брода Марјановци, из Осмакова код Пирота Арзинци. Из Старопланинског краја и села Жељева које више није постојало, са сећањем на старо село стиже група од неколико људи. Један од њих звао се Јанко. Арзинци су у Жељево стигли међу последњима. Најпре су се населили у селу Рибаре, па су Јанинци позвали једну групу да дође и да им буду комшије, уступивши им део земље у садашњем Селишту, Прогону код Раскрсја, Вировима и неким другим местима. Најстарији Арзинац био је Коца Павловић, који је имао пет синова и кћер. Најмлађи Коцин син је донесен у колевци, а један је остао у селу Рибаре.

Славко Михајловић је веома сликовито описао сећање најстаријих људи о једном таквом доласку нових житеља у село. Породица Џурце Пироћанца је сав свој иметак натоварила на воловска кола, била су дрвена без иједног металног дела, ексера, са великим наплатама без шина. Волови су били *суцрњаст*, крупни са огромним роговима. Џурца, мали и жгољав између њих изгледао је као патуљак.

Питао сам се, како су ти људи из окупираних територија прелазили са својим иметком границу, којим заобилазним путевима, колико су морали да поткупљују војску и граничаре? Када је завршен процес досељавања у Жељево је било пет до шест кућа.

Место на коме су формирали село било је обрасло густом шумом и пружало је одличну заштиту од евентуалних напада Турака преко границе, али са мало обрадиве земље, па су људи били принуђени да потраже нову и погоднију локацију. Та трећа локација је пронађена око 2,5 километара западније, на данашњем Селишту. Сада су на том месту Радовановске и Јовановске појате. Саградили су примитивне куће, земунице, искрчили шуму за оранице и започели нови живот. Непознавање терена је условило пресељење и на четврту локацију. Наиме, дошло је до клизања терена и подвожења земуница. Кренули су даље на запад и населили садашњу локацију. Насељавање овог пута било је успешније, дошло је до увећања броја становника и домаћинстава и деобе великих задруга. Село је тако добило дванаест кућа. Интересантно је сећање старих људи по коме је свака кућа имала гајдаша (гајдара), а једна кућа имала је и два свирача. У тако малом селу постојао је оркестар од 13 гајдаша.

Атар села је одувек био непогодан за обраду. Жељевчани су зато омеђили границу према атару села Рибара. Међа се протезала од Ужбине појате до Тимока чиме су добили најплоднију земљу. Пошто ово није било у интересу Рибарчана, они су поткупили власт и променили границу, која се сада протезала од Ужбине појате до места које су звали Мали Дол. Нова међа је обележена једном браздом, која је временом ерозијом прерасла у омању клисуру. Жељевчанима је остала поснија земља, и зато су били приморани да се шире северније ка данашњем путу који води од Сврљига ка Књажевцу. У тој подели расположиве земље по фамилијама, најгоре су прошли Арзинци јер су последњи населили село. Морали су да се задовоље делом Нерезине, земљом слабијег квалитета, закисељеном, склоном клизању, која је захтевала много рада, а давала слабе приносе.

Ово насељавање се одвијало у време одласка Турака из ових крајева. Одлазећи, Турци су продавали своју земљу, бранике и воденице. Такво имање од око 6 хектара у месту званом Ливаде, лицитирао је и без знања браће купио и пренео је на своје име најмлађи син Коце Арзе. Показавши се као најспособнији у фамилији изабран је за старешину задруге, која је тада бројала 20 чланова. Прича се да је приликом куповине ове земље Арзи недостајало 12 дуката и да их је позајмио од својих снаја. Сазнавши за ову његову неправедну одлуку, браћа су оседлали коње и гонили га до Мачје главе, подножја врха на Тресибаби. Приметивши да је одјахао ка Миљковцу, одакле му је била жена, одустали су. Да су га сустигли, говорили су сељани, сигурно би га убили. Приче о страшној клетви браће и њихових потомака, нису престале ни до данашњих дана, па овај догађај многи везују за немила дешавања у овој породици.

Бављење пољопривредом и сточарством су били главна делатност сељана у то време. Од усева су углавном гајили пшеницу, раж, овас, касније кукуруз, а у мањој мери јечам, јер је ова житарица захтевала плоднију земљу. Орало се плитко, дрвеним ралицама са гвозденим сечивом рала. Оваква рала су се користила све до педесетих година по стрмим теренима, где се нису могли употребљавати гвоздени плугови. Њих је наша држава добила након Првог светског рата од Немачке на име ратне одштете и додељивала их је породицама бесплатно, пре свега оних чији су храниоци погинули у том рату. Пошто је терен села махом брдовит, ова врста плугова је била неупотребљива на свим њивама. Немачки плугови су били квалитетни, али тешки, па су их слаби домаћи воловчићи једва вукли. И уситњеност

парцела је била препрека за орање гвозденим плуговима. Да би се одорао слој земље око слога било је потребно троје људи. Један је водио волове, други орао, а трећи држао колица да се не преврну. То је било неопходно када се орање склапа. Када се њива расклапа било је лакше, али ако се то стално ради на средини њиве се ствара удубљење, које се у кишним данима пуни водом и таква њива не би могла да се засеје. Замена рала плуговима је допринела развоју пољопривреде и сточарства. Већина домаћинстава је ради орања чувала по два вола, али је било и спаривања од стране оних сиромашнијих који чували по једно сточно грло.

Сејала се пшеница белија или белица чије се семе деценијама није мењало. Временом оно је деградирао и давало слабе приносе. Белица је расла до око 50 см висине и јако је било тешко пожњети је, везати снопове и зденути у крстине. Стара сорта пшенице белија замењена је новом, званом црвенка, која је на истом месту давала дупло веће приносе. Најзаступљенија култура тада је био бели кукуруз, који је давао слабе приходе. Сејао се ручно као пшеница, а копао два пута на постат. Прво копање је било прашење, а наредно огртање. Око струкова се правила велика хумка да не би лежао и да би ојачао коренов систем, а лишће-перје је прештипавано, ваљда да би лепше изгледало. Тек касније се кукуруз садио у бразде, што је омогућило лакшу обраду коришћењем копачица...

Прва земљорадничка задруга у нашем крају формирана је у селу Рибаре. Једини њен члан из нашег села Жељева је био Трајко Марјановић. Добијао је и пратио стручну литературу о пољопривреди и први примењивао нове методе. Зато је и први набавио плуг, гвоздене дрљаче за дрљање њива и први је почео да сади кукуруз у бразде. Купио је копачицу. Први у селу почео је да сади детелину луцерку и да користи вештачко ђубриво. Касније су први трактор у селу купили Душан Антић и Будимир Павловић. Био је то стари тип трактора, „булдог“ са једним клипом, који се није најбоље показао у нашим условима за обраду земље, јер је био предвиђен за рад на равним површинама.

Поред житарица гајило се и поврће за исхрану сопствених породица. Свако домаћинство је имало башту (градину) где је сађена паприка, парадајз, ред краставаца и купус. Жељевачке градине су махом биле на месту званом Ливаде, испод малог врела са којег су се наводњавале. Половина овог простора под баштама је припадала Шљивовчанима, а друга половина селу

Жељеву. Пошто издашност извора није била довољна за исто-времено заливање башти, правио се распоред, па се дежурало и ноћу како се ред не би изгубио. У свакој градини обавезно је сађено големо цвеће и босиљак. Осим у Ливадама, поврће се гајило и на месту Стубал и у Вировима, али за мањи број домаћинства.

Од гајене стоке најзаступљенија је била овца праменка, Сврљишка овца. Ова врста оваца се временом измелезила, тако да данас чисте праменке у Сврљишком крају више нема. Најбољи сој праменке задржао се једино у Пиротском крају. Од вуне ове врсте оваца израђивани су чувени пиротски ћилими. Свака кућа је имала бар десетак оваца, а богатија домаћинства много више. Од вуне ове најцењеније домаће животиње израђивани су скоро сви одевни предмети. Домаћинства су гајила и конопљу, грсницу, која је поред вуне била главна сировина за израду одеће и тканих предмета. Сврљишки сељак је на ногама носио чарапе од вуне, вунене панталоне, капут, плетене рукавице и *дреје*. Вунену кабаницу је носио по киши, а на глави шубару од овчије коже. Корист од ове домаће животиње била је вишеструка: овца се и јагњила, давала квалитетно млеко и ђубриво за њиве. Међутим, кочница за развој овчарства у већој мери била је недостатак пашњачке површине у селу.

Као најпознатији овчар из села помиње се Вуле Шабић. Имао је велико стадо и пашњаке по Нерезини, Забелу и Стеници. Свака десета овца у његовом стаду носила је меденицу. Од места Голи Трап до Нерезине где је Вуле напасао стадо има 2 до 3 километара, али су се те меденице одлично чуле. Тако значлачки укомпоноване и наштимоване било је милина слушати их. Слушао сам их задивљен њиховом аријом и нисам се могао наслушати. Не тако давно, његов унук ми је рекао да је сачувао свих 13 меденица, али је њихова мелодија заувек утихнула. Чужем је само ја у свом сећању.

Причало се да је Вуле Шабић сваке суботе носио овчији сир на пијацу у Ниш. Тамо су га у колони чекале сталне муштерије. Узрок изузетности сира Вулета Шабића је чиста и посебна трава, чиста вода, клима која погодује овци и остале погодности овог краја. То је потврдио својевремено и оснивач овчарско селекционе станице у Сврљигу, неки инжењер пољопривреде Величковић. На једном предавању за сточаре које је организовало Министарство пољопривреде, истакао је, да је обишао целу Србију и да није нашао боље природне услове за узгој оваца од

Сврљишког краја. Касније је докторирао на теми о сврљишкој овци.

Поред вуне, сира и сврљишко јагње је чувено по квалитету. То је зато што наше јагње нема карактеристични мирис овце, који имају јагањци из других крајева. Сећам се приче коју ми је испричао Радослав Петровић о догађају са славља у предузећу у Зајечару. На молбу директора, он и неки радник из Хомоља донели су по једно јагње за заједнички ручак. Пред крај обода, тањир са сврљишком јагњетином коју је Радослав донео били су празни, а оно јагњеће месо из Хомоља је остало нетакнуто.

Ова сорта оваца захвална је и за чување, и кад је исхрана у питању. Испаша се обављала све док не падне снег, а у случају благе зиме паша оваца се настављала. У току јаче зиме углавном су се храниле лисником.

Стока, крупна и ситна чувана је ван села на појатама. То је погодовало хигијени у селу, а и стока је на појатама била ближе испаше. Међутим, Жељевачке појате су оскудевале водом за напајање стоке. Појате су се звале по презименима породица, попут: Ивићева, Митићева, Момировићева, Арзина, Павловска, Бутуланска (Марјановска), а стока са ових појата напајала се на Стубалу, Илијином Обору, Вировима, у Ристином Трњу и другим местима са кладенцима.

Воћарство је у Жељеву било слабо развијено. Шљива је била најзаступљенија, углавном аутохтоне врсте, белице, ранкиње и пожегаче. Најчешће су се садиле дуж међа са сеоским утринама или су расле на пањевима и жилама старих шљива без уређених шљивака. И поред неповољних климатских услова за гајење винове лозе, свако домаћинство је имало „виноградић“. Највише их је било на простору Нерезине и углавном се гајила сорта пловдина. Ипак, вином су се углавном снабдевали у Нишком крају, у селима Сићеву, Пасјачи и Ореовцу. То је била унапред договорена робна размена. Овце, свиње, пасуљ и друго мењали су се за грожђе или вино.

Сиромаштво какво је било у целом селу, није било препрека за повећање наталитета. У просеку, свака жена је рађала најмање троје деце. Желим да поменем пример Данице, жене Светолика Марковића, која је очувала деветоро деце. Претпоследњи пород јој је донео близанце. Једно од деце је било кржљавије од другог, и она је одлучила да чува само једно, и то слабије је однела и бацила у оближњи поток. После три дана умре дете које је оставила да чува. Даница оде до потока и нађе живо бачено дете. Понесе га, дете се опоравило, порасло и није се раз-

ликовало од друге деце. Био је то Никодија Марковић. Био је земљорадник, милиционер, а пензионисан је као рудар. Када сам га видео пре две године и када смо се питали за здравље, прво ми је рекао да му је здравље челично.

Некад су села имала већу извршну власт него сада. Власт у селу је вршио кмет, кога су бирали сељаци. Поред осталих права, кмет је без икаквог решења могао ухапсити било кога у селу који је нешто скривио и да га задржи у затвору извесно време. Причали су ми да је на једном Збору, полупијани Ранђел Ђорђевић стално прекидао кмета док је говорио. Није престајао и поред неколико опомена. Кад је кмету досадио, наредио је Добривоју Младеновићу да га отера у затвор који је био подрум сеоске куће. Распасавши тканице, Добривоје их је употребио као средство (лисице) за хапшење, везао Ранђелу руке и одвео у затвор (подрум). Кмет је несметано наставио да прича своју причу.

На дужности кмета у селу најдуже се задржао Светислав Михајловић, о коме се говорило да је био строг, али праведан. Поред осталих, казнио је и свог зета Љубу Ђумиша због паше волова у туђој њиви. О њивама и евентуалним штетама на њима, бригу су водили пољаци. Свако село је имало пољака, кога су симболичном надокнадом плаћали сељани. Печење ракије била је омиљена делатност домаћина, јер су тада сви били живахнији и веселији. Казани су били реткост па се ракија није пекла у сваком домаћинству. Непокретне казане су имали Чедомир Крстић и Владимир Ивић. Касније су богатији појединци купили покретне казане, са њима ишли од куће до куће, и за обављени посао наплаћивали у натури (ракији).

Јањинци су, као први насељеници новог Жељева, за себе приграбили највише и најквалитетнију земљу. Пошто нису могли сами да је обрађују користили су надничаре, према којима су показивали изузетно поштовање. После сваког доброг obroка добијали су пристојно време за одмор. Препричавала се анегдота, да је после једног ручка, када је газда питао надничаре да ли им нешто фали, један у шали рекао да би било добро да добију по један сладолед. Након тог дијалога газда Чедомир, звани Шоља се неприметно изгубио. После пола сата дојашао је из Сврљига, носећи пун лонац сладоледа. Чедомир је био популаран у народу, прави народни трибун, а људи су му безрезервно веровали. Одлазећи на појату, несрећним случајем удавио се у незаштићени бунар на Бутулану.

Куповином земље, по површини и квалитету стигли су их и престигли Арзини. Земља је некад била скупа, могли су да је купе само најимућнији. Тиме су богати постајали још богатији. Арзини су купили сеоску земљу у Урвинама испод своје појате и њиве у Тетребици. Толику површину земље ни они нису могли сами да обрађују, па су и плаћали надничаре. У надницу су ишли најсиромашнији људи у селу, а морали су да раде од мрака до мрака. Код њих су надничари нерадо ишли, јер су им често ускраћивали одмор. Познати надничар који им је косио целог лета је био Толе Антић.

Међу богатијим породицама је била и породица Будимира Павловића и његовог млађег брата Наума. Поред наслеђене имовине и они су купили велики број њива. Будимир је био ожењен миражциком и део њене имовине повећао је заједничко имање. Имали су, у поређењу са другима, највећи број грла крупне и ситне стоке. Једном приликом, посетивши их, задивио сам се оним што сам видео: у једној штали су распоређене краве, у другој телци, а у трећој бикови. Чували су и два коња Штајерца, који су били у стању да повуку сваки терет или да ту на месту страдају. Сећам се једне вршидбе вршалицом када су наврли вагон и по пшенице и пола вагона осталих житарица. Чували су толико свиња да никад нису знали њихов број, напасали су око шездесет оваца и стотину јагањаца. Међу првима у селу, Будимир и његов брат купили су трактор. Упркос богатству које су поседовали, Буда није много марио шта ће и како ће се за коју прилику обући. Кренувши из села у Ниш, као и обично обукао је поцепан кожух из којег је вуна вирила на све стране. Тако одевен, објаснио је продавцу да намерава купити најбољи трактор, приколицу, плуг и дрљачу... Одмеривши га од главе до пете, продавац је с неверицом одмахнуо главом, мислећи да је то нека неслана шала и да са овим човеком није нешто у реду. Избацивши гомилу згужваног новца из џепова, запрепастио је надменог трговаца који у животу никада није видео толико новца. Иначе, многи људи су ове пољопривредне машине куповали на кредит.

Павловићи су позајмљивали новац сваком ко је од њих тражио позајмицу. И ја сам био један од њих. Будимира сам затекао крај лисника са кога су овце брстиле шуму и објаснио му како ми недостаје део новца да купим фићу, свој први ауто. Ужурбано је ушао у кућу, вратио се са гомилом згужваних новчаница у рукама и рекао: „Ево ти паре и узми колико ти треба, не могу да бројим, али узми више и купи нека већа ко-

ла“. Читава породица је била у свако доба дана и ноћи спремна да помогне људима у невољи. Један мој познаник је имао невољу да му се сруши део крова на кући. Није имао грађу за нови кров, нити новаца да је купи. Као и многим, несебично, са пуно љубави и наклоности према људима и њиховим невољама, помогао му је Буда. Дао му је своје коње и кола, објаснио где се налази посечена грађа припремљена за потребе њихове породице. Рекао му је да без устручавања може да је узме и одвезе на резару, и да не треба ништа да надокнади. Овај човекољубац је имао петоро деце. Једно дете умрло је рано, двоје остало глувонемо, једна ћерка умрла је на порођају, а друга се удала за неког Вилотију званог Пека. Наум, млађи Будин брат, није имао деце и решио је да раскине задругу и подели имовину са братом. Буда је као старешина заједнице, заједнички уштеђени новац држао на више штедних књижица на своје име, али брату није хтео дати ни динара. Претуривши сву Будину документацију, млађи брат је успео да нађе једну књижицу на којој је било око двадесет милиона динара – велика сума за то време. Покушао је преко суда да добије део од те уштеђевине, али није успео. Недуго касније браћа су поумирала, наследници се растурили по свету, а данас сва та имовина пропада.

За породицу Павловић везује се и догађај необичног суђења због бесправног заузимања сеоске утрине. На делу сеоског имања, поред њихове њиве засејали су пшеницу и село их је тужило. Суд, судија и Драгиша Цветковић из Ниша, адвокат-заступник села, изашли су на лице места. Позвани Гаја Момировић, најстарији међу сељанима је иступио испред њих, прекрстио се, пољубио земљу и почео да гази преко стасале пшенице по утврђеној међи. Судија је, у тренутку сагледавши ситуацију, пресудио у корист села, без геометрије и папира..

У сенци зидова куће сећања Миодрага Митића остало је још припремљених прича. Испратиће их на светлост дана кроз широм одишкринута врата. Потребно је стрпљење и време да бисмо их забележили у памћењу и отргли од заборава.

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ НИШЕВЦА

Једна посета Нишевцу, породици Ранђеловић, чији су чланови пре више од два века живели у делу села Андраковци, крај самог стајалишта воза, отклонила је неке недоумице. Истовремено казивање Томислава Х. Ранђеловића (1932), пензионера из поменутог села на обалама Сврљишког Тимока подстиче на размишљања у вези са тим, каква је историја неких објеката у Нишевцу, која су се предања преносила са колена на колено од старијих ка млађима. У овом селу под Богденицом и Ропалем, било је седам воденица, некада је било седиште сврљишке капетаније, постојало је језеро, а да могу, своју причу испричала би и црквена звона на нишевачком храму Светог Илије. Како год, интервју који смо обавили на Марковдан (8. маја) 2017. године, враћа нас коренима, али и даје нове правце пружања мисли, будућим истраживачима на тлу завичајне историје.

Када су црквена звона стигла у Нишевац и постављена на цркви Светог Илије?

Т. Ранђеловић: Црквена звона стигла су из Крагујевца на коњским колима, за не знам колико динара. Било је то 1903. године. Био је овде парох Вуле Милојевић из Крагујевца, који је служиовао у нишевачкој парохији.

Колико је било звона?

Т. Ранђеловић: Била су три звона. Највероватније је једно отишло у Кнез село код Ниша, а два су остала у Нишевцу. И тамо је црква посвећена Светом Илији. Звона се користе и данас, у оба села. Свако звоно имало је број, али су, по причи, они у Кнез селу, скинули шмирглом број и натпис Нишевац. Звона су обложена бакром и калајем, због бољег звука.

Да ли је у атару Нишевца било још неких црквених објеката?

Т. Ранђеловић: Била је некада, црква на Врлом камену. То место је недалеко од локације цркве Светог Илије. Откривена је је 1938. године. Тада су обављена ископавања, када сам ја имао шест година, ишао сам на то место.

Храм Светог Илије у Нишевцу дуго је био запуштен све до почетка двадесетпрвог века. Знате ли, можда, када је пао, претходни, кров цркве у Нишевцу?

Т. Ранђеловић: Знам. На дан 19. децембра 1964. године, у осам сати ујутру, субота је била. Обновљени су црква и кров 2002. године. У четвртак 6. маја, на Ђурђевдан, поново су се огласила звона са нишевачке цркве.

Када сте били дете, да ли је било доста црквено-народних сабора код нишевачког православног храма?

Т. Ранђеловић: Било је сабора. То је нешто невероватно. Долазили су из свих села. Било је продаваца лубеница, крушака, са друге стране црквеног дворишта били су колачари. Продавали су се боза, лимунада, сладоледи и клакер, углавном о светом Илији, када је била црквена слава. Слично је, причали су старији, било и у Црнољевници, мада ја нисам ишао тамо.

Постоје легенде и за стари сврљишки град, тачније средњовековни Сврљиг град, који се налази између Нишевца и села Варош. Шта знате о томе?

Т. Ранђеловић: Тај стари град радили су неки Татари и Римљани. Загађивањем Сврљишког Тимока, настало је језеро, које се пружало ка Ветрилима, код Лалинца и Сливја. Старији су говорили, да је негде на сврљишкој стени била алка за привезивање пловила. Овде, у Нишевцу нису ни могле да буду куће, јер је према том предању све било под водом, овде где је сад Нишевац. Такође је на зидинама града, проналажен креч, што значи да је била кречана у близини града. Једини прилаз старом сврљишком граду је вештачки усек у једну стену, због те језерске воде.

Сећате ли се још неких појединости у вези са историјом Нишевца?

Т. Ранђеловић: Зграда капетаније, била је где је сада твоја кућа, до Тимока. Тамо је службовао отац Светозара Марковића и Јеврема Марковића, пуковника, Радоје Марковић, срески капетан. Светозара Марковића, својатају Јагодина и Зајечар, а он је и наш. Наш предак Ранђел, по коме смо ми Ранђеловићи, тамо је кувао чорбе, пекао кокошке и слично. Ранђел Митић и Петко Крстић, били су први ђаци нишевачке школе, која је била негде у нашем садашњем дворишту. Свештеник, поп, био им је предавач. Школа је обухватала ђаке, у ствари, одрасле људе из Нишевца, Мерцелата, Драјинца, Шљивовика и Плужине. Уколико заврше школу, могли су да буду деловође, председници и на осталим функцијама у сеоским општинама. Наша општинска зграда била је до 1944. године, у близини школе, али је те године запаљена и изгорела до темеља.

Колико је стара воденица у Нишевцу?

Т. Ранђеловић: Воденица није увек била на овом месту. Раније је била мало ниже постављена. Она је још из турског времена и вероватно има преко три стотине година. Јаз се није померао.

Постојала је и воденица у клисури. Које је припадала?

Т. Ранђеловић: Припадала је породици Јеринић. Била је ту воденица, ваљавица и тупавица. Радила је до, негде, 1950. године.

Да ли је било још воденица у Нишевцу?

Т. Ранђеловић: Било је осам воденица у овом делу Сврљишког Тимока: Бањица, Ждрело, Бресје, Пешићева, Јованова, Трештен камен, Мерцелатска и Попова у Сврљигу. Значи, седам у нишевачком атару.

Мало топонимије. Једно место на путу Нишевац – Варош, зове се Виноград. Реч је о каменитом пределу. Откуд, по Вама, такав назив за једну камену површину?

Т. Ранђеловић: Виноград воли камен. Постоји у клисури, као доказ томе, винова лоза која расте крај камења, непосредно поред пруге. Лоза узри, али је нико не бере, покљуцају птице грожђе. Виногради су били и на месту Нерезина, некада. Постојали су Виноград и Кантар, као делови сеоског атара.“

Када је била највећа поплава у Нишевцу?

Т. Ранђеловић: Године 1948, другог дана Тројице, највећа је поплава била. А у другој поплави, 1973. године, 10. јуна, у недељу, када је отворена за грађанство аутобуска станица у Сврљигу. У Перишу је пала огромна киша. Људи су се у Сврљигу пели на дрвеће, јер је бујица носила све пред собом.

Занимљиво је и то, из којих су крајева стигли садашњи Нишевчани. Одакле су све пристигли?

Т. Ранђеловић: Из Бугарске, са Косова, из Пирота и из околине Ниша. Наше фамилије Ранђелови и Томини су пореклом, из Кнез села код Ниша.

Разговор водио Срђан М. Томић
У Нишевцу, 8. 5. 2017.

Догађања

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ
МАНИФЕСТАЦИЈЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“ 2017.

На књижевни конкурс расписан поводом манифестације „Дани Гордане Тодоровић“ у Сврљигу 2017. године (рок за слање радова био је од 1. јуна до 30. септембра) приспело је 63 рукописа, од којих је 19 дисквалификовано због незадовољавања критеријума конкурса.

Жири у саставу: Горан Максимовић (председник), Радослав Вучковић (члан) и Милица Миленковић (члан), од 44 рукописа који су ушли у разматрање, у први круг (састанак је одржан 10. октобра 2017. године) издвојио је шест рукописа изузетног квалитета: „Плавет“ Ранка Павловића, „Дисање у цвет/ Проник у јабуку“ Миладина Вукосављевића, „Сунчаност, смртност“ Александра Арсенијевића, „О свему што се (не) може рећи“ Душана Мијајловића Адског, „Јао, сви моји мртви песници“ Данета Стојиљковића и „У пределима Орфејевим“ Власте Младеновића. У други круг уврстио је у избор за прву награду два рукописа: „Плавет“ Ранка Павловића и „Дисање у цвет/ Проник у јабуку“ Миладина Вукосављевића.

На последњем састанку одржаном 25. октобра 2017. године једногласно је донета

ОДЛУКА

да награду „Гордана Тодоровић“ 2017.

ДОДЕЉУЈУ

РАНКУ ПАВЛОВИЋУ

(за рукопис поезије „Плавет“)

и

МИЛАДИНУ ВУКОСАВЉЕВИЋУ

(за рукопис поезије „Дисање у цвет/ Проник у јабуку/“)

Овогодишњи бројни и запажени рукописи пристигли за песничку награду *Гордана Тодоровић* налазе се у знаку два рав-

ноправно награђена текста двојице савремених српских песника: Ранка Павловића и Миладина Вукосављевића.

Као песник лирског преиспитивања свеколике људске егзистенције, Ранко Павловић је у рукопису са речитим насловом *Плавет* изнова проговорио о судбини човека на земљи, његовој вези са традицијом оваплоћеном у историји и језику предака, као и космичким силама које повезују човека са Творцем за време овоземаљског постојања, а још више за време оностраног трајања човекове душе након упокојења тела и преласка у потпуну метафизичку димензију. Отуда, Павловић и види овоземаљски живот само као „трептај“ у којем се, преиспитујући себе и свет око себе, припремамо за сусрет са „вечним“ и оностраним. Тако осмишљено лирско преиспитивање саздано је на укрштању емотивног и мисаоног, као и аполонијског и дионизијског доживљаја света. Живот на земљи метафорички је сагледан као непоновљиво искуство са једног „великог путовања“ у којем разоткривамо све три димензије постојања: субјективну, објективну и метафизичку. Субјективни доживљај је саздан на снажним личним импресијама и доживљајима живота, на емоцијама и сумњама у истинитост тих емоција, а манифестује се кроз тематизацију унутрашњег света, љубави према жени и породици, према народу, према традицији и језику из које је потекао. Објективни доживљај света почива на сагледавању онога што је изван нас, а што нас суочава са говором природе, земље и камена, воде и биљака, растиња и животиња. Та два света, субјективни и објективни, дубоко се укрштају у доживљају „очевине“ као чисте емоције, али и као историјског и биолошког наслеђа, моралне дужности, те родне груде која нам обнавља животну снагу у тренуцима свакодневних душевних или физичких посрнућа. Метафизички доживљај света утемељен је на вери у сусрет са просторима оностраног, као са „чистом идејом“ која нас након упокојења од земаљског трајања ослобађа терета материјалног и уводи у „плавет“ духовног и метафизичког постојања, у овом случају схваћену као метафору „бескрајне слободе“.

Та три различита, толико прожета, али опет толико супротстављена света постојања, Павловић увезује снажним песничким језиком, у којем се читава сложено мисаоно и мелодијско богатство матерње српске лексике која је извор сваког постојања и значења.

Песнички рукопис Миладина Вукосављевића мисаоно и поетички можемо схватити кроз сагледавање вишезначног наслова *Дисање у цвет/ Проник у јабуку*, у којем се „јабука“

симболички намеће као плод људског постања, али и порекло истовременог људског задовољства и патње. Јабука је подједнако симбол „кушања сласти“, као и симбол „праотачког греха“ који окајавамо вековима. Покушавајући да библијски грех праотаца сагледа као неразрешиву личну, али и колективну, тескобу и сумњу, Вукосављевић вишезначним лирским језиком, римованим стиховима и изнова обновљеном лексиком, понире у мистерију вечитих „сенки и опсена“, „снова и јаве“, „чуда и чини“, „урока и мађија“, које свагда опседају људски род.

У том свету вечите потраге за давним слојевима значења, у наглашеном дочаравању искони, песник осећа дубоко неспокојство, а покушава да га одгонетне и потисне понирањем у палимсесте давно записаних и понуђених значења. Зато се песников говор и онда када је „преко Никољског јеванђеља“ или „преко слике Рисимове“ записан, непосредно усмерава на вечиту везу са умрлима и метафизичким сазнањима о размерама окајавања човековог „пада“. Отуда је читав један циклус песама некролошки интониран и представља непосредно кретање „гробним пејзажима“ у спомен на најближе чланове породице, као што су мајка и отац, али и на песничке другове и поетичке истомишљенике, као што су преминули савременици: Бранко В. Радичевић, Бранислав Петровић, Александар Ристовић, Божидар Тимотијевић и сл.

Иза те снажне аполонијске туге назире се свест да је људска патња добрим делом проистекла из библијског сагрешења, а као што су „музика“ и „ватра“ вечне метафоре на путу тог искупљења, тако је и сећање на грех најпостојаније стање људског памћења.

Из укратко изложених критичких запажања и теза, можемо закључити да оба ове 2017. године награђена песника, и Ранко Павловић и Миладин Вукосављевић, добрим делом су поетички следбеници и сабеседници песничког света Гордане Тодоровић, тако да је њихове лирске рукописе жири једногласно препознао као достојне награде која носи име ове велике српске песникиње друге половине 20. века.

У Сврљигу,
25. октобар 2017.

Горан Максимовић, *председник*
Радослав Вучковић, *члан*
Милица Миленковић, *члан*

Ранко Павловић

ПЛАВЕТ

(избор из рукописа)

ОЧЕВИНА

Отели су ми очевину.

Разбашкарили се по њој,
загосподарили шумама,
халапљиво гутају оранице,
грицкају крајке крчевина.
Сладе се лејама по којима је
цвјетала мајчина перуника.
Кидишу на очеве рукосаде,
враћају калем у дивљаку.

Ја бих да их отјерам,
али ни брат да ми помогне.

Сасијечи их, као што су
ослободиоци сабљама сјекли
погану сорту освајачку...
Затри им сјеме, као што су
преци затирали легла губара...

Савјети са свих страна,
а ни од куда руке и алатке
који би искоријенили
шибље, трње и коров
по напуштеној очевини.

МАЛИ НАРОД

Мали народ је као мало дијете,
пуштено међу дивље звијери,
заштићено само жељом да опстане
до часа када ће оставити потомство.

Мали народ је сличан прерано
процвалом цвијету у који, заклоњен
дубом сломљеним у олуји,
пркоси мразу што не да прољећу
да зазелени ливаде и загрије нам душе.

Мали народ храни се земљом
наслијеђеном од предака, и напаја
причом коју су му очеви оставили.

Мали народ воли што је велик
у жељи да не дозволи корову
да ижђика по његовим вртovima.

НИЈЕДНЕ СЛОБОДНЕ ГРАНЧИЦЕ

Пристао сам да будем дрво
о које беспослени и безнадни,
кад им се прохтије, вјешају своје терете.

О најниже гране, једва дишући,
повијени под товаром, најслабији
вјешају гроздове невоља, као што
завоје, натопљене сукрвицом,
рањеници разастиру по грмовима,
да се просуше на шкртом сунцу.

О гране побјегле од земље,
до којих сежу само испружене руке,
пропињући се, увријеђени вешају
ниске нагомиланих понижења.

По гранама које од мирисног хумуса
бјеже ка облацима и небеској ведрини
преварени нижу неиспуњена обећања.

Охоли с лакоћом досежу сам врх
и о њега каче изблиједјеле крпе
негдашњег поноса, смијући им се.

Пристао сам да будем дрво
о које други вјешају терете, и сада
немам ниједне слободне гранчице
о коју бих објесио своје невоље.

Ранко Павловић (1943, Шњеготина Горња, код Теслића) живи и ствара у Бањалуци.

Пише поезију, прозу и драмске текстове, за одрасле и за децу. Бави се књижевном критиком и есејистиком.

До сада је објавио неколико десетина збирки песама, прича, есеја и романа, а изведено му је такође неколико десетина радио-драма и позоришних текстова.

Завод за уџбенике у Источном Сарајеву објавио је његова *Изабрана дјела*.

Награђиван је значајним признањима за књижевност, међу којима су и награде: *Кочићева*, *Кочићева књига*, *Скендер Куленовић*, *Лаза Костић*, награда Удружења књижевника Српске за књигу године... Додељене су му повеље Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Српске за животно дело.

Заступљен је у читанкама, лектири и многим антологијама. Његове песме и приповетке превођене су на више светских језика.

Миладин Вукосављевић

ДИСАЊЕ У ЦВЕТ/ ПРОНИК У ЈАБУКУ
(избор из рукописа)

ПОКАЈНИ ДОДИР

Гле, мудрац: ћутњом још племени
И тајну, сред Књиге, коју не ишчита!
Чека на тренутак, у чијој ће се мени
Стаменити стабло, које, опет, скита,

Одвојено од корена, одбивши да цвета!
А то признање јаловости – као истине,
Већ тумаче к'о нову злехудост света,
Коју призва грех, издвојен из причине!

Вреба га већ и сласт, што се опре плоду,
Пре но што умаче змији под отровни зуб!
Удес је то, одавно преображен у непогоду,

Која и праворек случи до оштрице мача,
Што се, за црвом, поново зарио у дуб,
Тек усправљен на трагу Светог Плача!

ТРАГ ПРОЗУКЛОСТИ

Све већи страх од будућих мртваца
Опседа и свиралу, и напуко белутак!
К'о судбину с длана, чтец већ побаца
И усудна слова из књига, које се, на тренутак,

Отворише страницама, са којих потече
Остатак пепела, ћемереног из лобања,
Кроз које пролете змија, која не дорече
Траг расутог биља, у које већ и потања!

Није ли ту и стабло, на које се калеми
И зуб, што, у сипару, поново запара

Поруку птици: над ватром да – занеми!

Или је то тек дослут изненадне освете
Јаловог цвета, који од свих превара,
Једино избеже – све узалудне прелете!

ЧИТАЊЕ СУДБИНЕ

Мудрац се, опет, заплео у нова значења
Речи, које, некако, миголје из Свете Књиге!
За једну од њих, и фрула свој пепео мења,
Не дотакавши, још, ни чађаве вериге...

Тек што није исцурео песак из мог сата;
Путања, којом ходим, већ траг је на води!
Сасушен свлак ми је као омча око врата:
На њену испразност и сам се, ево, сводим!

Препуко камен ми се, поново, учини
К'о жрвањ, приправан и мене да меље!
Слутим и да сам у сопственој паучини,

Која ме, полако, разлаже у комађе,
Пред којима и ватра устрепта од жеље
Да се и мој пепео у њеном трагу нађе!

Миладин Вукосављевић (1947, Љубић код Чачка), где и сада живи и ствара.

Новинар је, публициста и књижевник. Пише: поезију, прозу, књижевну критику, студије, сценарије, стихове и приче за децу. Објављује у бројним листовима, часописима и зборницима.

Био је вишегодишњи новинар и главни и одговорни уредник „Чачанског гласа“ и „Нашег села“ и уред-

ник издавачке делатности у чачанском ГИП „Литопапир“. На-
лазио се међу оснивачима, сарадницима и уредницима престиж-
ног чачанског часописа „Градац“. Био је и директор биоскопске
куће „Чачак-филм“.

Уз десетак публицистичких дела објавио је две збирке поезије: *Оглашавање пепела* (1983) и *Померени предели* (1984). Приредио је зборник *Песници Дисовог пролећа* (1989). Заступљен је у неколико антологија, лексикона и зборника.

Истражује заоставштину Драгослава Грбића и Бранка В. Радичевића.

Члан је Удружења књижевника Србије, Удружења новинара Србије и Удружења публициста Србије.

Награђиван је за поезију, прозу, есеје и стихове за децу на бројним књижевним конкурсима.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити фотографију издања

Посебне захтеве (латиница, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

Предраг Палавестра	
О МЛАДОМ И СТАРОМ МАТИЈИ, ВЕРИ, ДЕСАНКИ И	
ВАЉЕВУ	3
Матија Бећковић	
ПЕТНАЕСТ ПЕСАМА ЗА В. П.	8
Радован Бели Марковић	
ВАПРОСИ И ОТВЕТИ	15
Зоран Вучић	
ТАВНИ СОНЕТИ	19
Владимир Јагличић	
ИЗ БОЛНИЧКЕ СВЕСКЕ	22
Тихомир Нешић	
ПОСЛЕДЊА НАГРАДА.....	30
Славко Стаменић	
КА СВЕДЕНБОРГОВОМ НЕБУ	40
Милутин Лујо Данојлић	
СУЂЕЊЕ ПЕСНИКУ	43
Томислав Ђокић	
СМРТ КРЕДЕНЦА	50
Русомир Арсић	
НАКОН СВЕГА.....	54
Радмило В. Радовановић	
МЕДЕЛИНЕ СУЗЕ	57
Тамара Рончевић	
ПЕТ ПЕСАМА	62
Гордана Симеуновић	
ЛАЈДЕНСКА БОЦА.....	65
Владимир Конечни	
УВАЛА АНТОНИ КВИНА	68
Владимир Хаџи-Танчић	
БЕЗ ТРАГА	80
Дејан Ђорђевић	
ПОЋИМО У ДЕЛФЕ.....	82
Бранислав Банковић	
ЛОВЦИ НА ЗМАЈЕВЕ.....	84
Кристина Павловић Рајић	
ОБЕЛИСК	88

Наташа Панић	
ВЕРДА.....	90
Србислав Динић	
ЧИТАЊЕ СА УСАНА.....	92

Упознавања

Бошко Ломовић	
ДЕСЕТ ШПАНСКИХ ПЕСНИКА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ	101
Ласло Тот	
ИЗБОР ИЗ АРАПСКЕ ПОЕЗИЈЕ	108

Тумачења

Мирослав Тодоровић	
КОСМИЧКА ЗИМА У ПРТИНИ РАБОВОЈ.....	119
Драгољуб Јекнић	
МАНИХЕЈСКО КОЛО НАОКОЛО.....	126
Љубиша Ђидић	
СУНЦЕ И МЕСЕЦ У СРПСКОМ ПЕСНИШТВУ	133
Мићо Цвијетић	
УРНЕБЕСНО И УЗБУДЉИВО ПРОЗНО ДЕЛО.....	135
Милица Јефtimiјевић Лилић	
ИСТИНСКИ ТРЕНУЦИ БИВАЊА	140
Милица Миленковић	
RAMONDA UTOPIA ИЛИ КЛИЗАВА СТВАРНОСТ	144
Мирослав Радовановић	
ПОЕТИЗОВАНА АУТОБИОГРАФИЈА СА ПОМЕРЕНИМ ЗНАЧЕЊЕМ.....	147
Јелена С. Младеновић	
У ЛИКУ И ГЛАСУ ТРАДИЦИЈЕ	152
Бранислав Зубовић	
РЕСТАУРАЦИЈА УНУТРАШЊЕГ СМИСЛА.....	156
Гордана Влаховић	
У СЕНЦИ СВЕТОГ ДРВЕТА.....	160
Жељка Аврић	
ЗВЕЗДЕ ИСПИСУЈУ СВОЈ ИЗГУБЉЕНИ МИР	163
Маја Белегишанин	
ВЕРА И ЛЕПОТА.....	166

Уредништво Бдења	
АФОРИЗМИ ЗА ГИНИСА	168

Подсећања

Радомир Мићуновић	
ДИС ЈЕ И ДАНАС АКТУЕЛАН	171
Бабкен Симоњан	
СРПСКИ ПЕСНИЦИ ПЕВАЈУ ЈЕРМЕНИЈИ	173
Љубиша Радовановић	
ПОЕТИЧНИ ФИЛМ САШЕ ПЕТРОВИЋА.....	181

Сагледавања

Милан Богдановић	
МОТИВ ЉУБАВИ У ПОЕЗИЈИ МАРИНЕ ЦВЕТАЈЕВЕ	186
Милан Црвар	
ЕРОТСКИ ДОЖИВЉАЈ СЕДМЕ ПЕСМЕ ЦИКЛУСА <i>ДАЛЕКО</i> <i>У НАМА</i>	198

Промишљања

Петар Ђуза	
ПОСТМОДЕРНА И „СРБИЗАЦИЈА“	201
Слободанка Илић-Тасић	
Јасмина Радовановић	
ВИЗИЈА СВЕТОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА	224
Срећко Митић	
НОВЕ ВРЕДНОСТИ ЗА НОВО ВРЕМЕ	236

Баштина

Недељко Богдановић	
ЛЕПЕ ЧИЊЕНИЦЕ СВРЉИШКЕ ПРОШЛОСТИ	239
Миодраг Митић	
СЕЋАЊА.....	242
Срђан М. Томић	
ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ НИШЕВЦА	252

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“ 2017.....	255
Ранко Павловић ПЛАВЕТ	258
Миладин Вукосављевић ДИСАЊЕ У ЦВЕТ/ ПРОНИК У ЈАБУКУ	261
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	264